

**УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ**

Мр Љиљана Јовановић

**ПРАВНО - СОЦИОЛОШКИ АСПЕКТ
МЕЂУНАРОДНЕ ЗАШТИТЕ ДОСТОЈАНСТВА
КАО ЕТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ
И ИЗВОРА ЉУДСКИХ ПРАВА**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:
Проф.др Здравко Јеж

Нови Сад, 2015.

Резиме

Предмет докторске дисертације је међународна заштита достојанства, као етичке вредности и извора људских права.

Појам достојанства је кроз историју одувек предмет интересовања филозофа, правника, социолога... Достојанство је током развоја друштвених структура различито тумачено од стране различитих култура и цивилизација, од схватања да се ради о аристократским привилегијама до савремене мисли о достојанству као урођеној вредности свих људских бића. Да би се заштитило достојанство човека као суштина његовог бића, настала су људска права, обликована кроз револуционарне идеје слободе, једнакости и правде.

Након холокауста Другог светског рата међународна заједница је, усвајањем универзалних докумената о заштити људских права, урођено достојанство и људска права признала као темељ слободе, правде и мира у свету. По први пут је достојанство, као урођена вредност људске личности и извор људских права, заштићено међународним правним поретком. Међународне институције су од тада интензивно развијале систем правних прописа и механизме заштите људских права, с циљем њихове имплементације у правне структуре држава потписница.

Међународни уговори, од посебне важности за заштиту достојанства и људских права су: Повеља Уједињених нација, Универзална декларација о људским правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, са пратећим протоколима, Пакт о економским социјалним и културним правима, Пакт о елиминисању свих облика расне дискриминације, Европска конвенција о људским правима и основним слободама и Афричка повеља о људским правима и правима народа. Имплементирањем њихових одредби, посредством релевантних међународних институција, заштита људских права се у циљу ефикасности, континуирано употпуњује, надограђује и проширује.

У дисертацији су анализирани теорије, доктрине, правни прописи и критеријуми који се користе при доношењу одлука о заштити достојанства и одмеравању казне за повреду достојанства. Истраживана је и правна пракса комитета за људска права и Европског суда за људска права, у којима се ове институције, приликом утврђивања кршења неког од људских права, позивају на повреду људског достојанства. Истраживања показују да ове релевантне институције, у одлучивању о евентуалној повреди права подносиоца представке, индивидуализују сваки појединачни случај и тумачењем одредби конвенција концептуализују појам достојанства, чиме се ствара правна пракса посебног система вредности у заштити урођеног људског достојанства. Савремене демократски уређене државе настоје да праведним мерама друштва штите достојанство и људска права и тако омогуће слободан и срећан живот свих чланова друштвене заједнице.

Природа човека је иста у свим временима. Сазревањем друштвене свести мењао се однос човека према самом себи и према друштву у целини. Поштовање урођеног достојанства човека, као јединствене етичке вредности и извора људских права, данас је заједнички интерес целокупне међународне заједнице, ради очувања мира и слободе у свету.

Abstract

The subject of the doctoral thesis is the international protection of dignity, as well as ethical values and sources of human rights.

The concept of dignity has historically always been a subject of interest of philosophers, lawyers, sociologists... Dignity is, during the development of the social structures of interpreted differently by different cultures and civilizations, from the understanding that it is aristocratic privilege to contemporary thought of as the inherent dignity of all human values being. In order to protect the dignity of man as the essence of his being, created human rights, shaped by the revolutionary ideas of freedom, equality and justice.

After the Holocaust of World War II the international community is adopting universal documents on human rights, the inherent dignity and the human rights recognized as the foundation of freedom, justice and peace in the world. For the first time, the dignity, the inherent value of the human person and the source of human rights protected by international legal order. International institutions have since been developing a system of legal regulation and protection of human rights, with a view to their implementation in the legal structure of the State party.

International treaties, of particular importance to the protection of human rights and the UN Charter, the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and its protocols, the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the Covenant on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms and the African Charter on Human and Peoples' Rights. By implementing their provisions through relevant international institutions, protection of human rights is to be effective, continuously completed, upgraded and expanded.

The thesis analyzes the theory, doctrine, legislation and criteria used in making decisions about the dignity and sentencing for the breach of dignity. We investigated the legal practice of the Committee for Human Rights and the European Court of Human Rights, in which these institutions, when determining a violation of human rights, calling for a violation of human dignity. Research shows that the relevant institutions, in deciding on the possible infringement of the applicant's rights, individualize each case and the interpretation of the provisions of the Convention conceptualize the notion of dignity, thereby creating a legal practice special system of values inherent in the protection of human dignity. Modern democratic state is trying to equitable society measures to protect the dignity and human rights, thus enabling free and happy life for all members of the community.

The nature of man is the same at all times. Maturing of social consciousness was changing relation of man to himself and to society at large. Respect for the inherent dignity of man as a unique source of ethical values and human rights, today is a common interest of the entire international community, to protect peace and freedom in the world.

САДРЖАЈ

УВОД	1
I. Сврха и циљ научне анализе	5
1. Хипотетички оквир	5
2. Структура дисертације	6
3. Методолошки оквир	7
ПРВИ ДЕО: ОДРЕЂИВАЊЕ И ДЕФИНИСАЊЕ ДОСТОЈАНСТВА	8
1.1. Филозофска гледишта о достојанству	8
1.2. Правна гледишта о достојанству	16
1.3. Социолошка и психолошка гледишта о достојанству	18
1.4. Религијски поглед на достојанство	21
ДРУГИ ДЕО: ДЕФИНИСАЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА	23
2.1. Историјски аспекти развоја људских права	23
2.2. Извори међународних и унутрашњих права о људским правима	32
2.3. Општи услови под којима се уживају људска права	38
2.4. Ограничење људских права	40
ТРЕЋИ ДЕО: КАЖЊАВАЊЕ ЗА КРШЕЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА	45
3.1. Поступак остваривања људских права	45
3.2. Међународна заштита људских права	64
3.3. Заштита пред Европским судом за људска права у Стразбуру	65
3.4. Заштита пред Европским судом правде	70
3.5. Заштита пред комитетима за људска права Уједињених нација	72
ЧЕТВРТИ ДЕО: ПРАКСА ЕВРОПСКИХ СУДОВА	79
4.1. Одлуке међународних судова о заштити људских права	79
4.2. Одлуке националних судова о заштити људских права	82
4.3. Имплементација међународних прописа	83

ПЕТИ ДЕО: ИСТРАЖИВАЊЕ УНИВЕРЗАЛНЕ ЗАШТИТЕ ЉУДСКИХ ПРАВА .	86
5.1. Одлуке Комитета за људска права	86
5.2. Одлуке Комитета против расне дискриминације	116
5.3. Одлуке Комитета против дискриминације над женама	119
5.4. Одлуке Европског суда за људска права у Стразбуру и европског суда правде	121
5.5. Контрола испуњености обавеза из међународних уговора	151
ШЕСТИ ДЕО: ПРОВЕРА ХИПОТЕЗЕ	154
6.1. Сазнања из анализе	154
6.2. Сазнања из анализе-примена на Црну Гору	160
6.3. Закључак	166
БИБЛИОГРАФИЈА	171

УВОД

1.1. Сврха и циљ научне анализе

Идеја очувања достојанства човека, као појединца и припадника људске врсте представља једну од најзначајнијих тековина савремених друштвених система. Плод је вишевековних тежњи ка хуманизацији моралног и физичког интегритета човека. Достојанство личности почива на посебности људске природе и представља њену егзистенцијалну вредност.

Људско достојанство је темељ вредности савремених правних система. Већина демократски уређених држава у својим уставима садрже гаранције слободе и једнакости пред законом и посебно признају људско достојанство. Заштитом достојанства, као неповредивог и неотуђивог права сваке јединке, истовремено се штите и остала људска права прописана међународним инструментима.

Кроз историју, околности су наметале различите услове и системе вредности за остваривање права човека. Рани облици управљања друштвеним процесима нису испољавали разумевање за вредновање урођених карактеристика људских бића. Хуманизовање услова који су подстакли признавање идентитета човека дуго су тражили свој пут и одговор у стварању писаних правних докумената који ће дати смисао и заштиту суштинским људским вредностима.

Заштитом достојанства, као неповредивог и неотуђивог права сваке јединке, истовремено се штите и остала људска права, прописана државним и међународним инструментима. Људска права настајала су у дуготрајном процесу постизања компромиса између власти и становништва о бољим условима живота. Нормирање људских права уставним одредбама установљено је након доношења француске и америчке декларације о људским правима. У процесу конституционализације међународне заштите људских права, осим ефикасних правних прописа којима се штите људска права, градили су се и механизми њихове заштите.

Како заштита достојанства представља основ духовног и физичког живота сваког човека, сврха анализе овог рада је да се кроз сагледавање структуре заштите достојанства докаже значај заштите достојанства и људских права.

Циљ научне анализе је да се:

- утврди који критеријуми се користе приликом одмеравања казне за повреду достојанства?
- како економска развијеност државе утиче на остваривање и заштиту достојанства и људских права?
- да ли образовање утиче на свест о постојању достојанства?
- На који начин физичка и духовна слобода утичу на људско достојанство и јесу ли услов за развој достојанства?

1.2. Хипотетички оквир

Хипотетички оквир рада чини једна главна и помоћне хипотезе.

Главна хипотеза овог научног рада је испитивање утицаја међународно-правне заштите људског достојанства на унапређење правног и социолошког аспекта људских права, због повезаности са:

1. генезом заштите људских права и

2. проширивањем структуре или парадигме људских права правним и социолошким елементима.

Истовремено ће се проверити и хипотезе:

- да ли је заштита достојанства увек могућа?
- на који начин поједини фактори утичу на остваривање заштите достојанства?
- које су основне карактеристике достојанства као прве вредности?

Помоћне хипотезе

Због сложености теме и примене мултидисциплинарног приступа, који захтева разрађивање главне хипотезе и њену конкретизацију, у овом научном раду биће проверене и доказане још хипотезе:

1. правни и социолошки аспект су значајан фактор за остваривање права и напредак појединца, друштва и заједнице;
2. правни и социолошки аспект заштите људских права је важан елемент развоја свих процеса и институција у друштву;
3. међународна заштита људских права значајно утиче на промене и развој међународне заједнице.

1.3. Структура дисертације

Примарни циљ истраживања у овој дисертацији је да се сагледају правни и социолошки аспекти међународне заштите достојанства, као етичке вредности и извора људских права. По структури и садржају рад се састоји из увода и четири дела, који чине главне целине рада, а у петом делу су садржана закључна разматрања која потврђују хипотезе и примена закључака из анализе на систем заштите људских права у Црној Гори.

На крају рада су библиографија и прилози, чија је сврха да детаљније објасне предмет дисертације.

У уводном делу је одређен теоријски оквир дисертације кроз постављене циљеве, предмет и хипотезе као и методолошки оквир с образложењем метода које се користе у научном раду.

У првом делу рада је одређен и дефинисан појам достојанства, с циљем да се кроз филозофска, правна, социолошка, психолошка и религијска гледишта о достојанству направи теоријски оквир схватања суштине достојанства и значај његове заштите у савременој међународној заједници.

У другом делу су дефинисана људска права и представљени историјски аспекти њиховог развоја, као и објашњење општих услова под којима се уживају људска права. Представљени су и извори међународног и унутрашњег права о људским правима и главни узроци ограничења људских права.

У трећем делу рада указује се на поступак остваривања људских права, њихову међународну заштиту. У овом делу анализирани су различити случајеви заштите достојанства пред Европским судом за људска права у Стразбуру, Европским судом правде и пред Комитетима за људска права Уједињених нација и одговорност држава за повреду људских права појединаца. На овај начин анализира се систем заштите

људских права и заједничке основе заштите достојанства пред европским и глобалним институцијама заштите људских права.

Четврти део је усмерен на анализу праксе европских судова и одлука и националних судова које се односе на заштиту људских права. Анализира се и имплементација међународних прописа за заштиту људских права.

У петом делу рада се анализирају одлуке Комитета за људска права, Комитета против расне дискриминације, Комитета против дискриминације над женама и одлуке Европског суда за људска права у Стразбуру, као и контрола испуњавања обавеза из међународних уговора.

Шести део садржи верификацију хипотеза и представљање закључака и научних сазнања и њихова примена на примеру Црне Горе.

1.4. Методолошки оквир

Примењени научни методи прилагођени су предмету и циљу дисертације. Коришћени су општи методи друштвеног истраживања: анализа, синтеза, дескрипција, метод доказивања и оповргавања, као и хипотетичко-дедуктивни метод и метод конкретизације.

Метод дескрипције је коришћен у уводном делу и почетку сваког поглавља. Како би се што детаљније и јасније описале и образложили чињенице које су предмет анализе.

Метод анализе, као примарни, се примењује током обраде свих поглавља и делова рада, с обзиром на вишеслојност и сложеност теме која је предмет дисертације.

Метод синтезе служи за сублимирање и потврђивање чињеница које су истражене и користи се у свим деловима рада, ради повезивања и синтетизовања укупних научних сазнања до којих се дошло током обраде предмета дисертације.

Хипотетичко-дедуктивни метод је употребљен у свим деловима рада.

Током обраде предмета дисертације коришћен је и историјско-правни метод, којим су истраживани процеси и појаве у временској и нормативној димензији позитивног права, с нарочитим освртом на нормативни концепт људских права.

Током рада коришћен је и метод упоређивања унутрашње правне регулативе с позитивним правним прописима међународне заједнице. У испитивању и истраживању усклађености норми и појава у друштву, као и дејству правних норми на друштво, коришћен је социолошки метод јер се током истраживачког рада проучава заштита људских права у глобалним друштвеним односима.

Током израде дисертације коришћен је и аксиолошки метод који се бави проценом вредности, с обзиром на то да свако друштво има сопствене системе вредности о правди, једнакости, миру... па се садржина правних норми и њихово дејство у друштву оцењује као позитивно или негативно, пожељно или непожељно. Процењују се правне норме и правно вредновање, односно правни поредак у целини.

ПРВИ ДЕО

1. ОДРЕЂИВАЊЕ И ДЕФИНИСАЊЕ ПОЈМА ДОСТОЈАНСТВА

1.1. Филозофска гледишта о достојанству

Достојанство је кроз историју различито тумачено од стране различитих култура и цивилизација. Сваки период развоја друштва, религије или културе у различитим деловима света, ценио је појам достојанства према сопственим вредностима.

Тумачењем појма достојанства у током развоја друштвених структура бавили су се филозофи, социолози, представници различитих религијских уверења, правници... Сваки од њих је покушавао да сагледа достојанство са свог аспекта.

Схватање достојанства се углавном везивало за однос државе према одређеним друштвеним групама, од којих су виши сталежи имали привилегије и указивало им се посебно поштовање у односу на ниже слојеве становништва.

Достојанство је појам који се примењује за истицање посебних особина човека, као племенитих, узвишених и посебних вредности, које су као такве прихваћене у друштвеном систему етичких и моралних норми. То је суштинска вредност која се односи на идентитет сваког људског бића.

Људско достојанство је посебна, урођена вредност људских бића.

“Предмет људског достојанства је вредност високог ранга, или чак специјалног места људских бића у природи.”¹

Порекло речи “достојанство” налазимо у енглеској речи “dignity” (дигнити), која значи достојанство, част, положај узвишеност, озбиљност, вредност.²

Француска реч “dignite”, (дините), означава достојанство, достојанственост.³ Латинско “dignitas”, (дигнитас), значи вредност, заслугу, достојанство, углед, (државна) служба, поштење, честитост.⁴

Јединствено значење достојанства у свим културама и моралним захтевима, базирано је на узвишеном осећању поштовања посебних и узвишених вредносних судова о појединцу и његовом положају у друштвеној заједници.

“Дужност према самоме себи се састоји у томе да човек очува људско достојанство у властитој личности.”

Имануел Кант

“Мени није потребно у мојим планинама ни злато ни драго камење. То не може моје достојанство ни смањити ни увећати.”

Петар II Петровић Његош

Различито време и цивилизације давали су различити смисао достојанству.

¹ George Kateb, *Human Dignity*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2011, str. IX.

² *Oxford English-Serbian Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 2008, стр. 640, Енглеско-хрватски рјечник, Школска књига, Загреб, 1999, стр. 293.

³ *Француско-српскохрватски речник*, Нолит, Београд, 1960, стр. 133.

⁴ *Латинско-српски речник*, Интерграф М. М, Београд, 2001, стр. 643.

У доба древног Рима, Цицероново дело *De Officiis* (*О обавезама*), сматрало се једним од најутицајнијих римских дела из области етике. Његова основна идеја је да су врлина и живот у складу с природом и разумом, највеће добро за човека.

Осим достојанства, правда и праведност су категорије које су увек занимале мислиоце и државнике у различитим условима историјског, политичког и културног развоја друштвене заједнице.

Тако Цицерон у свом делу *Држава*, поставља питање: ”ако је дужност праведног човека, ако је својство доброг човека да се покорава законима, који су то закони? Да ли то важи и за било које законе који су на снази? Врлина, пак не допушта непостојаност, а по природи не трпи недоследност. Законе потврђује казна, а не наш осећај за праведност. Закон не садржи у себи ништа што је природно, из чега следи да праведни људи не постају такви по природи. Да ли је истина кад кажу да у законима влада разноликост, а да добри људи по природи следе ону правду која заиста постоји, а не ону за коју мисле да то јесте. Управо је то одлика доброг и праведног човека да свакоме додељује оно чега је ко достојан.”⁵

Мислиоци античког доба су настојали да етичке и моралне принципе свог времена ускладе са државничким и политичким циљевима.

Класична Грчка, у периоду од персијских ратова (45. п.н.е до тријумфа Александра Македонског 323. п.н.е.), вероватно није имала термин у данашњем значењу појма достојанство. Врлина и храброст, част, углед, слава, били су важне етичке и политичке вредности, засноване на концепцији вредности, слично римском појму *dignitas*. За Грке, као и за Римљане, свет је у основи постављен хијерархијски, с привилегијама за мушкарце из високих друштвених слојева који заслужују достојанство због њиховог отменог порекла и имовинског и друштвеног статуса. Остали су сматрани приземним људима, варварима који нису имали вредност, нити су заслуживали да се њихово достојанство поштује.

У раним ставовима грчких филозофа, утемељеним на природним законима, срећемо се са изучавањем човека као духовног и моралног бића.

Тако је Хераклит (око 535 - 475. п.н.е.), ефески филозоф и аристократа, један од најранијих грчких мислилаца који је посматрао човека као духовно и физичко биће, уочавао његове моралне карактеристике. За основни животни принцип узео је борбу и сталне промене. Његов дијалектички став о сваколиком кретању, уједињавању разједињеног и разједињавању јединственог, састављању растављеног и растављању састављеног, тј. о принципу укрштања супротности, које се кроз сукоб спајају у нови почетак. За њега су значајне посебно етичке вредности човека јер „нарав је човеку његов усуд”⁶ и живот човека је моралан и срећан уколико је подређен општем закону. Хераклит је сматрао да је морал човека релативна категорија и да није исти у свим временима и у свим поднебљима, већ зависи од степена развитка неке друштвене заједнице, што је у складу с његовом мисли да “све тече и све се мења”. Сматрао је да су морал и етика карактеристични за припаднике виших друштвених класа, па управљање државом треба поверити “аристократији ума и карактера”⁷.

Пре Сократа (470/469 – 399 п.н.е.), пажњу античких филозофа заокупљале су појаве у природи и њихов утицај на људска бића. Њега је занимало физичко и духовно биће човека. Његови филозофски ставови су усмерени ка моралним и етичким особинама човека и његовој тежњи да открије сопствену природу, како би даље сазнавао о осталим бићима и свету који га окружује. По својој особеној природи, снаги воље, моралним и етичким вредностима, уму и разуму и способности да усавршава и

⁵ Цицерон, *Држава*, Плато, Београд, 2002., стр.98.

⁶ Хераклит, *О природи*, Октоих, стр. 105.

⁷ Хераклит, *О природи*, Октоих, стр. 32.

прилагођава своје физичко и духовно биће, човек заузима посебно место у односу на сва остала бића у природи.

Сократ је веровао у трајне вредности правде и истине. Његово достојанствено излагање сопствене одбране и достојанствена смрт након пресуде, показали су сву вредност људске личности, бескрајну снагу и бесмртност слободног ума.

Етичке карактеристике човекове личности представљају основ по којем се разликује од осталих бића у природи. Поштовањем свог урођеног достојанства и моралих вредности, човек усавршава своју природу и остварује духовну слободу. “Сама могућност да човек живи етички, јавља се са разликовањем у односу на природни живот: он постаје свестан да је нешто више од природно датог.”⁸

“Све док постоји вера у врховне вредности проблем смисла се не поставља. Разумевање и остваривање вредности управо и чине смисао живота! Вредности су вечна светла у људској тами.”⁹

“Вредност моралних норми не зависи од тога да ли их неки појединац у неко време и на неком месту крши, јер важе вредности из којих су оне изведене - право које се не заснива на правди и није право!”¹⁰

Старогрчки филозоф Платон (427 - 347. п. н. е.), образовање је стицао код Сократа. У својим филозофским ставовима тежио је идеји праведности, базирајући своје учење на трајним и праведним врлинама, као што су: мудрост, праведност, умереност и храброст, те да се поседовањем ових врлина остварује моралан, а самим тим и срећан живот сваког појединца. Морал је објективна, заједничка категорија, услов је достојанственог живота сваког човека. Платон је сматрао да усвајање високих моралних и етичких норми и управљање сопственом вољом ствара посебно мудре и праведне владоце, који треба да управљају државом на принципима правде и једнакости и прилагоде државно уређење потребама грађана.

Аристотел (384 - 322. п. н. е.), здружио је материју *hule* и суштину *morphe eidos*, као две безвремене супстанце.

Под особинама људи, које чине достојанство једног људског бића, наводи врлине које чине човека посебним. По његовом мишљењу врлине су: правичност, умереност, суздржаност, великодушност, као и душевна величина, амбиција која је усмерена ка великим циљевима. Сматра да је само добар човек достојан славе и части: “Јер слава је награда у борби за постизање врлине, а она се додељује само добрима. Тежња ка вишем, душевна величина, амбиција, је као круна свих осталих врлина, чини их бољима, а не може постојати без њих. Зато је тешко бити истински амбициозан јер је то немогуће без потпуне моралне изграђености.”¹¹ Аристотел сматра и да: “Повољне животне околности доприносе формирању душевне величине. Племићи моћници и богаташи полажу право на почаст, јер су они према осталима у надмоћном положају, а сви што се неким добром истичу међу другима уживају већу част.” Ипак, закључује Аристотел: „у ствари само истински добар човек заслужује поштовање. Ко, међутим, поседује и једно и друго, то јест и унутрашње добро и та спољна добра, биће тим више сматран достојним поштовања.”¹²

У римском царству се сматрало да је достојанствен човек припадник аристократије и да се ова карактеристика односи само на мушкарце. Марко Тулије

⁸ Ђуро Шушњић, Сократ, *Живот за истину*, Чигоја, Београд, стр. 20.

⁹ Ибид, стр. 82.

¹⁰ Ибид, стр. 107.

¹¹ Аристотел, *Никомахова етика*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2003, стр. 79.

¹² Аристотел, *Никомахова етика*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2003, стр. 80.

Цицерон (106. до 43. п.н.е.), римски државник и беседник, сматрао је да постоје две врсте лепоте: једна обухвата љупкост, а друга достојанство. „Ми треба да мислимо на љупкост као женски квалитет, а достојанство је мушки квалитет.”¹³

Достојанство је схватано као посебно “вредан”, у смислу посебно заслужан или частан и храбар човек. Ова особина односила се на припаднике највиших друштвених структура и истицала је статус привилегованих особа у друштву.

Такође је истицао да “врлина изричито жели част јер никаква друга награда за врлину не постоји... она њу ипак лако прихвата, али је оштро не захтева... какво ћеш благо поставити пред тог човека? Каква краљевства? Јер, он то све сматра људским, а своје квалитете божанским... али ако сви буду незахвални, многи завидни, противници моћни, па врлину лише њене награде да се она не разгали многим утехама, и да се не ослони снажно на своју сопствену вредност...” (Лактанције).¹⁴

Стари Римљани су достојанство повезивали са поштовањем посебног, аристократског слоја становништва, водећи се претпоставком да ти људи заслужују посебно поштовање.

Цицероново дело *De officiis* (*О обавезама*), сматра се једним од најутицајнијих римских дела из области етике. Основна идеја је да је врлина и живот у складу с природом и разумом највеће добро за човека. Достојанство (*dignitas*) се сматрало привилегијом и препознавало као највећа вредност и поштовање најбољих људи, а не као заједничка особина свих. Ова вредност се везивала за јавне функције и углед у друштву, богатство и статус.

Појам достојанство се односи на посебно одабран мали број људи. Да би се испољиле ове посебне вредности, потребан је Слободан и леп живот, растерећен физичког рада. Цицерон физички рад сматра деградацијом и аристократски га презире, а рад у пољопривреди је једино достојан слободног човека.

Достојанство у старом Риму није дефинисано као урођена карактеристика људских бића, него као друштвени статус који сваки појединац постиже у друштву.

Заједничка карактеристика између ставова старог Рима и савременог схватања достојанства, имају заједничко језгро, а то је осећај вредности које захтева поштовање.

Вредност је међутим, према римском схватању, била дубоко подељена, припадала је посебном кругу људи на јавним функцијама и са високим статусом, који су због тога имали достојанство и заслуживали поштовање.

Вредност није била универзална карактеристика свих људи, него само оних који су ту вредност посебно постигли и само они су заслуживали достојанство.

Посебно цењена изграђеност моралних ставова је за римског правника Улпијана била праведност. Сматрао је да је праведност стална и да је трајна воља свакоме дати право које му припада (“*Iusticia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique*”).

Током дугог периода феудалног средњег века, важио је Божји закон, који је владао и природом и људима, а људско достојанство је било заточено у његовој дубокој тами.

У периоду средњег века није било ни најмањих наговештаја значаја појма достојанства у данашњем значењу, већ је само постојао један део друштва достојан да влада над другима. То је био тмурни, мрачни период људске историје, у којем је битисало поробљено и полуслободно становништво. Овај период карактерише феудални систем, заснован на обавезама вазала и феудалаца са дубоком хијерархијском подељеношћу између племства и класе потлачених људи.

¹³ Cicero, *On Duties*, M.T. Griffin & E.M. Atkins, University Press, Cambridge, 1991, str. 130.

¹⁴ Цицерон, *Држава*, ПЛАТО, Београд, 2002, стр. 105.

Тома Аквински (1227 до 1274) италијански теолог и мислилац, разматрао је природу постојања људских бића и сматрао да: “Појам врсте припада људској природи, сагласно једном нарочитом постојању које има она у духу. Људска природа, наине поседује у духу извесно биће, апстраховано од свих јединки, па јој зато припада један истоветан појам с обзиром на све њих, услед чињенице да до истог степена представља сличност свих, омогућавајући њихово сазнање као људи. Из тога, пак, што поставља такву релацију према јединкама, разум разоткрива појам врсте и свој властити појам...”¹⁵

Он ставља разум као суштинску и универзалну карактеристику људских бића, која им у природи обезбеђује јединственост и посебност.

Након средњег века, период ренесансе и просветитељства доноси идеје које сваком појединцу дају право на слободу, срећу и напредак. Ове идеје су утемелиле принципе индивидуалних права и очувања достојанства људске природе.

Достојанство се може посматрати као сопствена вредност сваког појединца. Остваривање права, на основу ове сопствене вредности, реализује се у ограниченом обиму због поштовања достојанства других људи, зато достојанство не може бити апсолутна категорија која се без граница може остварити.

Основни услов за остваривање достојанства је физичка и духовна слобода.

У периоду средњег века поново је оживело Аристотелово учење, које се односи на однос бића и суштине, рода и врсте, материје и форме. Сматрао је да је човек “биће састављено од душе и тела, као што две ствари чине трећу, различиту од сваке од њих”.¹⁶ По његовом мишљењу човек је нови појам, састављен од друга два, тј. од душе и тела, и разликује се од осталих живих бића по разуму.

“Људска природа, наине, поседује у духу извесно биће, апстраховано од свих јединки, па јој зато припада један истоветан појам с обзиром на све њих, услед чињенице да до истог степена представља сличност свих, омогућавајући њихово сазнање као људи. Из тога, пак, што поставља такву релацију према јединкама, разум разоткрива појам врсте и свој властити појам.”¹⁷

Тома Аквински је сматрао да управо материја, „*quantitate signat*, количински одређена материја, као изврстан унутрашњи порив, или начело индивидуализације у телесним супстанцијама, обезбеђује јединкама посебност и непоновљиву различитост.”¹⁸

Тома Аквински: “Никада не можемо увиједити Бога, осим ако не дјелујемо против властите добробити.” S. c. gent. 3. 122. За Тому Аквинског “људско добро, *bonum humanum*, није одређено ни својеволјно, сасвим субјективним жељама, ни инстинктивним жељама“, природним, у стоичком смислу, и самоволјом Бога. Оно је одређено нашим рационалним разумевањем људске природе и норми, које засноване на тој природи, воде оптимуму напретка и добробити.”¹⁹

Хуго Гроцијус (1583-1645), холандски филозоф, који је реформисао теорију природног права, одвајањем природног права од религије, сматра се утемељивачем међународног права, базираног на разуму и природи човека и његовој потреби за мирним решавањем односа у међународној заједници. Природна тежња људи су мирољубивост и хармоније међуљудских односа и из ових тежњи настају облици друштвености, правде и неправде, а ова тежња се може рационализовати правилном организацијом државе, која више није еманација божанства, већ је производ

¹⁵ Св. Тома Аквински, *Биће и суштина*, Дерета, Београд, 2003, стр. 31.

¹⁶ Св. Тома Аквински, *Биће и суштина*, Дерета, Београд, 2010, стр. 22.

¹⁷ Ибид, стр. 31.

¹⁸ Ибид, стр. 67.

¹⁹ Ерих Фром, *Имати или Бити?* Напријед, Загреб, Нолит, Београд, 1986, стр. 131.

рационалне категорије ума. У међународно право укључено је и природно право засновано је на рационалним резонима и моралним принципима људске природе и у складу с њим настало позитивно право. Ове теорије које у центар стављају човека и његову природу ускоро су се развиле у посебне теорије о природним правима појединаца.

Томас Хобс (1588 – 1679), енглески филозоф, који је заступао ставове о праву појединца и природној једнакости свих људи. Према његовом схватању државе достојанство је: “Нечија јавна вриједност, и то је вриједност коју му придаје држава, то јест оно што се опћенито назива достојанство. Та вриједност коју придаје држава схвата се према службама у заповједништву, правосуђу, јавним службама, или по именима и насловима који су уведени ради разликовања такве вриједности.”²⁰

Сматрао је да човекове природне интересе и нагоне треба ограничити у друштвеној средини.

Хобс разликује урођене вредности и способности човека, које му се не могу одузети, за разлику од почаста које је држава дала појединцу: “Лишавање части је примјена штете обештећења или лишавање неког добра које је држава учинила почасним.

Наиме, неке ствари су почасне од природе, попут храброг подвига, великодушности, снаге, мудрости и других способности тијела и ума, друге је држава учинила почаснима, попут грбова, награда и служби или других појединачних знакова владареве наклоности.

Они први, премда се могу изјаловити по природи или случајно (не могу се одузети по закону, те стога њихово губљење не спада у казну). Но, ове друге може одузети иста власт која их је учинила почаснима, и то су у правом смислу казне, такво је лишавање осуђеника наслова, грбова и служби или проглашавање таквих неприкладнима за сличне почаста убудуће.”²¹

Џон Лок (1632- 1704), је у свом делу *Две расправе о влади* развио идеју о природном праву, под којим подразумева да сваки појединац има природно право на: живот, слободу и имовину. Сматрао је да је Бог дао свима једнака права, тако да свако лице мора поштовати и сопствена и туђа права. Држава својим системом владања треба да подржи остварење природних права човека. Његова “Теорија природних права“ је претеча модерног концепта о људским правима. Творци америчке Декларације независности и Устава ослањали су се на његове идеје о обавези државе да свим грађанима омогући једнака права и слободе.

Жан Жак Русо (1712 - 1778), носилац је либералних идеја достојанства и једнакости појединца и идеје о праву појединца на слободу. Његово дело *Друштвени уговор* имало је значајан утицај на реализацију француске револуције и стварање републичког друштвеног уређења. Према његовом схватању, људи су по природи добри, али их друштво квари. Залаже се за друштво у коме ће људи сачувати своја природна права на слободу, једнакост и равноправност и та се права не преносе на државу, већ је сам народ носилац суверенитета.

Имануел Кант (1724 - 1804), сматра се последњим великим мислиоцем раздобља просветитељства. Кант сматра да: “сама човечност је достојанство, јер човека не може ни један човек, нити неко други, нити он сам себе употребљавати само као средство, него га свагда мора употребљавати уједно као сврху, и у томе се управо састоји његово достојанство (личност), чиме се он уздиже над сва друга светска бића која нису људи, а ипак се могу употребљавати, дакле над све ствари. Као што не може самог себе дати ни по коју цену што би противречило дужност самопоштовања, тако он не може да дела

²⁰ Томас Хобс, *Левујатан*, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2004, стр. 67

²¹ Томас Хобс, *Левујатан*, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2004, стр. 213.

супротно исто тако нужном самопоштовању других као људи, тј. он је обавезан да практички призна достојанство човечности код сваког другог човека, дакле на њему лежи дужност која се односи на поштовање које треба нужно указати сваком другом човеку.”²²

“Поштовање које ја осећам за друге, или које неко други може захтевати од мене (*observantia aliis praestanda*), јесте, дакле, признавање неког достојанства (*dignitas*) код других људи, тј. вредности која нема цену, нема еквиваленције који би се објекат уважавања (*aestimii*) могао разменити. Оцењивање једне ствари као такве која нема вредност јесте презир.”²³

Кант сматра да је самопоштовање дужност сваког човека према самом себи, чиме показује свест о свом достојанству као највећој унутрашњој вредности (социјална економија). Достојанство је за Канта изнад свих осталих вредности јер достојанство неке особе нема цену, за разлику од робе која се може купити и има своју тржишну цену.

Излажући своја запажања о слободи личности, Кант сматра да се врховна подела науке о моралу темељи на томе што је „појам слободе који је обома заједнички чини нужном поделу на дужности спољашње и унутрашње слободе од којих су ове последње једино етичке“.²⁴

По његовом мишљењу, сваки појединац делује према својој моралној вољи, поседујући слободу одлучивања, независно од спољних утицаја.

Кантова теорија морала појам слободе види као “независност од свега другог, осим од моралног закона.”²⁵

Према Канту: “Нико не може полагати право на сопствено достојанство, ако није спреман да призна достојанство другоме.”²⁶

Признање права на достојанство појединца ограничено је истим правом другог, што ствара основ слободе и свести о својим и правима других људи. На овај начин се стварају услови за развој срећног и праведног друштва са једнаким правом на слободан живот сваког појединца.

Кант наглашава дужност човека према самој себи у очувању његове суштине као достојанственог бића које подразумева своју суздржаност од лажи, шкртости и понизности.

У нововековним схватањима, првенствено филозофа Ничеа, хришћанске вредности понизност и чедност потиру основне моралне принципе човекове суштине, тако да, за разлику од античких и средњовековних схватања морала, све више се посвећује пажња унутрашњим моралним вредностима појединца и аутономији воље, него постојању морала као објективне категорије.

Фридрих Хегел (1770 - 1831) је у основи своје филозофске мисли усвојио Хераклитове ставове о људском постојању, сматрајући да развој људског мишљења почиње од апстрактних категорија, па иде ка конкретним. Најапстрактнијом категоријом људског мишљења, према елејској филозофској школи, сматрао је појам чистог бића. Хегел је разрађивао Хераклитова учења, у смислу стварања идеалистичке дијалектике постојања и развојка. Ово Хегелово мишљење је примењено на материјалистичко схватање природе и историје, па је Хераклитово учење о непрестаном

²² Имануел Кант, *Метафизика морала*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1993, стр. 264.

²³ Имануел Кант, *Метафизика морала*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1993, стр. 263.

²⁴ Ибид, стр. 207.

²⁵ Имануел Кант, *Критика практичног ума*, ПЛАТО, Београд, 2004, стр.117.

²⁶ Имануел Кант, *Заснивање метафизике морала*, Дерета, Београд, 2008, стр. 92.

кретању и промени постао основ “дијалектичког материјализма, као науке о најопштијим законима природног и друштвеног развитка.”²⁷

Пјер Жозеф Прудон (1801-1865) сматрао је да друштво треба уредити према људској природи. Правда и достојанство су у нама самима. Темељна претпоставка правде је слобода.

“Постоји један круг око сваког људског бића за који се ниједној влади не сме допустити да га прекорачи, била она влада једног, неколицине или многих”. (Ц. С. Мил, *О слободи*)

Џон Стјуарт Мил (1806-1873) залагао се за индивидуална права и личне слободе човека, за давање права гласа женама. Сматрао је да остваривање права човека није апсолутно, већ су његове границе потребе других људи.

Ценио је посебност сваког човека, његову непоновљивост и оригиналност. „Људска природа неће постати узвишена и лепа ако једноликошћу угушимо све оно што сачињава њену особину, већ само ако је негујемо и развијамо у границама које су нам у томе одредила права и користи других људи и као што свако дело служи свом творцу на славу, тако ће и наш спољашњи живот да се развија живље, богатије и разноврсније, постаће врело узвишених мисли и, уздижући нас изнад осећаја, постаће и веза која ће уздижући вредност заједнице која ће тешће да везује сваког појединог човека у заједницу. И, што се више развија личност у човеку, то он све више вреди и самом себи и другима. живот ће бујније да потече у њему, а тамо где живот бујније тече у појединцима, тамо је он бујнији и у народу који је сачињен од таквих појединаца.”²⁸

Мил се залагао за саморазвој и одбрану индивидуалности и аутономије појединца, као и за што мањи утицај друштвених структура на мишљење и понашање појединца.

Ово настојање да се ограничи друштвени утицај на слободан развој личности, на остваривање личне слободе и гаранцију аутономије појединца данас препознајемо као заштиту људских права. Основа урођеног достојанства човека је слобода, која значи физички и духовни интегритет личности.

Џон Ролс (1921 - 2002) је подржавао либералне ставове о слободи једнакој за све. Његове идеје социјалне правде темеље се на стварању друштвених услова који ће у великом делу умањити социјалне неједнакости и тиме на праведан начин омогућити друштвене и економске услове за достојан живот свих грађана. Сматрао је праведним оно друштво где су омогућене слободе сваком грађанину и где права грађана нису предмет политичког и интересног погађања појединих друштвених структура.

“Правда је прва врлина друштвених установа, као што је истина врлина система мишљења. У праведном друштву слободе једнаког грађанског статуса сматрају се ријешеним, права обезбијеђена правдом нијесу предмет политичког погађања нити рачун друштвених интереса.”²⁹ Правда је непристрасна.

“Слобода је неједнака када једна класа особа има више слободе од друге, или када је слобода ужа него што треба да буде Све слободе једнаких грађанских права морају бити исте за сваког члана друштва.”³⁰

Ћуро Шушњић сматра да: “Све док постоји вера у врховне вредности проблем смисла се не поставља. Разумевање и остваривање вредности управо и чине смисао живота! Вредности су вечна светла у људској тами.”³¹

²⁷ Хераклит, *О природи*, Октоих, стр. 42.

²⁸ Џон Стјуарт Мил, *О слободи*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, 2007, стр. 73.

²⁹ Џон Ролс, *Теорија правде*, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, ЦИД, Подгорица, 1998, стр 21.

³⁰ Џон Ролс, *Теорија правде*, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, ЦИД, Подгорица, 1998, стр 194.

³¹ Џон Ролс, *Теорија правде*, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, ЦИД, Подгорица, 1998, стр 194.

“Вредност моралних норми не зависи од тога да ли их неки појединци у неко време и на неком месту крше, јер важе вредности из којих су оне изведене, право које се не заснива на правди и није право!”³²

Темељи које људска права имају у својим филозофским коренима и доктринама природног права су у схватању урођеног достојанства човека као слободног, јединственог и једнаког бића. Еволуцијом друштва рађају се нова људска права, која се темеље управо на филозофском схватању достојанства као природне и урођене вредности сваког људског бића.

1.2. Правна гледишта о достојанству

Достојанство је у правној теорији због сложеност своје природе није увек тумачено на исти начин. У XX веку преовладало је мишљење засновано на тумачењу људског достојанства као суштине људских права. Заштита достојанства, а самим тим и људских права, представља сталну и неприкосновену обавезу глобалних релевантних друштвених институција. На европском простору, немачка правна теорија и филозофија највећим делом су тумачиле достојанство као неприкосновену, прву вредност, гарантовану Бонским уставом, као највишим државним правним актом.

Концепција људског достојанства и његова заштита представљају темељне вредности савремених европских друштвених система.

Преовладава Кантово мишљење о вредности достојанства човека, као умног бића: “Поступај тако да ти човество у својој личности као и у личности сваког другог човека, увек употребљаваш у исто време као сврху, а никад само као средство.”³³ Човек је сам по себи сврха, а достојанство је апсолутна вредност свих људских бића. Кант сматра да су морални принципи ствар рационалног избора. Ови принципи одређују морални закон који људи рационално желе да прихвате као кодекс понашања у одређеној друштвеној заједници, а да су у свету моралног законодавства сви људи једнако слободна и једнако рационална бића.

Једнкост је одлика свих људских бића, на основу које она треба да буду третирана у складу са принципима правде.

Поштовање људског достојанства и његова заштита су у основи моралности и позитивних прописа друштвене заједнице.

Роналд Дворкин уводи моралне принципе и етику у право. Његово схватање моралних принципа је да они превазилазе постојеће правне одредбе (у евроконтиненталном праву) и пресецденте (у англосаксонском праву). Како би открили и применили ове принципе, судови интерпретирају право на начин који у најбољој мери одговара важећим законима и пракси. Свака интерпретација се мора базирати на правним нормама, а њен задатак је и да искристалише правну праксу, односно одлучивање по сличним предметима у будућности. Због ових разлога Дворкин сматра да правда и моралност нису одвојиви од права.

Дворкин и Тејлор сматрају да је за успешност заједнице (државе) битно да чланови заједнице морају имати своје изворне моралне и политичке ставове, недиктиране од стране државе. По Дворкиновом мишљењу, општа тенденција људских права је у дерегулацији од стране државе (Дворкин, Најцел, Ролс, Друдит, Дравис, Томсон). Они сматрају да је избор о индивидуалним правима у склопу аутономије воље појединца, док од његовог морала и достојанства зависи хоће ли то право искористити.

³² Ибид, стр. 107

³³ Имануел Кант, *Заснивање метафизике морала*, Дерета, Београд, 2008, стр. 74.

Дворкин сматра да људска права постоје сама по себи, не постоје ни због државе, ни због права, већ и право и држава постоје ради остваривања људских права и ради самог човека. Теорија природног права сматра да право постоји независно од државног права и често му се придаје већа важност него државном праву. Конституционална заштита индивидуалних права спаја права већине и индивидуална права свих грађана и чини идеално окружење за заштиту људских права и принципа свих грађана.

У објашњењу идентитета мора се правити разлика између егзистенцијалних, основних вредности и моралних вредности. Категорија егзистенцијалних вредности укључује настојање сваке особе да тежи саморазвоју, аутономији, слободи и једнакост, јачању сопственог карактера, стилу живота, угледу и поштовању. Све ове вредности чине индивидуу и оне су створене, нису природно дате. Суштина бића није у стварању и култивисању сопствене личности. Свако људско биће је јединствено у својој индивидуалности без обзира на то што покушава да буде. Свака особина и посебност чини особу јединствено вредним бићем, које има и живи свој живот и нико не може заузети његово место.

Морални елеменат је основни елеменат у подржавању људских права и представља основну вредност која постоји независно од позитивних прописа и осталих инструмената за остваривање људских права.

Роналд Дворкин заступа либералну позицију у примени права: “Указивањем на моралне принципе који дејствују као ограничење закона пре него навођењем сукобљених циљева права. Та позиција треба да се ослони на правне доктрине које су уграђене у нашу традицију (као што је она да нико не сме бити присиљен да сведочи против себе или да је осумњичени невин док се не докаже његова кривица) да би се подржао захтев да друштво нема право да испитује некога без адвоката и да осумњичени има право да остане ван затвора до суђења, ишло то у прилог већини или не.”³⁴

Ови принципи уткани су у позитивне правне инструменте којим се стичу људска права, при чему индивидуализовање кривице представља основ за одмеравање казне сваком појединцу.

Дворкин подржава Хартово мишљење према коме је „власт дужна да испољи минимум уважавања чак и према оптуженим криминалцима и да их третира као људска бића, пре него као прилику за нешто друго“.³⁵ Другачије поступање од стране надлежних инстанци негирало би “индивидуално право на једноко уважавање.”³⁶

Темељи људског достојанства су у моралним вредностима појединца.

Људско достојанство захтева одредбе државе које ће обезбедити индивидуални саморазвој сваког појединца.

Два права једне особе могу се појавити као супростављена, нпр. безбедност и слобода.

Право на живот је предуслов за сва остала права, чак ни чување нечијег живота не мора бити највећа вредност.

Правне темеље савременог схватања достојанства у великој мери изграђују и концептуализују (примена достојанства у пракси, а не само као апстрактног појма) правници и судије међународних институција који се баве одлучивањем о представкама, које подносе појединци у случају кршења њихових права. Заштита

³⁴ Роналд Дворкин, *Суштина индивидуалних права*, Институт за отворено друштво Црне Горе, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, ЦИД, Подгорица, 2001, стр.33.

³⁵ Роналд Дворкин, *Суштина индивидуалних права*, Институт за отворено друштво Црне Горе, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 33.

³⁶ Ибид, стр. 34.

достојанства човека за њих представља полазну тачку у одмеравању нивоа кршења људских права и праведне материјалне и моралне сатисфакције, коју држава мора да испуни према оштећеном лицу, где правда представља правилну сразмеру између примене материјалног права и моралних вредности.

Судије посебно одмеравају степен менталне, духовне и физичке патње оштећеног лица и околности које су довеле до повреде и урушавања људског достојанства сваког појединца. Људско достојанство је у основи њихових одлука и његова заштита им је најважнији циљ.

1.3. Социолошка и психолошка гледишта о достојанству

*“Смисао и достојанство пута постоје само утолико уколико
умијемо да их нађемо у себи.”*

Иво Андрић

Социолошки аспект права сагледава обичајне и моралне ставове о исправним вредностима и њиховој примени у друштвеној заједници. Позитивно право подразумева нормативно одређење друштвених односа и њихово одржавање одређеним ефикасним механизмима заштите правног поретка у интересу свих грађана. Осим позитивног права прописаног од стране државе, постоје и одређена природна, субјективна права, која постоје независно од воље политичке елите неког друштва и поштују урођено достојанство човека као људског бића. “Људска права према томе нису позитивноправног већ моралног порекла. Она потичу из нормативног поретка који је изнад државе и држава их мора поштовати без обзира да ли је на то изричито пристала.”³⁷

Социолошки аспект права сагледава примену правних норми и њихов утицај на друштвена кретања. У уређеним и зрелим друштвеним заједницама доследно се поштују правне норме, што доводи до просперитета и развоја друштва и поштовања људских права и достојанства сваког појединца. Непоштовање правних норми од стране грађана, указује на лошу друштвену структуру заједнице и има тенденцију заустављања њеног развоја и напретка.

Правна држава би требало да пружи грађанима мир, сигурност и праведан и достојанствен живот, који подразумева и њихову обавезу поштовања ауторитета државе. Држава кроз своје законе би требало да створи услове за поштовање свих људских права, као и право на слободно испољавање личности сваког појединца.

Законски основ одређује елеменат који је релевантан за упоређивање и праведност. Ако је релевантан елеменат исти у ситуацији која је иста, треба је исто третирати. Једнаки третман у једнакој ситуацији је први захтев правичности, која пружа друштвену једнакост и сигурност свих грађана.

У друштвеној заједници рефлектују се социјални (друштвени) аспекти поштовања људских права, у смислу учешћа грађана у политичком одлучивању, слободи испољавања убеђења, мисли и идеја, остваривању права на рад и достојан животни стандард, права на образовање и доступност културног и научног стваралаштва и испољавање етничких права и верских убеђења појединаца и социјалних група.

³⁷ Ибид, стр. 34.

Савремене демократије имају висок степен развоја и поштовања људских права и слобода, за разлику од ауторитарних, затворених режима, у којима није у довољној мери допуштено поштовање људских права и слободног мишљења грађана. Затворена друштва имају одређене дириговане ставове ауторитарних власти и свако одступање се сматра непријатељским чином. У оваквим државама често долази до кршења људских права грађана и њихових одступања од поштовања државних норми и правила. У оваквим друштвима грађани настоје да остваре шири степен поштовања сопственог достојанства и остварења људских права, што се манифестује немирима и непоштовањем прописаних правила. Мир и безбедност државе стварају услове за несметано остваривање људских права у њиховом пуном обиму. Време рата и страдања доводи у питање и основно право на живот.

Економски развој друштва и финансијска сигурност грађана су један од предуслова њихове слободе и независности од државне власти, чиме се унапређује њихов друштвени статус и стварају услови за мир и стабилност државе.

У савременом свету, свест о важности и заштити људских права настала је након трагичних последица Другог светског рата. Творци универзалног система заштите вредности живота и слободе свих људи имали су за циљ срећан и безбедан живот будућих генерација, које неће осетити страхоте ратних разарања. Зато су мир и безбедност услови у којима је могуће остваривање људских права. Људска права нису једнако призната у свим облицима владавине. Ауторитарни облици владавине у затвореним друштвима не признају људска права на исти начин као што то раде развијена демократска друштва, па се самим тим демократски развој неког друштва мери и поштовањем људских права.

Извор свих људских права је заштита достојанства сваког људског бића, као индивидуе и члана одређене друштвене структуре. Људска права штите урођене вредности човека, његово право на живот, физичку и духовну слободу и интегритет личности. Други корпус права штити достојанство човека као члана одређеног друштвеног колектива. Ту су права на управљање и одлучивање у друштвеној заједници, активно и пасивно бирачко право, економска социјална и културна права, право на здраву животну средину идр.

Правна заштита достојанства не може у потпуности обухватити све животне ситуације за које је прописано поштовање људских права. Суптилни облици повреде достојанства у различитим приликама и околностима нису увек подложни доказивању и санкцијама, а у суштини представљају грубу повреду достојанства.

Стога, осим правне заштите, требало би јачати систем етичких вредности друштвене заједнице, заснован на поштовању и својих, и права сваког другог појединца. Етика представља суштинске вредности, као што су: племенитост, истинољубивост, несебичност, добронамерност, поштење, великодушност, непристрасност, толерантност, поузданост, мудрост, самопоштовање исл.

Друштво које негује етичке вредности, мање је подложно поступцима повреде достојанства својих грађана јер се праведност одлука и поступака надлежних институција базира на уравнотеженом односу права и етике. У свим демократски развијеним друштвима правда је темељ једнакости и слободе свих грађана.

Област образовања је посебно погодна за превентиван утицај, у смислу подршке етичким вредностима појединца и друштва, које не признају дискриминацију појединих припадника друштва ни по ком основу. Како је и наглашено на Међународној конференцији о људској димензији КЕБС-а у Копенхагену, “државе учеснице изразиле су своју намеру да ће настојати да против појаве расне и етничке мржње, антисемитзма и дискриминације било ког лица, прогона на личној и идеолошкој основи, обезбеде да

се у оквиру циљева образовања посебна пажња посвети проблему расних предрасуда и мржње и развоју поштовања различитих цивилизација и култура.”³⁸

Правни поредак може, посредством својих механизма, пружити подршку развоју социјалних односа којим се афирмишу суштинске моралне вредности и тако створити праведан друштвени поредак, заснован на заједничким моралним вредностима, који штити достојанство сваког појединца.

Ерих Фром је посматрао друштвени живот савременог човека, кроз промене друштвеног карактера у времену од доба раног капитализма до другог дела XX века, приписавши му *тржишни карактер* „јер се он заснива на доживљају себе као робе и властите вриједности не као *употребне*, већ као *размјенске* вриједности. Живо биће постаје роба на *тржишту људи*...” Принцип вредновања је исти на тржишту људи као и на тржишту робе: “На првом се продају људи, на другом роба. У оба случаја вриједност је размјенска вриједност за коју је *употребна вриједност* нужан, али не и довољан увјет.”³⁹

“Циљ тржишног карактера је бити потпуно прилагођен, постати пожељан у увјетима који владају на тржишту људи. Особе тржишног карактера немају чак ни его, као што су га имали људи XIX стољећа, у који би припањали, који би им припадао, који се не би мијењао. Јер они стално мијењају свој его према принципу: *Ја сам онакав каков ме желеш*.”⁴⁰

“Такви људи имају велик промјенљив его, али нитко од њих нема сопствену бит, осјећај идентитета. Криза идентитета модерног друштва је у ствари производ чињенице да су чланови друштва постали безсопствени инструменти, чији идентитет почива на њиховом судјеловању у корпорацијама. Тамо гдје не постоји аутентично сопство, не може постојати ни идентитет.”⁴¹

Прихватањем наметнутих друштвених критеријума непрекидне трке за материјалним вредностима доводи до губљења осећаја сопственог достојанства, које карактерише свест о сопственој вредности заснованој на моралној аутономији појединца.

Прилагођавање своје личности захтевима тржишта, које им налаже: “Бити лијеп, радостан, позитиван, агресиван, амбициозан, са свим потребним знањима и вјештинама из домена своје професије, има за циљ пласирање сопствене личности на тржишту радне снаге.”⁴² Овим се губи осећај поштовања сопствене личности и њених карактеристика, јер је сваки човек посебан и на различите начине подложен промени идентитета сопственог бића.

Социолошки аспект достојанства подразумева храброст да се изнесе сопствено мишљење, да се оствари сопствени начин живота, у складу са својом природом, и да се друштвени оквири превазиђу и остваре сопствене вредности.

Ниједна особа у природи није иста и због тога је веома тешко, настојати да будеш исти као неко други. Уколико нема развоја индивидуалности, “неће се испољити јединственост особе у томе што воли или што жели”.⁴³ Заједнички живот у друштву свих ових посебних и јединствених људских бића, мора имати заједничке вредности узајамног поштовања својих и туђих права.

³⁸ Вида Чок, *Споне међународног и упоредног права*, Јавно предузеће Службен гласник, Београдски центар за људска права, Центар за унапређење правних студија, Београд, 2010, стр. 463.

³⁹ Ерих Фром, *Имати или бити*, Напријед, Загреб, НОЛИТ, Београд, 1986, стр. 157.

⁴⁰ Ибид, стр. 158.

⁴¹ Ибид, стр. 147.

⁴² Ибид, стр. 172.

⁴³ Ерих Фром, *Имати или бити*, Напријед, Загреб, НОЛИТ, Београд, 1986, стр. 158.

1.4 . Религијски поглед на достојанство

Хришћанство је донело другачије етичке вредности у односу на античко доба. Нове моралне вредности постале су чедност, понизност, дубока вера у божје заповести и аскетски однос према телу. Поседовање ових врлина уводило је нове етичке кодексе у живот хришћана и оне су их водиле ка спасењу и вечном животу.

Хришћанско схватање достојанства

“У традицији хришћанства, најстарији основ за људско достојанство може се наћи у библијском откровењу *Imago dei*,⁴⁴ или по лику Божјем, и има власт над природом, због постојања људског интелекта.” Самим тим што је људски интелект у суштини људског достојанства, оно је човеку урођено и не може га нико, из било ког разлога поклонити, одузети или отуђити, јер је достојанство саставни део људске природе.

У модерним временима, овакву хришћанску перспективу људске природе, изнова ће формулисати француски филозоф Жак Маритаин, који је сматрао да: “Најдубљи слој људског достојанства неке особе, садржи сопствену сличност с ликом Бога.” Он повезује *imago dei* са људским капацитетом слободне воље и са способношћу спознаје суштинске супстанце душе. То се манифестује, између осталог, у нашој способности да пркосимо социјалном мишљењу и притиску да се придржавамо права, правде и милосрђа, подизањем себе “изнад друштвеног живота да уђемо у усамљени живот духа... и да се нахранимо непопустљивом објективношћу лепоте и истине”⁴⁵ Жак Маритаин је био снажан заговорник природног закона етике и сматрао је да етичке норме потичу из људске природе. Жак Маритаинов природни закон није резултат филозофских ставова и мишљења, већ је настао директном, урођеном спознајом наше људске природе, па су самим тим природна права укоренењена у природном закону.

У Првој књизи Мојсијевој, *Постању*, међутим, налазимо други извор схватања достојанства, који је доминантан у западном хришћанском свету дуже од миленијума и присутан је у савременим схватањима истог.

“Потом рече Бог: *Да начинимо човјека по свом обличју, као што смо ми, који ће бити господар од риба морских и од птица небеских и од стоке и од цијеле земље и од свијех животиња што се мичу по земљи.*”⁴⁶

И створи Бог човјека по обличју својему, по обличју Божјему створи га, мушко и женско створи их.

И благослови их Бог, и рече им Бог, рађајте се и множите се, и напуните земљу, и владајте њом и будите господари од риба морских и од птица небеских и од свега звериња што се миче по земљи.”⁴⁷

У хришћанској традицији човеков постанак по Божјем лику и пад у грех, својствен човечјој природи, која је далеко од идиличног стварања, указује на амбивалентност човека и његове природе.

Ово схватање је Свети Августин дао у својој класичној формулацији, у концепцији „два града”, којим управљају две природе: вечна, духовна и земаљска, временска, физичка, које се мешају у сваком човеку.

⁴⁴ Mark A. Lutz, Centering of Social Economics on Human Dignity, Review of Social Economy, Volume 53, Issue 2, Taylor and Frensic Journals, London, 1995, str 174.

⁴⁵ Ибид., str. 173.

⁴⁶ Библија или Свето писмо Старога и Новог завјета, I књига Мојсијева: *Постање*, Препород, Београд, 2000, 1.26, еф. 4.24, О Јову 20.4.

⁴⁷ Ибид, 1.27, проп. 7.29

Према Августиновом схватању, људско достојанство постаје у великој мери условљено божјом милошћу, у небеском граду бога, без много обележја земаљског града човека. Уосталом, сви људи су као деца божја створени једнаки, али им њихова земаљска природа умањује достојанство дато рођењем по божјем лику.

Достојанство човека данас представља урођену, јединствену и непоновљиву особину сваке јединке, које човек стиче самим рођењем као људско биће.

Свети Аугустин је сматрао да је Бог дао људима свест с којом сваки појединац може сазнати моралне законитости.

“У документу II Ватиканског сабора *Gaudium et spes* (Радост и нада), који говори о Цркви у савременом друштву, стоји да: „Човјечанство може и мора све више учвршћивати своје господарство над створеним свијетом, штовише, да мора успоставити такав политички, социјални и економски поредак да све боље служи човјеку и помогне појединцима и групама да афирмирају и развијају себи својствено достојанство. Зато многи, што такођер дознајемо из споменута документа, одлучно захтијевају добра којих се, због неправде или неједнакости расподјеле, по свом најдубљем увјерењу осјећају лишенима.”⁴⁸

Осећај неправде у расподели расположивих добара потенцира осећање омаловажавања и угрожавања људског достојанства. Праведно друштво би требало да створи економске, политичке и социјалне услове за једнак живот свих чланова друштвене заједнице.

Исламско схватање достојанства

Темељ исламских ставова о схватању човека, достојанства и животних појава којима је окружен је Куран, саткан од мудрости преточених у стихове.

Куран је за арапски свет одраз посебне исламско-арапске цивилизације. Он осликава политички, друштвени, интелектуални и емоционални живот овог света. Кроз Мухамедове проповеди (суре), верницима се упућују савети, захтеви, алузије, који као општи принципи упућују на решавање многих друштвених и међуљудских односа, као и законских и државничких питања.

Куран вернике муслиманске вероисповести учи да поштују принципе морала и етике и да чине добра дела. У њему налазимо: “Не држите страну оних који неправедно поступају, па да вас ватра пржи, ви немате других заштитника осим Алаха, иначе вам нема помоћи.”⁴⁹

“И стрпљив буди, Алах заиста неће ускратити награду онима који добра дела чине.”⁵⁰

Чинећи добра дела верници поштују један другог, штитећи се узајамно од чињења неправде и недела. Не сме се неправедно поступати ни по коју цену, док се, с друге стране, праведност награђује Алаховом заштитом.

Достојанство се приписује Господару, као врхунска врлина. Господар одређује пут верницима, као награду за уздржавање од прохтева. “А ономе који је пред достојанством господара свога стрепио душу од прохтева уздржао, ценет ће боравиште бити сигурно.”⁵¹

⁴⁸ Владимир Јелкић, Ливија Ресковић, *Ничеово поимање живота*, Црис, год. XIII, бр. 1/2011, стр. 146. (Ватикански концил II, документ, Загреб, Кришћанска садашњост, 1993, стр. 629)

⁴⁹ Куран, НИСП, Ослобођење, Сарајево, 1967, део 113.

⁵⁰ Ибид, стр. 115.

⁵¹ Ибид, стр. 40-41.

ДРУГИ ДЕО

2. ДЕФИНИСАЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА

2.1 Историјски аспекти развоја људских права

“Закони неписани, стални, нису од данас ни од јуче, већ вечито живе, нико не зна од кад се појавише“

Софокле, Антигона

Појам људских права је сложен и вишеслојан. Тумачи се у области права, морала филозофије, религије, етике. Људска права, као правни институт, темеље се на међународним и националним уговорима и пракси у њиховом остваривању. У смислу моралне категорије, људска права су захтеви појединаца да им ради заштите урођеног достојанства, држава призна одређена права. Идеја људских права често је кроз историју била начин остваривања и окончавања револуционарних захтева за поштовање човека и грађанина. Људска права су урођена вредност сваког људског бића и постоје независно од његове воље.

Суштина људских бића у свим временима је била иста. Мењао се однос власти према човеку. Људска права, као неотуђива од суштине људског бића, постоје независно од воље владара. То су права: “Која се не дугују држави и њеној вољи, већ их људско биће има самим тим што је људско биће, дакле независно од државе и без државе.”⁵² То су права: “Која припадају сваком појединцу због тога што је он људско биће, независно од законских докумената.”⁵³

Остваривање људских права у друштвеној заједници, њихова имплементација у правни систем државе значи заштиту урођеног достојанства човека. Урођено достојанство сваког људског бића представља извор људских права, јер људска права проистичу из потребе да се заштити урођено достојанство. Позитивни правни прописи у савременим друштвеним системима омогућавају испољавање основних вредности човека, признавањем права, људских права човека, као суштине његовог бића. Признавање права на живот, на слободу мисли, изражавања, говора... Иако нам поседовање ових слобода данас звучи природно, њихово остваривање имало је трновит пут кроз историју људског друштва.

Некада је живот човека био у власти господара. Да ли ће неко живети и бити слободан није се подразумевало, већ је зависило од слободне процене или воље другог. Некада је то била Божја воља, како су тврдили мислиоци у раном средњем веку, Аурелије Аугустин или Тома Аквински, која је управљала свим људима тако да “закони божји, људски и природни, произилазе из вјечног закона (lex aeterna), одређеног вишим, у Богу бивствујућем разуму (summa ratio in Deo Exsistens).⁵⁴

Кроз древни и средњовековни период ратовања на европском простору, нису постојале никакве назнаке схватања људског достојанства у савременом смислу. На власти су вековима биле чврсте династичке владавине, од којих је тадашње племство настојало да добије одређене привилегије и боље услове живота.

Признања одређених права од стране владара, уткана у правне прописе настала су у XIII веку у Енглеској, кроз акт Магна карта либертатум (1215), којим се прокламује: “Ниједан слободни човјек неће бити ухапшен или затворен у тамницу или

⁵² Војин Димитријевић, Милан Пауновић, *Људска права*, Београд, 1997, стр. 26.

⁵³ Радован Радоњић, *Демократија*, Подгорица, 2004, стр. 173.

⁵⁴ Е.В. Спекторски, *Историја социјалне филозофије*, Београд/Подгорица, 1997, стр. 120.

лишен посједа или стављен ван закона или изгнан или на било који начин оштећен... сем по законској пресуди његових перова или сагласно закону земље.”⁵⁵

Даља тежња енглеског становништва ка признавању њихових једнаких верских и политичких права, као и права на праведно суђење, преточена је у XIII веку у Закон о праведном спровођењу судског процеса (The Habeas Corpus Act, 1679) и у Закону о правима (Bill of Rights). Овим актима проширен је корпус субјективних права грађана као тековина демократизације начина владавине.

Идеја људских права потекла је од револуције у Великој Британији у XVII веку, наставила се револуцијом у Америци и Француској, потом Кантовом филозофијом и политичком филозофијом Џона Ролса, као и теоријом правде Роналда Дворкина у XX веку.

Расправа о влади Џона Лока из 1689. године, означила је почетке појаве “природних права”. Крајем XVIII века у Енглеској је постигнута одређена равнотежа између краља, лордова и представничког дома, *Common-a*.

У другој половини XVIII века, Француска револуција је донела нове обресе политичког остварења идеје људских права и људског достојанства у савременом смислу. Право и слобода се третирају као природна људска права, а не као традиционална права. Сувереност почива, не у монарху или представничком телу, него у људима који су слободни да смењују власт и мењају државно уређење.

Почетком осамнаестог века, либерални принципи уређења друштва и идеје природног права, у својим делима изнео је Жан Жак Русо. Он порекло неједнакости међу људима види у постојању приватне својине и тврди: “Док се у природном стању човек рађа и живи слободан и једнак задовољавајући своје мале и једноставне потребе, у друштвеном или *грађанском стању* духовни развитак тече сразмерно развитку потреба, а тај развитак води губитку слободе и постанку неједнакости међу људима. Тада се природна љубав, или саосећање, претвара у охолост и користољубље.” Једнакост је тражио у поштовању закона као изразу опште воље, тако да зове “републиком сваку државу засновану на законима, без обзира на облик њене владавине, јер тек тада влада општи интерес и општа ствар има један реалан значај. Свака легитимна влада је, према томе, по својој природи републиканска.”⁵⁶ Ова његова учења имала су значајан утицај на обликовање републиканског друштвеног уређења након француске буржоарске револуције, када ово друштвено уређење постаје симбол владавине већине, које негира сваки облик апсолутне власти политичке елите.

Француска декларација о правима човека и грађанина из 1789. године, која прокламује очување природних, неотуђивих права човека и даје право свим грађанима на поштовање достојанства, искључиво на основу врлине и талента. Права на основу пола, расе и имовине остала су ограничена јер су ова права била предвиђена само за беле мушкарце. Француском револуцијом је званично укинута ропство.

Америчка декларација о независности 1776. није заснована на традиционалним правима и привилегијама, већ се односи на права која по природи припадају свим људима. У другом ставу Декларације је наведено: “Ми сматрамо ове истине очигледним: да су сви људи створени једнаки, да су обдарени од стране њиховог Творца одређеним неотуђивим правима, међу којима су живот, слобода и тежња за срећом. У циљу обезбеђивања ових права, владе установљене међу људима, изводе своје законите моћи из сагласности оних над којима се влада. – Ако икада иједан облик владе постане препрека остваривању ових циљева, право је народа да га промени или

⁵⁵ Е.В. Спекторски, *Историја социјалне филозофије*, Београд/Подгорица, 1997, стр. 120.

⁵⁶ Жан Жак Русо, *Друштвени уговор*, Филип Вишњић, Београд, 1993, стр. 53.

укине, да установи нову владу, која ће лежати на темељима таквих начела, и организовати своје моћи тако да најбоље утиче на народну сигурност и срећу.”⁵⁷

Принципи демократског уређења и безбедност и срећа свих грађана представљају најважнији циљ владајућих структура друштва.

Сједињене Америчке Државе су у XIX веку наставиле са развојем концепције људских права, иако су та права у почетку имали само мушкарци беле расе, хришћани.

На европском простору просперитет развоја људских права је био нешто успоренији у односу на Америку. Ограничавање људских права у погледу својине и верских рестрикција у XIX веку, као и ограничење по основу пола и расе продужила су се и у XX веку. Право гласа за све мушкарце, уведено је у Француској 1792. године, а институционализовано 1848. У Британији је Народна повеља из 1838. године иницирала универзално право гласа мушкараца, које је уобличено Законом о реформи из 1867. године, док је у Немачкој право гласа уведено 1871. године. Међутим, била су присутна верска искључења од права гласа, тако да у Британији католицима није било дозвољено да гласају до 1829. године, док атеистима није било дозвољено да сведоче на суду до 1870. године.

Јевреји су добили право гласа 1858. године. Осим дискриминације у остваривању грађанских права по верској основи, до почетка XX века постојала је родна дискриминација, јер су жене први пут добиле право гласа на парламентарним изборима у Финској 1906. године, док је Норвешка 1923. године била прва држава која је дозволила женама вршење јавне функције. У Холандији су жене оствариле право гласа 1919. године, а у САД-у 1920. године (то се односило само на беле жене). Шпанија је омогућила женама право гласа 1933. године, Француска 1944. године, Италија 1945. године и Белгија 1948. године. У Сједињеним Америчким Државама, Законом о грађанским правима, из 1964. године, признато је право гласа свим становницима. Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 1514, Декларацијом о давању независности, Запад је признао једнака политичка права свима, без обзира на расу и верску припадност, политичко опредељење, национални или друштвени статус и порекло.

Интензивни развој људских права започео је након Другог светског рата, као одговор на сва злодела које је вршио човек, и где је жртва био човек. Коначно је признавању поштовању људских права дато одговарајуће место у друштвеној структури међународне заједнице.

Идеја природног права које тврди да, поред правних прописа које ствара и санкционише држава, постоји поредак природног права који је настао пре писаног права и траје независно од воље владара и човека. Ова идеја темељи се на античкој филозофској мисли о подели права на опште и посебно. Опште право постоји независно од писаног и заснива се на природи ствари, па самим тим има карактер природног права. Утилитаристичка схватања људских права сагласна су да треба признати широки спектар људских права, уз праведну примену позитивног права. Заговорници идеја конституционализма су становишта да: “Људска права представљају вредност за себе, да су та права и слободе, у извесном смислу, назакоњита категорија, јер их је било прије појаве закона (као норми које се санкционишу државном принудом), да та права и слободе постоје независно од тога како их закони регулишу... ако та права и слободе уопште треба нормирати, то може бити само предмет највишег правног акта (устава), а не појединачних аката врховног законодавног тијела.”⁵⁸

Роналд Дворкин је заступао теорију природног права, по којој право постоји независно од државног права и треба да има супремацију у примени у односу на

⁵⁷ Америчка декларација независности, www.fpn.co.me.

⁵⁸ Радован Радоњић, *Демократија*, Подгорица, 2004, стр. 180.

државно право. Према Дворкиновом мишљењу, људска права постоје сама по себи, не постоје ни због државе ни због права, него и држава и право постоје ради самог човека и остваривања људских права. Дворкин и његови истомишљеници: Џон Ролс, Најцел, Друит, Дравис Томсон, сматрали су да општа тенденција људских права у дерегулацији од стране државе, односно у саморегулацији, јер се избор о индивидуалним правима појединца налази у склопу аутономије воље појединца, док од његовог морала зависи хоће ли то право искористити (право на брак хомосексуалаца и сл.). До почетка XX века у раној филозофији САД-а владало је традиционалистичко виђење права, чији су заговорници били Остин и Бентам. У том периоду, мултидисциплинарно сагледавање права, као и његово повезивање са друштвеним фактима је било онемогућено.

Дворкин сматра да је концепција конституционалне заштите индивидуалних права најбоља заштита од тираније већине. Ова концепција спаја права већине и индивидуална права свих грађана и чини идеално окружење за заштиту људских права и принципа за све грађане. Дворкин уводи у право термине: морал, етика, политика. У овом периоду право постаје, не само јавна, него и приватна ствар, па долази до експанзије на пољу људских права, што представља и ограничење државне власти.

Достојанство није индивидуална вредност неког бића, већ представља заједничку универзалну вредност људске врсте, јер су сва бића једнака. Достојанство људске врсте почива на њеној јединствености у односу на остале врсте у природи. Идентитет неке личности је кад се једна личност третира као посебна у односу на остале у људској врсти, а не нека особа која је заменљива са неком другом особом.

Право и слобода се третирају као природна, људска права, а не традиционална права. Сувереност почива, не у монарху или представничком телу него у људима, који су слободни да смењују власт и мењају државно уређење.

Разматрање развоја људских права кроз историју човечанства, подразумева преглед одређених теоријских принципа, који су утицали на формирање савременог схватања људских права, као и ретроспективу остваривања људских права у различитим условима и временским раздобљима.

Постојање одређених појмова у сагледавању човека кроз призму религиозних ставова, као посебног бића које је створио Бог и живот појединца као дар од Бога у скоро свим религијама су јединствене вредности. Постојање божанског у човеку, представља његову суштину. Религијске проповеди, којима се прокламују одређена понашања верника, упућују људе на спречавање понашања и чињења која би угрозила или уништила живот другог бића. Универзалне вредности правде за сва људска бића, засноване на религијским ставовима, могу се сматрати зачетком поштовања права човека. "Религиозне доктрине су значајан материјални извор људских права. Оне нуде заједничке елементе из различитих традиција, у виду универзално прихваћених вриједности, као важну грађу за конституисање ширег интелектуалног културног концепта заштите људског живота, слободе и достојанства."⁵⁹ Праведност у судском одлучивању налазимо у речима из Библије: "Не чините неправде на суду, не гледај што је ко сиромас, нити се поведи за богатијем, право суди ближњему својем."⁶⁰ У недостатку позитивно правних прописа, осећај праведности у пресуђивању темељен је на моралним вредностима и религијским заповестима.

Теоријски аспекти развоја људских права обухватили су више тумачења постојања људских права: позитивистичке теорије су заговарале гледиште по којем људска права постоје на основу високог правног акта унутрашњег и међународног права, којим законодавац омогућава грађанима уживање људских права.

⁵⁹ Небојша Вучинић, *Основи људских права и слобода*, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 12.

⁶⁰ Библија - стари и нови завјет, *Трећа књига Мојсијева*, Стварност - Загреб, 1968, глава 19.20.

Позитивиста Ханс Келзен је појам “позитивног” права развио насупрот појму “природног” права.⁶¹

Потврђивањем “позитивности” права одбацивало се природно правно схватање које је покушало да право изведе из “ума”, “природне ствари”, морала или иначе неког поретка који није спечифично правни, које је, према томе, веровало да важење правног поретка мора да се сведе на важење једне норме, неког другог система норми, норме замишљене изнад права.

Измена теорија природног права позитивистичким теоријама, Келзен објашњава тиме што је у теорији природног права важење неке норме повезано са умом, природом, моралом или другим принципима, који као такви не могу бити обухваћени децидном правном нормом. Позитивисти сматрају да не постоји неки виши поредак који важи изван прописаних правних норми које је створио овлашћени законодавац. Они нису признавали урођена људска права, јер по њиховом мишљењу, постојање права “садржана у уму, моралу, природи, а правне науке у етици, политици или чак природној науци, то је само консеквенција чињенице да се један поредак, који се замишља као подређен неком вишем, као изведен из овога, у крајној линији мора спознати само као његов несамостални саставни део чија одвојена егзистенција може имати само провизоран, не коначан карактер”.⁶²

У вези с мишљењем умереног позитивисте, Х. Л. А. Харта, за ког је концепција “људског циља и добра за човјека” коју заступају представници природног права, “комплексна”, “дискутабилна” и “спорна”, Финис сматра да се питање моралности и људске егзистенције не састоји у “разликовању основних аспеката људског благостања, већ у интегрисању ових различитих аспеката у интелигентно и разумно обавезивање, пројекте и акције који сачињавају један или други од многих дивних облика људског живота.”⁶³ По његовом мишљењу, ове ствари не може свако у потпуности да увиди, а још мање да их стави “у праксу”.⁶⁴ Без обзира на то, овај разумни захтев природног права не може се оспоравати “само зато што није универзално прихваћен или активно оспорен.”⁶⁵ Самим овим ставовима, начелно се прихвата могућност одређеног облика обавезности поштовања различитих урођених људских особина, иако њихово признање није прописано конкретним правним нормама.

“Људска права налазе много јаче утемељење у теоријама које, насупрот позитивизму, полазе од тога да постоје правне норме и субјективна права изнад и ван позитивних прописа и воље државе, односно законодавца. То право које није позитивно, назива се природним правом, па се и поред међусобних разлика, теорије које сматрају да поред позитивног постоји и неки други релевантан правни поредак, називају теоријама природног права – натурализам.”⁶⁶

Након Другог светског рата, умерени позитивиста, Лон Л. Фулер, износи своје ставове о потреби примене моралне димензије у правном систему држава, као и потреби да правни систем мора бити заснован на равнотежи моралних и правних мерила.

Расправљајући о правној моралности и појму позитивног права и њиховој примени у одлучивању пред судовима, наводи да је “право потхват подређивања

⁶¹ Ханс Келзен, *Проблем суверености и теорија међународног права*, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, 2003, стр. 92.

⁶² Ханс Келзен, *Проблем суверености и теорија међународног права*, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, 2003, стр. 92.

⁶³ Дон Финис, *Природно право*, ЦИД, Подгорица, 2003, стр. 39.

⁶⁴ Ибид, стр. 39.

⁶⁵ Ибид, стр. 40.

⁶⁶ Војин Димитријевић, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 44.

људског понашања владавине правила”⁶⁷, наводећи Холмсову предикативну теорију права: “Предвиђања шта ће судови стварно урадити, и ништа претенциозније, јесте оно што ја сматрам правом.”⁶⁸

По Фулеровом схватању, очигледно је да предвиђање деловања судова “претпоставља неку врсту поретка”⁶⁹ и да треба да садржи моралну димензију која доносиоце судских одлука, осим на закон, упућује и на вредносне судове о исправности донете одлуке. Примена законских и моралних норми прликом доношења правних одлука, по овим мишљењима, представља најисправније одмеравање праведности.

Природно право (натурализам)

Природно-правне теорије су постојање људских права везивале за природу човека као људског бића и сматрале су да људска права постоје без обзира на вољу законодавца да их формулише правним актом.

Тома Аквински је сматрао да је сва људска бића створио Бог и указивао је на посебне и једнаке карактеристике човека, које га разликују од осталих бића, сматрајући да: “Појам врсте припада људској природи, сагласно једном нарочитом постојању које има она у духу. Људска природа, наиме, поседује у духу извесно биће, апстраховано од свих јединки, па јој зато припада један истоветан појам с обзиром на све њих, услед чињенице да до истог степена представља сличност свих, омогућавајући њихово сазнање као људи. Из тога, пак, што поставља такву релацију према свим јединкама, разум разоткрива појам врсте и свој властити појам.”⁷⁰

“Према гледишту Томе Аквинског, право се састоји дјелимично од правила која су *деривирана из природног права као закључци из опитних принципа*, а остала правила *деривирају из природног права као имплементације (determinations) опитних директива*.”⁷¹

Из овог мишљења произилази да позитивна правила имају основ у природном праву, али да не представљају његов потпуни одраз, већ да творци закона имају могућност стварања прописа сходно потребама живота неке друштвене заједнице.

Томас Хобс је за највећи степен развоја природних права човека сматрао његову слободу да уради све што пожели, па и “право” да убија, ратује и потчињава друге људе, ако је то у његовом интересу. Ова парадоксална теорија права требало је да наметне оправдање апсолутистичких облика владавине, при чему би мир био могућ једино наметањем власти једног човека, који би имао снаге да управља целим друштвом. Хобс је сматрао да човек као физичко и рационално биће није релевантан за одређење његових природних права, већ су релевантне његове жеље, посебно неограничена жеља за моћи “која ће нестати само у смрти”.⁷² Уколико би настале индивидуалне иницијативе свих људских бића да задовоље своје жеље свим расположивим средствима, довеле би до разарања и свеопштег рата.

Крајем деветнаестог века, Хобсово мишљење о фаворизовању апсолутистичких држава као инструмента напретка поново добија своје место у идејама о рату као изразу апсолутне моћи појединих људи.

⁶⁷ Лон Л. Фулер, *Моралност права*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 107.

⁶⁸ Ибид, стр. 107.

⁶⁹ Ибид, стр. 107.

⁷⁰ Св. Тома Аквински, *Биће и суштина*, Дерета, Београд, 2010, стр. 31.

⁷¹ Џон Финис, *Природно право*, ЦИД, Подгорица, 2003, стр. 295.

⁷² Томас Хобс, *Левијатан*, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2004, стр. 83.

Џон Ролс је сагледавао једнаку природу свих људских бића и њихова једнака права на слободу и праведност. Принципи праведности се односе на једнака права свих на слободу и економску једнакост. Ролс је сматрао да се путем друштвеног уговора може постићи висок степен остваривања слободе појединца и његов бољи економски положај. Сматрао је да: “Доста сложен скуп права и дужности карактерише било коју посебну основну слободу. Не само да мора да буде дозвољено појединцима да чине или не чине нешто, него власт и други појединци морају да имају дужност да их у томе не спречавају.”⁷³

Остваривање права на слободу зависило би од услова и околности у којима се остварују, те да се мора водити рачуна о томе да се “могу заштитити најтемељнији интереси”⁷⁴. Ове теорије друштвеног уговора, без обзира на исход њихове примене, указују на другачији став о слободи, као услову за остваривање личности сваког појединца.

Признања одређених права од стране владара, која су уткана у правне прописе, настала су у XIII веку у Енглеској, кроз акт Магна карта либертатум (1215), којим се прокламује да “ниједан слободни човјек неће бити ухапшен или затворен у тамницу или лишен посједа или стављен ван закона или изгнан или на било који начин оштећен... сем по законској пресуди његових перова или сагласно закону земље.”⁷⁵

Даља тежња енглеског становништва ка признавању њихових једнаких верских и политичких права, као и права на праведно суђење, преточена је у XIII веку у Закон о праведном спровођењу судског процеса (The Habeas Corpus Act, 1679) и у Закону о правима (Bill of Rights, 1789). Овим актима проширен је корпус субјективних права грађана, као тековина демократског начина владавине.

Кроз историју се сматрало да не постоје индивидуална људска права, већ да се могу остварити једино у друштвеној заједници. Хегел је био један од заговорника ових ставова, који су вукли корене из грчке филозофије и мишљења по којима аристократија као класа, има више права у односу на остале припаднике друштва.

Прво стварно признање суштине урођених људских права, која су неотуђива и припадају сваком људском бићу, стечена кроз револуцију о успостављању статуса слободног човека, прокламована су у Америчкој декларацији о независности (1776), којом се признају неотуђива права на једнакост, на живот, на слободу...

Амерички закон о правима (Bill of Rights, 1789), садржи десет амандмана на амерички Устав, који није имао одредбе о људским правима које држава има обавезу да штити и нема право да их нарушава. У првом одељку овај акт прописује да: “Сва лица или натурализована у Сједињеним Америчким Државама, а која су под њиховом надлежношћу, грађани су САД и државе у којој имају пребивалиште. Ниједна држава не може доносити или примењивати законе који ускраћују привилегије или имунитет грађана Сједињених Држава, нити ће било која држава лишити лице живота, слободе или имовине, без одговарајућег поступка закона, нити пориче било којој особи у оквиру своје надлежности једнаку заштиту закона.”

Француска Декларација права човека и грађанина (1789) такође прокламује урођену једнакост свих људских бића у остваривању њихових природних и грађанских права.

Овим значајним документима утемељен је пут међународне заштите људских права, која данас представљају један од најважнијих сегмената међународног правног поретка.

⁷³ Џон Ролс, Теорија правде, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, ЦИД, Подгорица, 1998, стр. 193.

⁷⁴ Ибид, стр. 193.

⁷⁵ Жељко Томовић, др Чедомир Богићевић, *Људска права, међународни документи*, Подгорица, 2003, стр. 20.

Према члану 1 Декларације: “Људи се рађају и остају слободни и једнакоправни. Друштвене разлике могу бити засноване само на заједничкој користи.“ А члан 4 одређује да се “Слобода састоји у томе да свако може чинити оно што није на штету другима. Тако, извршавање природних права сваког човека има једину границу у уживању свих права других припадника друштва; те границе могу бити утврђене само законом.”

Након Другог светског рата формирана је Организација уједињених нација, која је заштити људских права дала глобални карактер. Људска права тако престају да буду унутрашња ствар држава.

Повеља Уједињених нација, усвојена 26. јуна 1945. године, промовише “унапређење и подстицање поштовања права човјека и основних слобода за све, без обира на расу, пол, језик и вјеру“.⁷⁶ Повеља је први уговорни пропис у међународном праву, који је утемељио интернационализацију људских права.

Даљу еволуцију међународне заштите људских права представља усвајање Универзалне декларације о људским правима, 1948. године, која је објединила дотадашње одредбе о људским правима и дала подстицај за даљи развој заштите људских права.

Људска права се могу посматрати као урођена, природно дата и неотуђива, али и као права дата од стране државе, као облик ограничења државне власти према појединцу и гаранција његових природних права. “Субјективна права почивају на норми објективног права које им та права даје и зајемчује. Устав и закони једне државе успостаљају за врло широк круг људи, за све пунолетне грађане, нека права, као што је, на пример, право учешћа на изборима. Међутим, у другој држави чије је законодавство другачије, таквих права и не може бити: ако држава није демократски устројена, у њој нема ни избора ни гласања, или право гласа има само део становништва који припада повлашћеним категоријама, то могу бити припадници племства, образовани људи, богати људи, само мушкарци итд.”⁷⁷

Данас се у свету људска права различито признају и гарантују грађанима. Демократске државе високог економског раста, придају посебну важност заштити људских права, за разлику од других, мање развијених држава, које не прихватају признање људских права у широком обиму.

Безбедност и мир доприносе стабилности, развоју и остваривању људских права. Људска права се разликују и од људског достојанства и од различитих принципа, као што је морална дужност или друштвена правда. Људска права се разликују и од осећаја слободе или равноправности. Људска права су систем признавања, остваривања и заштите урођеног достојанства човека као природног и друштвеног бића.

Права човека на живот, на физички опстанак, на физичку слободу, на слободу мисли, савести и вероисповести, слободу изражавања, бирачко право, право на друштвени и економски напредак, право на здраву животну средину, само су део спектра људских права заштићених позитивним правним прописима.

Заштитити појединца и признати му права која му припадају је у основи владавине права и социјалне правде. Социјална правда се односи на праведност свих друштвених структура.

Људска права се остварују у друштву и њихово једнако и неотуђиво остваривање доприноси социјалној правди и достојанственом животу појединца у друштвеној заједници.

⁷⁶ Жељко Томовић, др Чедомир Богићевић, *Људска права, међународни документи*, Подгорица, 2003, стр. 64.

⁷⁷ Војин Димитријевић, Милан Пауновић, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 24.

Почетком осамнаестог века, либералне принципе уређења друштва и идеје природног права, изнео је у својим делима Жан Жак Русо. Он порекло неједнакости међу људима види у постојању приватне својине и тврди: “Док се у природном стању човек рађа и живи слободан и једнак задовољавајући своје мале и једноставне потребе, у друштвеном или *грађанском стању* духовни развитак тече сразмерно развиту потреби, а тај развитак води губитку слободе и постанку неједнакости међу људима. Тада се природна љубав, или саосећање претвара у охолост и користољубље.” Једнакост је тражио у поштовању закона као изразу опште воље, тако да зове “републиком, сваку државу засновану на законима, без обзира на облик њене владавине, јер тек тада влада општи интерес и општа ствар има један реалан значај. Свака легитимна влада је, према томе, по својој природи републиканска”.⁷⁸ Ова његова учења имала су значајан утицај на обликовање републиканског друштвеног уређења након француске буржоарске револуције, када ово друштвено уређење постаје симбол владавине већине, које негира сваки облик апсолутне власти политичке елите.

Француска декларација о правима човека и грађанина из 1789. године која прокламује очување природних, неотуђивих права човека и даје право свим грађанима на поштовање достојанства искључиво на основу врлине и талента. Права по основу пола, расе и имовине остала су ограничена, јер су ова права била предвиђена само за беле мушкарце. Француском револуцијом је званично укинута ропство.

Америчка декларација о независности из 1776. није заснована на традиционалним правима и привилегијама, већ се односи на права која по природи припадају свим људима. У другом ставу Декларације наведено је: “Ми сматрамо ове истине очигледним: да су сви људи створени једнаки, да су обдарени од стране њиховог Творца одређеним неотуђивим правима, међу којима су живот, слобода и тежња за срећом. – У циљу обезбеђивања ових права, владе установљене међу људима, изводе своје законите моћи из сагласности оних над којима се влада. – Ако икада иједан облик владе постане препрека остваривању ових циљева, право је народа да га промени или укине, да установи нову владу, која ће лежати на темељима таквих начела, и организовати своје моћи тако да најбоље утиче на народну сигурност и срећу.”⁷⁹

Савремени теоријски правци најчешће деле људска права према времену њиховог настанка. Прва генерација људских права, где спадају грађанска и политичка права, настала је крајем XVIII и почетком XIX века и њима се штите животни и физички интегритет личности (право на живот, забрана мучења и нечовечног поступања, забрана ропства), право на држављанство, на правичан судски поступак, право на слободу и слободу кретања, забрану протеривања и право на азил, право на својину и приватност, слобода мишљења и изражавања и слобода испољавања савести и вероисповести, као и политичка права као што су активно и пасивно бирачко право, право на удруживање и мирно окупљање.

Права друге генерације су социјална, економска и културна права, настала крајем XIX и почетком XX века. Штите права човека на рад и по основу рада и захтевају одговарајући животни стандард грађана, право на здравствену заштиту и заштиту породице. Културна права обухватају право на образовање и учешће у културном животу заједнице. Остваривање ових права у великој мери зависи од економске моћи државе потписнице и њихова реализација је широко дефинисана Пактом о економским и социјалним правима. Пактом се држава позива да у оквиру свих расположивих могућности створи што боље животне услове својим грађанима.

⁷⁸ Америчка декларација о независности, www.fpn.co.me.

⁷⁹ Америчка декларација о независности, www.fpn.co.me.

Трећа генерација људских права су тзв. “солидарна права“, као што је право на самоопредељење, право на мир и безбедност, право на управљање природним ресурсима и друга права сличног карактера, која садрже савремене вредности за живот човека у друштвеној заједници.

Признавање људских права ограничава државну власт и пружа сваком појединцу једнку заштиту његове личности. Уживање људских права сваког појединца ограничено је правом другог и општим јавним интересом државе. Ова права су универзална и припадају свим људима једнако, неодвојива су и неотуђива од људске природе, јер се стичу рођењем и не могу се отуђити, одвојити, поклонити, нити их се појединац може одрећи. Нису предмет посебних особина или заслуга, већ постоје независно од воље државе и држава их не може поништити. Људска права су недељива, једнаког су значаја и међусобно зависна, у циљу остваривања индивидуалне и друштвене личности сваког појединца.

2.2. Извори међународних и унутрашњих права о људским правима

Међународни оквир људских права темељи се на принципу једнаког људског достојанства и заштите интегритета сваког појединца.

Међународни уговори су у центар свог интересовања ставили човека и његову потребу да заштити своју личност, као природно и друштвено биће. Најзначајнији уговор у међународном праву, који представља основ новог приступа заштити људских права је Повеља Уједињених нација, усвојена 26. јуна 1945. године. Интернационализација људских права је добила свој инструмент међународне заштите. “Одредбе Повеље Уједињених нација и имплицитно признавање принципа међународног поштовања људских права, установили су оквир за прогресивни развој и кодификацију људских права.”⁸⁰

У почетном периоду имплементирања принципа Повеље, признато је међународно поштовање људских права и усвојени институционални и процедурални акти, како би се створили услови за деловање Уједињених нација за заштиту и унапређење људских права. Имплементирањем и ефикасном применом правних прописа држава потписница, признавање људских права испуњава своју сврху заштите урођеног људског достојанства.

Универзална декларација о људским правима, која је усвојена 10. децембра 1948. године, као скуп широких принципа поштовања људских права представља први инструмент имплементације Повеље Уједињених нација.

“Пошто је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету; пошто је непоштовање и презирање људских права водило варварским поступцима, који су вређали савест човечанства, и пошто је стварање света у којем ће људска бића уживати слободу говора и убеђења и бити слободна од страха и несташнице проглашено као највиша тежња сваког човека; пошто је битно да људска права буду заштићена правним поретком, како човек не би био приморан да, као крајњем излазу, прибегне побуни против тираније и угњетавања; пошто је битно да се подстиче развој пријатељских односа међу народима; пошто су народи Уједињених нација у Повељи поново прогласили своју веру у основна људска права, у достојанство и вредност човекове личности и равноправност мушкараца и жена и пошто су одлучили да подстичу

⁸⁰Раија Хански, Марку Сукси, *Увод у међународну заштиту људских права*, Универзитет Абу Академи, 1999, стр. 57.

друштвени напредак и побољшају услове живота у већој слободи...⁸¹ Генерална скупштина Уједињених нација је установила ову Декларацију као заједничко мерило, које сваки појединац и држава требају да поштују.

У том периоду усвојени су и посебни међународни стандарди којих требају да се придржавају савремене државе (Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, 1948, Конвенција МОП, 1948, и Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и пракси сличних ропству.

Инструменти који су омогућавали примену Повеље Уједињених нација су и Конвенција о људским правима избеглица (1951), Конвенција о остваривању политичких права жена (1952), Конвенција о елиминацији расне дискриминације (1965), Конвенција МОП-а о укидању принудног рада бр. 105 (1957), Конвенција МОП-а 111 из 1958. године, о елиминацији дискриминације у запошљавању и занимању, Конвенција УНЕСКО-а о елиминацији дискриминације из образовања из 1960. године.

Дугогодишњи рад различитих институција међународне заједнице, усмерен на заштиту достојанства човека, признавањем његових грађанских, политичких социјалних и културних права, резултирао је усвајањем Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, Међународног пакта о грађанским и политичким правима и Опционог протокола уз други пакт, које је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација на свом заседању 16. децембра 1966. године.

Усвајањем међународних пактова створени су услови за темељну подршку развоју и реализацији људских права. Заштита права жена добила је свој уговорни облик усвајањем Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена, 1979. Тенденција хуманизације различитих друштвених структура нашла је свој облик у Конвенцији против мучења и осталог суровог, нехуманог и понижавајућег поступања и кажњавања, 1984. године, Конвенција о правима детета 1989. године.

Различити изазови у међународној заједници нису увек ишли у правцу демократизације и развоја људских права у свету. Поједине земље су успеле да демократизују своје режиме (нпр. Јужноафричка република), док су у неким деловима света и даље на снази ауторитарни облици владавине и ратни сукоби, који не остављају простор за прави развој и заштиту људских права.

Конференција о људским правима, одржана у Бечу 1993. године, имала је за циљ да, у светлу догађаја у међународној заједници након пада Берлинског зида и комунистичке ере у Европи, подржи демократизацију међународне заједнице, као и даљу и интензивнију имплементацију људских права и да успостави одређене превентивне дипломатске мере за поштовање људских права.

Заштита људских права у Европи базирала се на Савету Европе, који је успостављен 1949. године. Статутом Савета Европе предвиђено је да државе кандидати морају имати демократски облик владавине, поштовати владавину права и обезбедити основна људска права и слободе својим држављанима. У том периоду усвојена је и Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (1950), која је касније измењена и допуњена са 11 протокола. Конвенција је прецизирала правила и протоколе на основу којих су Европска комисија и Суд за људска права испитивали представке појединаца и међународне жалбе.

Европска социјална повеља од 18. октобра 1961. године, установила је основна економска и социјална права са надзором, који се заснивао на редовном извештавању држава о поштовању људских права.

На подручју Америке установљен је систем заштите људских права у оквиру Организације америчких држава (ОАД). Америчка конвенција о људским правима

⁸¹ *Међународни уговори*, књига 4, том III, Људске слободе и права, Службени гласник, Београд, 2003, стр. 20.

усвојена је 22. Новембра 1969. године, која предвиђа релевантна тела и процедуралне механизме за испитивање представки појединаца и међудржавних жалби пред Судом за људска права.

Регионални систем заштите људских права заживио је у Африци установљењем Организације афричког јединства (ОАЈ) и усвојена је Афричка повеља о људским правима и правима народа, дана 26. јуна 1981. године. Повеља је утврдила широк спектар грађанских, политичких и социо-економских права, с циљем унапређења заштите људских права на афричком континенту. Први пут су у Афричкој повељи прокламована тзв. “права солидарности“: право на мир и безбедност и право на управљање националним ресурсима. Управљање националним ресурсима је посебно значајно за економску самосталност афричких држава које су дуго биле под колонијалном влашћу развијених земаља. Заштита људских права базирана је већим делом на извештавању држава о стању људских права, него на представкама појединаца и жалбама држава, које разматра Афричка комисија за људска права и права народа.

Хелсиншки завршни акт из 1975. године у свом VII делу “Поштивање људских права и темељних слобода, укључујући слободу мишљења, савјести, вјере или увјерења”: “Државе судионице поштиват ће људска права и темељне слободе, укључујући слободу мишљења, савјести, вјере или увјерења свих, без обзира на расу, спол, језик или вјеру. Оне ће промицати и потицати дјелотворну примјену грађанских, политичких, господарских, социјалних, културних и других права и слобода, од којих свако произлази из природног достојанства људске особе и пријекто су потребна за њен слободан и потпун развој. У том оквиру, државе чланице признат ће и поштивати слободу појединца да сам или у заједници с другима исповиједа и практикује своју вјеру или увјерење, на начин како му налаже његова савјест.”

Савремена међународна заједница, као један од критеријума за оцену демократизације и развоја друштва, узима степен развоја људских права. “Свака власт постаје цивилизована када право владара коначно постане универзално право на људско достојанство.”⁸²

Пресуде судова за људска права обавезују државу на побољшање поштовања људских права, чиме се континуирано хуманизује друштвена заједница и стварају бољи услови за развој државе и појединца. Тако су: “Велика Британија променила своје законе о телефонском прислушкивању, омаловажавању суда и третману транссексуалаца, Немачка је окривљенима који не говоре немачки одобрила право да имају преводиоца, Аустрија је укинула монопол на кабловску и сателитску телевизију, а Ирска декриминизовала хомосексуалност.”⁸³

Држава на овај начин унапређује своје позитивне прописе и заштиту достојанства човека и грађанина.

Људска права су уткана у све друштвене структуре међународне заједнице и рефлектују потребу прилагођавања правних прописа условима које ствара живот сваког човека. Животне потребе грађана теже сталном прилагођавању савременим животним условима.

Почетком осамнаестог века, Жан Жак Русо је у својим делима изнео либералне принципе уређења друштва и идеју природног права. Он порекло неједнакости међу људима види у постојању приватне својине и тврди: “Док се у природном стању човек рађа и живи слободан и једнак задовољавајући своје мале и једноставне потребе, у друштвеном или *грађанском стању* духовни развитак тече сразмерно развоју потреба, а тај развитак води губитку слободе и постанку неједнакости међу људима. Тада се

⁸² Костас Дузинас, *Људска права и империја*, ЈП Службени гласник, Београд 2009, стр. 49.

⁸³ Ибид, стр. 51.

природна љубав, или саосећање претвара у охолост и користољубље.” Једнакост је тражио у поштовању закона као изразу опште воље, тако да зове “републиком сваку државу засновану на законима, без обзира на облик њене владавине, јер тек тада влада општи интерес и општа ствар има један реалан значај. Свака легитимна влада је, према томе, по својој природи републиканска”.⁸⁴ Ова његова учења имала су значајан утицај на обликовање републиканског друштвеног уређења након француске буржоаске револуције, када ово друштвено уређење постаје симбол владавине већине, које негира сваки облик апсолутне власти политичке елите.

Француска декларација о правима човека и грађанина из 1789. године, која прокламује очување природних, неотуђивих права човека и даје право свим грађанима на поштовање достојанства искључиво на основу врлине и талента. Права по основу пола, расе и имовине остала су ограничена јер су ова права била предвиђена само за беле мушкарце. Француском револуцијом је званично укинута ропство.

Америчка декларација о независности 1776. године “није заснована на традиционалним правима и привилегијама, већ се односи на права која по природи припадају свим људима“. У другом ставу Декларације наведено је: “Ми сматрамо ове истине очигледним: да су сви људи створени једнаки, да су обдарени од стране њиховог Творца одређеним неотуђивим правима, међу којима су живот, слобода и тежња за срећом. У циљу обезбеђивања ових права, владе установљене међу људима, изводе своје законите моћи из сагласности оних над којима се влада. Ако икада иједан облик владе постане препрека остваривању ових циљева, право је народа да га промени или укине, да установи нову владу, која ће лежати на темељима таквих начела, и организовати своје моћи тако да најбоље утиче на народну сигурност и срећу.”⁸⁵ Принципи демократског уређења и безбедност и срећа свих грађана представљају најважнији циљ владајућих структура друштва.

Сједињене Америчке Државе су у XIX веку наставиле са развојем концепције људских права, иако су та права у почетку имали само мушкарци беле расе, хришћани.

На европском простору просперитет развоја људских права је био нешто успоренији у односу на Америку. Ограничавање људских права у погледу својине и верских рестрикција у XIX веку, као и ограничење по основу пола и расе продужила су се и у XX веку. Право гласа за све мушкарце је уведено у Француској 1792. године, а институционализовано 1848. У Британији је Народна повеља из 1838. године иницирала универзално право гласа мушкараца, које је уобличено Законом о реформи из 1867. године, док је у Немачкој право гласа уведено 1871. године. Међутим, била су присутна верска искључења од права гласа, тако да у Британији католицима није било дозвољено да гласају до 1829. године, док атеистима није било дозвољено да сведоче на суду до 1870. године.

Јевреји су добили право гласа 1858. године. Осим дискриминације у остваривању грађанских права по верској основи, до почетка XX века постојала је родна дискриминација, јер су жене први пут добиле право гласа на парламентарним изборима у Финској 1906. године, док је Норвешка, 1923. године, била прва држава која је дозволила женама вршење јавне функције, у Холандији су жене оствариле право гласа 1919. године, а у САД-у 1920. године (то се односило само на беле жене). Шпанија је омогућила женама право гласа 1933. године, Француска 1944. године, Италија 1945. године и Белгија 1948. године. У Сједињеним Америчким Државама, Законом о грађанским правима, из 1964. године признато је право гласа свим становницима. Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 1514, Декларацијом о давању независности Запад је признао једнака политичка права свима,

⁸⁴ Жан Жак Русо, *Друштвени уговор*, Филип Вишњић, 1993, стр. 53.

⁸⁵ Америчка декларација о независности, www.fpn.co.me.

без обзира на расну и верску припадност, политичко опредељење, национални или друштвени статус и порекло.

Интензивни развој људских права започео је након Другог светског рата, као одговор на сва злодела које је вршио човек и где је жртва био човек. Коначно је признавању поштовању људских права дато одговарајуће место у друштвеној структури међународне заједнице. Међународни уговори су у центар свог интересовања ставили човека и његову потребу да заштити своју личност, као природно и друштвено биће. Најзначајнији уговор у међународном праву, који представља основ новог приступа заштити људских права је Повеља Уједињених нација, усвојена 26. јуна 1945. године. Интернационализација људских права је добила свој инструмент међународне заштите. “Одредбе Повеље Уједињених нација и имплицитно признавање принципа међународног поштовања људских права установили су оквир за прогресивни развој и кодификацију људских права.”⁸⁶

У почетном периоду имплементирања принципа Повеље, признато је међународно поштовање људских права и усвојени су институционални и процедурални акти, како би се створили услови за деловање Уједињених нација за заштиту и унапређење људских права.

Универзална декларација о људским правима, која је усвојена 10. децембра 1948. године, као скуп широких принципа поштовања људских права, представља први инструмент имплементације Повеље Уједињених нација.

“Пошто је признавање урођеног достојанства и једнаких и неутуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету; пошто је непоштовање и презирање људских права водило варварским поступцима, који су вређали савест човечанства, и пошто је стварање света у којем ће људска бића уживати слободу говора и убеђења и бити слободна од страха и несташнице проглашено као највиша тежња сваког човека; пошто је битно да људска права буду заштићена правним поретком како човек не би био приморан да као крајњем излазу прибегне побуни против тираније и угњетавања; пошто је битно да се подстиче развој пријатељских односа међу народима; пошто су народи Уједињених нација у Повељи поново прогласили своју веру у основна људска права, у достојанство и вредност човекове личности и равноправност мушкараца и жена и пошто су одлучили да подстичу друштвени напредак и побољшају услове живота у већој слободи...”⁸⁷ Генерална скупштина Уједињених нација је установила ову Декларацију као заједничко мерило, које сваки појединац и држава требају да поштују.

У том периоду усвојени су и посебни међународни стандарди којих требају да се придржавају савремене државе (Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, 1948. године, Конвенција МОП 1948. године и Допунска конвенција о укидању ропства, трговине робљем и институција и пракси сличних ропству, 1956. године).

Инструменти који су омогућавали примену Повеље Уједињених нација су и Конвенција о људским правима избеглица (1951), Конвенција о остваривању политичких права жена (1952), Конвенција о елиминацији расне дискриминације (1965), Конвенција МОП-а о укидању принудног рада бр. 105 и (1957), Конвенција МОП-а 111 из 1958. године о елиминацији дискриминације у запошљавању и занимању, Конвенција УНЕСКО-а о елиминацији дискриминације из образовања, из 1960. године.

⁸⁶ Раија Хански, Марку Сукси, *Увод у међународну заштиту људских права*, Универзитет Абу Академи, 1999, стр. 57.

⁸⁷ *Међународни уговори*, књига 4, том III, Људске слободе и права, Службени гласник, Београд, 2003, стр. 20.

Дугогодишњи рад различитих институција међународне заједнице, усмерен на заштиту достојанства човека, признавањем његових грађанских, политичких социјалних и културних права, резултирао је усвајањем Међународног пакта о економским социјалним и културним правима, Међународног пакта о грађанским и политичким правима и Опционог протокола уз други пакт, које је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација, на свом заседању од 16. децембра 1966. године.

Усвајањем међународних пактова створени су услови за темељну подршку развоју и реализацији људских права. Заштита права жена добила је свој уговорни облик усвајањем Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена 1979. Тенденција хуманизације различитих друштвених структура нашла је свој облик у Конвенцији против мучења и осталог суровог, нехуманог и понижавајућег поступања и кажњавања, 1984. године, Конвенцији о правима детета 1989. године.

Различити изазови у међународној заједници нису увек ишли у правцу демократизације и развоја људских права у свету. Поједине земље су успеле да демократизују своје режиме (нпр. Јужноафричка република), док су у неким деловима света и даље на снази ауторитарни облици владавине и ратни сукоби, у чијим оквирима нема простора за прави развој и заштиту људских права.

Конференција о људским правима, одржана у Бечу 1993. године, имала је за циљ да у светлу догађаја у међународној заједници, након пада Берлинског зида и комунистичке ере у Европи, подржи демократизацију међународне заједнице, даљу интензивнију имплементацију људских права и успостави одређене превентивне дипломатске мере за поштовање људских права.

Заштита људских права у Европи базирала се на Савету Европе, који је успостављен 1949. године. Статутом Савета Европе предвиђено је да државе кандидати морају имати демократски облик владавине, поштовати владавину права и обезбедити основна људска права и слободе својим држављанима. У том периоду усвојена је и Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (1950), која је касније измењена и допуњена са 11 протокола. Конвенција је прецизирала правила и протоколе, на основу којих су Европска комисија и Суд за људска права испитивали представке појединаца и међународне жалбе.

Европска социјална повеља од 18. октобра 1961. године, установила је основна економска и социјална права са напором, који се заснивао на редовном извештавању држава о поштовању људских права.

На подручју Америке установљен је систем заштите људских права у оквиру Организације америчких држава (ОАД). Америчка конвенција о људским правима усвојена је 22. новембра 1969. године, која предвиђа релевантна тела и процедуралне механизме за испитивање представки појединаца и међудржавних жалби пред Судом за људска права.

Регионални систем заштите људских права заживео је у Африци, установљењем Организације афричког јединства (ОАЈ) и усвојена је Афричка повеља о људским правима и правима народа, дана 26. јуна 1981. године. Повеља је утврдила широк спектар грађанских, политичких и социо-економских права, с циљем унапређења заштите људских права на афричком континенту. Заштита људских права базирана је већим делом на извештавању држава о стању људских права, него на представкама појединаца и жалбама држава, које разматра Афричка комисија за људска права и права народа.

“Државе судионице поштиват ће људска права и темељне слободе, укључујући слободу мишљења, савјести, вјере или увјерења свих, без обзира на расу, спол, језик или вјеру.

Оне ће промицати и потицати дјелотворну примјену грађанских, политичких, господарских, социјалних, културних и других права и слобода, од којих свако произлази из природног достојанства људске особе и пријекто су потребна за њен слободан и потпун развој.

У том оквиру, државе чланице признат ће и поштивати слободу појединца да сам или у заједници с другима исповиједа и практикује своју вјеру или увјерење, на начин како му налаже његова савјест.”⁸⁸

Савремена међународна заједница, као један од критеријума за оцену демократизације и развоја друштва, узима степен развоја људских права. “Свака власт постаје цивилизована када право владара коначно постане универзално право на људско достојанство.”⁸⁹

Пресуде судова за људска права обавезују државу на побољшање поштовања људских права, чиме се континуирано хуманизује друштвена заједница и стварају бољи услови за развој државе и појединца. Тако је: “Велика Британија променила своје законе о телефонском прислушкивању, омаловажавању суда и третману трансексуалаца, Немачка је окривљенима који не говоре немачки одобрила право да имају преводиоца, Аустрија је укинула монопол на кабловску и сателитску телевизију, а Ирска декриминизовала хомосексуалност.”⁹⁰

Држава на овај начин унапређује своје позитивне прописе и заштиту достојанства човека и грађанина.

Људска права су уткана у све друштвене структуре међународне заједнице и рефлектују потребу прилагођавања правних прописа условима које ствара живот сваког човека. Животне потребе грађана се мењају и усклађују са савременим животним условима и све те промене подразумевају и ширење спектра људских права у циљу заштите урођеног достојанства. Глобалне институције за заштиту људских права настоје, да спровођењем својих препорука и својом праксом у одлучивању и тумачењу људских права, обезбеде имплементацију савремених одредби у националне прописе релевантних држава.

2.3. Општи услови под којима се уживају људска права

Забрана дискриминације

“Ништа није очигледније него да је свим створењима исте врсте и рода рођење донело исте предности и коришћење истих способности, онда сви људи на исти начин треба да буду међусобно једнаки без подређивања или покорености...”

*Џон Лок, Две расправе о влади*⁹¹

Начело забране дискриминације је основ савремених међународних инструмената о заштити људских права. Повела Уједињених Нација и Универзална декларација о људским правима истичу принцип једнакости и недискриминације.

⁸⁸ Хелсиншки завршни акт из 1975. године, поглавље VII, *Поштивање људских права и темељних слобода, укључујући слободу мишљења, савјести, вјере или увјерења*

⁸⁹ Костас Дузинас, *Људска права и империја*, ЈП Службени гласник, Београд, 2009, стр. 49.

⁹⁰ Костас Дузинас, *Људска права и империја*, ЈП Службени гласник, Београд, 2009, стр. 51.

⁹¹ Мирослав Прокопијевић, *Људска права*, Институт за европске студије, Београд, 1996, стр. 1.

У члану 2 Повеље Уједињених нација прописано је да “организација почива на начелу суверене једнакости свих својих чланова.”⁹²

Члан 2 Универзалне декларације прописује да: “Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности. Даље, неће се правити никаква разлика на основу политичког, правног или међународног статуса земље или територије којој неко лице припада, било да је она независна, под старатељством, несамоуправна, или да јој је сувереност на ма који други начин ограничена.”⁹³

Савремени међународни прописи о заштити људских права, садрже одредбе које се односе на елиминисање дискриминације у уживању права сваког појединца, по било ком основу. Тако налазимо у члану 21 Повеље о основним правима Европске уније: “Забрањена је свака дискриминација по основу пола, расе, боје коже, етничког или социјалног поријекла, генетских карактеристика, језика, вјероисповјести или увјерења, политичког или било ког другог мишљења, припадности националној мањини, имовног стања, рођења, инвалидности, старосне доби или сексуалне оријентације.”⁹⁴

Једно од најважнијих достигнућа двадестог века на пољу међународног права је опште признање забране дискриминације, *ius cogens*, као конститутивног елемента међународног правног поретка. Бечка конвенција о праву уговора из 1969. године, одређује *ius cogens* и њен правни ефекат.⁹⁵ У члану 53 Бечке Конвенције стоји да је: “Уговор неважећи, ако је у време закључења у сукобу са императивном нормом општег међународног права (*ius cogens*). За потребе ове конвенције, императивна норма општег међународног права је норма прихваћена и призната од стране међународне заједнице, држава као целине, као норма од које није дозвољена дерогација и која може бити модификована само накнадном генералном нормом међународних закона који имају исти карактер.”

У оквиру подручја примене Уговора, и не доводећи у питање било коју од њихових одредби, забрањена је било која дискриминација по основу држављанства. Повеља о основним правима Европске Уније⁹⁶, у члану 23 прописује да: “Једнакост између мушкараца и жена, равноправност жене и мушкарца мора бити осигурана у свим областима, укључујући запошљавање, рад и плаћање. Начело једнакости не спречава задржавање или усвајање мјера којима се утврђују посебне предности у корист недовољно заступљеног пола.”

Према члану 26 Пакта о грађанским и политичким правима: “Сва су лица једнака пред законом и имају право без икакве дискриминације на подједнаку заштиту закона. У том смислу, закон мора да забрањује сваку дискриминацију и да обезбеди свим лицима подједнаку и успешну заштиту против сваке дискриминације, нарочито у погледу расе, боје, пола, језика, вере, политичког или другог убеђења, националног или социјалног порекла, имовног стања, рођења или сваког другог стања”. Овај члан Пакта сузбија сваки облик дискриминације јер “он има посебан смисао да је правило недискриминације општи услов уживања свих права, не само део описа појединих права. У најмању руку, оно значи да ниједан закон не сме бити дискриминаторан. Ако,

⁹² www.ius.bg.ac.rs

⁹³ Ибид. стр. 5.

⁹⁴ <http://eur.lexeuropa.eu/Lex Uri Serv/>

⁹⁵ Родољуб Етински, Ивана Крстић, *EU Law on the Elimination of Discrimination*, Универзитет у Београду, Нишу, Новом Саду, Марибору, 2009, стр. 87.

⁹⁶ www.dei.gov.ba/documenti

дакле, држава одлучи да пружи нека права која дотле нису постојала, иако на то није обавезана међународним правом, она не може при том правити недозвољене разлике.”⁹⁷

Рад Комитета Уједињених нација базиран је на спровођење одредби међународних конвенција о спречавању свих облика дискриминације у области политичких, економских, социјалних и културних права, као и стални напор на поштовањем уговора који се тичу права жена и права на једнакост људи свих раса и нација. Заштита достојанства човека, као биолошког и друштвеног бића, у савременој међународној заједници постаје генерални принцип твораца и реализатора међународних прописа.

Дискриминација је увек постојала у различитим друштвеним заједницама. Одвајање по основу расе, нације, порекла, пола и образовања дуго је присутна у већој или мањој мери у политичком и друштвеном животу човека. Савремене демократије настоје да елиминишу постојање дискриминације и инсистирају на спровођењу и поштовању антидискриминаторских инструмената стварања и очувања једнакости међу људима.

Улога државе је да гарантује заштиту права својих грађана, право на слободу, право на живот, право на једнакост и безбедност. Националним и међународним прописима утврђена су права свих грађана, појединаца, субјективна права, која појединац стиче на основу устава, закона и других националних и међународних прописа.

Заштита људског достојанства и људских права резултат су праведног односа државе према појединцима и признавање права која им припадају самим чином рођења. Ова права постоје независно од воље државе и самим рођењем појединца као људског бића. Њихова заштита предмет је савременх позитивних прописа националних и међународних владајућих структура и мера је нивоа развоја појединих држава.

Услови под којима се уживају људска права прописани су уставним механизмима заштите људских права, као и осталим правним средствима која су на располагању за заштиту људских права, национални међународни правосудни органи и други институти заштите људских права, омбудсмани, националне комисије за заштиту људских права.

2.4. Ограничење људских права

Уживање сопственог права није апсолутно, већ је ограничено правом других људи. Људска права имају, осим димензије уживања права и одговорност сваког појединца у уживању права. Користећи своја права, појединац може, остварујући своје интересе, да утиче на друштвене одлуке и одговоран је за утицај својих радњи или пропусте које је учинио својим делима. Уколико појединац не може користити своје право на законит начин, долази до кршења одређеног права.

Држава у одређеним ванредним ситуацијама може дерогирати (ставити ван снаге) одређена људска права и слободе. Ограничење ових права предвиђено је у случају рата, унутрашњих немира у држави, ванредним ситуацијама изазваним природним катастрофама, када се права према одређеном поступку морају привремено суспендовати.

Европска Конвенција у члану 15 предвиђа да: “У доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације, свака Висока страна уговорница може да предузме мере које одступају од њених обавеза по овој Конвенцији и то у најнужнијој

⁹⁷ Војин Димитријевић, Милан Пауновић, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 183.

мери коју изискује хитност ситуације, с тим да такве мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву... свака Висока страна уговорница која користи своје право да одступи од одредби Конвенције обавештава у потпуности генералног секретара Савета Европе о мерама које предузима и разлозима за њих. Она такође обавештава генералног секретара Савета Европе када такве мере престану да делују и када одредбе Конвенције поново почну да се примењују.”

Осим овог ограничења, држава може спроводити и факултативна ограничења, уколико процени да је то потребно, узимајући у обзир ткз. рестриктивне клаузуле уз поједина заштићена права и слободе. Постоје и инхерентна (уграђена) ограничења појединих људских права.

У међународним документима дефинисани су услови под којима се могу дерогирати људска права. Према члану 4 пакта о грађанским политичким правима “У доба када опстанак народа угрози изванредна јавна опасност, која је проглашена званичним путем, државе чланице овог Пакта могу предузети, у обиму строго одређеном захтевима ситуације, мере којима се укидају обавезе предвиђене у овом Пакту, с тим да те мере не буду неспојиве с другим обавезама које им намеће међународно право и да собом не повлаче дискриминацију засновану искључиво на раси, боји коже, полу, језику, вероисповести или друштвеном пореклу.”

Члан 15 ст. 1 Европске конвенције допушта одступања у ванредним околностима: “У доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације, свака висока страна уговорница може предузети мере које одступају од њених обавеза по овој конвенцији, и то у најнужнијој мери коју захтева хитност ситуације, с тим да такве мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву.”⁹⁸

Суспензију одређених права по основу Конвенције, држава може спроводити само у неопходном обиму, који захтевају одређене околности. Обавеза државе чланице, сходно одредбама Конвенције, је да обавести Генералног секретара Савета Европе о мерама које предузима и разлозима за примену наведених мера, као и о престанку мера и поновном успостављању одредаба Конвенције.

Пакт о грађанским и политичким правима у члану 4. ст. 1, допушта држави чланици да: “У случају да изузетна општа опасност угрози опстанак нације и да је то објављено службеним актом, државе чланице овог пакта могу да предузму, у оном строгом обиму у којем то стање захтева, мере које одступају од обавеза предвиђених овим пактом, под условом да те мере не буду у несагласности са осталим обавезама које им намеће међународно право и да немају за последицу дискриминацију засновану само на раси, боји, полу, језику, вери или социјалном пореклу.”

Сходно одредбама Пакта, држава је у обавези да преко Генералног секретара Уједињених нација обавести остале државе о разлозима дерогације (стављања ван снаге) појединих права из Пакта и о престанку предузетих мера, када се стекну за то услови.

Захтев према државама за поштовање обавеза међународног права односи се, пре свега, на поштовање норми међународног хуманитарног права, садржаног у женевској конвенцији из 1949. и њеном Протоколу из 1977. године и међународним обичајима и општим правним начелима признатим од стране просвећених народа којима се прописују неопходне мере применљиве према рањеницима, болесницима и заробљеницима у рату и осталим оружаним сукобима.

Постоје апсолутна права, која ни у ком случају нису подложна суспензији и која имају императивни карактер. Према Европској конвенцији: „Забрањена је суспензија појединих права: право на живот, забрана мучења и нечовјечног поступања, забрана

⁹⁸ www.echr.coe.int/document

ропства или ропског положаја, забрана ретроактивне примјене кривичног закона, забрана изрицања смртне казне, забрана поновног суђења лицима већ осуђеним или ослобођеним повдом истог кривичног дјела, *ne is in idem*.⁹⁹

Пакт о грађанским и политичким правима забрањује суспензију лишавања слободе због неизвршења неке уговорне обавезе, начела правног субјективитета и слобода савести и вероисповести (члан 4, став 2).

У Црној Гори се људска права и слободе могу ограничити само законом и само у обиму неопходном у демократском друштву да би се остварила сврха због које је ограничење дозвољено.

У случају ратног или ванредног стања, могу се ограничити поједина људска права и слободе. Према члану 25 Устава Црне Горе, ово “ограничење се не смије чинити по основу пола, националности, расе, вјере, језика, етничког или друштвеног поријекла, политичког или другог увјерења, имовног стања или било каквог другог личног својства.”

Не могу се ограничити права на: живот; правни лијек и правну помоћ; достојанство и поштовање личности; правично и јавно суђење и начело законитости; претпоставку невиности; одбрану; накнаду штете за незаконито или неосновано лишење слободе и неосновану осуду; слободу мисли, савјести и вјероисповијести; закључење брака.

Не могу се укидати забране: изазивања или подстицања мржње или нетрпеливости; дискриминације; поновног суђења и осуде за исто кривично дјело; насилне асимилације.

Мјере ограничења могу важити најдуже док траје ратно или ванредно стање.“

Џон Стјуарт Мил (1806 - 1873) се као припадник либералне школе залагао за слободу човека као темељ његовог остварења као људског и грађанског бића. Слобода је предуслов целокупног његовог напретка и остварења као индивидуалног бића и члана друштвене заједнице.

Он је сматрао да би држава требала да омогући својим грађанима слободу и да је ограничи једино у посебним случајевима: “Ма каква дела била, друштво треба да их обузда или својим неодобравањем или по потреби и самим фактичким мешањем, само у случају ако она неправедно наносе штету другом. И слободу појединца треба ограничити само утолико, уколико она чини штету другима.”¹⁰⁰

“Вредност човековом животу даје то што други људи морају према њему да се ограничавају у својој слободној радњи. Морају се дакле поставити нека извесна животна правила, која на првом месту ваља да постави закон, а у многим стварима у којима то закон не успе да учини, нека се допусти јавном мњењу да постави та правила.”¹⁰¹

Америчка конвенција о људским правима из 1969. године апсолутно забрањује суспензију права прописаних у члану 3 (право на правну способност), члану 4 (право на живот), члану 5 (право на хумани третман), члану 6 (забрану ропства), члану 9 (Freedom from Ex Post Facto Laws), члану 12 (слободу вероисповести), члану 17 (права породице), члану 18 (право на име), члану 19 (право деце), члану 20 (право на држављанство) и члану 23 (право учешћа у власти).¹⁰²

Осим ограничења људских права у смислу његовог дерогирања, поједина гарантована права и слободе су трајно ограничени, самим дефинисањем садржаја ових

⁹⁹ Небојша Вучинић, *Основи људских права и слобода*, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 167.

¹⁰⁰ Џон Стјуарт Мил, *О слободи*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, 2007, стр. 67.

¹⁰¹ Ибид, стр. 20.

¹⁰² www.oas.org/treaties

права. То су уграђена - инхерентна права. Прекорачење сопствених овлашћења у коришћењу својих права и слобода, може имати за последицу реакцију државе у циљу заштите јавног и општег интереса. У члану 9 Пакта о грађанским и политичким правима, предвиђено је да: “Сваки појединац има право на слободу и на сигурност своје личности. Нико не може бити произвољно ухапшен или притворен. Нико не може бити лишен слободе осим из разлога и сходно поступку који је предвиђен законом.”

Према члану 5 Европске конвенције о људским правима: “Свако има право на слободу и безбедност личности. Нико не може бити лишен слободе осим у следећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком: а) у случају законитог лишења слободе на основу пресуде надлежног суда; б) у случају законитог хапшења или лишења слободе због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбеђења испуњења неке обавезе прописане законом.”

Према члану 7 Америчке конвенције о људским правима: “Свако лице има право на личну слободу и безбедност. Нико не може бити лишен физичке слободе осим из разлога и под условима унапред утврђеним законом”.

Афричка повеља у члану 6 прописује да: “Сваки појединац има право на слободу и на безбедност његове личности. Нико не може бити лишен слободе осим из разлога и услова претходно утврђених законом. Посебно, нико не може бити произвољно ухапшен или притворен.”

Факултативна ограничења представљају посебну врсту дозвољених ограничења, при чему је држава овлашћена да у друштвеном интересу може ограничити уживање одређених права и слобода. Држава може да одлучи да ли ће ограничити одређена права или не.

Ограничење било ког права мора бити утемељено на закону.

Универзална декларација у члану 29. ст. 2 предвиђа могућност ограничења права у смислу да: “у вршењу својих права и слобода свако се може подвргнути само оним ограничењима која су предвиђена законом искључиво у циљу обезбеђења потребног признања и поштовања права и слобода других, као и задовољења правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву.”

Европска конвенција о људским правима својим нормама даје могућност ограничења права на поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке (чл. 8), слободу мисли, савести и вероисповести (чл. 9), слобода изражавања (чл. 10), право мирног окупљања (чл. 11) и право на слободу удруживања (чл. 22). Ограничења треба да буду предвиђена законом и неопходна у демократском друштву.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима, садржи ограничења у односу на слободу кретања и избора места боравка (чл. 12), слободу мисли, савести и вероисповести (чл. 18), слобода изражавања, (чл. 19), право мирног окупљања (чл. 21) и право на слободу удруживања (чл. 22). Ограничења треба да буду предвиђена законом и неопходна у демократском друштву, ради заштите националне безбедности, јавног здравља и морала.

Држава се мора придржавати меродавних стандарда за ограничење ових права. “Да би се утврдило да ли су овлашћења за ограничење појединих права и слобода прекорачена у конкретним случајевима, најприје треба утврдити да ли је ткз. мијешање (interference) државних органа прописано законом или у складу са законом. Ако се установи да то није био случај, онда се констатује кршење одговарајућег права и прекорачење овлашћења. Ако се утврди супротно, да је интервенција била законита, онда се прелази на испитивање да ли су одговарајући прописи, закони државе у питању имали за циљ заштиту једног од наведених основа за ограничење права из члана 15 Европске конвенције о људским правима. (јавни поредак, јавни морал идр.). На крају

испитује се да ли је конкретно дјеловање државних органа било потребно у демократском друштву, ради заштите општих циљева и добара, оличених у појмовима јавног реда, морала, заштите здравља, спријечавање нереда и насиља, очување ауторитета и непристрасности судства и др.”¹⁰³

Интереси националне и јавне безбедности су приоритетни у процени правног основа за ограничење људских права, чије прекорачење би могло довести до одређених аката насиља, немира или претње државном уређењу државе чланице.

Заштита јавног поретка (public order) такође захтева ограничење апсолутног испољавања појединих права јер се мора обезбедити заштита друштвене, политичке и економске структуре државе, забраном ризичних јавних окупљања, која могу довести до угрожавања јавног поретка.

Јавно здравље захтева ограничење људских права појединцима, уколико постоји основана претња његовом нарушавању.

Јавни морал представља врло широку друштвену категорију која подлеже различитом тумачењу у различитим срединама, зависно од културе, образовања и моралних вредности неке заједнице, па се одлука о његовом ограничењу мора донети за сваки конкретан случај. Сваки појединац има сопствени идентитет заснован на индивидуалним моралним нормама, који са осталим припадницима друштвене заједнице формира колективни идентитет одређених социолошких вредности.

Држави је дата могућност да процени ризик угрожавања ових вредности и у случају потребе ограничи коришћење права која могу произвести одређене негативне последице.

¹⁰³ Небојша Вучинић, *Основи Људских права и слобода*, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 169.

ТРЕЋИ ДЕО

3. КАЖЊАВАЊЕ ЗА КРШЕЊЕ ЉУДСКИХ ПРАВА

3.1. Поступак остваривања људских права

Савремени позитивни прописи из области заштите људских права омогућавају њихову глобалну и регионалну заштиту. Остваривање људских права државе чланице омогућавају кроз правне регулативе, којима се грађанима гарантују људска права и слободе.

Заштита људског достојанства, као посебне вредности, један је од темељних принципа већине демократски уређених друштава. Да би се заштитило урођено достојанство човека, усвојен је велики број међународних и унутрашњих прописа, који својим одредбама омогућавају остваривање посебних права, која се односе на телесни и духовни интегритет човека и његовог остварења као грађанског и културног бића.

Универзална декларација о људским правима из 1948. године, донета од стране Уједињених нација, први пут на глобалном нивоу дефинише заштиту људских права и урођеног достојанства јер "...је признавање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свету; ...и народи Уједињених нација у Повељи су поново прогласили своју веру у основна људска права, у достојанство и вредност човекове личности..."¹⁰⁴

"Свако, као члан друштва, има право на социјално осигурање и право да остварује привредна, друштвена и културна права неопходна за своје достојанство и за слободан развој своје личности, уз помоћ државе и путем међународне сарадње, а у складу са организацијом и средствима сваке државе."¹⁰⁵

Усвојена након Другог светског рата, као темељ мира и развоја целокупне међународне заједнице, Универзална декларација о људским правима својим одредбама прописује поштовање грађанских и политичких права човека, а остваривање његових економских и социјалних права сматра условом за слободан развој личности сваког појединца.

Овај спектар широких принципа конкретизује се усвајањем међународних правних инструмената Уједињених нација, обавезујућих за државе потписнице. Најзначајнији од њих су Међународни пакт о грађанским и политичким правима са факултативним протоколима из 1966. године и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима

Међународни пакт о грађанским и политичким правима, усвојен Резолуцијом 2200А (XXI) Генералне скупштине 16. децембра 1966. године, ступио је на снагу 23. марта 1976. године.

Државе чланице приступиле су Пакту: "Сматрајући, у складу с начелима израженим у Повељи Уједињених народа, да је признање урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице темељ слободе, правде и мира у свијету. Признајући да ова права произилазе из урођеног достојанства људске личности."¹⁰⁶ Овим Пактом се штите политичка и грађанска права човека, а комитети за људска права, као посебне институције за остваривање и надзор над његовом применом, предузимају расположива правна средства за доследну имплементацију одредби Пакта.

¹⁰⁴ Универзална декларација о људским правима, преамбула

¹⁰⁵ Ибид, члан 22

¹⁰⁶ Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, усвојен и отворен за потпис, ратификацију и приступање Резолуцијом Генералне скупштине 2200А (XXI) од 16. децембра 1966. године, ступио је на снагу 3. јануара 1976. године.

У овом Пакту признато је достојанство као темељ остваривања људских права. Државе потписнице овог Пакта, сматрају: “Да је према принципима израженим у Повељи Уједињених народа, признање достојанства битно за све чланове људске породице и њихових једнаких и неотуђивих права и да представља основу слободе, правде и мира у свијету и увиђају да ова права произилазе из достојанства неодојивог од човјекове личности... према Општој декларацији о правима човјека, идеал слободног људског бића, ослобођеног страха и биједи, може се постићи само ако се створе услови који омогућавају свакоме да ужива своја економска, социјална и културна права и своја грађанска и политичка права.”¹⁰⁷

“Државе чланице овог пакта признају сваком лицу право на образовање. Оне се слажу да образовање треба да има за циљ пун развој људске личности и достојанства и да појача поштовање права човјека и основних слобода.”¹⁰⁸

Осим наведених, најзначајнији међународни материјални извори заштите људских права, усвојени од широког круга земаља су: Конвенција о кажњавању злочина геноцида (1966), Конвенција против мучења и другог окрутног, нечовјечног и понижавајућег поступања или кажњавања, Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (1965), Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (1979), Конвенција о правима детета (1989).

Најзначајнији европски инструменти људских права су: Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (1950) уз 13 додатних протокола, Европска социјална повеља (1961), допуњена 1991. године и 1996. године и Додатни протокол из 1988. године, Европска конвенција за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег кажњавања (1987), Хелсиншки завршни акт (1975), Паришка повеља за нову Европу (1990) Европска повеља о регионалним језицима и језицима мањина (1992), Оквирна конвенција за заштиту националних мањина (1994), Повеља основних права Европске уније (2000).

Уживање ових права од стране свих грађана под јурисдикцијом државе потписнице, подразумева имплементирање међународних прописа у унутрашње законодавство држава потписница међународних уговора. Обезбеђење механизма заштите људских права су обавеза и одговорност државе потписнице конвенције. То подразумева, пре свега, уставноправну, законску и судску заштиту у свим њеним инстанцама.

Осим ових механизма, имплементацију и заштиту људских права у оквиру својих надлежности врше и институције заштиника грађана, невладине и остале организације које се баве питањима људских права. Велики број савремених, демократски орјентисаних држава, у свом уставу, као правном акту највеће снаге, гарантују заштиту урођеног људског достојанства као најважније вредности за остваривање људских права.

“Ми не смијемо очекивати добар устав зато су они који га стварају морални људи. Прије ће бити да због доброг устава можемо очекивати друштво састављено од моралних људи.”¹⁰⁹

Након великих страдања у Другом светском рату, италијански демократски устав из 1947. године, унео је нови поглед на поштовање човека и његовог достојанства. Слобода, правда и једнакост, требали су да означе широке путеве мира и

¹⁰⁷ Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, преамбула

¹⁰⁸ Ибид, члан 13.

¹⁰⁹ Имануел Кант, *Моралност права*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 153.

благостања новог друштвеног поретка. Италијански Устав се позива на људско достојанство, као на економску, социјалну и индивидуалну димензију заштите људских права. Чланом 3 став 2 Устава, Република Италија: “Јемчи свим грађанима друштвено достојанство, као и једнакост пред судовима, без обзира на пол, расу, језик вероисповест, политичку опредељеност, имовно стање и положај у друштву.”

Овом уставном гаранцијом се здравствена заштита грађана, као и социјални и економски услови живота у друштвеној заједници, темеље на поштовању људског достојанства. Овим се укида свака дискриминација грађана по питању слобода и једнакости и омогућава несметан развој људске личности у политичком, економском и културном животу друштвене заједнице. “Друштвено достојанство” обухвата и индивидуалну и друштвену димензију и једнаку и неотуђиву вредност сваког појединца у остваривању људских права.

Људско достојанство је у основи заштите људских права човека, као појединца и члана друштвених структура. Социјална димензија људског достојанства обухвата друштвени живот појединца и очување моралне димензије друштва, ограничењем његових права правима осталих чланова друштвене заједнице.

Члан 36 став 1 италијанског Устава наводи да: “Радници имају право на зараду у односу на квантитет и квалитет њиховог рада и у свим случајевима довољно да за њих и њихове породице обезбеди слободан и достојанствен живот.”

Одредбама члана 41 став 1 и 2 прописано је да: “Економске делатности могу се вршити само у складу са социјалним интересима, сигурношћу, слободом друштва и људским достојанством.”

Одредбама члана 32 став 2 прописано је да: “Нико не може да буде приморан на одређену врсту лечења осим по законским одредбама. Закон никако не сме да прекорачи утврђена ограничења и повреди права и достојанство грађана.”

Преамбула устава Француске из 1946. године прописује заштиту достојанства људске личности од свих облика деградације.

Након Другог светског рата, 23. маја 1949. године, Немачка је усвојила Основни закон који гарантује поштовање достојанства човека као највећу вредност човека, неотуђиву од његове личности.

Члан 1. Основног закона у гласи: „Достојанство човека је неприкосновено. Обавеза сваке државне власти је да поштује и штити достојанство човека. Немачки народ сматра да су неповредива и неотуђива права човека основа за сваку људску заједницу, за мир и за праведност у свету.”

Члан 2 Основног закона прописује да: “Свако има право на слободан развој своје личности, уколико тиме не крши права других и уколико не поступа противно уставном поретку или противно моралу. Свако има право на живот и телесни интегритет. Слобода личности је неприкосновена. Задирање у ова права може се уредити само законом.”

Наведене законске одредбе “непосредно се односе на заштиту унутрашњег домена личности, који представља основ за слободно и одговорно самоодређење појединца.”¹¹⁰ Немачка је изградила сопствени и јединствени систем тумачења људских права, тако да “немачки судови баратају и аутохтоно стеченим појмовима, као што су достојанство човека и опште право личности. На тај начин они стварају самосвојан, односно, оригиналан правни производ, који није проста копија појма људских права, који доминира у америчкој јуриспруденцији, односно пракси Европског суда за људска права.”¹¹¹ Уставни суд је стварао основе посебног признавања достојанства, које је изнад свих демократских вредности савремене друштвене заједнице. У својим судским

¹¹⁰ Гајин Саша, *Људска права*, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2012., стр. 86.

¹¹¹ Ибид, стр. 82.

одлукама посебно формулише став “опште право личности”, које подразумева право на слободан развој личности као темељ правног поретка државе.

Краљевина Белгија чланом 23 Устава прописује да: “Свако има право да води живот у складу са људским достојанством. У том циљу закони, Федеративни закон и правила из члана 134 гарантују економска социјална и културна права узимајући у обзир и одговарајуће обавезе и утврђује услове за њихово остваривање.”

Овом уставном формулацијом обухваћене су све сфере приватног и друштвеног живота сваког појединца. “Има право” подразумева давање права и гаранција грађанима да у односу на државне органе остваре своја права. Колективна димензија људских права даје им ограничавајући карактер остваривањем права, поштујући права других људи.

Свако има право да води живот у складу са људским достојанством. У том циљу Федеративни закон и правила из члана 134 гарантују економска, социјална и културна права, узимајући у обзир и одговарајуће обавезе и утврђује услове за њихово остваривање. У ова права спадају: право на запослење и слободан избор занимања уз одговарајућу зараду, право на социјалну и здравствену заштиту, медицинску и правну помоћ и здраву животну средину.

Чланом 30 Република Пољска својим грађанима гарантује људска права као: “Урођено и неотуђиво достојанство људске личности представља извор слобода и права лица и грађана. Ова права су неповредива. Поштовање и заштита ће бити обавеза сваке државне власти.”

Чланом 233 наводе се обим ограничења слобода и права лица и грађана у време ванредног стања, када се “не ограничавају слободе и права из члана 30 (достојанства лица), члана 34 и члана 36 (држављанство), члан 38 (заштита живота), члан 39, члан 40 и члан 41, став 4 (нечовечно поступање), члан 42 (приписивање кривичне одговорности), члан 45 (приступ суду), члан 47 (лична права), члан 53 (савест и вероисповест), члан 63 (петиција), као и члан 48 и члана 72 (породица и деца).

Ограничење слобода и права лица и грађана само због расе, пола, језика, вере или недостатак тога, социјалног порекла, порекла или имовине ће бити забрањено.

Устав, наводећи обим ограничења слобода и права лица и грађана у државама погођених природним катастрофама, може ограничити слободе и права из члана 22 (слобода економске активности), члана 41 ст. 1, 3 и 5 (лична слобода), члан 50 (неповредивост дома), члана 52, ст. 1 (слобода кретања и боравка на територији Републике Пољске), члан 59, став 3 (право на штрајк), члан 64 (право власништва), члан 65, став. 1 (слобода да раде), члан 66, став. 1 (право на безбедне и хигијенске услове рада), као и члан 66 ст. 2 (право на одмор).”

Овим се даје апсолутна гаранција поштовања достојанства као основне вредности и извора људских права.

Уставним одредбама Шпаније: “Људско достојанство, је неприкосновено и неповредиво урођено право, слободан развој личности, поштовање закона и права других су темељ политичког поретка и социјалног мира.”

Земље које су доживеле велика страдања у стицању статуса својих држава, усвојиле су заштиту достојанства као главни уставни принцип, па се чланом 2 Устава Израела из 1992. штити достојанство људске личности и забрањује свака повреда “живота, тела и људског достојанства”.

Члан 10 Устава Јужноафричке републике из 1996. године, прописује да: “Свако има право на поштовање и заштиту урођеног достојанства.”

Устав Србије из 1838. године, назван је Турски устав, јер је издат у форми турског фермана, чиме је Турска желела да покаже да је Србија у вазалном односу.

Уставом се регулисала државна и судска власт, а гарантована су лична и имовинска права.

Сходно члану 27 овог Устава, гарантује се достојанство житеља тадашње Србије: „Моја нарочна воља јест, да житељи Србије поданици моје високе Порте, буду зашчишчени у њинима добрама, њиним лицама, њивој чести и њивом достојанству, и ова иста воља Царска противна је тому, да какво лице, буди које, без суда буде лишено своји права грађански, или да буде изложено каквому гоненију или казненију каковом му драго, и за то је суждено за сходно законима обшчествени потреба, и началама правде, устројити у Земљи више родова Судова, за казнити кривце, или за дати правичу свакому лицу јавному или приватному, сходно уредбама, имајући призрјеније на право и оправданије, или на против на погрјешке и повиност сваког предварително Судом једним доказане.“

Према члану 23 Устава републике Србије: “Људско достојанство је неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите. Свако има право на слободан развој личности, ако тиме не крши права других зајемчена Уставом.”¹¹²

Људско достојанство је признато као најважније и неприкосновено право свих грађана под јурисдикцијом Републике Србије, неодвојиво од људске личности, без дискриминације по било ком основу. Све институције система дужне су да делују у циљу заштите достојанства грађана, поштовања живота и слободог развоја личности.

Уколико је деловањем државе онемогућено уживање људских права, грађани имају могућност да обезбеде себи заштиту и остварење права пред надлежним домаћим и међународним институцијама.

У Црној Гори је први пут законом признато достојанство становника Црне Горе Закономиком књаза Данила.

Законик књаза Данила Петровића је донет 1855. Године, с циљем државног уређења Црне Горе, и њиме се утврђују питања судства, својине и слободе и врши правно устројење обичајног права Црне Горе и Брда. Посебан значај дат је слободи државе, слободи народа и једнаком положају пред судом.

У контексту времена доношења Законика слобода је представљала симбол опстанка државе и подстрек ратом напаћеном становништву да цени признавање личних слобода, на живот, на имовину, на част исл.

У првом члану Законика одређује се да је “сваки Црногорац и Брђанин једнак пред судом”, а други члан гласи да “сваком Црногорцу и Брђанину по наслијеђеној и до сад сачуваној слободи остаје и по данас и унапријед, чест, имуће, живот и слобода његова обезбијеђена, нити може ни један Црногорац нити Брђанин нити суд праведном брату Црногорцу и Брђанину у ове светиње дирати.”¹¹³

Поштовање части за Црногорце је увек било симбол опстанка. Част се бранила и у ратовима и на мегданима, за личну част и част породице се често полагао и живот. Познајући добро свој народ, књаз Данило је овим Закономиком признао, гарантовао и заштитио вредности, које су биле морална начела једног времена.

Општи имовински законик за Црну Гору из 1888, аутора Валтазара Богишића, представља један од најзначајнијих правних аката усвојених у Црној Гори током њене историје и представља утемељење њеног правног система.

Члан 997: “Твоје свето, а и моје свето, чувај своје у моје не дирај”, као један од генералних принципа на крају Законика, може се тумачити и у погледу коришћења добара, али и у погледу поштовања приватности, достојанства и личности тадашњег грађанина и немешања у његов породични интегритет. У тадашњој Црној Гори, под “светим” се подразумевао морал, част, поштење, верност отаџбини и породици.

¹¹² www.slistbeograd.rs/documents/ustav_republike_srbije

¹¹³ Др Јован Бојовић, *Законик књаза Данила*, Историјски институт Црне Горе, Титоград, 1982, стр. 145.

Чланом 1000: “Ни својим се правом служит немош, тек другоме на штету или досаду”, изражава се поштовање права другог и ограничење сопствених личних права признавањем права другог.

Данашњим Уставом Црне Горе, у члану 28: “Јемчи се достојанство и сигурност човјека. Јемчи се неповредивост физичког и психичког интегритета човјека, његове приватности и личних права. Нико не смије бити подвргнут мучењу или нечовјечном или понижавајућем поступању. Нико се не смије држати у ропству или ропском положају.”¹¹⁴

Према Уставу Црне Горе, право на достојанство спада у право које се ни у каквим околностима не може ограничити.

Иако Устав Црне Горе гарантује слободу изражавања, она се може ограничити правом другог на достојанство.

Чланом 47 Устава: “Свако има право на слободу изражавања говором, писаном ријечју, сликом или на други начин. Право на слободу изражавања може се ограничити само правом другог на достојанство, углед и част и ако се угрожава јавни морал или безбједност Црне Горе.”¹¹⁵

Устав Јужноафричке републике из 1996. Након ауторитарног режима владавине, у поглављу “Људско достојанство” у чл. 10 прописује да: “Свако има право на поштовање и заштиту његовог урођеног достојанства.”

Хелсиншки завршни акт, као акт међународне заштите људских права, усвојен на Конференцији о европској безбедности и сарадњи, у Хелсинкију, 1. августа 1975. године, подстиче развој и поштовање људских права и први пут од почетка Хладног рата промовише међународну обавезу заштите људских права и поштовање људских права и основних слобода, укључујући слободу мишљења, савести, вере или уверења. Између осталог предвиђа: “Државе судионице поштоваће људска права и основне слободе, укључујући слободу мишљења, савести, вере или уверења свих, без обзира на расу, пол, језик или веру.

Државе ће промовисати и подстицати ефикасну примену грађанских, политичких, економских, социјалних, културних и других права и слобода, од којих свако произлази из урођеног достојанства људске личности и преко су потребна за њен слободан и потпун развој.

У подручју људских права и основних слобода, државе чланице поступаће у складу с циљевима и начелима Повеље Уједињених народа и Опште декларације о људским правима. Такође ће испуњавати своје обвезе утврђене међународним декларацијама и споразумима у том подручју, укључујући, *inter alia*, међународне пактове о људским правима”.

Савремена заштита људских права остварује се применом међународних прописа. Најважније право гарантовано овим прописима је право на живот. Право на живот је основно и најважније право, услов остваривања свих осталих права. Оно штити језгро урођеног достојанства човека као људског бића. Ово право се може ограничити у земљама потписницама Конвенција само у изузетним околностиама.

Људска права, која штите правни системи савремених држава, прописана су уставом држава, као актом највеће правне снаге.

- **Право на живот**

Право на живот је гарантовано свим међународним прописима, као основ и извор свих осталих људских права. То је гаранција физичког интегритета сваког

¹¹⁴ www.sudovi.me&podaci&dokumenta, Устав Црне Горе

¹¹⁵ www.sudovi.me&podaci&dokumenta, Устав Црне Горе

људског бића. Државе потписнице међународних инструмената у свој правни систем имплементирају одредбе које се односе на заштиту живота својих грађана.

Протоколом б уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода из 1983. године, смртна казна се није искључивала за дела која су чињена током рата или у непосредној ратној опасности.

Усвајањем Протокола бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, државе потписнице су се споразумеле да се “смртна казна укида. Нико се не може осудити на смртну казну или погубити”.

Потписнице Протокола бр.13 не могу одступити од ове одредбе нити стављати резерве на њену примену у смислу члана 57 Конвенције.¹¹⁶

Европски суд за људска права штити права свих подносиоца представки, ако су оправдани наводи кршења права на живот и позивају се на поштовање достојанства људске личности, посебно у случајевима присилног нестанка лица.

Представка Меријем Челик и други против Турске (бр. 3598/03.)

Случај се односио на рацију у округу Хакари у Турској, када је у нападу турских снага безбедности, 24. јула 1994. године, нестало 13 држављана курдског етичког порекла, а једно лице је убијено током рације. Суд је закључио да је дошло до кршења члана 2 (право на живот), члана 5 (право на слободу и безбедност) и члана 3 (забрана мучења) Конвенције и наложио Турској да на име материјалне штете наследницима несталих особа исплати износ од 60.000 евра, на име материјалне штете и 97.000 евра, на име нематеријалне штете.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима у члану 6 прописује да: “Свако људско биће има право на живот. Ово право мора бити заштићено законом. Нико не може бити самовољно лишен живота.”

Чланом 2 одређује се да: “у земљама где није укинута смртна казна, смртна пресуда се може изрећи само за најтеже злочине, у складу са законом који је био на снази у време када је злочин био почињен и које није у супротности с одредбама овог Пакта, нити са Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида. Ова казна може бити примењена само на основу коначне пресуде коју је донео надлежни суд.”

Овим одредбама Пакта позивају се државе да у својим правним системима усвоје одговарајуће законе којима се укида смртна казна и штити живот и физички интегритет сваке особе.

У случају Есхонов против Узбекистана (представка 1225/03), ради се о смрти у затвору која је настала као последица тортуре којој је био изложен у затвору. Комитет сматра да је држава директно одговорна за ситуацију у којој су настале смртоносне повреде на телу жртве за које није могла наћи одговарајуће објашњење, Комитет закључује да је повређен члан 6 Пакта и да држава треба да исплати породици жртве одговарајућу надокнаду, као и да спречи да се овкви злочини икада понове. Уједно обавезује државу да је обавести о радњама спроведеним по овом питању у року од 180 дана.

Достојанство није децидно наведено у Европској конвенцији о људским правима, као право које се гарантује Конвенцијом, али се кроз своју праксу Европски суд у великом броју случајева, када се ради о установљавању кршења различитих људских права гарантованих Конвенцијом, позива на заштиту људског достојанства.

¹¹⁶ Чланом 57 Конвенције је прописано да свака држава потписница може: „ставити резерву на сваку поједину одредбу Конвенције у обиму у коме неки закон који је на снази на њеној територији није усаглашен с том одредбом.”

На тај начин се појам достојанства концептуализује и конкретизује на целокупну заштиту људских права.

Европска конвенција је утемељена на тежњи ка јединству европског простора, а у преамбули Конвенције се наводи да је: “Очување и развијање основних људских права и слобода један од начина на који том циљу треба стремити“, као и да је намера европских држава, које имају заједничке демократске вредности поштовања људских права, да: “Предузму прве кораке за скупно остваривање извесних права наведених у Универзалној декларацији.”

Овим су дате основне смернице и наглашен је еволутивни карактер Конвенције. Наиме, Конвенција, како се доказало у пракси, константно врши надоградњу постојећих и стварање нових људских права која одражавају савремене животне тековине различитих друштвених структура.

Државе потписнице врше непосредну примену Конвенције у области своје јурисдикције и слободне су у поштовању својих правних прописа. Сходно члану 53 Конвенције: „Ниједна одредба ове Конвенције неће се тумачити тако да ограничава, односно угрожава људска права и основне слободе, који би били признати по законима сваке Високе стране уговорнице или по сваком другом споразуму, чија је она страна.“

Протокол бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, потписан у Вилњусу 3. маја 2002. године, садржи одредбе о укидању смртне казне у свим околностима, које прихватају државе потписнице: “Уверене да је право свакога на живот основна вредност у демократском друштву и да је укидање смртне казне од суштинске важности за заштиту овог права, као и за потпуно признавање урођеног достојанства свих људских бића.”¹¹⁷

Протокол бр. 6 о укидању смртне казне, из 1983. године, допуштао је могућност извршења смртне казне за дела учињена током ратне опасности или рата. Међутим, Протоколом бр. 13 предвиђено је да се нико не може осудити на смртну казну, а државе потписнице не могу одступати од ових одредби и не могу стављати резерве на њих.

Овим је урођено достојанство свих људских бића признато као врхунска и основна вредност и предмет правне заштите међународног права.

Поштовањем урођеног достојанства сваког људског бића, поштује се сам живот сваког појединца као извор људских права,

Чланом 3 Универзалне декларације предвиђено је: “да свако има право на живот слободу и безбедност личности.”

Безбедност личности омогућава њен интегритет, поштовање урођеног достојанства од стране елите на власти. Ово право омогућава заштиту сваког лица од нехуманих и деградирајућих поступака који се односе на угрожавање телесног интегритета ради медицинског испитивања или истраживања, вршења експеримената.

Заштита од тортуре и нехуманих и деградирајућих третмана и кажњавања.

Универзална декларација о људским правима у члану 5 предвиђа да: “Нико се не сме подвргнути мучењу или свирепом, нечовечном или понижавајућем поступку или кажњавању.” На исти начин формулисан је и члан 3 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. Забрана тортуре је предвиђена и Конвенцијом Уједињених нација против торутре и других сурових, нељудских и понижавајућих казни и поступака. Тортура и сурово кажњавање су у великом броју држава били примењивани посебно у затворским условима, када су лица лишена слободе излагана

¹¹⁷ Протокол бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода.

психичком и физичком мучењу. Мучење изазива дубоку патњу и урушава људско достојанство. Понижавање и сурово поступање су карактеристични за репресивне и заостале облике владавине.

Комитет за људска права у својим препорукама државама код којих је констатована примена репресије и тортуре према посебним групама становништва, предлаже промене законских прописа, у смислу забране суровог и нехуманог поступања, судски надзор за лица изолована у притвору, као и унапређење система извршавања кривичних санкција. Такође се посебно наглашава значај специјалне обуке и образовања лица која поступају са затвореницима, као би се оваква нехумана и деградирајућа понашања свела на најмању меру. Комитет против тортуре сматра неопходном потребу рехабилитације жртава изложених тортури, посебно јачање достојанства и самопоуздања, као услова за ментално и физичко здравље жртве.

Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских и понижавајућих казни или поступака у члану 2 одређује да: “Свака држава чланица предузима законске, административне, судске или друге ефикасне мере како би спречила извршење аката тортуре на територији под њеном јурисдикцијом.”

Као оправдање за тортуру не може се наводити никаква изузетна околност било да се ради о ратном стању или опасности од рата, унутрашњој политичкој нестабилности или било ком другом ванредном стању. Као оправдање за тортуру не може се наводити наредба неке претпостављене личности или органа власти.

Члан 2, став 2, прописује да је забрана мучења апсолутна и да се од ње не може одступити. Овим ставом се апострофира да не постоје изузетне околности на које се држава потписница Конвенције може позвати да оправда било који облик мучења или тортуре извршене на њеној територији. Под изузетним околностима које држава може искористити за примену различитих облика мучења је ратно стање, различити немири и нестабилности у држави, ескалација тероризма и криминала. Ниједна од ових околности не може бити разлог за примену поступака мучења и тортуре.

Посебне ситуације у којима су појединци или групе изложени деградирању и мучењу су различити облици телесног кажњавања, често примењивани приликом издржавања казне затвора, различити облици сексуалног искоришћавања и препродаје жена и деце, затварање психичких болесника у челичне кавезе као облик терапије исл. Особе са физичким, менталним и интелектуалним сметњама такође су изложене различитим облицима дискриминације предрасудама и непоштовању њихових основних људских права.

Сви ови облици мучења и суровог и нечовечног поступања понижавају свако људско биће и крше његово урођено људско достојанство.

Забрана ропства и принудног рада.

Члан 4 Европске конвенције о људским правима и основним слободам прописује: “Да се нико не сме држати у ропству или ропском положају, као и да се ни од кога не може захтевати да обавља принудни или обавезни рад.”

Овај члан забрањује сваки облик принудног рада

Конвенција бр. 105 Међународне организације рада, донета је у Женеви 1957. године и односи се на забрану принудног рада, уколико се овај рад користи као средство политичког притиска и принуде, или као мера одмазде према лицу које изражава неки политички став или идеолошки став противан владајућем политичком, друштвеном, економском систему, као средство за остваривање економског развоја, као

средство постизања радне дисциплине, као мера кажњавања за учешће у штрајку, као одраз расне, друштвене, националне или религијске дискриминације.

Универзална Декларација о правима човека чланом 23 дефинише права човека на рад тако да: “Свако има право на рад, на слободан избор запослења, на правичне и задовољавајуће услове рада и на заштиту од незапослености. Свако, без икакве разлике има право на једнаку плату за једнаки рад. Свако ко ради има право на праведну и задовољавајућу накнаду која њему и његовој породици обезбеђује егзистенцију која одговара људском достојанству и која ће, ако буде потребно, бити употпуњена другим средствима социјалне заштите. Свако има право да образује и да ступа у синдикате ради заштите својих интереса.”

У Декларацији о правима човека у члану 23, ставу 1 стоји да: “Свако лице има право на рад.”

Сходно члану 4: “Нико се не сме држати у ропству или потчињености: ропство и трговина робљем забрањени су у свим облицима.”

Савремена међународна заједница суочена је са појавом трговине људима у сврху присиле на принудни рад или друге форме злоупотребе човека. Међународни инструменти забрањују сваки облик овакве злоупотребе живог бића, које постаје средство за рад криминогених друштвених група. Овим поступцима се на најгрубљи начин потиरे људско достојанство као урођена вредност људских бића. Последњих деценија интензивирана је борба у оквиру међународне заједнице против трговине људима, тероризма и сајбер криминала.

Сходно члану 3 став 1 Протокола о превенцији, сузбијању и кажњавању трговине људским бићима, нарочито женама и децом, „врбовање, превозење, превођење, пребацивање, скривање и примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја, давања или примања новца или других користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа.”

Овакви поступци третирају људска бића као робу, која се може продати, искористити и одбацити и све државе потписнице инструмената о спречавању ових злочина морају у својим кривичним законима имплементирати одредбе о забрани трговине људима.

Посебно рањиве групе су жене и деца, који се доводе у понижавајући положај бесплатне и обесправљене радне снаге.

Право на слободу и безбедност

Чланом 5 Конвенције о људским правима и основним слободама дефинисано је да: “свако има право на слободу и безбедност личности. Нико не може бити лишен слободе осим у следећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком: у случају законитог лишење слободе на основу пресуде надлежног суда; због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбеђења испуњења неке обавезе прописане законом; ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дела или бекство по његовом извршењу, ради лишења слободе малолетног лица на основу законите одлуке у сврху васпитног надзора или законитог лишења слободе ради његовог привођења надлежном органу, у случају

законитог лишења слободе да би се спречило ширење заразних болести, као и законитог лишења слободе душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дрога или скитница, као и приликом хапшења или лишења слободе лица да би се спречио његов неовлашћени улазак у земљу, или лица против кога се предузимају мере у циљу депортације или екстрадиције.”

Такође су утврђена правила поступања са лицима лишеним слободе, тако да се сваком ухапшеном лицу мора дати могућност да на свом језику сазна разлоге хапшења, као и да у најкраћем року буде саслушано пред надлежним органом. Ухапшеном лицу припада право да му се суди у разумном року или да буде пуштен на слободу до суђења. Свако ухапшено лице има право да покрене поступак ради испитивања законитости лишења слободе. У случају да се утврди да је лице незаконито лишено слободе, има право на накнаду.

Пакт о грађанским и политичким правима у члану 9 прописује да: “Свако има право на слободу и личну сигурност. Нико не може бити самовољно ухапшен или притворен. Нико се не може лишити слободе, осим из разлога и у складу са поступком у закону предвиђеним.”

Остале одредбе Пакта, на исти начин као и Конвенција, дефинишу услове под којим се лице може лишити слободе.

Физичка слобода је, уз право на живот, основ за уживање свих осталих људских права.

Чланом 10 Пакта, обавеза држава потписница је да обезбеде да ће се: “Са сваким ко је лишен слободе поступати човечно и с поштовањем урођеног достојанства људске личности. Оптужени се, осим у изузетним приликама, држе одвојено од осуђеника и подвргавају посебном поступку који одговара њиховом положају неосуђених лица. Оптужени малолетници одвојиће се од одраслих и о њиховом случају се одлучује што је могуће пре.”

Достојанство људске личности се мора штитити у свим околностима, па и затворским, где постоје потенцијални услови за поступање са затвореним лицима супротно одредбама овог Пакта.

За лица осуђена на казну затвора, мора се спроводити васпитни и рехабилитациони поступак да би затварање и кажњавање остварили своју сврху. Казнено-поправни режим подразумева такво поступање са осуђеницима чији је битан циљ њихово преваспитавање и поновно укључење у друштво. Малолетни преступници биће одвојени од одраслих и подвргнути режиму који одговара њиховом добу и њиховом правном положају.

За достојанство човека у затвору је веома значајно да се оптужена лица морају одвојити од осуђених, чиме се поштује претпоставка невиности.

Право на правично суђење

Чланом 6 Конвенције прописано је право на правично суђење тако што: “Свако приликом одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама или у кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона“.

Право на правично суђење се тумачи као најкраћи и најрационалнији период у коме се могу утврдити чињенице које указују или не указују на извршење кривичног дела.

Свако лице се сматра невиним све док се његова кривица не докаже, а у најкраћем року мора бити обавештен о разлозима оптужбе против њега.

Европски суд за људска права је: “у својој дугој пракси, приликом оцене да ли се дужина једног поступка може сматрати разумном, установио следеће критеријуме: сложеност правних и фактичких питања конкретног случаја, понашање подносиоца представке, понашање судског и административних органа тужене државе и значај питања које се расправља пред Судом за подносиоца представке.”¹¹⁸

Свако неосновано задржавање у притвору представља угрожавање урођеног достојанства човека и његовог друштвеног угледа.

Поводом представке бр. 707/1996, Patrick Taylor v. Jamaica, Комитет за људска права процењује да је рок од 29 дана, током којег притвореник није изведен пред судију довољан разлог за кршење члана 9 ст. 3 и чл. 14 тачка 3 (в) Пакта о грађанским и политичким правима. Кашњење од две године између хапшења и суђења, током ког времена је подносилац представке држан у притвору, је повреда права на суђење у разумном року, јер је у разумном року требао да буде осуђен или ослобођен. Због непотребног одлагања окончања суђења прекршен је члан 9 ст. 3 и чл. 14 тачка 3 (в).

Кажњавање смо на основу закона

Право на кажњавање за кривична дела прописана законом пружа се лицима под јурисдикцијом државе потписнице, као и сигурност од произвољног тумачења правних правила, и то представља део широког концепта владавине права.

Чланом 7 Европске конвенције о људским правима предвиђено је да: “Нико се не може сматрати кривим за кривично дело извршено чињењем или нечињењем које, у време када је извршено, није представљало кривично дело по унутрашњем или међународном праву. Исто тако, не може се изрећи строжија казна од оне која је била прописана у време када је кривично дело извршено.”

Овај члан не утиче на суђење и кажњавање неког лица за чињење или нечињење које се у време извршења сматрало кривичним делом према општим правним начелима која признају просвећени народи.

Кажњавање само по основу закона (*nulla poene sine lege*), односи се на правни принцип да се не може нико казнити за дело које није било прописано законом у моменту извршења дела.

Право на поштовање приватног и породичног живота

Ово право подразумева заштиту личног достојанства сваког појединца. Приватни живот се односи на најсуптилније сфере људске личности, брак и децу, заштиту части и угледа и урођеног достојанства.

Универзална декларација о људским правима у члану 12 прописује да: “Нико се не сме изложити произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити нападима на част и углед. Свако има право на заштиту закона против оваквог мешања или напада.”

Пакт о грађанским и политичким правима у члану 16 утврђује да: “Свако има право да му свугде буде признат правни субјективитет.”

Члан 17 Гарантује да нико не може бити изложен произвољном или незаконитом мешању у приватни живот, породицу, стан или преписку, нити противзаконитим

¹¹⁸ Протокол бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода

нападима на част и углед. “Свако има право на законску заштиту од таквог мешања или напада.“

Члан 8 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода регулише право на приватност: “Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.”

Јавне власти неће се мешати у вршење овог права, сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Приватни живот је као друштвена категорија, широко постављен у тумачењу институција које се баве заштитом људских права, да би се на тај начин омогућило сваком појединцу да се у конкретном случају обрати представком за заштиту овог права. С развојем друштва и људских потреба, развијају се и области људских права које спадају у приватни и породични живот и односе се на поштовање односа појединца са брачним другом и децом, односе појединца са другим људима у друштвеној заједници, права на слободно испољавање сексуалне оријентације исл.

Савремени комуникациони и надзорни системи угрожавају право на приватност појединаца, уколико се без дозволе мешају у његове личне слободе, врше снимања, фотографисања или објављивања ситуација из његовог приватног живота и врше прислушкивање личних комуникационих средстава.

Угрожавање физичког интегритета човека, присиљавање на посебне прегледе људског тела и угрожавање менталног здравља спада у угрожавање најсуптилнијих права у животу сваког појединца.

У случају *Jalloh v. Germany*, представка (54810/00), 10. мај 2010. године. Подносилац представке је држављанин Сијера Леонеа, Абу Бака Џалох (*Abu Bakah Jalloh*). Четири полицајца су 29. октобра 1993. приметили да је подносилац представке, у њајмање два наврата, извадио малу пластичну врећицу (ткз. “мехур”) из својих уста и предао је лицу у замену за новац. Верујући да је у питању дрога, полицајци су пошли да ухапсе подносиоца представке, на шта је он прогутао врећицу која му је била у устима. Како полицијски службеници нису нашли дрогу код подносиоца представке, а даље одлагање је могло пореметити вођење истраге, јавни тужилац је наложио да лекар да подносиоцу представке еметике (лекове који изазивају повраћање), како би дошло до избацивања врећице. Према изјави државе, лекар који је требао да да еметике, питао је подносиоца представке о његовом здравственом стању (поступак познат као узимање анамнезе), мада подносилац тврди да га ништа није питао.

Како је подносилац представке одбио да узме препарат који изазива повраћање, четири полицајца су га ухватила и држала, док му је лекар на силу убризгао слани раствор и еметик преко сонде провучене кроз нос у стомак, након чега је повратио врећицу у којој је било 0.2182 грама кокаина. Издат је налог за хапшење и одређен му је притвор. Подносилац представке се константно жалио на здравствене тегобе носа и стомака изазване уметањем сонде. Два месеца касније, у затворској болници је констатовано да има одређене промене у стомаку, али да то није последица присилног давања еметика. Пуштен је из затвора 23. марта 1994. године.

У судском поступку пред Окружним судом, подносилац представке је тражио да се прихвати доказ да је давање еметика незаконито, као и да су полицајци и лекар криви због наношења телесних повреда приликом обављања службене дужности, јер су употребили силу за изазивање избацивања врећице кокаина. Уношење токсичних супстанци је забрањено одељком 136а Закона о кривичном поступку, те да се манипулисало његовим телесним функцијама и да је давање еметика била несразмерна

мера, јер се доказ за наводно кривично дело магао прибавити кад врећица природним путем изађе из његовог тела.

Чланом 8 Европске конвенције о људским правима прописано је да: “Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.“ Јавне власти неће се мешати у вршење овог права, сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.”

Власт је у обавези да поштује приватни живот човека. Изузетно, могу се предузети одређене мере у циљу заштите јавног реда и морала.

Случај подносиоца представке 51284/09 Ангела Георгиева и Румен и Ана Пазарцаик (представка 8429/05), односи се на полицијски претрес компјутерског клуба и заплону пет компјутера, под сумњом да су закупци клуба имали инсталиране игрице на рачунарима, које су издавали клијентима без потребног софтвера и лиценце. Утврђено је да рачунари садрже компјутерске програме, игре и филмове. Покренут је кривични поступак против одговорног лица и у пресуди од 2008. године осуђен је за незакониту дистрибуцију компјутерских програма, филмова и игара. Осуђен је на казну затвора од годину и шест месеци, а условно на три године и новчану казну.

Подносилац представке се жалио Европском суду за људска права по основу члана 8 (право на поштовање приватног живота), јер му је у запленим компјутерима била приватна преписка и личне информације у вези с кривичним поступком. Суд је проценио да је прекршен члан 8 Конвенције према подносиоцу представке јер је задржавање компјутера било незаконито и непотребно. Држава Бугарска је обавезана да подносиоцу представке исплати правичну накнаду у износу од 3000 евра.

Слобода мисли, савести и вероисповести

Ово право се односи на слободу духовног живота појединца и експонирање његових убеђења. Мишљење као посебан процес који човека одваја од свих осталих бића у природи, даје му бескрајну слободу стварања и мењања својих идеја и убеђења. Нико се ово природно право не може угрозити или укинути. Сваки човек може да изражава своје мисли на себи својствен начин, а да при том не мора да се плаши да ће због тога бити кажњен. Кроз историју су се репресивни режими веома сурово обрачунавали са људима који су мислили другачије од званичног режима.

Европска комисија чланом 9 утврђује да: “Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вере или уверења и слободу човека да, било сам или заједно с другима, јавно или приватно, испољава веру или уверење молитвом, проповеди, обичајима и обредом. Слобода исповедања вере или убеђења може бити подвргнута само оним ограничењима која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу јавне безбедности, ради заштите јавног реда, здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.”

Слободно изражавање верских убеђења представља признавање достојанства личности сваког појединца, поштовање његове етничке и верске посебности.

Универзална декларација о људским правима својим одредбама у члану 18 утврђује да: “Свако има право на слободу мисли, савести и вероисповести; ово право укључује слободу промене вероисповести или уверења и слободу да човек сам или у заједници с другима, јавно или приватно, манифестује своју веру или уверење подучавањем, обичајима, молитвом и обредом.”

Пакт о грађанским и политичким правима у члану 18 утврђује да: “Свако има право на слободу мишљења, савести и вероисповести; то право подразумева слободу остајања при својој или усвајања вероисповести или убеђења по своме избору, као и слободу да појединачно или у заједници с другима, јавно или приватно, испољава своје веровање или убеђење вероисповедањем, обављањем обреда, похађањем службе и наставом.

Нико се неће подвргнути принуди која би могла нанети повреду његовој слободи остајања при својој, или усвајања вероисповести или убеђења по своме избору.

Слобода испољавања свога веровања или свога убеђења може се подвргнути једино ограничењима која су предвиђена у закону и која су неопходна за заштиту јавне сигурности, поретка, здравља и морала, или основних слобода и права других лица као и слободу да појединачно или у заједници с другима, јавно или приватно, испољава своје веровање или убеђење вероисповедањем, обављањем обреда, похађањем службе и наставом.

Државе чланице овог Пакта се обавезују на поштовање слободе родитеља, односно законских старатеља, да обезбеде верско и морално васпитање своје деце у складу са својим убеђењима.”

Ова права гарантује међународна заједница, а државе потписнице у свом законодавству гарантују ова права актима највише правне снаге. Држава ће интервенисати једино у ситуацијама где се то покаже “неопходним”. Демократски режими подстичу различитости испољавања мисли, савести и вероисповести и имплементирају их у социјалну структуру друштва, развијајући на тај начин савремено друштво слободних, независних и достојанствених личности.

Слобода изражавања

“Не слажем се с тим што говорите, али ћу се до краја живота борити да кажете то што мислите.”

Волтер

Под изражавањем се осим говорног и писаног изражавања подразумева и уметничко изражавање у домену сликарства, медија и осталих испољавања идеја и ставова појединца. Према Европској конвенцији, мешање државе може бити само у случајевим наведеним у ставу 2 члана 10 Европске комисије о људским правима и основним слободама. У сваком појединачном случају мешања државе у уживање овог права, Европски суд за људска права процењује шта се подразумева под мешањем државе “неопходним у демократском друштву”.

Члан 10 Европске конвенције о људским правима гарантује да: “Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.

Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.”

У случају *Couderc and Hachete Filipacchi Associes* против Француске (представка 40454/07), која се односи на пресуду против недељника „Paris-Match“ за објављивање информација о приватном животу принца Алберта од Монака. Подносилац представке је Anne-Marie Couderc, француска држављанка и директор публикације недељника „Paris-Match“, а компаније *Couderc and Hachete Filipacchi Associes* која штампа магацине.

Наиме, дана 3. маја 2005. године, енглески „Daily Mail“ је објавио тврдње госпође Ц, да је Алберт Грималди, владајући Принц од Монака, отац њеног сина. Када је чуо да ће чланак бити објављен, Алберт од Монака је интервенисао преко својих служби да се чланак не објави. Часопис је објавио и чланак и фотографије, које показују принца с дечаком. Даном 19. маја 2005. године Принц Алберт је покренуо поступак против лица која су одговорна за објављивање чланка пред Вишим судом у Монаку, на основу члана 8 (право на поштовање приватног и породичног живота) Европске конвенције о људским правима и чланом 9 и 1382 Грађанског закона. Даном 29. јуна Суд је доделио Принцу Алберту 50.000 евра на име одштете и да се на наслоној страни листа објави: “Судско решење донето против *Paris-Match-a* на захтев Принца Алберта од Монака”. Суд је сматрао да су чланак и слике дотакле најинтимније сфере породичног живота принца. Подносилац представке се жалио и добио позитивно решење. Принц Алберт је 6. јула 2005. године признао дете, те је ова ситуација изазвала непоправљиву штету принцу, изненадним обелодањењем ове чињенице. Апелациони суд је потврдио првостепену пресуду да се принцу додели 50.000 евра.

Подносилац представке се жалио Европском суду због повреде члана 10, с образложењем да не може да оствари своје право на слободу информисања.

Суд је направио разлику између информација које су биле у саставу дебате од општег интереса, при чему је само објављен детаљ о приватном животу принца Алберта од Монака, и да се случај односи на спор између штампе и јавне личности. Интереси госпође Ц. и детета су доказали своје постојање и свој идентитет, што је од већег значаја од мешања у приватни живот принца. По мишљењу Суда, није било разумног односа и сразмере између наметнутог ограничења права на изражавање и заштите угледа и права других.

Слобода окупљања и удруживања

Члан 11 Европске конвенције о људским правима гарантује да: “Свако има право на слободу мирног окупљања и слободу удруживања с другима, укључујући право да оснива синдикат и учлањује се у њега ради заштите својих интереса.

За вршење ових права неће се постављати никаква ограничења, осим оних која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. Овим се чланом не спречава законито ограничавање вршења ових права припадницима оружаних снага, полиције или државне управе.”

Ово право гарантује слободу сваког појединца на окупљање и удруживање са особама сличних афинитета, удруживања ради посла и заштите својих интереса. Људи су социјална бића и удруживање им даје демократску и политичку димензију у остваривању њихових права.

Право на склапање брака

Члан 12 Европске конвенције гарантује да: “Мушкарци и жене одговарајућег узраста имају право да ступају у брак и заснивају породицу у складу с унутрашњим законима који уређују вршење овог права.”

Члан 23 Пакта о грађанским и политичким правима предвиђа да је: “Породица природна и основна ћелија друштва и има право да је друштво и држава штити.”

Признаје се право мушкараца и жена у доби брачне зрелости да ступају у брак и оснивају породицу.

Никакав брак не може се закључити без слободне и пуне сагласности будућих супружника.

Државе чланице овог Пакта предузети ће потребне кораке да осигурају једнакости у правима и дужностима везаним за брачну заједницу, у време трајања брака и приликом развода. У случају развода, издати ће се одредба за осигурање потребне заштите деце.”

Остваривањем овог права пружа се могућност заштите породице као основног језгра друштва и стварање добровољне брачне заједнице, створене за подизање здравих личности сваког друштва.

Члан 13

Право на делотворни правни лек

“Свако коме су повређена права и слободе предвиђени у овој Конвенцији има право на делотворан правни лек пред националним властима, без обзира јесу ли повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.”

Члан 14

Забрана дискриминације

Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује се без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза с неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус.

Савремене државе у интересу својих грађана прихватају ратификовање међународних споразума за остваривање људских права, како би им се омогућило слободно уживање људских права и заштита урођеног достојанства. Стоји такође да: “...одлуке међународних тела нису правно обавезне за државе. Оне се и не зову пресуде, већ мишљења, констатације итд, као што се и обраћање оваквим органима не назива тужбом или жалбом, већ представком (комуникацијом).”¹¹⁹

Државе чланице, које се одлуче да својим грађанима омогуће заштиту људских права подношењем индивидуалних представки пред надлежним органима, потписују посебне одредбе међународних уговора о људским правима којима прихватају ове мере надзора. Тако у члану 1 и 2 Факултативног протокола 1 уз Пакт о грађанским и политичким правима, прописано је да: “свака држава уговорница Пакта која постане страна уговорница овог протокола, признаје да је Комитет надлежан да прима и разматра представке које потичу од појединаца који спадају под њену надлежност, а који тврде да су жртве кршења од стране те државе уговорнице било ког права наведеног у Пакту... Сваки појединац који тврди да је жртва кршења ма ког од права

¹¹⁹Протокол бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода

наведених у Пакту и који је исцрпео сва расположива правна средства може поднети Комитету на разматрање писмену представку.”

Лица која сматрају да им је повређено било које право из корпуса људских права, имају могућност да пред надлежним органима, применом међународних прописа о људским правима, поднесу представку која, да би се разматрала, мора испуњавати одређене материјално-правне и процесно-правне претпоставке.

Лице које подноси представку мора имати активну легитимацију као странка у поступку, које је наводно жртва кршења људских права, његов адвокат или пуномоћник, као и члан породице оштећеног, ако он није у могућности да то уради, или чланови њихових породица, који трпе последице због поступака члана породице.

Право на које се односи представка мора бити прописано међународним уговором на који се подносилац представке позива (компатибилност *ratione materiae*). Представку може поднети лице које је под јурисдикцијом државе потписнице међународног уговора, за случајеве настале после потписивања тог уговора, ако држава предвиђа заштиту ових права подношењем представки (компатибилност *ratione personae*). Представка се мора односити на догађаје који су настали након ступања на снагу релевантног међународног уговора (*ratione temporis*). Представка се по истом основу не може подносити пред више надлежних међународних институција (приговор литиспенденције).

Након утврђивања допуштености представке, Комитет приступа испитивању представке. Најпре се наводе чињенице и околности случаја и садржај жалбе.

Најпре се разматра основаност представке у складу са наведеним условима.

Ако се утврди да било који од ових услованије није испуњен, представка се проглашава недопуштеном и окончава се поступак. Допустива представка је даље предмет утврђивања основаности, при чему се испитује да ли је подносиоцу представке ускраћено неко право и тиме прекршене одредбе међународног уговора, који надзире надлежна међународна институција.

Одлуке релевантних међународних институција немају карактер судске пресуде, већ представљају констатације, мишљења и препоруке државама чланицама за доследну примену међународних прописа из домена заштите људских права. “С друге стране, те одлуке су и те како правно релевантне, јер представљају високо стручан, правно веома утемељен и ауторитативан став да је нека држава прекршила одређене обавезе из уговора о људским правима. У том смислу оне значајно доприносе прецизнијем одређивању садржине и правне природе појединих људских права, чиме се олакшава њихово тумачење, услови и опсег примјене у конкретном случајевима и ситуацијама.”¹²⁰

У европском систему заштите људских права, основни извор права је Европска конвенција о људским правима и основним слободама, као међународни уговор, “па сходно члану 38 став 1а Статута међународног суда правде, представља извор међународног права. Стога и ова конвенција подлеже правилима међународног уговорног права, а посебно правилима Бечке конвенције о међународном уговорном праву из 1969. године. Посебно је важно истаћи везу између правила међународног права *Pacta sunt servanda* и материјално правних одредби конвенције”¹²¹, па потписнице Конвенције морају поштовати одредбе Конвенције. Применом одредби Европске конвенције у унутрашње право држава, мења се унутрашње законодавство, у смислу поштовања људских права и људског достојанства.

¹²⁰ Небојша Вучинић, *Основи људских права и слобода*, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 252.

¹²¹ Славољуб Царић, *Уставне и међународно-правне гаранције људских права*, Зборник радова са међународне научне конференције, одржане 28. маја 2008. године у Нишу, стр. 86.

“У Извештају мудрих људи¹²², механизам заштите људских права, који се остварује пред Европским судом за људска права, назива се “уставном мисијом”, која има за циљ да установи заједничке принципе и стандард у заштити људских права и да одреди минимални ниво заштите на националном нивоу.”¹²³

Поштовање људских права најефикасније се остварује посредством надлежних међународних судова, који у поступку разматрања појединачних жалби упућених Суду, доносе одлуку у форми пресуде, која има обавезујући карактер за државу потписницу. Држава ове обавезе прихвата потписивањем посебних међународних аката. Протокол 7 у члану 6 уз Европску конвенцију о људским правима предвиђа да: “Свака држава може приликом потписивања или депоновања инструмента о ратификацији, прихватању или потврђивању, да одреди територију или територије на које се овај протокол примјењује и да наведе меру до које се обавезује да ће његове одредбе примењивати на тој територији или територијама....

Свака држава која је дала изјаву у складу са ставом 1 или 2. овог члана, може у свако време након тога изјавити у име једне или више територија на које се изјава односи да она прихвата надлежност Суда, да прима поднеске од појединаца, невладиних организација или група појединаца, како је утврђено у члану 34. ове конвенције у односу на све или било који од чланова 1 до 5 овог протокола.”

Успостављањем Европског суда за људска права у Стразбуру и међународних кривичних судова, признат је велики значај заштите људских права, као једне од најважнијих демократских тековина савремене међународне заједнице. Право подношења жалбе Европском суду за људска права, на основу Протокола бр. 9 и бр. 11) имају појединци и невладине организације. У поступку одлучивања о жалби, Суд доноси за државе обавезујуће пресуде, које су коначне и против њих није допуштено улагање правних лекова. Пресудом се држава углавном обавезује да унапреди свој правни систем доношењем нових или изменом постојећих правних прописа и одређује се висина накнаде коју је држава дужна да плати подносиоцу жалбе, уколико се утврди да је дошло до кршења људских права.

Суд даје и своја стручна мишљења о правном тумачењу међународних уговора и њиховој примени на различите чињенице и ситуације са којима се среће кроз праксу.

Осим појединца, држава у одређеним случајевима може покренути поступак пред надлежним органом, уколико је прекршено право лица под њеном јурисдикцијом.

“Према класичном разумевању међународних обавеза државе, оне у првом реду постоје према другим државама, саговорницама. Дакле, ако држава прекрши право неког човека у својој надлежности, одговорна је према свим државама којима се обавезала међународним уговором о поштовању тога права.”¹²⁴

Могућност обраћања државе надлежном органу, у смислу заштите људских права својих грађана, мора се претходно уговорити потписивањем посебних одредби међународног документа.

Представка мора бити компатибилна *ratione materiae*, *ratione personae* и *ratione temporis*. Да би се имало право на заштиту пред надлежном међународном институцијом, потребно је претходно исцрпети домаће правне лекове. На тужену

¹²² Група мудрих људи (the group of Wise Persons of Committee of Ministers), установљена је на самиту у Варшави 2006. године, са задатком да преиспита дугорочну ефикасност контролног механизма заштите људских права, установљеног Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода.

¹²³ Славољуб Царић, *Уставне и међународно-правне гаранције људских права*, Зборник радова са међународне научне конференције, одржане 28. маја 2008. године у Нишу, стр. 86.

¹²⁴ Славољуб Царић, *Уставне и међународно-правне гаранције људских права*, Зборник радова са међународне научне конференције, одржане 28. маја 2008. године у Нишу, стр. 86.

државу пада терет доказивања да ли су исцрпљени сви домаћи правни лекови. Лекови морају бити доступни, делотворни и довољни.

Ефикасност правних средстава огледа се у обезбеђењу адекватне накнаде подносиоцу представке. Представка се по истом основу не може подносити пред више надлежних међународних институција (приговор литиспенденције).

Европска конвенција о људским правима у члану 33 предвиђа ту могућност: “Свака Висока страна уговорница може указати Суду на сваку повреду одредби Конвенције или протокола уз њу за коју сматра да се може приписати некој другој Високој страни уговорници”, а према члану 41 Пакта о грађанским и политичким правима, државе морају да потпишу посебну изјава о оваквом поступању.

3.2. Међународна заштита људских права

Људска права су настала као тежња човека да ограничи власт владара и заштити сопствену личност, свој физички и духовни интегритет и обезбеди достојанствене услове за свој живот и живот своје породице. Кроз историјски развој друштвене заједнице, потреба заштите достојанства човека као људског бића, прешла је дуг пут до остваривања и коришћења одређених права која омогућују достојанствен и слободан живот сваког појединца.

Међународна заштита људских права обухвата цео систем правних прописа и институционалних радњи усмерених на ограничење државне власти и обезбеђење остваривања људских права, која припадају сваком појединцу или одређеним друштвеним групама.

Стални развој друштва подразумева и унапређење људских права. Најинтензивнији период интернационализације људских права настао је након Другог светског рата, усвајањем широких принципа поштовања достојанства, живота и слободе личности предвиђених одредбама Универзалне декларације о људским правима из 1948. године. Поштовање људских права и њихово уживање, под једнаким условима од стране свих људи су темељ мира и стабилности у свету. Стабилне демократске земље, које нису изложене немирима и другим нагативним утицајима у међународној заједници, у могућности су да развију и заштите шири спектар људских права од сиромашних недемократских режима, тако да су мир и стабилност неке државе предуслов за остварење и поштовање људских права.

Међународни суд правде чланом 34 свог Статута одређује изворе међународног права. Најважнији извори су међународни уговори, међународни обичаји који имају карактер правног правила и општа правна начела призната од стране просвећених народа. Осим наведених, извори међународног права су судске пресуде, правне доктрине, одлуке међународних организација и једностранни акти држава. “Прво се примењују уговори, ако постоје и могу да се примене. Уколико ових нема, примењују се обичајна правна правила, а затим, општа правна начела.”¹²⁵

Најзначајнији међународни уговори о заштити људских права су: Повеља Уједињених нација, Универзална декларација о људским правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, са пратећим протоколима, Пакт о економским социјалним и културним правима, Пакт о елиминисању свих облика расне дискриминације, Европска конвенција о људским правима, Афричка повеља о људским правима и правима народа.

¹²⁵ Родољуб Етински, *Међународно право*, Нови Сад, 2004, стр. 14.

Заједничка карактеристика свих ових уговора је заштита људског достојанства и на њему заснованих људских права и слобода. Грађанска, економска, социјална и културна права и права ткз. треће генерације, континуирано се употпуњују и развијају и њихова заштита представља трајни изазов за институције које имплементирају и надзиру остварење заштите људских права.

Међуамерички систем заштите људских права је мање развијен од европског система заштите. Његов правни основ је Повеља Организације америчких држава, Америчка декларација о правима и дужностима човека из 1948. године и Америчка конвенција о људским правима из 1969. године. Конвенцијом су установљена већина грађанских и политичких права: право на живот, право на слободу личности, право на правично суђење, право на приватност, на слободу изражавања религије, на слободу изражавања исл.

Конвенцијом су установљени: Међуамеричка комисија за људска права и Међуамерички суд за људска права.

Међуамерички суд се састоји од седам судија, који суде у личном својству. У поступку испитивања поднетих представки, Суд испитује њену основаност и допуштеност. Након испуњења ова два основа, Суд предлаже странама у спору пријатељско поравнање.

Суд одлучује о споровима држава које су посебном изјавом, сходно члану 62 Конвенције прихватиле његову надлежност. Након спроведеног поступка доноси пресуду, која је коначна, што значи да против ње није допуштена жалба.

Суд даје саветодавна мишљења државама које то затраже, а која се односе на тумачење Конвенције и друга питања из области људских права.

Афрички систем заштите људских права и права народа, настао је на основу Афричке повеље о људским правима и правима народа, која је усвојена 21. октобра 1986. године од стране Организације афричког јединства. Повељом су гарантована грађанска, политичка, економска, социјална и културна права. У Повељи се државе потписнице позивају на поштовање слободе и достојанства грађана, без обзира на разлике по било ком основу. Повеља не установљава суд за одлучивање о представкама, већ се предност даје поступку преговарања и мирења.

Афричком повељом се гарантују људска права и права народа, али се наводе и обавезе грађана према породици, друштву, држави и осталим законски признатим заједницама, као и према међународној заједници. Сваки грађанин је обавезан да приликом остваривања својих права поштује права других људи, колективну безбедност, морал и заједничке интересе.

Чланом 30 Афричке повеље организована је Афричка комисија за људска права и права народа, у оквиру Организације афричких држава, с циљем заштите људских права и права народа. Комисија разматра саопштења и информације које достављају појединци или друга колективна тела и организације, а односе се на кршење људских права и права народа. Комисија се не бави појединачним представкама, већ у сарадњи са Скупштином шефова и влада Организације афричког јединства ради на побољшању статуса становништва и поштовању људских права и права народа.

3.3. Заштита пред Европским судом за људска права у Стразбуру

Универзална декларација о људским правима у циљу ефикасније заштите људских права, конкретизована је установљавањем регионалних система заштите људских права, као што су Европски, Међуамерички и Афрички.

Један од најразвијенијих система заштите људских права је Европски систем заштите. Формиран је под окриљем Савета Европе, који је формиран 1949. године. Циљ оснивања Савета Европе био је чвршће повезивање држава чланица и подстицаје њиховог економског и друштвеног напретка. Чланом 3 Статута Савета Европе предвиђен је принцип владавине права и принцип на основу кога сва лица под јурисдикцијом држава чланица уживају људска права и основне слободе.

Европски систем заштите људских права утемељен је усвајањем међународних уговора: Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, (допуњаване пратећим протоколима), којом су регулисана грађанска и политичка права становника држава чланица и Европске социјалне повеље, којом се регулишу социјална и економска права свих грађана.

Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода прописане су обавезујуће одредбе поштовања права и слобода појединаца. Државе морају да се придржавају одлука међународних судова и приступе извршењу досуђених мера материјалне и нематеријалне природе.

Иако Конвенцијом није децидно прописана право на заштиту људског достојанства, Европски суд за људска права одлучује о случају „Прети (Pretti) против Велике Британије (35 ЕХПП1, став 65) из 2002. године, наглашава да је сама суштина Конвенције поштовање људског достојанства и људских слобода”¹²⁶

Достојанство је боље гарантовано у Повељи о основним правима у Европској унији, која представља савременији документ за заштиту достојанства и садржи између осталог, заштиту у области медицинских наука и примене савремених медицинских достигнућа. У том смислу су забрањена дела која се тичу клонирања људских бића и коришћење делова људског тела у комерцијалне сврхе, као и поступака селекције и подвајања људи по било ком основу.

Организација, надлежности и поступак пред Европским судом за људска права прописани су Конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, уз Протокол бр. 11. Седиште Суда је у Стразбуру, Француска. Суд чини по један судија из сваке државе уговорнице, потписнице Конвенције. Сходно члану 21 Конвенције, судије морају бити познати и признати стручњаци из области права, врхунских моралних и етичких вредности и угледа достојног судије Суда за људска права.

Државе чланице предлажу за функцију судије по три кандидата, а Парламентарна скупштина Савета Европе већином гласова врши избор једног од кандидата, који се именује за судију. Чланом 2 Додатног протокола бр. 14, члан 23 Конвенције утврђен је мандат судија у трајању од девет година, без могућности поновног избора.

Судије раде у личном својству и не заступају државу потписницу која их је кандидовала. Службени језици Суда су енглески и француски. Суд доноси одлуке већином гласова присутних судија. На општој седници Суда бирају се председник, један или два потпредседника Суда, на период од три године, с могућношћу реизбора. Сходно члану 27 став 1 Конвенције: “Суд разматра предмете у одборима од три судије, већу од седам судија и Великом већу од седамнаест судија. Већа Суда успостављају одборе на одређени временски период.” Секретаријат Суда је задужен за административне послове, а секретар се бира на општој седници Суда, на период од пет година.

Европски суд за људска права је надлежан да одлучује о свим питањима која се тичу примене и тумачења Конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

¹²⁶ Родољуб Етински, *Међународно право*, Нови Сад, 2004, стр. 14.

Државе уговорнице гарантују лицима под њиховом јурисдикцијом права и слободе предвиђене Конвенцијом: право на живот, забрану мучења, забрану ропства и принудног рада, право на слободу и безбедност, право на правично суђење, кажњавање само на основу закона, право на поштовање приватног и породичног живота, слободу мисли савести и вероисповести, слободу изражавања, слободу окупљања и удруживања, право на склапање брака, право на делотворан правни лек, забрану дискриминације за права прописана Конвенцијом. Протоколом бр. 11, од 20. марта 1952. године, гарантовано је право на неометано уживање сопствене имовине, право на образовање, право на слободне изборе. Протоколом бр. 4 од 16. септембра 1963. године, гарантује се да нико не може бити затворен због дуга, загарантована је слобода кретања, забрањено је протеривање сопствених држављана, забрањено је селективно протеривање странаца. Протоколом бр. 6 од 28. априла 1983. године, укинута је смртна казна. Протоколом бр. 7 од 22. новембра 1984. године, гарантована је заштита странаца у случају њиховог протеривања, гарантовано је право на жалбу у кривичном поступку, утврђено је право на накнаду у случају погрешне осуде, гарантовано је право да се нико не може поново судити (*res iudicata*) или се не може двапут казнити у истој правној ствари (*non bis in idem*), а гарантована је и равноправност брачних другова. Протоколом бр. 12 од 4. новембра 2000. године, гарантована је општа забрана дискриминације по било ком основу (полу, раси, боји коже, језику, вероисповести, политичком и другом уверењу, националном и друштвеном пореклу, повезаности с националним мањинама, имовини, рођењу или другом статусу). Протоколом бр. 13 од 3. маја 2002. године, укинута је смртна казна у свим околностима и нико се не може осудити на смртну казну или погубити.¹²⁷

Укидање смртне казне обезбеђује достојанствен живот човека, без страха од насилног одузимања живота и представља поштовање суштине његове личности и право на физички опстанак сваког људског бића.

Евопска конвенција ствара специфичан наднационални правни поредак, утемељен на демократским принципима модерних европских држава са системом ефикасне контроле извршавања обавеза државе потписнице Конвенције.

Историјска важност Конвенције за заштиту људских права на европском простору проистиче из заједничке одлуке европских држава, дефинисане у преамбули Конвенције, да “предузму прве кораке за скупно остварење извесних права наведених у Универзалној декларацији”.

Европска конвенција је међународни уговор *sui generis*, а обавезе држава у заштити људских права прописане су и Бечком конвенцијом из 1969. године, тако да државе потписнице Конвенције штите људска права, независно од поступања осталих држава по том питању. Правно дејство Европске конвенције у том смислу не зависи од реципрочног прихватања поштовања људских права од стране других држава.

Примена Конвенције у односу на правни систем државе чланице, дефинисана је чланом 53 Конвенције, тако да се “ниједна одредба ове Конвенције неће тумачити тако да ограничава, односно угрожава људска права и основне слободе који су били признати по законима сваке Високе стране уговорнице или по сваком другом споразуму чија је она страна уговорница.”

Државама је омогућена слободна воља и процена прихватања Конвенције и њена примена у сопственом унутрашњем правном систему.

Правни системи држава уговорница представљају одраз динамике свеукупног живота у свакој чланици потписници Конвенције, па је самим тим Европска конвенција

¹²⁷ Протоколом бр. 6 укинута је смртна казна уз могућност да држава у свом законодавству може предвидети смртну казну за дела извршена у време рата или непосредне ратне опасности. Доношењем протокола бр. 13, смртна казна се више не може изрећи ни у овим околностима.

суочена са потребом дефинисања и стварања нових људских права која траже њену заштиту.

Тумачење одредби Европске конвенције од стране Суда за заштиту људских права у континуитету се индивидуализују у свакој посебној правној ситуацији. На овај начин правна пракса добија све шири обим заштите конкретног људског права, што подразумева живост и ефикасност Конвенције, као одраза реалности европског правног простора.

Државе потписнице Конвенције имају обавезу да примењују и поштују права загарантована одредбама Конвенције непосредном применом или усклађивањем унутрашњих законских прописа државе чланице, како би се омогућило спровођење права из Конвенције. Државе потписнице Конвенције, у складу са начелом обавезности, гарантују примену права прописаних Конвенцијом на подручју своје јурисдикције, гарантују предност норми Конвенције у односу на домаће норме, као и обавезу извршавања пресуда Европског суда. Државе потписнице примењују Конвенцију у складу са начелом супсидијарности, које подразумева да је заштита људских права обавеза која се регулише унутрашњим правним поретком државе, а да Европски суд за људска права има корективну улогу и да представља крајњу инстанцу за остваривање обавеза преузетих ратификовањем Европске конвенције о људским правима.

Конвенција у члану 13 прописује обавезу држави да обезбеди делотворно правно средство за остваривање права лицима под њеном јурисдикцијом, а чланом 35 став 1, прописан је предуслов за обраћање Суду у Стразбуру, да се претходно исцрпе сва домаћа правна средства, чиме се афирмише улога државе потписнице заштите људских права.

Државе потписнице, у складу са начелом о инкорпорацији у унутрашњи правни поредак, путем устава и закона дају правну снагу нормама Конвенције у унутрашњем правном поретку.

Конвенција производи правно дејство од дана ратификације.

Европски суд у својим пресудама ствара правну праксу, која представља најважнији извор европског система људских права и основ је правне сигурности у заштити људских права. Приликом утврђивања да ли је дошло до кршења права гарантованих Конвенцијом, Суд испитује да ли је право које је наводно ограничено или повређено било гарантовано Конвенцијом. Након тога се утврђује да ли је заиста дошло до мешања државе у уживање права неког појединца. Уколико је то потврђено, Европски суд за људска права анализира да ли је ограничење права било засновано на закону, да ли је имало легитимни циљ и да ли је ограничење било неопходно у демократском друштву.

Да би неко мешање у права гарантована Конвенцијом испунило услов да буде прописано законом, ограничење мора бити формално прописано, закон мора бити предвидљив, тако да свим лицима да могућност да ускладе своје понашање с њим и предвиде последице свог понашања.

Легитимни циљеви ограничења права од стране државе, односе се на ограничења предвиђена Протоколом бр. 4 и Протоколом 1 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и обухватају: јавну безбедност, јавни ред и мир, спречавање нереда или криминала, заштиту здравља или морала, заштиту угледа, права и слобода других, економске добробити земље и др.

Даље се утврђује да ли је интервенција државе била неопходна у демократском друштву, тј. да ли је ограничење гарантованих права оправдано и у складу с Конвенцијом и да ли је ограничење сразмерно законитом циљу, постоји ли неопходна друштвена потреба за конкретним ограничењем и јесу ли разлози којима се образлаже

мешање државе аргументовани и довољни, при чему се мора водити рачуна о одмеравању интереса заједнице и појединца.

Ограничења права нису предвиђена за право на живот (члан 2), забрану мучења (члан 3), забрану ропства и принудног рада (члан 4 став 1), забрану казне без закона (члан 7) и укидање смртне казне (члан 1 протокола 6).

Држави је дата одређена могућност да процени које су мере неопходне да се обезбеди поштовање Конвенције. Поље слободне процене, како је формулисано од стране Европског суда, није апсолутно, већ Суд остаје крајња инстанца за процену да ли је конкретна држава у својој процени прекорачила своја овлашћења и угрозила права гарантована Конвенцијом, на начин како их Суд види.

Поље слободне процене даје држави чланици одређену самосталност и поштује њену сувереност у односу на примену права утврђених Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода и уважава чињеницу да Европски суд за људска права није уставни или врховни суд, који би државама наметао своје једнаке стандарде, већ је коначна инстанца за поштовање Европске комисије за заштиту људских права и основних слобода. Према начелу супсидијарности, државама је остављена могућност да на националном нивоу штите права предвиђена Конвенцијом и у том смислу Суд има корективну улогу.

Поље слободне процене треба да успостави сразмеру између функционалности и ефикасност Конвенције и европског механизма за заштиту људских права и Суда који се разликује од националног уставног или врховног суда. Поље слободне процене значајно је у случајевима где Суд одмерава опште интересе или интересе појединаца, у односу на интересе подносиоца представке.

Европски суд за људска права у Стразбуру ће, сходно члану 34 Конвенције: “Узети предмет у разматрање, уколико су исцрпљени сви домаћи правни лекови, у складу са општепризнатим начелима међународног права, у року од шест месеци од дана када је поводом њега донета правоснажна одлука.” Пре одлучивања о меритуму спора, осим испуњености услова из члана 34 Конвенције, Суд утврђује основаност поднете жалбе према условима *ratione personae*, *ratione materiae* и *ratione temporis*. Суд не разматра анонимне представке, представке које је Суд већ разматрао или оне које су поднете некој другој међународнојinstancи, а не садрже нове чињенице, као ни уколико је представка неспојива с одредбама Конвенције или представља злоупотребу права на представку. Суд неприхватљиву представку може одбацити у свакој фази поступка.

Суд у свакој фази поступка може избрисати представку са листе предмета, уколико утврди да подносилац представке нема намеру да даље учествује у поступку, да је ствар разрешена или из сваког другог, за Суд основаног разлога. Након проглашавања прихватљивости представке, Суд ставља на располагање могућност да стране у спору постигну пријатељско поравнање. Ако се постигне поравнање, Суд брише предмет са своје листе, с образложењем постигнутог поравнања.

У судском поступку, Суд спроводи расправу, током које се разматрају списи предмета поткрепљени доказима и аргументима обје стране у спору. Доносећи коначну одлуку, Суд утврђује да ли је дошло до повреде члана Конвенције. Ако се докаже кршење члана Конвенције, Суд даје детаљно образложење свог става. Суд даје образложење и у случају проглашења представке прихватљивом или неприхватљивом. Суд налаже туженој држави да у остављеном року, од дана правоснажности пресуде, изврши одлуку суда и исплати досуђени износ на име правичног задовољења оштећене стране, који обухватају накнаду нематеријалне штете и трошкова и издатака оштећеног лица.

3.4. Заштита пред Европским судом правде

Суд Европске Заједнице чине 27 судија, по један судија из сваке државе чланице. У суду мишљење о решавању предмета дају и осам независних адвоката, који не заступају ниједну странку у поступку. Поступак рада Суда прописан је Статутом Суда, који је саставни део Протокола уз Оснивачки уговор.

У саставу Првостепеног суда, сходно Уговору из Нице, је најмање један судија из сваке државе чланице и нема независних адвоката, али се може улога независног адвоката поверити једном од судија.

Надлежности Европског суда као институције су: “Претходни поступак, који пред Судом покреће национални суд државе чланице, уколико се потреба тумачења неког питања европског права, покаже као неопходна за одлучивање пред националним судовима. Судови нижих инстанци имају овлашћење за постављање релевантних питања и национални судови у том поступку могу Европском суду постављати питања тумачења и питања ваљаности права Заједнице, а судови највише инстанце су обавезни то учинити. Оваквим поступањем се доприноси уједначености правног система Европске заједнице у успостављању неких темељних начела права Заједнице, као што су начело надређености и начело директног учинка.

- Тужбе против државе чланице.

Европски суд овлашћен је да на захтев Комисије или државе чланице, утврдити да ли држава чланица крши неку од обавеза утемљених у праву ЕУ. Поступак се покреће након претходно неуспелог административног поступка. Од тужене државе очекује се да предузме све што је нужно да би исправила повреду, која је утврђена пресудом Европског суда.

- Тужбе за поништење акта Заједнице.

Европски суд овлашћен је да поништи акт који донесе институција ЕУ, ако је противправан из неког од разлога предвиђених Уговором. Такав захтев Суду могу поднети институције ЕУ - Веће, Парламент, Комисија и у одређеним случајевима Европска централна банка, државе чланице, али и појединци - правна и физичка лица из држава чланица, ако могу доказати постојање правног интереса за тражење поништења акта.

- Тужбе због пропуста.

Исти тужиоци као у поступцима поводом тужбе за поништење, овлашћени су да покрену и поступак због пропуста неке од институција ЕУ да донесе акт који је путем неке постојеће правне норме обавезна донети.

- Тужбе за накнаду штете.

Институције, државе чланице, правна и физичка лица, овлашћени су пред Европским судом да захтевају да им институција ЕУ накнади штету коју је узроковала противправним (не)чињењем.

Европски Суд је надлежан и у неким другим питањима, на пример, у споровима између запослених у институцијама ЕУ с тим институцијама. Надлежност Суда државе чланице могу успоставити и међусобним договором да решавање неког међусобног спора повере Суду.

Појединци имају ограничен приступ Европском суду. У ситуацијама када се за заштиту својих права, које им додељује нови европски правни поредак, не могу обратити Европском суду, овлашћени су заштиту потражити пред надлежним националним судом.

Комунитарни правни поредак Европске уније је великим делом резултат сарадње Суда правде европских заједница и националних судова, путем поступка давања претходног мишљења, у складу са чланом 177 Уговора о Европској заједници,

Уговором о Европској заједници за угаљ и челик и Европској заједници за атомску енергију. Свака држава чланица може затражити мишљење и тумачење правила комунитарног права, уколико сматра да је одлука Суда правде потребна за одлучивање у поступцима пред националним судовима држава чланица. Уколико се против одлуке националног суда не може поднети правни лек, онда се обавезно мора тражити мишљење Суда правде, сем у случају да је Суд већ донео одлуку о спорном питању или ако је очигледно исправна примена комунитарног права.

Надлежност Суда правде је да одлучује о законитости аката институција које примењују комунитарно право, које национални судови могу и да одбију и нема надлежност да тумачи право држава чланица, а национални судови су дужни да примењују одредбе комунитарног права у предметима њихове надлежности. Судови држава чланица који постављају питање законитости комунитарног акта, морају упутити то питање Суду правде. Уколико суд државе чланице сматра да је комунитарни акт на коме је заснована национална мера, незаконит, може одбити примену те мере или одредити привремену меру и упутити, уз образложење, питање о законитости Суду правде. Захтев за мишљење мора бити поднет у одговарајућој форми с јасним и конкретним чињеницама о околности случаја и правне прописе који се примењују, уз образложење потребе за упућивања питања Суду правде, као и адекватну документацију.

Суд правде је веома битан за процес ткз. конституционализације Уговора, дајући посебне карактеристике праву Европске уније. Седиште Суда је у Луксембургу. Европски суд, сходно члану 220 Уо ЕЗ 31, доследно имплементира правна правила приликом примене и тумачења Уговора Заједнице. Право Европске Уније чине примарни и секундарни извори права и неписано право Уније.

Уговори који за предмет имају темељне вредности Европске уније и међусобне односе држава потписница су: Уговор о оснивању Европске заједнице за угаљ и челик, из 1951. године, Уговор о оснивању Европске економске заједнице из 1957. године, Уговор о оснивању Европске заједнице за атомску енергију из 1957. године и Споразум из Мастрихта из 1992. године.

Осим ових, значајни уговори који чине право Европске уније су: Уговор о удруживању из 1965, јединствени европски акт из 1986; Амстердамски уговор и Уговор из Нице из 2000. године. Ови уговори су супранационални правни инструменти, који својим деловањем обликују национална законодавства држава чланица, који ступају на снагу када их ратификују парламенти држава чланица. Осим ових уговора, постоје и билатерални или мултилатерални уговори које закључују државе међусобно и који производе правно дејство само између држава сауговорца.

Изведени (секундарни) извори права Европске уније настају деловањем надлежних тела Уније: Савета Европске уније, као најзначајнијег законодавног тела Европске уније, Европске комисије и Европског парламента, органа Уније који међусобно углашавају акта Уније по принципу “саодлучивања” (codecision procedure), који је предвиђен чл. 251 УоЕЗ. Ови акти морају бити усклађени са правом Европске уније и ступају на снагу без поступка ратификације у парламентима држава чланица, а чине их различити правилници, одлуке, упутства.

Секундарни извори права су уредбе (regulations), које делују на целом простору Европске уније, као наднационални прописи и њихова примена није везана за доношење посебних националних правних инструмената за имплементацију уредби.

Директиве, упутства (directives), којима се државама чланицама дефинише одређени циљ, који се обавезно мора испунити, а начин спровођења директиве држава чланица одређује сама, па су ови правни прописи предмет хармонизације националног законодавства и права Европске уније. За разлику од ових аката која имају опште

правно дејство на целом подручју Европске уније, одлуке (decisions) су прописи који су ближи посебним правним актима и односе се на унапред одређене субјекте у циљу решавања појединих ситуација. Субјекти су углавном владе држава чланица, грађани или одређени привредни субјекти. Препоруке и мишљења (recommendations and opinions) немају обавезујући карактер за државе чланице, али снагом аргумената и ауторитетом субјекта који их доносе, представљају веома значајан и правно утемељен извор права.

Судска пракса Европског суда је веома значајан извор права, посебно у делу тумачења одредаба примарних прописа Европске уније, где Суд својим стручним мишљењем даје тумачења европског права и на тај начин образлаже своје одлуке донете у вези с применом прописа Европске уније.

3.5. Заштита пред комитетима за људска права Уједињених нација

Идеја очувања достојанства човека, као појединца и припадника људске врсте, представља једну од најзначајнијих тековина савремених друштвених система. Плод је вишевековних тежњи ка хуманизацији моралног и физичког интегритета човека. Достојанство личности почива на посебности људске природе и представља њену егзистенцијалну вредност.

Кроз историју, околности су наметале различите услове и системе вредности за остваривање права човека. Рани облици управљања друштвеним процесима нису испољавали разумевање за вредновање урођених карактеристика људских бића. Процес хуманизовања услова, који су подстакли признавање идентитета човека, дуго је тражио свој пут и одговор у стварању писаних правних докумената који ће дати смисао и заштиту суштинским људским вредностима.

Сурова поратна времена доносила су свест о потреби другачијег приступа очувања интегритета човека, његовог физичког и духовног опстанка. После Првог светског рата, Друштво народа је преузело улогу чувара мира. Иако у томе није сасвим успело, заживела је потреба другачијег приступа развоја грађанског друштва.

Инструменти регулисања људских права доживели су своју експанзију после Другог светског рата, и несагледивих последица које је донео људској врсти.

Од тог времена, парадигма међународне заједнице у очувању достојанства човека и заштити људских права, утемељена је у свим најзначајнијим регионалним и глобалним међудржавним уговорима. У Повељи Уједињених нација утемељени су основни принципи једнакости и правде, јер се: “Сва људска бића рађају слободна и једнака у достојанству и правима.”

Већина држава данас гарантују својим грађанима једнакост у остваривању свих права, која произилазе из потребе да се заштити достојанство човека. Право на живот, забрану мучења... право на приватност, право на слободу речи... право на одређени социјални статус, право на рад... право на здраво природно окружење... само су мали део широке палете заштите урођеног достојанства човјека.

Имплементација ових права реализује се преко адекватних институција система.

Комитети за људска права, као уговорна тела Уједињених нација, надлежни су за спровођење међународних уговора којима се штите људска права. Њих чине комитети: за људска права, против расне дискриминације, против тортуре и дискриминације жена.

Комитети у свом деловању имплементирају став Генералне скупштине, дефинисан у Универзалној декларацији, који промовише: “Тежњу да се учењем и васпитавањем допринесе поштовању ових права и слобода, да се поступним

унутрашњим и међународним мерама обезбеди њихово опште и стварно признање и поштовање, како међу народима самих држава чланица, тако и међу народима оних територија које су под њиховом управом.”

Комитет за људска права, који је формиран на основу члана 28 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, разматра спорове између држава и држава и појединаца. Суштина остваривања права је једнака примена и обавезност на све, независно од личних мотива. Комитет за људска права почео је са радом 1978. године, и чини га 18 независних експерата, именованих од стране државе сваке 4 године. Комитет за људска права делује у складу са Факултативним протоколом и уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима, који омогућава појединцу да се Комитету жали за повреду својих права од стране сопствене државе.

Основна надлежност Комитета се односи на примену правних норми прописаних Пактом о грађанским и политичким правима и надзор над применом одлука Комитета у правним системима држава потписница. Чланом 26 Пакта, државе потписнице су у обавези да обезбеде свим лицима једнако право на заштиту од сваке врсте дискриминације.

Државе које су ратификовале Пакт, обавезују се да надзорном телу подносе периодичне извјештаје, о којима надлежни органи дају мишљења, која се усвајају консензусом. Закључци Комитета за људска права називају се коментари, који се састоје од више делова у којима Комитет даје своја мишљења о различитим аспектима стања у области људских права у појединој држави.

Комитет поступа по представкама које подносе лица која сматрају да су жртве кршења неког од права предвиђених Пактом, или њихови заступници.

Приликом разматрања представки, Комитет прво разматра прихватљивост представке, која мора испуњавати услове предвиђене Конвенцијом. Представка мора бити поднета од стране лица која спадају у надлежност државе против које се подноси представка и која имају правни интерес у поступку (*ratione personae*). Представку може поднети и овлашћено лице или чланови породице, а може се поднети само против државе која је ратификовала Пакт (*ratione temporis*). Представка се мора заснивати на некој од одредби Међународног пакта о грађанским и политичким правима (*ratione materiae*), за коју подносилац представке тврди да представља кршење људских права. Комитет не разматра анонимне и *actio popularis* представке, као ни оне у којима подносилац представке није исцрпео сва расположива унутрашња правна средства (чл. 5 Факултативног протокола уз Међународни пакт о грађанским политичким правима), а може се прогласити и неприхватљивом и представка за коју се сматра да представља злоупотребу права. Да би представка била прихватљива, подносилац представке треба да исцрпи све правне лекове који постоје у националном правном поретку. Комитет цени све претходне чињенице и околности и одлучује о прихватљивости представке, која мора бити у складу са чланом 93 Пословника о процедури. Комитет такође утврђује да ли се питање, које се разматра у представи, већ разматра у другом поступку међународне истраге или поравнања, сходно члану 5 став 2 (а) Факултативног протокола Пакта, и на основу свих околности одлучује о прихватљивости.

Након утврђивања прихватљивости, Комитет у складу са чланом 5 Факултативног протокола, разматра меритум представке, узимајући у обзир све чињенице које су изложили подносилац представке и држава уговорница и оцењује да ли је било кршења права која су заштићена Пактом.

Подносилац представке износи све релевантне чињенице, доказе и околности за које сматра да представљају кршење људских права. У разматрању основности представке Комитет анализира и образлаже чињенице и околности које могу бити од утицаја на доношење одлуке. На основу свих расположивих чињеница, аргумената и

доказа, као и одлука које је донио одлучујући у претходним, сличним случајевима, Комитет доноси одлуку која нема карактер пресуде, већ се назива мишљење. У мишљењу се утврђују мере које држава треба да примени, а које произилазе из кршења људских права (право на делотворни правни лек, ефикасна истрага, адекватна компензација за подносиоца представке и његову породицу, обавезивање државе да се такве повреде више не понављају, као и да држава обавести Комитет у одређеном року о предузетим мерама и објави мишљење Комитета).

Приликом одлучивања, Комитет нема претензије да својим ставовима замени пресуде домаћих судова о вредновању чињеница и доказа, осим ако је процена да је пресуда очигледно произвољна или износи ускраћивање правде. У том случају, Комитет поново процењује чињенице и доказе који се тиме проглашавају неприхватљивим на основу чл. 2 Факултативног протокола.

Држава, у складу са чланом 40 ПГП, има обавезу да подноси извештаје о мерама којима се реализују права загарантована Пактом, у року од годину дана од ратификације Пакта, а убудуће када Комитет то затражи од државе потписнице, извештаји се подnose Генералном секретару ОУН-а, који их доставља Комитету на разматрање. Комитет анализира извештаје и доставља државама чланицама сопствене извештаје, који се састоје од неколико делова: увод, опис позитивних аспеката у поштовању људских права, као и препоруке државама за усвајање низа законских, политичких и економских мера у циљу елиминисања негативних појава које отежавају примену поштовања људских права у држави потписници Пакта. Извештај садржи и примедбе општег карактера, које Комитет сматра потребним за побољшање остваривања људских права у државама уговорницама.

Ефикасно остваривање права првенствено захтева снажан правосудни систем, који подразумева рационално време обраде кривичних и грађанских предмета.

Људско достојанство је темељ вредности савремених правних система и извор људских права.

Већина савремених демократија у својим уставима садрже гаранције слободе и једнакости пред законом, а неки посебно признају људско достојанство. Комитет за људска права, приликом доношења одлука о представкама, посебно посвећује пажњу очувању достојанства и у најтежим животним околностима. Заштитом достојанства, као неповредивог и неотуђивог права сваке јединке, истовремено се штите и остала људска права прописана међународним инструментима.

Комитет у својим препорукама указује на негативне појаве у процесу поштовања људских права прописаних у одредбама Међународног пакта о грађанским политичким правима. Комитет веома често препоручује државама уговорницама да спроведу посебну едукацију службеника полиције, царине, социјалних и образовних установа, како би се у свом раду придржавали савремених прописа поштовања људских права у третману посебних категорија лица.

Велики број случајева који су били предмет разматрања пред Комитетом, односи се на кршење одредби Пакта, које позивају на достојанство, а односе се на чланове 7, 9, 10 и 14, који обухватају поступак хапшења (налог за хапшење, информисаност притвореника о његовим правима), правично суђење (суђење у разумном року) и затворски третман.¹²⁸ Поштовањем права загарантованих Пактом, штити се достојанство, физички и ментални интегритет и спречава нечовечно и

¹²⁸ Комитет се залаже за разумне рокове приликом примене мера према лицима лишеним слободе и за алтернативна решења поступка лишавања слободе. Као подршку побољшању третмана лица лишених слободе Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је Скуп принципа о заштити лица подвргнутих било ком облику притвора или затвора, 1988. године.

понижавајуће поступање, а сва лица лишена слободe имају право да буду третирана хумано и са поштовањем урођеног достојанства.

Комитет је разматрао представку лекарке из Перуа која је ухапшена, наводно, због терористичких активности. Саслушавана је са повезом преко очију, била је изложена претњама и увредама. Осуђена је на 20 година затвора. Казну је служила у ћелији од 2.5 м² са још 6 осуђеника, без светлости. Због ужасних затворских услова, разболела се од астме, парезе и кратковидости. Разматрајући ову представку, Комитет је закључио да су прекршени: члан 7, јер је затвореница била изложена мучењу, члан 9, јер је подвргнута неправедном хапшењу и ограничено јој је право на habeas corpus, члан 10, јер се према затвореници није поступало са поштовањем урођеног достојанства, прекршен је и члан 14, јер није испоштовано право на правично суђење.

Комитет је обавезао државу уговорницу да подносиоцу представке обезбеди ефикасан правни лек, одговарајућу надокнаду и да у року од 90 дана извести Комитет о предузетим мерама.

У својим препорукама државама уговорницама, код којих је уочено кршење права у области статуса лица лишених слободe, Комитет указује на потребу унапређења прописа о дужини трајања притвора и затвора и третману затвореника, који не сме бити праћен мучењем и тортуром. Такође се посебна пажња посвећује модернизацији затвора и побољшању услова живота затвореника, као и адекватне здравствене заштите, јер је непружање медицинске заштите у супротности са чланом 10 Пакта и представља непоштовање достојанства личности, како је предвиђено Стандардним минималним правилима о поступању са затвореницима, који су усвојени на Првом конгресу Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању са преступницима.

Пракса Комитета је да жалбе против мучења морају бити испитане без одлагања, посебно ако полиција није спровела претходну истрагу у којој су требали да буду саслушани подносилац представке и сведоци.

У циљу поштовања достојанства затвореника, препоручује се држави да пренатрпаност затвора решава алтернативним мерама (кућни притвор, пуштање уз кауцију ако су обезбеђени докази и ако се не омета истрага). Држава треба да гарантује затвореницима да ће се са њима поступати човечно, уз поштовање људског достојанства и права на живот у здравим условима уз обезбеђење делотворног и ефикасног правног лека. Приликом одмеравања казне, држава треба да, у оквиру законских могућности, води рачуна о специфичностима одређених случајева.

Карактеристичан је случај ментално ретардираног, малолетног припадника домородачке заједнице у Аустралији, са оштећењем адоптивног понашања, који је затворен у малолетнички затвор због провале, напада и изазивања телесних повреда и држан је у изолацији. Лекарска комисија је констатовала да овим особама посебно тешко пада ограничење слободe кретања и одвојеност од породице (покушао је самоубиство). Комитет сматра да је држава морала да узме у обзир све ове околности и да не може оправдати поступак изолације овог лица у посебној ћелији, наводно због обезбеђења од самоповређивања.

Комитет подсећа да лицима која су лишена слободe не сме бити ускраћено поштовање достојанства.

Комитет налази да је у овом случају прекршен члан 10 ст. 1 и 3, и да држава треба да пружи ефикасан правни лек и одговарајућу надокнаду, као и да извести Комитет у року од 90 дана о предузетим мерама.¹²⁹

¹²⁹ Report of the Human Rights Committee, A/61/40 (Vol.II),2005/06, Comm. No. 1126/2002, Carranza v. Peru

У својим препорукама државама уговорницама, код којих је уочено кршење права у области статуса лица лишених слободе, Комитет указује на потребу унапређења прописа о дужини трајања притвора и затвора и третману затвореника, који не сме бити праћен мучењем и тортуром. Такође се посебна пажња посвећује модернизацији затвора и побољшању услова живота затвореника, као и адекватне здравствене заштите, јер је непружање медицинске заштите у супротности са чланом 10 Пакта и представља непоштовање достојанства личности, како је предвиђено Стандардним минималним правилима о поступању са затвореницима, који су усвојени на Првом конгресу Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању са преступницима.

Пракса Комитета је да жалбе против мучења морају бити испитане без одлагања, посебно ако полиција није спровела претходну истрагу у којој су требали да буду саслушани подносилац представке и сведоци.

У циљу поштовања достојанства затвореника, препоручује се држави да пренатрпаност затвора решава алтернативним мерама (кућни притвор, пуштање уз кауцију, ако су обезбеђени докази и ако се не омета истрага). Држава треба да гарантује затвореницима да ће се са њима поступати човечно, уз поштовање људског достојанства и права на живот у здравим условима уз обезбеђење делотворног и ефикасног правног лека. Приликом одмеравања казне, држава би требало да, у оквиру законских могућности, води рачуна о специфичностима одређених случајева.

Комитет сматра да изолација лица лишених слободе, која траје неограничено дуго, без контакта са спољним светом, проузрокује висок степен патње и представља кршење члана 7, док лоши и нехумани услови у затвору, који не поштују достојанство човека, представљају кршење чл. 10 ст. 1 Пакта, а посебно препоручује унапређење статуса и пажљиво поступање са ментално оболелим лицима.

Комитет је осудио праксу која постоји у неким државама, да су психички оболела лица изолована у посебним кавезима у затворима и психијатријским клиникама, што Комитет сматра посебно понижавајућим поступањем и (што представља кршење члана 7, 9 и 10 Пакта), јер сваком болеснику треба осигурати достојанство и људска права и посебно одлучивати о сваком пацијенту, узимајући у обзир његово стање.

Лишавање живота од стране државе представља акт највеће тежине, па према томе, држава мора да контролише и ограничи околности у којима лице мора да буде лишено живота од стране државних органа.

У Општим коментарима на чл. 6, Комитет сматра да држава треба да спречи произвољна лишавања живота и убијања која спроводе одређене државне службе.

Комитет посебно издваја ситуације у државама где се ради о несталим лицима, јер се у свим околностима нестанак лица сматра одбијање државе да се призна личност пред законом, ако је жртва нестала у току процеса пред државним органима. Комитет подсећа да у чл. 1 ст. 2 Декларације о заштити свих лица од присилног нестанка, представља кршење правила међународног права на признавање личности пред законом. У чл. 7 (ст. 2) (и) Римског статута Међународног кривичног суда: “Под присилним нестанком лица, подразумева хапшење, притвор или отмицу лица или уз овлашћења, подршку или пристанак државе или политичке организације, одбијање да се призна лишавање слободе или да се дају информације о том лицу с циљем њиховог уклањања од законске заштите.”

Свако дело што је довело до таквог нестанка представља кршење многих права садржаних у Пакту, укључујући и право на слободу и безбедност личности (чл. 9), право да се не буде подвргнут мучењу или окрутном и нехуманом или понижавајућем поступању или кажњавању (чл. 7), као и право свих лица лишених слободе да се према

њима поступа хумано, уз поштовање урођеног достојанства људске личности (чл. 10), што такође крши, или представља озбиљну претњу праву на живот (чл. 6).¹³⁰

Слобода изражавања за Комитет представља највећу вредност демократског друштва и кршење овог права је повреда чл. 18 Пакта.

Комитет је разматрао представку новинара из Анголе, који је као представник Института за отворено друштво, критиковао председника, оптужујући га за уништење земље, проневере и корупцију. Више пута је привођен и хапшен. При томе је преко седам сати испитиван, затим ухапшен, без обавештења о разлозима хапшења и држан је у изолацији 10 дана уз обезбеђење. Ускраћена му је посета породице и адвоката, а одбио је да потпише изјаву да влада Анголе није одговорна ако му се нешто деси у затвору (повреда, смрт).

Након разматрања представке, Комитет је утврдио кршење члана 9 став 1, због претерано дугог држања у притвору и изолацији, јер за врсту клевете коју је изнео, није примерено држати га у затвору 40 дана, од чега 10 у изолацији. Прекршен је и члан 9 ст 2, јер је повређено право на судско разматрање законитости лишавања слободе. Комитет је утврдио и кршење члана 19, јер се новинару ускраћује слобода изражавања, као основна вредност демократског друштва.

Комитет је обавезао државу уговорницу да подносиоцу представке обезбеди одговарајућу надокнаду, предузме мере да се овакви случајеви више не догађају и да у року од 90 дана извести Комитет о предузетим мерама.¹³¹

У својим препорукама државама уговорницама, код којих је уочено кршење права у области статуса лица лишених слободе, Комитет указује на потребу унапређења прописа о дужини трајања притвора и затвора и третману затвореника, који не сме бити праћен мучењем и тортуром. Такође се посебна пажња посвећује модернизацији затвора и побољшању услова живота затвореника, као и адекватне здравствене заштите, јер је непружање медицинске заштите у супротности са чланом 10 Пакта и представља непоштовање достојанства личности, како је предвиђено Стандардним минималним правилима о поступању са затвореницима, који су усвојени на Првом конгресу Уједињених нација о спречавању криминалитета и поступању са преступницима.

Пракса Комитета је да жалбе против мучења морају бити испитане без одлагања, посебно ако полиција није спровела претходну истрагу у којој су требали да буду саслушани подносилац представке и сведоци.

У циљу поштовања достојанства затвореника, препоручује се држави да пренатрпаност затвора решава алтернативним мерама (кућни притвор, пуштање уз кауцију ако су обезбеђени докази и ако се не омета истрага). Држава треба да гарантује затвореницима да ће се са њима поступати човечно, уз поштовање људског достојанства и права на живот у здравим условима уз обезбеђење делотворног и ефикасног правног лека. Приликом одмеравања казне, држава треба да, у оквиру законских могућности, води рачуна о специфичностима сваког појединачног случаја.

Осим новинара, веома често се не поштује слобода изражавања супротног политичког мишљења, нарочито у недемократским друштвима, када су политички опоненти дискриминисани и осуђивани на дугогодишње казне затвора, с циљем да промене политичко мишљење.

У Републици Кореји политички опонент је ухапшен без разлога, а касније осуђен на доживотну робију због наводног угрожавања националне безбедности. У самици је провео 13 година, где је константно дискриминисан због политичких ставова. Комитет сматра да је држава поступила супротно члановима 18 ст. 1, 19 ст. 1 у вези с

¹³⁰ Report of the Human Rights Committee, A/64/40 (Vol.I),2008/2009

¹³¹ Report of the Human Rights Committee, A/64/40 (Vol.I), 2008/2009.

чланом 26 и чл. 10 и прекршила право на достојанство личности. Комитет је тражио од државе да подносиоцу представке обезбеди ефикасан правни лек, адекватну надокнаду, да спречи сличне појаве насилништва у будућности и да у року од 90 дана извести Комитет о предузетим мерама.

Имплементацијом одлука Комитета, држава уговорница, на основу препорука и мишљења Комитета, коригује сопствене прописе, којима побољшава статус својих грађана и доприноси ефикаснијем усавршавању заштите људских права.

Велики део препорука Комитета у заштити достојанства односи се на побољшање статуса жена у породици и друштву.

У својим препорукама, Комитет посебно истиче потребу што већег укључивања жена у доношењу одлука које се тичу положаја жена у браку и старатељству над децом и сугерише држави да предвиди одговарајуће норме за елиминацију насиља у породици, обезбеди посебан смештај за жена које трпе насиље, као и да омогући образовање становништва о потреби поштовања достојанства жене.¹³²

Препоруке Комитета које се односе на заштиту достојанства жене, обухватају и усвајање ефикасних мера које гарантују пуну имплементацију законске регулативе, која спречава дискриминацију жена, трговину женама и забрањује полигамју у земљама где још постоји ова појава, која дубоко вређа достојанство жене. Комитет се залаже и за што веће учешће жена у политичком животу и ангажовање жена у највећим државним службама.

¹³² Report of the Human Rights Committee, A/61/40 (Vol.I),2005/2006

ЧЕТВРТИ ДЕО

4. ПРАКСА ЕВРОПСКИХ СУДОВА

4.1. Одлуке међународних судова о заштити људских права

У систему институционалне међународне заштите права грађана, посебни део припада међународним кривичним судовима. Међународна заједница је одувек била изложена различитим утицајима, сукобима и ратовима. Ови сукоби доносе велике људске и материјалне губитке, па међународна заједница настоји да оствари кажњавање починилаца ратних злочина, који на најсуровији начине крше правила међународног права и тиме и људска права сваког појединца. У том смислу настоји да успостави институције које ће на објективан начин сагледати кривичну одговорност. Кажњавање починилаца злочина у ратовима и сукобима у међународној заједници, на основу међународних правних прописа, датира од тринаестог века, када је немачки војвода Конрадин фон Хоенштауфен (Conradin von Hohenstaufen), осуђен и погубљен у Напуљу, 1268. године, јер је изгубио битку против Шарла Анжујског у борби за власт над Краљевином Сицилијом. Петер фон Хагенбах је осуђен 1474. године, јер није спречио вршење злочина током окупације Брајзаха на горњој Рајни, а као командант је био дужан то да учини.¹³³ Поштовање живота и слободе мирних становника је неоспориво начело међународног права. Према томе њима је забрањено макар и против њихове воље, да ма у ком облику учествују у ратним операцијама.¹³⁴ Петроградска декларација, усвојена од свих европских земаља 1868. године, наглашава: “да напредак цивилизације мора имати за последицу што је могуће веће ублажење ратних недаћа; једини дозвољен ратни циљ је слабљење непријатељске војне силе.”¹³⁵ Правилник о законима и обичајима рата, усвојен у Хагу 1907. године, који су усвојиле све европске земље, у члану 22 прокламује да: “зарађене стране немају неограничено право у избору средстава у борби против непријатеља”.¹³⁶ После Првог светског рата, Версајским уговором из 1919. и конвенцијама Вашингтонске конференције 1922. године, међународна заједница је настојала да реши питања санкционисања ратних злочина и да кроз Друштво народа успостави Суд који би спречавао ратне злочине. Иако су кроз историју ове тежње настојале да хуманизују последице великих и сурових сукоба, након Другог светског рата установљена су, у савременом смислу, правила заштите људских права у ратним условима. На Конференцији у Лондону у августу 1945. године, Сједињене Америчке Државе, Велика Британија, СССР и Француска потписале су Споразум о гоњењу и кажњавању главних ратних злочинаца сила европске осовине, којим су установљена кривична дела из области ратних злочина. Женевским конвенцијама из 1949. године, утемељен је појам хуманитарног права, којим се дефинишу кривична дела у међународним и унутрашњим сукобима. У женеви су потписане четири конвенције: Женевска конвенција за побољшање судбине рањеника и болесика у оружаним снагама у рату, Женевска конвенција за побољшање судбине рањеника и болесика и бродоломника поморских оружаних снага, Женевска конвенција о поступању са ратним заробљеницима и Конвенција о заштити грађанских лица за време рата. Конвенцијама и протоколима уз њих из 1977. године, државе су се обавезале на поштовање одредби конвенција у свим околностима. Тако су апсолутно

¹³³Родољуб Етински, *Међународно јавно право*, Нови Сад, 2010, стр. 325.

¹³⁴Луј Ле Фир, *Међународно јавно право*, Београд, 2010, стр. 428.

¹³⁵Ибид, стр. 431.

¹³⁶Весна Кнежевић-Пређић, Саша Аврам, Жељко Лежаја, *Извори међународног хуманитарног права*, Публикум, Београд, 2007, стр. 304.

забрањене повреде које се наносе животу и телесном интегритету, нарочито све врсте убистава, сакаћења, свирепог понашања и мучења, повреда личног достојанства и други понижавајући поступци, узимање талаца, изрицање и извршавање казни, без претходног суђења пред признатим судом и гаранцијама неопходним код цивилизованих народа. Овим конвенцијама прописане су и одредбе о заштити и хуманом понашању у односу на децу и жене

Кривични судови у Нирнбергу и Токију

Овим конвенцијама установљени су минимални услови хуманизовања ратних дешавања у циљу заштите живота и здравља људи. Након Другог светског рата, у августу 1945. године, установљени су међународни војни судови у Нирнбергу и Токију, с циљем кажњавања ратних злочинаца за кривична дела учињена у Другом светском рату. Пред овим судовима организовано је суђење нацистичким злочинцима за најтежа кривична дела учињена у рату и због кричних дела геноцида и холокауста, у настојању да се спроведе истребљење читавих народа. Победнице Другог светског рата, Сједињене Америчке Државе, Велика Британија и Совјетски Савез донели су више међународних аката за кажњавање ратних злочинаца. Московска декларација од 30. октобра 1943. године, закључци конференција на Јалти, Техерану и Потсдаму, Лондонски споразум савезничких сила о судском гоњењу и кажњавању главних ратних злочинаца, из августа 1945. године, Статут Међународног војног и Закона бр. 10 о кажњавању лица одговорних за ратне злочине, злочине против мира и против човечности, који је донет у Берлину у децембру 1945. године, представљали су правни основ за вођење Нирнбершког процеса. У Нирнбершком процесу, 1946. године, утврђена је одговорност 22 лица за злочине против мира, злочине против човечности и ратне злочине. Пресудом из овог процеса, октобра 1946. године, 12 лица је осуђено на смртну казну вешањем, 3 лица су осуђена на доживотну затворску казну, четири лица су осуђена на казне од десет до двадесет година затвора, а три лица су ослобођена оптужбе. Токијски трибунал је основан ради суђења јапанским војним и политичким руководиоцима, починиоцима ратних злочина на Далеком истоку. Током процеса оптужено је 25 лица од чега је седам лица осуђено на смртну казну, шеснаест лица на казну доживотног затвора и два лица су осуђена на казне затвора у трајању од 7 до 20 година. Ниједно лице није ослобођено оптужбе.

Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је 1968. године Конвенцију о незастаревању ратних злочина и злочина против човечности, која је ступила на снагу 11. новембра 1970. године, како би се спречила могућност да лица која су наводно починила ратне злочине током Другог светског рата избегну кажњавање. Чланом 1 Конвенције прописано је да: “Не постоји временско застаревање у погледу злочина, без обзира на датум кад су почињени: злочини против човечности, било да су почињени у доба рата или у доба мира према дефиницији у Повељи Међународног војног суда у Нирнбергу, од 8. августа 1945. године, што је потврђено и резолуцијама Генералне скупштине Уједињених нација из 1946. године... чак и када та дела не представљају повреду домаћег закона земље у којој су извршена.”

Осим сталних судова, међународна заједница, у циљу кажњавања починилаца повреда међународног хуманитарног права у ратним сукобима, формира и тзв. *ad hoc* трибунале. Резолуцијом Савета безбедности УН 827 од 25. маја 1993. године формиран је Међународни трибунал за суђење лицима одговорним за тешке повреде међународног хуманитарног права учињене на територији бивше Југославије од 1991. године, са седиштем у Хагу, за гоњење лица одговорних за повреде хуманитарног права

извршене на тлу бивше СФР Југославије. Члан 5 Статута Суда прописује да је суд надлежан да кривично гони особе за кривична дела, почињена у оружаном сукобу, било међународног или унутрашњег карактера као и кривична дела усмерена против цивилног становништва: убиство, истребљење, поробљавање, депортација, затварање, мучење, силовање, прогањање на политичким, расним, религијским и другим основама и друга нехумана дела.“

“Суд мора служити реафирмацији и јачању начела владавине права. Дакле, правни и морални кредибилитет Суда не сме бити жртвован политичким интересима. Сврха Суда треба да буде спречавање катастрофа, које су задесиле народе и нације тог подручја и света.“¹³⁷

Резолуцијом Савета безбедности УН 955 од 08. новембра 1994. године, основан је Међународни кривични суд за Руанду.

Међународни кривични суд успоставља се међународним актом, којим се дефинише оснивање суда, његов састав, надлежности и процесно и материјално право које примењује. Утврђују се и кривична дела у надлежности суда и казне које може изрећи. На дипломатској конференцији у Риму, 1998. године, усвојен је Римски статут Међународног кривичног суда, који је ступио на снагу 1. јула 2002. године, а Суд је почео са радом 1. јула 2003. године. Преамбула Статута садржи гледиште према коме је на држави да гони учиниоце међународних злочина, а уколико она то не учини, Међународни суд ће покренути поступак за кривична дела предвиђена Статутом: злочин геноцида, ратни злочин, злочин агресије и злочин против човечности. Овај суд није наднационални, јер нема овлашћења да учини више него национални судови, за разлику од судова у Нирнбергу и Токију, који су имали надлежност над националним судовима. “У прошлости, питање ратних злочина везивано је само за међународне оружане сукобе. Тек у новије време се предвиђају и одређени облици ратних злочина који би могли бити извршени у унутрашњим сукобима. Допринос Римског статута је, поред осталог, и у томе што изједначава ратне злочине и одговорности за њих, без обзира на то да ли су ти злочини извршени у сукобима међународног или унутрашњег карактера.“¹³⁸

У савременој међународној заједници, током грађанских ратова, оружаних сукоба, верских и националних сукоба, долази до тешких злочина и суровог и масовног кршења људских права. За починиоце ових злодела формирају се судови који кажњавају починиоце кршења људских права и међународног хуманитарног права, спречавају даље кршење људских права и помажу државама у поновном успостављању правног поретка. Тако су формирани судови на Косову и Метохији, у Источном Тимору, Сијера Леонеу и Камбоџи.

Одлуке ових судова представљају тежњу међународне заједнице да пружи заједнички отпор свакој врсти насиља и обезбеди јединствену заштиту живота и здравља људи.

¹³⁷ Др Стеван Лилић, *Међународна конференција: Ратни злочини и Суд за ратне злочине у бившој Југославији*, Анали Правног факултета, часопис за правне и друштвене науке, Београд, 1993, стр. 601.

¹³⁸ Милан Пауновић, Борис Кривокапић, Ивана Крстић, *Међународна људска права*, Правни факултет, Београд, 2013, стр. 328.

4.2. Одлуке националних судова о заштити људских права

Национални правни системи држава у областима уставног, управног, прекршајног, радног и кривичног права предвиђају инструменте и механизме који треба да обезбеде заштиту људских права. Деловање ових механизма се реализује обезбеђивањем услова за остваривање и поштовање људских права и спречавање њиховог кршења. Уколико дође до кршења људских права, примењују се мере којим се санкционишу починиоци и надокнађује штета настала по основу кршења људских права.

Кривичним прописима држава у највећој мери утврђује кривична дела и кривичну одговорност починилаца кривичних дела из корпуса људских права. Савремени развој друштвене структуре прати и пораст броја права која се штите кривичним закоником одређене државе.

Тако су кривичним законима већине држава обухваћена кривична дела која се тичу заштите живота, физичког и духовног интегритета и слободе личности, заштита политичког и друштвеног статуса, а самим тим и урођеног достојанства сваког појединца.

Посебна кривичноправна одговорност за кривична дела против части и угледа - клевета и увреда - различито су регулисана у националним кривичним законцима (Кривични законик Републике Србије познаје кривично дело увреда, док у Кривичном законнику Црне Горе не постоје увреда и клевета као кривична дела). “Човек људско достојанство стиче рођењем и носи га кроз живот без обзира на пол, националну или сталешку припадност, верска и идеолошка опредељења, доба старости исл. Људско достојанство, као основна лична вредност, улази у појам части и претпоставка је за стицање свих осталих вредности... Основи за одређивање кривичних дела против части и угледа налазе се у потребама друштва да се заштити личност човека, његово људско достојанство, или општије речено, његова част и углед. Хумано и демократско друштво може се изградити само преко истинске и целовите афирмације достојанства и основних личних вредности човека. Нема истинских међуљудских односа, хармоничног и стабилног социјалног живота, без уважавања човекове личности и његовог достојанства.”¹³⁹

Осим личне одговорности појединца за кривична дела којима се крше људска права, данас су државни органи, због свог ауторитета и овлашћења, у великој мери починиоци кривичних дела којима се крше људска права појединца. Уколико појединац, у поступцима који се процесуирају пред националним судовима, није задовољан исходом поступка због евентуалног кршења неког од људских права, има право да се, према међународним прописима, обрати надлежним међународним органима за остваривање својих права.

Држава не може бити кривично одговорна за кршење људских права, јер би то подразумевало одговорност свих њених грађана, али се на пољу спољне политике и економије одређене земље може деловати дипломатским, политичким и економским мерама спроведеним од стране надлежних и компетентних институција, с циљем успостављања система остваривања и поштовања људских права. Интереси демократски уређених друштава треба да буду орјентисани према поштовању личности сваког појединца. Вредносни и образовни систем треба да промовише узајамно поштовање личности и на тај начин допринесе поштовању части и угледа свих чланова друштвене заједнице и мањем броју кршења ових људских права.

¹³⁹ Мр Радоња Дубљевић, *Разлози који искључују противправност кривичних дела против части и угледа*, *Анали Правног факултета*, часопис за правне и друштвене науке, Београд, 1993, стр. 516.

Починиоци кривичних дела, осим појединаца су и државни органи, који због своје ауторитативне позиције у организацији и одлучивању у свим сегментима друштва, често, у потпуности или делимично, не поштују права која припадају лицима под њиховом јурисдикцијом.

За заштиту људских права у националном законодавству установљена је уставна жалба, као посебно средство уставносудске заштите. Уставна жалба се може изјавити у случају ускраћивања или кршења људских права гарантованих уставом. Изјављује је незадовољна страна, која сматра да јој је прекршено конкретно људско право, уколико су претходно исцрпљена сва расположива правна средства. Уколико је утврђено кршење неког од људских права, Уставни суд ће предузети расположиве мере којима се спречава даља примена одређеног акта или радње, који су довели до кршења људског права и оставити рок за отклањање евентуалних штетних последица проузрокованих деловањем спорног акта или радње. У суштини, поступање по уставној жалби делује по принципу *inter partes*, уместо *erga omnes* дејства одлука Уставног суда. Изменама Закона о Уставном суду ("Службени гласник РС", бр. 99/2011) одлуком о усвајању жалбе Уставни суд може одлучити и о накнади материјалне или нематеријалне штете, досуђивањем одређеног новчаног износа, уколико је поднет такав захтев поступку. (чл. 89 Закона о Уставном суду). Одлучујући по уставним жалбама, Уставни суд поступа као специјална инстанца по жалбама грађана по принципу *inter partes*, што представља изузетак у односу на генерално *erga omnes* правило у функционисању уставносудске контроле. Изменама Закона о Уставном суду ("Службени лист Црне Горе", бр. 11/15), чланом 76 Устава Црне Горе, прописано је: "Кад Уставни суд утврди да је оспореним појединачним актом повријеђено људско право или слобода зајемчени Уставом, усвојиће уставну жалбу и укинуће тај акт, у цјелини или дјелимично и предмет вратити на поновни поступак органу који је донио укинути акт. Ако је у току поступка одлучивања по уставној жалби престало правно дејство појединачног акта који је предмет уставне жалбе, а Уставни суд утврди да је тим актом повријеђено људско право или слобода зајемчени Уставом, донијеће одлуку којом се усваја уставна жалба и одредити начин правичног задовољења подносиоца уставне жалбе због претрпљене повреде људског права или слободе зајемчених Уставом." Правично задовољење због претрпљене повреде људског права је нови институт у овлашћењима Уставног суда, с циљем успостављања потпуније заштите људских права. Одлука Уставног суда је коначна.

Након одлуке Уставног суда конкретне државе, незадовољна страна, лице под јурисдикцијом државе потписнице конвенције, може се за заштиту својих права обратити Европском суду за људска права у Стразбуру. "Европски суд за људска права није судска инстанца "четвртог" степена, јер он нема компетенције преиначавања или укидања одлука Уставног суда, будући да је његова власт сведена на констатовање повреде права зајемчених Европском конвенцијом о људским правима."¹⁴⁰

4.3. Имплементација међународних прописа

Имплементација међународних прописа односи се на процес ефикасног стављања међународне норме у праксу, у оквиру националног правног система.

Имплементација подразумева усвајање релевантних закона и пратећих прописа, формирање посебних институција и механизма за спровођење закона у различитим областима друштвеног живота.

¹⁴⁰ Дарко Симовић, *Уставна жалба-теоријско правни оквир*, Анали правног факултета 1/12, стр. 203-223.

Комитет за људска права Уједињених нација посебно наглашава значај имплементације права: “Обавезе које проистичу из Пакта, из члана 2, су обавезујуће за све земље чланице у потпуности. Извршна законодавна и правосудна власт, као и све остале јавне и државне установе, без обзира на ниво (национални, регионални или локални), имају дужност да поштују обавезе које је преузела држава чланица. Извршна власт, која у највећем броју случајева представља државу у међународној сфери, као и пред Комитетом, нема право да се позива на ненадлежност уколико је кршење проистекло из радње неког другог органа и да на тај начин тражи ослобађање од одговорности.

Ово схватање произилази директно из принципа усвојеног у члану 27 Бечке конвенције о уговорном праву, према коме: “једна чланица не може се позвати на одредбе свог унутрашњег права да би оправдала неизвршење уговора.”¹⁴¹

Имплементација подразумева пренос, спровођење и примену активности којима се врши усклађивање међународних норми са домаћим законодавством и њихово усаглашавање, спровођење и ефикасну примену у домаћем законодавству. Под ефикасном применом подразумева се ниво побољшања и промена конкретних правних ситуација.

Усклађивање зависи од карактера обавеза које произилазе из прописа Европске уније, као и од тога да ли је држава чланица Европске уније или није. Током периода усклађивања прописа врши се укидање старих и доношење нових прописа, којима се обавезе из прописа Европске уније преносе у национални правни поредак, спроводе и ефикасно примењују.

Спровођење значи обезбеђење финансијских, правних и административних услова за доследну имплементацију европских прописа и њихову практичну примену кроз одговарајуће мере и релевантне акте ефикасне примене европског права на подручју јурисдикције конкретне државе.

У области заштите људских права у државама које су ратификовале релевантне међународне уговоре, имплементација на националном нивоу врши се усвајањем конкретних прописа и применом одредби међународних аката у пракси националних судова, доношењем пресуда које штите људска права и људско достојанство по истим принципима као и надлежни међународни органи.

У случајевима неефикасне заштите људских права у домаћем правном систему, међународни судови имплементирају заштиту људских права доношењем коначних, извршних пресуда, против којих није дозвољен правни лек, које државе потписнице међународних уговора из ове области, морају да изврше кроз измену закона и других прописа, одговарајућу одштету или други начин сатисфакције оштећеном лицу.

Обавезност примене прописа Европске конвенције о заштити људских права, конкретизовано је чланом 46 који прописује да: “Високе стране уговорнице преузимају обавезу да се повинују правоснажној пресуди Суда у сваком предмету у коме су странке. Правоснажна пресуда Суда се достаља Комитету министара који надгледа њено извршење”, и у гаранцији да ће “Високе стране уговорнице осигурати сваком у својој надлежности права и слободе из Конвенције“ (члан 1).

Члан 2 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, у односу на Конвенцију детаљније прописује да ће државе чланице:

1. Државе чланице овог пакта обавезују се да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната овим пактом нарочито без обзира на расу, боју, пол, језик, веру,

¹⁴¹ Општи коментар 31, Природа општих правних обавеза наметнутих државама чланицама Пакта, Комитета за људска права УН. ЦЦПР/Ц/Рев. 1/26.05.2004.

политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење или сваку другу околност.

2. Државе чланице овог пакта обавезују се да, у складу са својим уставним поступком и одредбама овог пакта, предузму кораке који би омогућили усвајање таквих законских или других мера којима могу да остваре права призната овим пактом, а која нису још ступила на снагу.
3. Државе чланице овог пакта се обавезују:
 - а.) да гарантују да се свако лице, чија су права и слободе признати овим пактом повређени, може користити правом жалбе, чак и ако су их повредила лица у вршењу својих званичних дужности;
 - б.) да гарантују да ће надлежне судске, управне или законодавне власти или свака друга надлежна власт према прописима државе, решавати о правима лица које подноси жалбу, и да прошире могућности подношења жалбе пред судом;
 - ц.) да гарантују да ће надлежне власти повољно решити сваку жалбу која буде сматрана оправданом.

Имплементација подразумева примену међународних инструмената –уговора, повеља, декларација и праксе релевантних компетентних институција с циљем унапређења заштите људских права у савременим демократским друштвеним уређењима.

Ефикасна имплементација подразумева низ мера које треба спровести у правни систем и праксу конкретне државе и тако омогућити њеним грађанима уживање људских права.

V ПЕТИ ДЕО

5. ИСТРАЖИВАЊЕ УНИВЕРЗАЛНЕ ЗАШТИТЕ ЉУДСКИХ ПРАВА

“Слобода значи превласт људских права свуда у свету. Подржавамо све људе који се боре да стекну и задрже слободу. Наша снага је у јединственом циљу свих. У том високом концепту на крају ћемо славити победу.”

Френклин Рузвелт

5.1. Одлуке Комитета за људска права

Комитет за људска права је тело Уједињених нација, надлежно за надгледање примене одредби Међународног пакта о грађанским и политичким правима. Комитет је установљен на основу члана 28 Пакта. Састоји се од 18 независних чланова, који се бирају између личности највећих моралних и стручних квалитета, на период од четири године. Иако их бирају владе држава уговорница, чланови су у свом деловању независни и не заступају ставове влада својих држава. За свој рад Комитет доноси своја правила и процедуре. Државе које су ратификовале Факултативни протокол уз Међународни пакт, пристале су да се лица под њиховом јурисдикцијом могу обраћати Комитету, представкама, ако сматрају да је према њима прекршено неко од права предвиђених Пактом о грађанским и политичким правима.

Основне функције Комитета су у контроли примене одредби Пакта, разматрањем жалби појединаца у односу на државе које су ратификовале Факултативни протокол 1 уз Пакт, разматрањем периодичних извештаја које су државе потписнице дужне да подносе Комитету сваке две године и разматрањем међудржвних жалби.

Процедура одлучивања о индивидуалним жалбама, којима је омогућено појединцима да се на основу Факултативног протокола 1 уз Пакт, жале Комитету на повреде својих права, против сопствене државе, подељена је на део који се односи на оцену допустивости жалбе и након утврђене допустивости приступа се испитивању правне основаности предмета. Представка је допуштена ако је поднета од лица које је наводна жртва кршења људских права, или уколико оно није у могућности, предствку може поднети његов адвокат или члан породице, представка не сме да буде анонимна, нити може представљати злоупотребу права из Пакта. Комитет неће разматрати представку, ако је по истом основу покренут поступак пред неким другим међународним органом, а подносилац представке треба да је исцрпео све правне лекове државе под чијом је јурисдикцијом. Уколико утврди да је представка прихватљива, разматра се меритум представке, при чему и подносилац представке и држава имају право на изјашњење у писаној форми. Након разматрања представке, Комитет усваја констатације у вези с предметним спором. Комитет је једини “универзални орган који се бави појединачним питањима кршења људских права у суочавању са ситуацијама које нико није могао да предвиди и које само живот може да донесе у његовој сложености, пуноћи и јединствености. Комитет мора креативно да примењује одредбе Пакта, тумачећи га у светском смслу, тј. водећи рачуна да стандарди које узима у обзир не буду прикуларни и везани за специфичну идеологију или поимање живота“.¹⁴²

¹⁴² Војин Димитријевић, *Комитет за људска права*, Југословенска ревија за међународно право, бр. 1-2, чланак (63-75 стр.), Београд, 1989. год, стр. 73.

Уколико Комитет утврди кршење права загарантованих Пактом, захтеваће од надлежне државе да оштећеној страни у поступку обезбеди одговарајући правни лек, адекватну материјалну сатисфакцију и остале неопходне мере да се спрече даља слична кршења права по основу Пакта.

Поводом разматрања извештаја држава чланица, Комитет усваја опште коментаре у којима се констатују недостаци или потешкоће и проблеми у поштовању и спровођењу одредби Пакта и доносе опште препоруке, у којима: “Комитет на општи начин указује на мане и пропусте тих извештаја и заузима став поводом оних одредаба Пакта које се у Извештајима различито тумаче”,¹⁴³ које својим моралним ауторитетом, утичу на државе да доследније имплементирају одредбе Пакта и спроводе поштовање људских права која се њиме гарантују, јер их “Комитет у коме се налазе представници различитих цивилизација, правних школа и погледа на свет - усваја консензусом”.¹⁴⁴

“Комитети помажу државама да превазиђу тешкоће које настају у примени међународних уговора, и тиме што поред тумачења неких конкретних права која се зајемчују међународним уговорима у општим коментарима дају и упутства за даље унапређивање људских права, предлаже мере које треба предузети и побољшања која треба учинити. Циљ усвајања општих коментара је да искуства уговорних тела буду доступна државама чланицама и да им послуже као путоказ за даље побољшање стања људских права у земљи.”¹⁴⁵

Комитет за људска права Уједињених нација утврђује, да ли је држава у односу на подносиоца представке, прекршила права гарантована Међународним пактом о грађанским и политичким правима и донете одлуке објављује у својим периодичним извештајима (Reports of Human Rights Committee).

Приликом истраживања праксе Комитета за људска права, издвојене су одлуке о представкама, у којима се Комитет позива на повреду људског достојанства, као разлог за кршење неког од права загарантованих Пактом и наведене су хронолошким редом:

1. Представка, бр. 481/1991, Jorge Villacanes v. Ecuador од 04.11.1991, прекршени чланови 7 и 10 ст. 1, 14 ст. 3(Ц) Конвенције, Reports of Human Rights Committee A/52/40
2. Представка, бр. 523/1992, Clyde v. Trinidad and Tobago од 18.09.1992, прекршени чланови 9 ст. 3 и 14 ст. 3(Ц) Пакта, Reports of Human Rights Committee A/51/40
3. Представка, бр. 512/1992, Daniel Pinto v. Trinidad and Tobago од 24.06.1992, прекршени чланови 7 и 10 ст. 1 Пакта” Reports of Human Rights Committee A/51/40
4. Представка, бр. 707/1996, Patrick Taylor v. Jamaica од 14.06.1996, прекршени чланови, 9 ст. 2 и 3, 10 ст. 1, чл. 14 т 1 и тачка 3 (ц), а самим тим и чл. 6 Пакта A/51/40
5. Представка, бр. 695/1996, Simpson v. Jamaica од 19.03.1998, прекршени чланови,
2. 10 ст. 1 и 14 ст. 3 (Д) Пакта.
6. Представка, бр. 683/1996, Wanza v. Trinidad and Tobago од 11.03.1996, прекршени чланови 10 ст. 1, 14 ст. 3(Ц) Пакта.

¹⁴³ Војин Димитријевић, *Делатност Комитета за људска права*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, вол. 27, бр. 1, чланак (73-77 стр.), Београд, 1989. год, стр. 75.

¹⁴⁴ Ибид, стр. 75.

¹⁴⁵ Војин Димитријевић, Драгољуб Поповић, Татјана Папић, Весна Петровић, *Међународно право људских права*, Досије, Београд, 2007, стр. 391.

7. Представка, бр. 793/1998, *Pryse v. Jamaica* од 30.05.1997, прекршени чланови 7 и 10 ст. 1, Пакта.
8. Представка, бр. 721/1997, *Boodo v. Trinidad and Tobago* од 13.06.1994, прекршени чланови, 7 и 9 став 3, 10 ст. 1, 14 ст. 3(Ц), 17 и 18, Пакта.
9. Представка, бр. 571/1994, *Eustance Henry and Everald Douglas v. Jamaica* од 18.05.1993, прекршени чланови, 7 и 9 став 3, 10 ст. 1, 14 ст. 3(Ц), Пакта А/51/40
10. Представка, бр. 798/1998, *Howelly v. Jamaica* од 20.01.1998, прекршени чланови, 7 и 10 ст. 1, Пакта.
11. Представка бр. 868/1999, *Wilson v. Jamaica* од 15.06.1999, прекршени чланови 7, 9 став,1, 2 и 3, чл. 10 ст. 1 и 2 Пакта, у вези са чланом 5 тач. 4 Опционог протокола, А/59/40 вол. II.
12. Представка, бр. 899/1999, *Francis et. al. v. Trinidad and Tobago* од 14.05.1997, прекрштени чланови, 9 став 3, 10 ст. 1, 14 ст. 3(Ц) Пакта.
13. Представка бр. 927/2000, *Svetlik v. Belarus* од 05.11.1999, прекршени чланови, 19 став 2 и 3, Пакта.
14. Представка, бр. 931/2000, *Hodoyberganova v. Uzbekistan* од 15.09.1999, прекршени члан 14 Пакта. А/59/40 вол. II.
15. Представка, бр. 938/2000, *Girjadat Siwpersud et al. v. Trinidad and Tobago* од 25.07.1998, прекршени чланови, 9 став 3, 10 став 1 и 14 став 5 у вези са ставом 3(ц) Пакта, А/59/40 вол. II.
16. Представка, бр. 1033/2001, *Nallarathnam v. Sri Lanka* од 19.06.2001, прекршени чланови, 5 и 14, став 5 Пакта, А/59/40 вол. II.
17. Представка бр. 992/2001, *Bousround v. Algeria* од 09.03.2000, прекршени чланови, 7 и 9 став 1,3,4 и 10 Пакта, А/61/40 вол. II.
18. Представка, бр. 1050/2002, *D. and E. v. Australia* од 01.02.2002, прекршени чланови, 9 став 1 и 2, члан 19, члан 12 ст. 1, Пакта, А/61/40 вол. II
19. Представка, бр. 1069/2002, *Bakhtairi v. Australia* од 25.03.2002, прекршени чланови, 9 тачка 1 и 4 и 24 тачка 1 Пакта, А/59/40 вол. II.
20. Представка, бр. 1167/2003, *Ramil Rayos v. The Philippines* од 24.03.2003, прекршени чланови Пакта, А/59/40 вол. II.
21. Представка бр. 1439/2005, *Aber v. Algeria* од 24.05.2005, прекршени чланови 7 и 9 став 3, 10 ст. 1, Пакта.
22. Представка, бр. 1327/2004, *Grioua v. Algeria* од 07.10.2004, прекршени чланови, 2 ст. 3,7,8 и 9, 16, Пакта.
23. Представка, бр. 1328/2004, *Kimouche v. Algeria* 07.10.2004, прекршени чланови, 2 ст. 3,7,8 и 9, 16, Пакта.
24. Представка, бр. 1196/2003, *Boucherf v. Algeria* од 30.06.2004, прекршени чланови, 2 ст. 3,7,8 и 9, 16, Пакта.
25. Представка, бр. 1128/2002, *Marques v. Angola* од 05.09.2002, прекршени чланови, 9 став 1 и 2,члан 19, члан 12 ст 1, Пакта.
26. Представка, бр. 1126/2002, *Sarranza v. Peru* од 12.03.2002, прекршени чланови, 9, 7, 10 и 14, Пакта.
27. Представка, бр. 1373/2005, *Dissanakye v. Sri Lanka* од 03.03.2005, прекршени чланови, 9 став 1 ,члан 19, члан 25 (б), Пакта, А/63/40 вол. II
28. Представка, бр. 1422/2005, *El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya* од 29.07.2005, прекршени чланови, 5 7, 9, и 10, Пакта, А/63/40 вол. II
29. Представка, бр. 1406/2005, *Weerawansa v. Sri Lanka* од 10.03.2005, прекршени чланови, 9 став 1, члан 19, члан 25 (б), Пакта, А/64/40 вол. II
30. Представка, бр. 1450/2006, *Komorovski v. Turkmenistan* од 25.11.2005, прекршени чланови, 9 став 1 ,члан 19, члан 25 (б),Пакта, А/63/40 вол. II

31. Представка, бр. 1232/2003, Pustovalov v. Russian Federation од 05.11.2003, прекршени чланови 7 и 14 ст. 3 (б,д и е) Пакта, А/65/40 вол. II 2009/10. година
32. Представка, бр. 1369/2005, Kulov v. Kirgistan од 11.11.2004, прекрштени чланови 7, 9 ст.1,3 и 4, 14 ст.1,2,3(б), (ц),(д) и(е), Пакта, А/65/40 вол. II 2009/10. година
33. Представка бр. 1442/2005, Квок в. Аустралија од 25.11.2005, прекршени члан 9 Пакта, А/65/40 vol. II 2009/10. година
34. Представка, бр. 1520/2006, Mvamba v. Zambia од 29.06.2005, прекршени чланови 6, 7, 10 ст.1, 14 ст.2 и 3 (ц) и 5 Пакта, А/65/40 вол. II 2009/10. година
35. Представка, бр. 1588/2007, Benzaiza v. Algeria од 13.03.2007, прекршени чланови 7, 9 и 16 и чл. 2 у вези са чланом 6 ст. 1 Пакта, А/65/40 вол. II 2009/10. година
36. Представка, бр. 1640/2007, El Abani v. Libia од 15.10. 2007, прекршени чланови 16 и чл. 2 у вези са чланом 6 ст. 1 Пакта, А/65/40 Вол II 2009/10. година
37. Представка, бр. 1870/2009, Sobhraj v. Nepal од 21.11. 2008, прекршени чланови 10 ст. 1,14 ст. 1,2,3,5 и 7 Конвенције А/65/40 Вол II 2009/10. година
38. Представка, бр.1402/2005, Tatiana Krasnova v. Kirgistan од 23.03.2005, прекршени чланови 7, 9 ст.2 и чл. 14 ст. 1, 3 (б), и 3(ц) Пакта А/66/40 vol. II 2010/11. година
39. Представка, бр. 1410/2005, Ievdokimov and Rezanov v. Russian Federation од 20.03.2004, прекршени чланови Пакта А/66/40 вол. II 2010/11. година
40. Представка, бр.1412/2005, Butovenko v. Ukraine од 28.03.2005, прекршени чланови 7,9 ст. 1, 10 ст. 2 и 14 ст. 1, 3(б),(д),(е) и(г) Пакта А/66/40 вол. II 2010/11. година
41. Представка, бр. 1449/2006, Umarov v. Uzbekistan од 20.01.2006, прекршени чланови 7,9 ст. 1,3,4, 10 ст. 1 и 19 ст. 2, 26 Пакта А/66/40 вол. II 2010/11. година

Представка бр. 721/1997, Boodo v. Trinidad and Tobago од 13.06.1994. године

Подносилац представке је осуђен на казну од 10 година, због крађе. Казну је служио у самици и због ужасних услова у затвору тешко му је оштећено здравље, нарочито вид. У затвору су га стражари малтретирали и тукли, а због болова му није пружена ни медицинска помоћ. Забрањено му је исповедање муслиманске вере. Због свега овога, покушао је да проследи информације Уједињеним нацијама, али није успео због мешања затворског особља у слање електронске преписке путем имејла.

Комитет констатује да је притвор трајао предуго, тј. две године и девет месеци. Према мишљењу Комитета, није било никакве потребе за тако дугим одлагањем суђења, па је у недостатку било каквог објашњења оваквог поступка од стране државе, констатовано кршење члана 9 ст 3 Пакта о грађанским и политичким правима. Кашњењем у доношењу одлуке суда, прекршен је члан 14 ст. 3 (Ц) Пакта. Тешки услови у затвору и кршење права на поштовање урођеног достојанства представља кршење члана 10 ст. 1 Пакта. Физички напади на аутора представљају кршење члана 7 Конвенције.

Због непружања могућности подносиоцу представке да испољава муслиманску веру, прекршен је члан 18 Конвенције нападима на његову приватност и достојанство, па је у недостатку било каквог објашњења оваквог поступка од стране државе, констатовано кршење члана 17 Конвенције о грађанским и политичким правима.

Имајући у виду кршење наведених одредби Конвенције Комитет сматра да држава мора да пружи одговарајуће правне лекове подносиоцу представке, укључујући и накнаду штете која му је причињена, као и да спречи да се сличне повреде права загарантованих Конвенцијом дешавају у будућности. Држава се обавезује да у року од

90 дана извести Комитет о мерама које је предузела. Комитет захтева да држава јавно објави мишљење Комитета.

Представка бр. 899/1999, Francis et al. v. Trinidad and Tobago од 14.05.1997. године

Подносилац представке је осуђен на смртну казну за убиство, која је замењена казном затвора од 75 година.

Представку је фокусирао на предуга кажњавања у судском процесу и на услове у притвору које је претрпео у разним фазама процеса.

Комитет констатује да се у овом случају, иако су чињенице биле јасне и захтевале кратку полицијску истрагу, предуго каснило у судском процесу, јер је подносилац представке чекао на оптужницу и суђење четири године и три месеца, односно три године и пет месеци до суђења. По мишљењу Комитета, за тако дугим одлагањем суђења није било никакве потребе, па је у недостатку било каквог објашњења оваквог поступка од стране државе констатовано кршење члана 9 ст 3 Конвенције о грађанским и политичким правима.

Кашњењем у доношењу одлуке суда, прекршен је члан 14 ст. 3(Ц) Конвенције.

Услови у затвору (мале ћелије, с малим високим прозорима, где је смештено 9 - 12 затвореника, који су закључани 23 сата дневно, тако да је углавном спавао на поду, слаба исхрана исл.), који се косе са поштовањем права на урођено достојанство, представља кршење члана 10 ст. 1 Конвенције.

Имајући у виду кршење наведених одредби Конвенције, Комитет сматра да држава мора да пружи одговарајуће правне лекове подносиоцу представке, укључујући и накнаду штете која му је причињена, као и да побољша услове у затворима и смањи претрпаност затвора. Држава се обавезује да у року од 90 дана извести Комитет о мерама које је предузела. Комитет захтева да држава јавно објави мишљење Комитета.

Представка бр. 707/1996, Patrick Taylor v. Jamaica од 14.06.1996. године

Подносилац представке чека извршење смртне казне.

Ужасни услови у затвору представљају кршење права на хумани однос према затворенику, уз непоштовање урођеног достојанства, чиме је прекршен члан 10 ст. 1 Пакта. Одсуство правне помоћи у оквиру права на правично суђење, јер затворенику није омогућена правна помоћ, представља кршење члана 14. Како подносилац представке 29 дана није изведен пред судију, прекршен је члан 9 ст. 3 и чл. 14 тачка 3(в) Пакта. Кашњење од две године, између хапшења и суђења, за које време је подносилац представке држан у притвору, је повреда права на суђење у разумном року, јер је у разумном року требао да буде осуђен или ослобођен. Због непотребног одлагања окончања суђења прекршен је чл. 9 ст. 3 и 14 тачка 3(в) Пакта. Наметањем смртне казне након завршетка суђења представља кршење права из тачке 6 Пакта.

Представка бр. 695/1996, Simpson v. Jamaica од 19.03.1998. године

Подносилац представке је ухапшен 1991. и осумњичен за убиство. Приликом хапшења му није омогућена медицинска помоћ, иако му је била потребна. Смештен је у ћелију са 17 затвореника. Касније му је оптужница преиначена и суђено му је за два убиства. Осуђен је на смртну казну, уз нехуман деградирајући третман, без медицинске помоћи. Због мрака у ћелији има оштећење вида. Касније је смртна казна преиначена у казну затвора. У посебном одељењу затвора чекао је извршење смртне

казне преко пет година за убиство, иако је у пресуди, на коју се Комитет позива, Earl Prat и Ivan Morgan v. Attorney General of Jamaica наведено да: “У сваком случају када се на извршење смртне казне чека дуже од пет година после пресуде, постоји основана сумња за веровање да одлагање чини део нехуманог и деградирајућег кажњавања и нечовечног поступања.”

Комитет констатује да се тешким условима затвора и недостатком медицинског третмана крши право подносиоца представке на поштовање урођеног достојанства што представља кршење члана 10 ст. 1 Конвенције.

Адвокат подносиоца представке није присуствовао главном рочишту, нити је рочиште због тога одложено. Комитет подсећа на судску праксу да се правна помоћ мора пружити у свим фазама поступка, а посебно на главној расправи. С тим у вези, Комитет констатује да је прекршен члан 14 ст. 3(д) Конвенције.

Имајући у виду кршење наведених одредби Конвенције, Комитет сматра да држава мора, сходно члану 2 Конвенције, да предузме све што је потребно да обезбеди свим својим грађанима и субјектима своје јурисдикције поштовање права прописаних Конвенцијом и да пружи одговарајући, ефикасан и снажан правни лек подносиоцу представке због повреде коју је претрпео, укључујући и накнаду штете која му је причињена, као и да у року од 90 дана извести Комитет о мерама које је предузела и које, по њеном мишљењу, имају најбољи ефекат у конкретним случајевима повреде права прописаних Конвенцијом.

Представка бр. 1327/2004, Grioua v. Algeria од 07.10. 2004. године

Син подносиоца представке је нестао у затвору, што представља понижавајуће и нечовечно поступање са жртвом, чиме је прекршен члан 8 Конвенције. Како се ради о члану породице, нестанак блиског члана породице представља кршење члана 7 у односу на породицу. Лице је произвољно лишено слободе, његово хапшење није пријављено и не постоји траг где се налази и шта се с њим догодило, а непријављивање било ког затварања појединца представља кршење члана 7 Конвенције, да: “Нико не може бити подвргнут мучењу нити окрутном, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Посебно је забрањено подвргавање неког лица медицинским или научним опитима без његовог слободног пристанка.”

Присилан нестанак лица представља кршење члана 16, којим је утврђено право сваког појединца да буде признат као субјект права, а присилан нестанак и одбијање надлежних да признају шта се с тим лицем догодило је негирање тог права и представља повреду урођеног достојанства човека.

Држава је у обавези да истражи нестанак и судбину сина подносиоца представке и да га ослободи, ако је жив, као и да кривично гони починиоца овог дела и примени одговарајућу казну на починиоца. Држава посебно треба да да породици адекватну накнаду за кршење наведених права утврђених Конвенцијом и да спречи даље сличне поступке, као и да у року од 90 дана извести Комитет о предузетим мерама и објави мишљење и ставове Комитета.

У случајевима који се тичу несталих лица, Комитет посебно наглашава бол и патњу мајке и осталих чланова породице због неизвесности судбине несталог лица, чиме је прекршен члан 7 Конвенције у односу на породицу. Комитет примећује да у складу са чл. 1 ст. 2 Декларације о заштити свих лица од присилног нестанка, присилни нестанак представља кршење правила међународног права, између осталог, права на признавање личности пред законом и подсећа на чл. 7 ст 2 (а) Римског статута Међународног кривичног суда. Неуспех државе потписнице Конвенције да истражи наводе о кршењу Конвенције, представља посебно кршење члана 11 Конвенције, а ако

се подносиоцу представке не обезбеди правни лек, долази до кршења члана 2 став 3 Конвенције.

У свим случајевима који се тичу третмана затвореника, иако су у питању починиоци тешких кривичних дела, Комитет осуђује физичко кажњавање затвореника, јер сматра да се тиме повређује урођено достојанство човека, те да се сходно члану 10 Конвенције: “Са сваким лицем лишеним слободe мора поступати хумано и са поштовањем достојанства неодвојивог од човечије личности.”, као и да се затвореницима мора обезбедити здравствена заштита и стално побољшавати затворски услови.

Представка бр. 1128/2002, Marques v. Angola од 05.09.2002. године

Аутор представке је новинар који је критиковао председника Анголе, као представник Института за отворено друштво, позивајући га на одговорност за уништење земље, проневере и корупцију. Новинар је приведен и седам сати испитиван пред надлежним органима. Затим је ухапшен и држан 40 дана у затвору, од чега 10 дана у изолацији уз посебно обезбеђење. Ускраћена му је посета породице и адвоката и није обавештен о разлозима хапшења. Одбио је да потпише изјаву да влада Анголе није одговорна ако му се нешто догоди у затвору (повреда или смрт).

Одлучујући о овој представци, Комитет је нашао да је прекршен члан 9 став 1 Конвенције, образлажући да је подносилац представке претерано држан у притвору и изолацији за врсту клевете коју је изнео, прекршен је члан 9 ст. 2 јер је новинару повређено право на судско разматрање законитости лишења слободe. Повређен је и члан 19, који се односи на слободу изражавања, као највећу вредност демократског друштва. Комитет је утврдио и кршење члана 12 став 1, јер је новинару био конфискован пасош. Због свега овога, држава је у обавези да предузме мере које ће спречити кршење ових права, да о томе информише Комитет и објави мишљење Комитета.

Представка бр. 927/2000, Svetlik v. Belarus од 05.11.1999. године

Подносилац представке је наставник, представник невладине организације Белорус. Потписао је декларацију против тадашњег режима и критиковао изборни закон. Иако је држава у одговору на представку тврдила да има посебну клаузулу у закону, по којој се кажњавају појединци који позивају грађане на бојкот избора, Комитет је нашао да је прекршен члан 19, став 2 и 3 Конвенције, који се тиче ограничења слободe.

Представка бр. 1069/2002, Bakhtiar v. Australia од 25.03.2002. године

Подносилац представке је држављанин Авганистана који је пребегао у Пакистан, где су му се придружили супруга и њихово петоро деце. Приликом одласка у Аустралију, прво је отишао подносилац представке, али како је незаконито бродом ушао у Аустралију, ухапшен је и одведен у емиграциони притвор. Деца и супруга су такође ухапшени због нелегалног уласка у Аустралију и притворени у емиграциони притвор. Жалили су се на услове притвора. Приликом истраживања положаја деце у имиграционим притворима, критикован је ниво здравствене заштите деце и других услова притвора. Супруг је добио привремену заштитну визу, пуштен је из притвора, па је став Комитета да је требало да дозволи супрузи и деци да му се придруже. С обзиром на то да су они предуго држани у имиграционом притвору, прекршен је члан 9 тачка 1 и

4 који се односе на трајање дужине притвора, ако пртвор није заснован на закону. Прекршен је и члан 24, тачка 1 јер деца нису имала заштиту као малолетна лица. Имајући у виду кршење наведених одредби Конвенције, Комитет сматра да држава мора, сходно члану 2 тачка 3 Конвенције, да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, да се супруга и деца ослободе и да им се плати накнада, да се суруга и деца не депортују док се пред домаћим судом води поступак против супруга, јер би то довело до кршења члана 17, тачка 1 и 23, став 1, као и да у року од 90 дана извести Комитет о мерама које је предузела и да објави ставове Комитета.

Представка бр. 1050/2002, D. and E. v. Australia од 01.02. 2002. године

Ова представка, као и претходна, односи се на имиграциони притвор, који по мишљању Комитета не сме бити дужи од оправданог. У овом случају подносилац представке био је у притвору 3 године, што представља кршење члана 9 став 1 Конвенције, иако се исти циљ могао постићи и са имиграционим прописима државе уговорнице (јемство исл.). Како је подносилац представке отац двоје деце, Комитет сматра да у оваквим случајевима треба применити Министериал (Ministerial) смернице за утврђивање јединствених и изузетних случајева, кад је у јавном интересу да се појединим лицима обезбеди азил, или када околности у земљи из које потичу емигранти, представљају претњу личној безбедности лица или њихових породица, ако се врате у земљу порекла или им прети угрожавање личног достојанства и где може доћи до кршења Конвенције о правима детета, Конвенције против мучења и понижавајућег поступања и кажњавања или где постоје некоректне (unfair) или посебно неразумне последице законодавства

Представка бр. 992/2001, Bousround v. Algeria од 09.03.2000. године

Подносилац представке је супруга несталог лица, учитеља, који је био припадник Исламског фронта спаса, тада забрањене политичке партије. Он је ухапшен без налога, а власти нису дозволиле супрузи да се с њим види. Према Римском статуту Међународног суда правде, принудан настанак лица или отмица лица или одбијање државе да призна лишавање слободе и пружи информације о несталом лицу, представљају кршење више права на слободу и безбедност (чл. 9), право да се не буде мучен (чл.7), право да лице буде третирано с поштовањем урођеног достојанства (10). У овом случају нестанком лица прекршено је право на безбедност, прописано чланом 9 став 1, прекршен је члан 9 став 3, који налаже “без одлагања“, значи извођење пред судски орган мора бити у року од неколико дана, а у овом случају човек је држан у изолацији 33 дана, без могућности контакта с адвокатом, чиме је прекршен и члан 9, тачка 4. Затворенику је забрањен контакт са спољним светом и породицом, што изазива додатни бол и стрес и указује на кршење члана 7.

Имајући у виду кршење наведених одредби Конвенције, Комитет сматра да држава мора, сходно члану 2 тачка 3 Конвенције, да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек и да истражи нестанак лица или га ослободи, ако је у животу. Неуспех државе да истражи наводе о повреди ових права, доводи до посебног кршења члана 2 Конвенције. Држава се обавезује да у року од 90 дана извести Комитет о мерама које је предузела и да објави ставове Комитета.

Представка бр. 1373/2005, Dissanaqye v. Sri Lanka од 03.03.2005. године

Подносилац представке је члан слободарске партије Шри Ланке, који се касније придружио опозицији. Осуђен је на две године ригорозног затвора, са тешким радом, за кривично дело клевете јер је вређао Суд. Комитет подсећа да судови, пре свега у обичајном праву, традиционално врше одржавање достојанства странака у поступку, те да драконска казна без образложења и поштовања процедуре заштите спада у забране, а произвољно лишавање слободе представља кршење члана 9, као и члана 19 Конвенције, који се односи на слободу изражавања. Како је подносиоцу представке било укинута бирачко право за период од седам година, прекршен је члан 25 (б), Конвенције.

Имајући у виду кршење наведених одредби Конвенције, Комитет сматра да држава мора подносиоцу представке да обезбеди делотворан правни лек, укључујући и компензацију и укинути забрану бирачког права, у року од 90 дана мора да извести Комитет о мерама које је предузела и да објави ставове Комитета.

Представка бр. 1406/2005, Weerawansa v. Sri Lanka од 10.03. 2005. године

Подносилац представке је осуђен на смртну казну за убиство. Смртна казна је законом државе потписнице прописана као обавезна. На казну је стављен мораторијум на период од тридесет година. Читав тај период подносилац представке је провео у лошим затворским условима, где му је нарушено физичко и ментално здравље. Комитет подсећа на своју праксу, да аутоматско и обавезно изрицање смртне казне представља произвољно лишење живота, и представља кршење члана 6, става 1 Конвенције, у околностима када је смртна казна изречена без икакве могућности за одбрану, као у конкретном случају. Уз поштовање чињенице да је држава потписница ставила мораторијум на погубљење, Комитет сматра да је само наметање казне кршење члана 6, става 1 Конвенције. Нехумани затворски услови представљају кршење члана 10, става 1, јер свако људско биће треба да буде третирано хумано и с поштовањем урођеног достојанства људске личности.

Имајући у виду кршење наведених одредби Конвенције, Комитет сматра да држава мора подносиоцу представке да обезбеди делотворан правни лек, укључујући и ублажавање његове смртне казне, као и обезбеђење адекватне накнаде, као и да се са подносиоцем представке у затвору поступа с поштовањем урођеног достојанства, мора у року од 180 дана да извести Комитет о мерама које је предузела и да објави ставове Комитета.

Представка бр. 1422/2005, El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya од 29.07.2005. године

Подносилац представке је Либијац који живи у Великој Британији.

Представку подноси у своје име и у име брата, који је нестао у Либији. Отац им је био припадник монархије, који је био малтретиран након војног удара пуковника Гадафија. После очеве смрти, 1974, брат подносиоца представке је хранилац породице. Постао је познати бизнисмен и донатор хуманитарним организацијама. Током деведесетих година, брату је било забрањено да напусти Триполи и морао је редовно да се јавља полицији. Режим их је више пута хапсио и малтретирао. Подносилац представке је у затвору провео четири године, а његов брат је нестао, највероватније у масакру у затвору. Држава није дала никакве податке породици, нити је тело несталог пронађено, тако да породица и даље живи са болном неизвесношћу о судбини члана породице.

Подносилац представке је хапшен у неколико наврата и никад није изведен пред Суд, тако да му није дата могућност да побије законитост притвора, па Комитет налази да је тиме прекршен члан 9, тачка 11 Конвенције.

У вези с несталим братом, Комитет подсећа на дефиницију нестанка у чл. 7 ст. 2(и) Римског Статута: “Под присилним нестанком лица, подразумева се хапшење, притвор или отмица лица, уз подршку државе или политичке организације, као и одбијање државе да се призна лишавање слободе, или да информацију о том лицу, с циљем спречавања његове законске заштите.”

Свако дело што је довело до таквог нестанка, представља кршење многих права садржаних у Конвенцији, укључујући и право на слободу и безбедност личности (чл. 9), право да не буде подвргнут мучењу или окрутном и нехуманом или понижавајућем поступању или кажњавању (чл. 7), као и права свих лица лишених слободе да се са њима поступа уз поштовање урођеног достојанства људске личности (10). То такође крши или представља озбиљну претњу праву на живот (чл. 6)

Пошто према чл. 2, става 3 Конвенције, држава није омогућила појединцу адекватне правне лекове (применљиве и делотворне), то је држава прекршила чл. 2 ст. 3 у вези с чл. 7.15.

Комитет подносиоцу представке констатује патњу, бол и стрес, који је изазван нестанком његовог брата и погоршање његовог здравственог стања, чиме је прекршен члан 7 Конвенције.

Комитет констатује да су услови притвора у којима је држан његов брат недопустиви за лица лишена слободе, која се морају третирати хумано и уз поштовање њиховог достојанства.

Комитет налаже држави да спроведе истрагу о судбини несталог лица, због кршења људских права, да пружи адекватан правни лек, да према починиоцима дела предузме законске мере и да спречи да се сличне повреде људских права дешавају у будућности.

Представка бр. 1469/2006, Sharma v. Nepal од 26.04.2006. године

Подносилац представке је супруга несталог лица. Наиме, њен супруг се после пет година бекства, као присталица комунистичке партије, вратио кући. После два дана је одведен у касарну на саслушање. Супруга је видела да је ушао у касарну и речено јој је да ће бити пуштен после саслушања. Следећу недељу дана супруга је три пута покушала да га посети, али јој то није дозвољено. Сазнала је да је био мучен у притвору. Када су следећег дана пријатељи покушали да га обиђу, речено им је да је претходног дана побегао. Пошто се није јављао породици, супруга се после 10 дана распитивала о телу, у случају да јој је супруг убијен, али јој је речено да није. На апел организације Амнести Интернешнел није пронађен. Супрузи је речено да је побегао према реци и да се вероватно удавио. Супруга је поднела Врховном суду тужбу habeas corpus. Врховни суд је поништио habeas corpus, с образложењем да се супруг подносиоца представке удавио, као и да није био у притвору или под контролом државе, па није издат судски налог.

Комитет налази кршење члана 9, јер оптужени никада није изведен пред суд, па сами тим није могао да оспорава законитост притвора.

Што се тиче наводног нестанка лица, Комитет подсећа на одредбе Римског статута, који налази да сваки акт који води нестанку лица, представља кршење многих људских права, укључујући право на слободу и безбедност личности (чл. 9), право да не буде изложен мучењу и нечовечном поступању (чл. 7), као и право лица лишених слободе да се поступа с њима хумано и са поштовањем урођеног достојанства,

неодвојивог од људске личности (чл. 10), као и да мучење представља озбиљну претњу праву на живот (чл. 6).

Комитет констатује да је држава пружила одговор на наводе подносиоца представке о нестанку мужа, тако да терет доказивања не може бити на подносиоцу представке, посебно јер немају једнак приступ доказима.

Држава уговорница је у обавези, сходно члану 4 став 2 Факултативног протокола, да истражи кршење Конвенције и достави о томе информације Комитету.

Кршење члана 6 није констатовано, јер није званично спроведена истрага и доказана смрт несталог лица.

Како подносилац представке не зна тачне околности смрти мужа, то представља кршење члана 7 Конвенције. Комитет налази и кршење члана 10 јер су повређена права супруга подносиоца представке, због тога што је жртва присилног нестанка.

Комитет констатује патњу и стрес подносиоца представке, чиме је прекршен члан 7 Конвенције.

У коначном, Комитет констатује кршење члана 7, 9 и 10.

Држава се обавезује да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, укључујући и темељну истрагу о нестанку и судбини мужа подносиоца представке и његово ослобађање, ако је жив, адекватно информисање о резултатима истраге и адекватна надокнада подносиоцу представке и породици несталог лица.

“Да би се гарантовала делотворна заштита притворених особа, требало би донети одредбе да се притворена лица држе на местима званично признатим као притворске јединице, као и одредбе 31, да се њихова имена и места притвора, као и имена особа задужених за њихов притвор, држе у регистрима доступним онима који су за то заинтересовани, укључујући рођаке и пријатеље. У истом циљу требало би забележити време и место свих испитивања, заједно са именима свих оних који су присуствовали испитивању, а те информације би такође требало да буду доступне за потребе судских или административних поступака. Такође би требало донети одредбе против притвора у изолованим условима. У вези с тим, државе уговорнице би требало да обезбеде да сва места притвора немају било какву опрему која би се могла употребити за мучење или злостављање. Заштита притвореног лица такође захтева да лекарима, адвокатима, и члановима породице, под одговарајућим надзором када истрага тако налаже, буде обезбеђен неодложан и сталан приступ притвореном лицу.”¹⁴⁶

Представка 1122/2002 Lagunas Castedo v. Spain, од 10.10.2001. године

Подносилац представке је поднела захтев за асистента на Универзитету у Мурсији. Процес селекције био је заснован на строго дефинисаним критеријумима, укључујући строги поступак бодовања. Подносилац представке је добила 60,49 бодова, а други кандидат 61,22. Подносилац представке је поднела жалбу Универзитету, тврдећи да систем бодовања није правилно примењен. Универзитет је одбацио жалбу. Суд је такође одбацио жалбу, сматрајући да је ствар Универзитета одабир кадрова. Подносилац представке је тврдила да је судија био сарадник на Универзитету са којим се она суди. Поднела је тужбу Уставном суду, тврдећи да је прекршено право једнаког приступа суду и судским јавним службама, што гарантује закон. Суд је одбацио тужбу против судије, сматрајући да нису прекршени принципи непристрасности и достојанства, како је тврдила подносилац представке.

¹⁴⁶ Општи коментар бр. 20, тачка 11, Комитета за људска права Уједињених нација.

Након што је исцрпела све судске инстанце, подносилац представке се обратила Комитету за људска права. Комитет сматра да је непристрасност суда (јер је судија известилац, по речима подносиоца представке, радио као сарадник на Универзитету против којег је поднела тужбу), изазвала сумњу код странке, па налази да је прекршен члан 14 став 1 Конвенције. Комитет сматра да држава треба да обезбеди непристрасно суђење.

Комитет је наложио држави чланици да обезбеди свим појединцима признање права из Конвенције и да подносиоцу представке, обезбеди делотворан правни лек у року од 180 дана, као и да извести Комитет о мерама које је предузела, као и да објави ставове Комитета.

Представка бр. 931/2000, Hodoyberganova v. Uzbekistan од 15.09.1999. године

Подносилац представке је студенткиња Персијског одељења на Филолошком факултету на Одсеку за источне језике. Током студија се прикључила новонасталом Исламском институту. Муслиманка, прикладно одевена, на другој години студија, као обележје своје вере је почела да носи мараму (хиџаб). Због испољавања своје вере је трпела различите облике притиска, а Институт је донео пропис којим је забрањено да студенти покривају лица и носе верске хаљине. По налогу ректора, била је искључена с Института и речено јој је да ће одлука о искључењу бити повучена, ако престане да носи хиџаб. Комитет констатује да је дошло до кршења члана 18 ст. 2 Пакта да: “нико се не сме подвргнути принуди која би могла крњити његову слободу да има или прихвати веру или веровање по сопственом избору.“, па је, самим тим, дошло до кршења права на достојанство људске личности.

Слобода испољавања религијских убеђења може бити ограничена само због јавног интереса или безбедности здравља или јавног морала или угрожавања основних права других људи.

Држава мора подносиоцу представке пружити одговарајућу надокнаду, информисати Комитет о предузетим мерама и објавити мишљење Комитета.

Представка бр. 1126/2002, Carranza v. Peru, од 12.03. 2002. године

Подносилац представке је лекарка у Лими. Ухапшена је везаних руку, одведена у притвор, где је обавештена да је хапсе због истраге терористичких инцидената. Саслушавана је са повезом преко очију. Приликом саслушања стављено јој је на терет да је лечила терористе. Ударана је у главу, вређана и пређено јој је угрожавањем породице и имовине. Док је била у притвору, речено јој је да је у њеној кући пронађен документ који потврђује њену сарадњу са терористима. Осуђена је на двадесет година затвора. Живела је у ужасној ћелији од 2.5 метара, без светлости, са још 5-6 особа. Због лоших услова у затвору разболела се од астме, добила је парезу и постала кратковида.

Комтет је констатовао да је прекршен члан 7, јер је подносилац представке била изложена мучењу. У целини је прекршен члан 9, који се односи на слободу и безбедност личности (хапшење, изолација и ограничење права на habeas corpus), прекршен је члан 10, јер се са подносиоцем представке у затвору није поступало хумано и с поштовањем урођеног достојанства личности.

Прекршен је члан 14 Пакта, који се односи на прво на правично суђење.

Комитет је наложио држави чланици да обезбеди делотворан правни лек, адекватну надокнаду и да у року од 90 дана извести Комитет о мерама које је предузела и објави ставове Комитета.

Представка бр. 571/1994, Eustance Henry and Everald Douglas v. Jamaica од 18.05.1993. године

Подносиоци представке су лице према коме су прекршена права из Пакта и адвокат лица које је умрло у затвору. Тврде да им је полиција претила приликом хапшења, јер су главна опозиција режиму у Јамајци. Жале се на лоше услове у затвору, који су праћени малтретирањем, електрошоковима, и другим суровим поступањем, без могућности пружања медицинске помоћи.

Суђење овим лицима је три пута одлагано, чиме је прекршен члан 14 тач. 3 (д) Пакта.

Предуго кашњење између хапшења и почетка суђења од две године представља “непотребно одлагање”, као и дуго кашњење између завршетка суђења и пресуде (три године), представља кршење чл. 9 ст. 3 и 14 ст. 3(ц). Комитет потврђује, као и у Општем протоколу 13 (21) на члан 14, да све фазе поступка треба да се одвијају без одлагања.

Комитет сматра да свим лицима у затвору, па и онима осуђеним на смртну казну треба пружити адекватну медицинску помоћ, уз поштовање урођеног достојанства људске личности (проширење права).

Комитет је наложио држави чланици да обезбеди делотворан правни лек, адекватну надокнаду породици лица (Хенрија) које је умрло у затвору, кога у овом предмету заступа адвокат. Подносиоцу представке држава треба да обезбеди ефикасан правни лек, укључујући надокнаду. Држава је дужна да свим особама на теритрији своје јурисдикције призна права загарантована Пактом и обезбеди ефикасне и снажне правне лекове, у случају кршења права из Пакта, као и да у року од 90 дана извести Комитет о мерама које је предузела и објави ставове Комитета и не дозволи да се овакви случајеви понављају у будућности.

Представка бр. 523/1992, Clyde v. Trinidad and Tobago од 18.09.1992. године

Подносилац представке је осуђен на смртну казну за убиство, која је касније преиначена у доживотну робију. Жали се на претрпаност у затворској ћелији, која је без светлости, уз забрану посете. Комитет сматра да је прекршен члан 10 ст 1, према коме се: “Са сваким лицем лишеним слободе поступа хумано и са поштовањем достојанства неодвојивог од човечије личности.” Кашњење од три године, између притвора и суђења, без објашњења државе за овај поступак, представља кршење чл. 9 ст 3 и чл. 14. Комитет налази да период између поднете жалбе и одбијања жалбе од седам година, представља чл. 14 ст. 3.

Држави се саветује да побољша услове у затворима, као и да подносиоцу представке пружи одговарајућу надокнаду и не дозволи да се овакви случајеви понављају у будућности.

Представка бр. 512/1992, Daniel Pinto v. Trinidad and Tobago од 24.06.1992. године

Подносилац представке је осуђен на смртну казну за убиство, која је касније преиначена у доживотну робију. Био је осуђен на смрт, без права на правично суђење.

Жали се на затворску ћелију без осветљења. Није имао медицинску помоћ за нервни поремећај који је доживео у затвору. Комитет сматра да је прекршен члан 10 ст 1, према коме се “са сваким лицем лишеним слободе поступа хумано и са поштовањем достојанства неодвојивог од човечје личности”. Немогућност добијања медицинске

помоћи, представља кршење права из члана 7 и 10 ст 1 Пакта. Комитет такође налази да подносиоцу представке није било омогућено правично суђење, што представља кршење права прописаних чланом 7 Пакта.

Комитет саветује државу да побољша услове у затворима, као и да подносиоцу представке пружи ефикасан и снажан правни лек, укључујући и одговарајућу надокнаду, да у року од 90 дана извести Комитет о мерама које сматрају да ће по њиховом мишљењу имати најбољи ефекат и да спречи да се овакви случајеви понављају у будућности.

Представка бр. 1482/2006, M. G. v. Germany од 26.05. 2006. Године

Подносилац представке тврди да су поједини чланови њене породице, у поступку поделе имовине након развода родитеља, тражили њен лекарски преглед, што је понижавајући поступак и мешање у приватност, супротно члану 7 и 17 Пакта.

Регионални Суд је наложио физички и психички преглед, без усменог рочишта, чиме је повређено право на правично суђење предвиђено чланом 14 ст. 1. Подносилац представке даље тврди да принудни преглед физичког и менталног здравља, сходно члану 17 Пакта, представља мешање у приватност и интегритет особе и да се дозвољава једино као терапеутска неопходност, те да негативни ефекти лекарског прегледа премашују сврху тог прегледа и представљају повреду њеног достојанства и физичког и психичког интегритета.

Испитујући наводе представке, Комитет налази да је држава потписница прекршила члан 17, у вези са чланом 14 ст. 1, који се односи на мешање у приватност и повреду части и угледа особе.

Комитет сматра да држава треба подносиоцу представке да пружи ефикасан и снажан правни лек, укључујући и одговарајућу надокнаду, да у року од 180 дана извести Комитет о предузетим мерама, објави ставове Комитета и да спречи да се овакви случајеви понављају у будућности.

Представка бр. 1450/2006, Komarovski v. Turkmenistan од 25.11.2005. године

Подносилац представке је оптужен за атентат на председника државе у име опозиције и ухапшен је са још 26 особа, без образложења разлога хапшења. Током првих сати испитивања речено му је да напише све што је урадио. Како није на то пристао, оптужен је за државни удар и кријумчарење дроге и оружја. Током неколико следећих месеци затвора није изведен пред судију и додељен му је адвокат по службеној дужности, а не онај којег би он ангажовао. У затвору је више пута претучен, забрањене су му посете и контакт с породицом. Жали се на катастрофалне услове у затвору, на ћелију без природног светла, са великим бројем затвореника и лошим хигијенским условима. Морао је да прими инјекцију са психоактивним супстанцама, да би га присилили да призна нешто што није урадио. Тек је интервенцијом САД-а помилован, али су власти Туркменистана рекле да је издао књигу, у којој је признао атентат на председника, за шта подносилац представке тврди да то није урадио.

Одлучујући о овом предмету, Комитет је утврдио да је прекршен члан 9 ст.1, јер је подносилац представке ухапшен без налога за хапшење и седам дана држан у изолацији. Прекршен је члан 9 ст. 2, јер подносилац представке није обавештен о разлозима хапшења и оптужби. Прекршен је члан 9 ст. 3, јер подносилац представке није изведен пред судију за време трајања притвора. Комитет напомиње да притвор без судског налога може трајати највише неколико дана. У условима притвора подносилац представке третиран је нечовечно и без поштовања урођеног достојанства личности,

што представља кршење члана 10 ст. 1 Пакта. Прекршен је и чл. 10 ст. 2 Пакта, јер је подносилац представке био притворен заједно са осуђеним лицима, без образложења о изузетним околностима такве одлуке. Прекршен је члан 7, јер је подносилац представке био изложен премлаћивању, застрашивању и давању неидентификованих супстанци.

Лажно приказивање чињенице да је аутор објавио књигу у којој је признао догађај за који се терети, представља кршење члана 17 ст. 1 Пакта, који се односи на мешање у приватност и противправни напад на част и углед лица.

Представка бр. 1232/2003, Pustovalov v. Russian Federation од 05.11. 2003. године

Подносилац представке је руски држављанин Олег Пустовалов. Осуђен је у Москви, 2000. Године, на 24 године и три месеца затвора, за покушај убиства, силовање, пљачке и друге почињене злочине. Жали се на процедуру приликом хапшења, на истражни притвор, тортуру у затвору и на лоше заворске услове. Тврди да је његово хапшење било незаконито, да је у полицији тучен и давани су му психотропни лекови, да би признао кривицу. Због лошег физичког стања није изведен пред судију, који је надлежан за притвор. Такође му није обезбеђен адвокат три дана након хапшења. У свим жалбама тврди да није учествовао у злочинима који му се стављају на терет, као и да је признао кривицу због мучења којему је био изложен.

Комитет потврђује тврдњу подносиоца представке да је подвргаван посебном третману и методама злостављања, како би га приморали да призна кривицу, чиме је повређен члан 7 Пакта, којим се вређа достојанство човека. Комитет такође констатује да је прекршен члан 14 ст. 3 (б, д и е), јер подносиоцу представке није било допуштено да има свог адвоката приликом процеса идентификације, као и да је првостепени суд одбио захтев подносиоца представке да осим свог адвоката позове додатне стручњаке и сведоке, чиме је прекршено право на правично суђење.

У складу са чланом 2 ст. 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, укључујући адекватну надокнаду, као и да предузме покретање кривичног поступка против лица која су одговорна за злостављање подносиоца представке и понављање поступка у складу са гаранцијама садржаним у Пакту. Држава је такође обавезна да спречи сличне повреде Пакта у будућности.

Представка бр. 1369/2005, Kulov v. Kirgistan од 11.11. 2004. године

Подносилац представке је Феликс Кулов, држављанин Киргистана. У време хапшења био је лидер опозиције у Киргистану, која је критиковала тадашњи режим и предлагала различите политичке мере за реформу земље, због чега је уследио прогон против њега и хапшење.

Приликом разматрања представке, Комитет констатује да је прекршен члан 7 због тога што подносиоцу представке за време притвора, у укупном трајању од две године и четири месеца, није био дозвољен контакт са спољним светом, нити путем преписке и комуникација, нити је породица могла да га посећује. Комитет подсећа на свој општи коментар 20 о забрани мучења и нехуманог поступања и кажњавања. Комитет закључује да је прекршен члан 7 Пакта, јер је подносилац представке био изложен нехуманом и понижавајућем поступању, чиме се вређа његово урођено достојанство.

Комитет констатује да је одлука о притвору била незаконита јер истражитељи нису имали доказа да је подносилац представке желео да побегне или омета истрагу. Притвор, на основу законитог хапшења, мора бити оправдан у свим околностима, тј.

ако треба да се спречи злочин или ако прети понављање злочина. Како није било образложења хапшења подносиоца представке, дошло је до кршења члана 9 ст 1 Пакта. Како је подносиоцу представке одређен притвор у преткривичном поступку, без његовог саслушања пред судијом или другим службеним лицем које законито врши власт, дошло је до кршења члана 9 ст. 3 Пакта.

Подносилац представке је осуђен пред војним судом, без присуства јавности, што доводи у питање непристрасност суда и стандарде независности. Комитет подсећа на своју судску праксу да суд мора обезбедити адекватне објекте за присуство лица заинтересованих да присуствују суђењу. Неиспуњење ових услова представља кршење члана 14 ст. 1. Комитет сматра да је прекршена претпоставка невиности, јер су национални медији подносиоца претпоставке приказивали као криминалца, адвокатима је ограничено време да проуче доказе, а судови су одбили, без образложења, да позову сведоке. Због ових околности Комитет сматра да је прекршен члан 14 ст. 2,3 (б), (ц), (д) и (е) Пакта. Како подносиоцу представке и адвокатима није било дозвољено да присуствују поступку пред Врховним судом, иако је био присутан тужилац, Комитет сматра да је прекршен члан 14 Пакта.

У складу са чланом 2 ст. 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, укључујући адекватну надокнаду, као и да предузме покретање кривичног поступка против лица која су одговорна за злостављање подносиоца представке на основу чл. 7. Држава је такође обавезна да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1442/2005, Kwok v. Australia од 25.11. 2005. године

Подносилац представке је кинеска држављанка, која је у притвору у Аустралији и чека депортацију у Кину. Она је из Кине пошла у Аустралију с туристичком визом. Желела је да обиђе сина, али је на аеродрому у Хонолулуу одбијен њен улазак од стране имиграционог одељења САД-а. Упозорена је да је од стране кинеских власти осумњичена за примање мита и да је издат налог за њено хапшење од стране кинеских власти. На повратку у Аустралију, притворена је и одбијена јој је молба за азил. Подносилац представке је у затвору дуже од четири године и тврди да би уколико буде депортована у Кину могла бити осуђена на смртну казну. Кина није ратификовала Пакт или други факултативни протокол.

Комитет налази да је прекршен члан 9 због произвољности притвора, који траје сувише дуго и који је могао бити замењен мање инвазивним средством за постизање истог циља. Комитет подсећа да држава уговорница има укинута смртну казну и да би кршила право појединца на живот према чл. 6 ст. 1 Пакта, ако би депортовала особу, без адекватних гаранција, у матичну државу у којој постоји основана сумња и реална опасност да ће та особа бити осуђена на смрт.

Комитет сматра да подносилац представке има право на одговарајућу накнаду због кршења члана 9 Пакта и заштиту од депортације у Кину, без адекватних уверења од стране кинеских власти. Држава је такође обавезна да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1520/2006, Mvamba v. Zambia од 29.06. 2005. године

Подносилац представке је Мунгуванбуто Кабве Питер Мвамба, држављанин Замбије, бивши високи полицијски службеник, осуђен 1999. године на смртну казну

вешањем, за кривично дело убиство. У тренутку подношења представке чека на одлуку по жалби коју је поднио Врховном суду Замбије у августу 2001. године. На одлуке по жалбама у Замбији се чека између 2 и 15 година. Приликом привођења је одведен у полицијски штаб где је злостављан и мучен.

Комитет констатује да је подносилац представке осуђен на смртну казну, која се обавезно изриче за убиства у Замбији, те да обавезно изрицање и наметање смртне казне, без испитивања датих околности, представља произвољно лишење живота, супротно члану 6 Пакта, који подразумева право на правично суђење. Због лошег третмана лица лишеног слободe у преткривичном поступку, које по ставовима Комитета мора бити третирано у складу са стандардним минималним правилима за поступање са затвореницима. Овакви услови притвора (три дана окован лисицама, без хране и воде, мала прљава ћелија...), крши право лица лишеног слободe да се са њим поступа са поштовањем урођеног достојанства људске личности, што је у супротности са чланом 10 ст. 1 Пакта. Комитет сматра да најава у медијима да је подносилац представке крив, представља кршење претпоставке невиности, која је од суштинског значаја за заштиту људских права.

Комитет подсећа на Општи коментар бр. 32 (2007) о праву на једнакост пред судовима и трибуналима и право на правично суђење, према којој, претпоставка невиности намеће тужилаштву доказивање оптужбе, гарантује да се ни једна кривица не може претпоставити док се оптужба не докаже и захтева да особе оптужене за кривично дело морају бит третиране у складу са овим принципом. Општи коментар и судска пракса Комитета захтева од државних органа да се суздрже од давања јавних изјава које афирмишу кривицу оптуженог и тиме прејудуцирају исход суђења. У овом случају Комитет сматра да је дошло до кршења члана 14 ст 2 Пакта. Комитет подсећа на Општи коментар 32, да се посебан значај треба придавати жалби у случајевима смртне казне и о жалби одлучивати без одлагања. У конкретном случају, подносилац представке чека на одлуку по жалби дуже од 8 година, па да се оволико дугим кашњењем крши његово право на преиспитивање његовог случаја без одлагања, прописано чланом 14 ст. 3 и 5 Пакта. Комитет даље налази да наметање смртне казне, без испуњења услова из члана 14 Пакта представља нечовечно поступање и у супротности је са чланом 7 Пакта.

У складу са чланом 2 ст 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, који треба да обухвати преглед његове осуде у складу са гаранцијама садржаним у Пакту, као и адекватну репарацију, укључујући и надокнаду, као и да предузме покретање кривичног поступка против лица која су одговорна за злостављање подносиоца представке на основу чл. 7. Држава је такође обавезна да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да призна свим појединцима на својој територији права призната Пактом, као и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1588/2007, Benzaiza v. Algeria од 13.03.2007. године

Представку је поднео унук у име своје баке, која је у тренутку хапшења имала 68 година. Ухапшена је од стране наоружаних, маскираних војних официра, у присуству чланова своје породице, без налога надлежног органа, њен притвор није регистрован у полицијском регистру притвореника и нема званичних докумената о њеном боравку у затвору и даљој судбини. Нестала је у затвору и поред бројних петиција упућених надлежним службама породица није сазнала шта се с њом догодило.

Комитет признаје патњу особе која је заточена на неодређено време и лишена свих контаката са спољним светом. Комитет подсећа на забрану мучења окротног,

нехуманог и понижавајућег поступања и препоруку државама потписницама Пакта, сходно општем коментару бр. 20 (1992), да не поступају на овај начин са ухапшеним особама. У овом случају нестанак особе представља кршење члана 7 Пакта. Овај члан је прекршен и према породици нестале особе, због патње коју је изазвао нестанак члана породице. Комитет констатује и кршење члана 9, јер је особа произвољно ухапшена и држана у изолацији. Присилан нестанак особе, која је била у рукама државних органа када је последњи пут виђена, представља одбијање државе да ту особу призна пред законом и Комитет сматра да је прекршен члан 16, којим је утврђено право сваког појединца да буде признат као субјект права, а присилан нестанак и одбијање надлежних да признају шта се с тим лицем догодило је негирање тог права и представља повреду урођеног достојанства човека и представља кршење бројних права прописаних Пактом (признавање личности пред законом чл. 18, право на слободу и безбедност личности чл. 9, право да се не буде подвргнут мучењу и другом свирепом, нечовечном или понижавајућем поступку или кажњавању, чл. 7, и право да се са свим лицима лишеним слободе мора поступати хумано и са поштовањем урођеног достојанства људске личности, чл. 10, као и повреду права на живот, чл. 6. Комитет сматра да су у односу на баку прекршени чланови 7, 9 и 16 и чл. 2 у вези са чланом 6 ст. 1, а према подносиоцу представке и осталим члановима породице прекршени су чланови 7 и 2 ст. 3 Пакта.

У складу са чланом 2 ст. 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, посебно спровођење темељне истраге о нестанку баке подносиоца представке, казни починиоце, информисе подносиоца представке о резултатима истраге, обезбеди адекватну надокнаду подносиоцу представке и члановима породице, као и да предузме покретање кривичног поступка против лица која су одговорна за злостављање подносиоца представке, на основу чл. 7. Држава је такође обавезна да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да призна свим појединцима на својој територији права призната Пактом, као и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1640/2007, El Abani v. Libia од 15.10. 2007. године

Подносилац представке је син Абделакима ел Абаниа, који је био судија у Триполију. Због пресуде коју је донио, саслушан је у Министарству правде, пред министром правде. Пошто је поновио став који је заступао у пресудама, министар му је рекао да је ухапшен. Чланови унутрашње безбедности су га ухапсили у кабинету министра, без налога и правног основа за хапшење. Три месеца је мучен и држан у изолацији, пре него што је одведен у затвор. За првих 6 година затвора држан је у потпуној изолацији, у посебном делу затвора, без контакта са осталим затвореницима, породицом или адвокатом. После 11 година, први пут му је, на основу посебног одобрења, омогућен разговор са женом у трајању од 15 мин. Осуђен је на укупно 13 година затвора, 10 за наводно “непријављивање разговора са противницима у иностранству” и 3 за “поседовање експлозива”. Након издржане казне, није пуштен, већ је провео у затвору још 5 година, тј. укупно 18 година.

Комитет сматра да је због аката мучења, дужине затвора у трајању од 18 година, као и спречавања комуникације са спољним светом, прекршен члан 7 Пакта у односу на господина Ел Абанија.

Комитет налази да је због изложености породице патњи и стресу, као и због нестанка њиховог оца (јер нису знали да ли је жив), у периоду од хапшења 1990. до краја 2001. године, прекршен члан 7, у вези са чланом 2 ст. Пакта у односу на чланове

породице. Комитет подсећа да је чланом 9 ст. 4 предвиђено да се судски мора преиспитати законитост притвора, како би се омогућило ослобођење притвореника, уколико је његов притвор проглашен неспојивим са одредбама Пакта, посебно оних из чл. 9 ст. 1. У овом случају особа је држана у притвору 11 година, док је изведена пред судију, а након што је издржао целу казну, у трајању од 13 година, није пуштен из притвора још пет година, тако да никад није успео да оспори законитост свог притвора, због чега Комитет налази кршење члана 9 Пакта, због мучења и држања лица у изолацији у почетном периоду у трајању од 12 година и понавља да се с лицем лишеним слободе мора поступати хумано и са поштовањем његовог достојанства. Прекршен је и чл. 10 ст. 1 због непружања медицинске помоћи. Пошто је оца подносиоца представке војни суд осудио на 13 година затвора, иако је био цивилно лице, Комитет налази да је прекршен члан 14 ст. 1 и 3 (а) до (д) Пакта. Комитет подсећа на свој Општи коментар бр. 32 (2007) у којем се наводи да, иако Пакт не забрањује суђење цивилима у војним судовима, ипак таква суђења треба да буду изузетак и одвијају се под условима пуне гаранције предвиђене чланом 14 Пакта.

Нестанак оца подносиоца представке у периоду од 12 година (јер породица није могла да га види и није знала ништа о њему), представља кршење члана 16 Пакта. Комитет указује да отац подносиоца представке није имао приступ делотворном и применљивом правном леку, чиме се крши члан 2 ст. 3, у вези са чл. 6 ст. 1 и чл. 7. Комитет истиче значај успостављања одговарајућих судских и административних механизма државе чланице за решавање повреда права у оквиру домаћег законодавства, сходно Општем коментару Комитета бр. 31 (2004), који се односи на опште законске обавезе за хумани третман лица лишених слободе.

У складу са чланом 2 ст 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, који треба да обухвати темељну и ефикасну истрагу о нестанку оца подносиоца представке, адекватне информације о резултатима истраге и одговарајућу надокнаду оцу подносиоца представке, као и осталим члановима породице, због патњи које су претрпели. Држава треба да спроведе истрагу о наводном кршењу људских права, посебно присилног нестанка и мучења, као и да предузме покретање кривичног поступка против лица која су одговорна за злостављање оца подносиоца представке на основу чл. 7. Држава је такође обавезна да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да призна свим појединцима на својој територији права призната Пактом, као и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1870/2009, Sobhraj v. Nepal од 21.11. 2008. године

Подносилац представке је Чарлс Гурмурк Собрај (Charls Gurmurkh Sobhraj), француски држављанин, ухапшен у септембру 2003. године у Непалу, иако је имао важећу визу, издату од конзулата Непала у Паризу. Ухапшен је, наводно, због верификације идентитета. Заточен је 25 дана без помоћи адвоката и није имао преводиоца у току суђења и изрицања пресуде. Оптужен је за поседовање лажних исправа, а затим је оптужен за убиство, које се наводно догодило у децембру 1975. године.

Приликом суђења подносилац представке није могао да оспори сведоке који су сведочили против њега, нити да тражи саслушање било ког сведока за своју одбрану, јер није имао адвоката и није говорио и разумео непалски језик. У августу 2004. године осуђен је на казну затвора. Држан је у строгој изолацији, без могућности да оспори оптужбе које му се стављају на терет. Тврдио је да је први пут дошао у Непал 2003. године и да му се не може приписати убиство које се десило 1975. године.

Комитет сматра да је прекршено право на правично суђење, јер оптуженом није дозвољено да се у кривичном поступку изрази на свом језику, а немогућност ангажовања преводиоца представља кршење члана 14 ст. 3 (е) и (ф), док немогућност ангажовања адвоката у почетној фази поступка, представља кршење члана 14 ст. 3 (б) и (д) Пакта. Због кршења претпоставке невиности, прекршен је чл. 14 ст 2 Пакта, јер је терет доказивања кривице померен са судова на подносиоца представке.

Како је током поступка више рочишта одлагано или отказано, а продужавани су и првостепени и другостепени поступак у свим фазама, прекршен је члан 14 ст. 3 (ц) Пакта, јер је држава у обавези да обезбеди ефикасно одвијање поступка, без непотребног одлагања. Пошто није обезбеђена непристрасност судова, прекршен је чл. 14 ст. 1 и 5. Изолација у самици, лоши затворски услови и недостатак медицинске помоћи су усмерени на непоштовање урођеног достојанства људске личности, па с тим у вези, Комитет сматра да је прекршен члан 10 ст. 1 Пакта.

У складу са чланом 2 ст 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, који треба да обухвати завршетак поступка и накнаду. Држава је такође обавезна да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да призна свим појединцима на читавој својој територији права призната Пактом, као и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1402/2005, Tatiana Krasnova v. Kirgistan од 23.03.2005. године

Подносилац представке је Татјана Краснова, држављанка Киргистана. Представку подноси у име свог сина Михаила. Он је пронашао мртво тело особе, са бројним убодним ранама, на степеништу зграде у којој је живео. Полиција га је саслушавала без присуства мајке, мада је био малолетан, имао је 14 година, али уз присуство адвоката. У притвору је претучен, имао је повреде на глави, како би добили од њега признање. Приликом претреса стана у ком су живели, није била присутна мајка, ни адвокат. Том приликом одузете су Михаилове патике, да би касније биле приказане као доказ приликом наводно почињеног убиства. Сви прегледи, обухватајући и биолошка испитивања и психијатријски преглед, обављани су без присуства мајке и адвоката. Био је затворен дуже од 72 сата, а храна му је била ускраћена 24 сата. Недељу дана касније, новине су објавиле његову слику као слику убице. Михаило је био ослобођен оптужнице за тешко убиство, због недостатка доказа и због чврстог алибија, јер је у тренутку злочина био у школи. Међутим, породица убијене особе уложила је жалбу Окружном суду, који је Михаила прогласио кривим за тешко убиство и који га је осудио на 12 година затвора, који би служио у затвору за малоленике. Главни доказ су биле мрље, за које се наводно утврдило да су од крви. Заточен је у малој ћелији, где су затвореници спавали у сменама јер нису имали кревете. Након уложене жалбе Врховном суду, који је укинуо пресуду и предмет вратио Основном суду, који је Михаила поново осудио на осам година затвора. Поступајући по жалби, виши суд је укинуо ову пресуду и предмет поново вратио Основном суду, који је овог пута донио ослобађајућу пресуду. Тужилаштво је уложило жалбу на пресуду и Врховни суд је поново Михаила прогласио кривим и осудио га на 12 година затвора. Након тога је Михаил побегао и нема информација о његовом месту боравка.

Комитет констатује кршење члана 7, због тортуре и мучења у затвору. Комитет констатује да подносилац представке и њен син нису били информисани о разлозима хапшења, када је први пут саслушаван, чиме су повређена права из члана 9 став 2 Пакта. Како адвокат није присуствовао најважнијем сучељавању Михаила и сведока који су га теретили за наводно убиство, прекршен је члан 14 став 3 (б). Комитет

констатује да је поступак трајао сувише дуго, при чему је Михаило три пута проглашен кривим и три пута ослобођен на основу истих доказа, изјава сведока и сведочења саопштених наглашава да се све фазе поступка морају одвијати “без непотребног одлагања”, па је прекршен члан 14 став 3 (б) Пакта. Због бројних контрадикторности судских ставова у овом процесу, Комитет сматра да није испоштовано фер и непристрасно суђење, чиме је прекршен члан 14 став 3 (б) и 3 (ц) Пакта, као и да није имао користи од права на правично суђење, сходно члану 14 ст. 1 Пакта.

У складу са чланом 2 ст 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцу представке обезбеди делотворан правни лек, који треба да обухвати поновни преглед његове пресуде и накнаду. Држава је такође обавезна да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да призна свим појединцима на читавој својој територији права призната Пактом, као и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1410/2005, Ievdokimov and Rezanov v. Russian Federation од 20.03.2004. године

Подносиоци представке су Денис Јевдокимов и Артион Резанов, држављани Руске Федерације, на издржавању казне затвора. Жале се због немогућности гласања на парламентарним изборима. Уставом Руске Федерације, у чл. 32 ст. 3, ограничено је право лица лишених слобода да гласају. У свом образложењу, држава чланица се позива на чл. 29 Универзалне декларације о људским правима којом су предвиђена ограничења права и слобода, као што су “предвиђена законом искључиво у циљу обезбеђења нужног признања и поштовања права и слобода других од задовољења правичних захтева морала, јавног поретка и општег благостања у демократском друштву”. Комитет подсећа на Општи коментар бр. 25 (1996) у којем наводи да право да гласају и да буду бирани није апсолутно право и да се на то право могу наметнути ограничења, уколико нису дискриминаторска и неразумна. Уколико постоји суспензија, она треба да буде ограничена и сразмерна преступу, а затворски систем мора да подразумева њихово поравнање и социјалну рехабилитацију.

Принцип 5 указује да: “Осим оних ограничења која су доказана нужним због чињенице притвора, сви затвореници задржавају људска права и основне слободе из Универзалне декларације о људским правима.” Комитет констатује да држава уговорница, чије законодавство прописује одузимање права гласа свим осуђеним лицима на казну затвора, а не пружа никакве аргументе у погледу критеријума за ограничење, поступа супротно члану 25 Пакта, у вези са чланом 2 ст. 1 Пакта.

У складу са чланом 2 ст 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцима представке обезбеди делотворан правни лек. Држава уговорница је у обавези да усклади своје законодавство с Пактом, да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да призна свим појединцима на читавој својој територији права призната Пактом, и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1412/2005, Butovenko v. Ukraine од 28.03.2005. године

Подносилац представке је Владимир Бутовенко, украјински држављанин. Ухапшен је под сумњом да је учинио два убиства. Испитиван је у полицији у отсуству адвоката и без моућности да пружи објашњење спорне ситуације. Након испитивања је стављен у ћелију, где је уз ужасне услове притвора био изложен физичком и

психолошком притиску да призна кривицу (електрични каблови, гумене палице и чекићи).

Осуђен је на доживотну казну затвора, иако је максимална казна затвора за то кривично дело, према Кривичном закону у Украјини, била 15 година.

Комитет сматра да примена физичких и психичких притисака за признавање кривице представља кршење члана 7 и 14 ст. 3 (г). Комитет подсећа на своју судску праксу: “да нико не може бити приморан да сведочи против себе или призна кривицу”.

Држави у овим ситуацијама пада на терет да су оптужени дали изјаве својом вољом, а не под притиском.

Због повреда добијених у притвору, прекршен је члан 7 Пакта. У овим ситуацијама држава је у обавези да притужбе за злостављање хитно и детаљно истражи.

Приликом хапшења и притвора није поступано у складу са законом државе чланице, подносиоцу представке није био обезбеђен адвокат у прописаном року од 24 сата након хапшења, а осумњичени није изведен пред истражног судију да објасни спорну ситуацију. Све ове околности указују на кршење члана 9 ст. 1, 14 ст. 3 (б) и (д) Пакта.

Тешки услови у затвору (мале ћелије, претрпаност, недостатак кревета, недостатак светлости, загађен ваздух...) указују на кршење члана 10 ст. 1 Конвенције. Комитет указује да државе морају поступати у складу са минималним правилима за лица лишена слободе.

Како оптужени и његов адвокат нису могли да присуствују свим фазама поступка, што је супротно владавини права и начелу једнакости, због неправедног суђења, пристрасности суда, (јер ни тужилац није учествовао у прелиминарном рочишту), непоступању у складу са законом о кривичном поступку државе потписнице и непоштовања гаранције поштеност суђења, све то указује на кршење чл. 14 ст. 1 и 3 (е) Пакта.

Комитет подсећа да је аутор представке у преткривичном поступку био изложен незаконитим методама испитивања да призна кривицу, чиме је прекршен чл. 14 ст. 1 и 2 Пакта.

У складу са чланом 2 ст 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцима представке обезбеди делотворан правни лек. Лек треба да укључи непристрасну, ефикасну и детаљну истрагу о тврдњама подносиоца представке, процесуирање одговорних и пуну одштету, укључујући и одговарајућу компензацију. Држава уговорница је у обавези да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да призна свим појединцима на својој територији права призната Пактом и да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Представка бр. 1449/2006, Umarov v. Uzbekistan од 20.01.2006. године

Представку подноси Индира Умарова, у име свог супруга Сањар Гјасовица Умарова, који су држављани Узбекистана. Господин Умаров је бизнисмен, који живи у Узбекистану, а повремено и у Сједињеним Америчким Државама. Оснивач је Саншајн (Sunshine) коалиције из Узбекистана, која се бави социјалним питањима, подршком демократском развоју друштва и људским правима. Основни циљ су јој реформе и демократизација друштва.

Убрзо је тужилаштво Узбекистана покренуло истрагу предузећа којима управља Умаров. Поднео је тужбу за клевету против недељног листа који је у својим чланцима оклеветао његов углед, част и достојанство и саслушаван је у вези с поднетим тужбом. Дан касније, полиција је претресла његову кућу и запленила документа која су се

односила на Саншајн коалицију. Умаров је ујутро одведен у притвор, где је у изолованој ћелији провео 19 дана. Оптужен је за проневеру и тешку крађу у вези с нафтном компанијом, у којој је раније имао власнички удео.

Два дана касније, посетио га је његов адвокат, али Умаров није реаговао на његово присуство, иако су се познавали од раније и био је у веома лошем психо-физичком стању. Адвокат и супруга су се више пута безуспешно жалили надлежним органима на лоше услове у затвору, који угрожавају људско достојанство, на погоршање здравља затвореника, на могуће малтретирање и давање психотропних лекова током истраге и суђења, а игнорисани су и њихови захтеви за пружање медицинске помоћи. Комитет сматра да овакав третман представља кршење члана 9 ст. 1, 3 и 4, 10 ст. 1, 19 ст. 2 и 26 Пакта. Комитет сматра да терет доказивања, у погледу основаности мучења и злостављања, не може бити само на подносиоцима представке, посебно што држава чланица има приступ релевантним информацијама.

У члану 4 став 2 Факултативног протокола, одређено је да држава уговорница има обавезу да истражи све наводе о кршењу Пакта, поднете против ње и њених органа. С тим у вези Комтет сматра да је прекршен члан 7 Пакта. Како је Умаров задржан у привременом притвору 19 дана, што је у супротност са домаћим кривичним прописима, који захтевају ослобођење из привремене ћелије у року од 72 сата, прекршен је члан 9 ст. 1 Пакта, као и члан 9 ст 3, јер је затворенику обезбеђено присуство адвоката тек после 11 дана, тако да није могао да припреми своју одбрану на прави начин. Самим тим што затвореник није могао да контактира адвоката, није успео да оспори законитост свог притвора, јер није било накнадног судског преиспитивања законитости притвора, од хапшења до суђења, чиме је прекршен члан 9. Ст. 3 Пакта.

Комитет налази да је господин Умаров осуђен за економски злочин, који се односи на проневеру и крађу, а претрес у кући је извршен због Саншајн коалиције, па Комитет налази да је господин Умаров, као лидер Коалиције, ухапшен да не би могао да испољава своје политичке ставове, па је овим прекршен члан 19 ст. 2 и чл. 26 Пакта.

У складу са чланом 2 ст. 3 Пакта, држава уговорница је у обавези да подносиоцима представке обезбеди делотворан правни лек. Држава уговорница је у обавези да покрене кривични поступак и казни лица одговорна за злостављање и пружи господину Умарову одговарајућу репарацију, укључујући и адекватну надокнаду. Држава уговорница је у обавези да спречи сличне повреде Пакта у будућности, као и да призна свим појединцима на својој територији права призната Пактом, да у року од 180 дана достави Комитету информацију о предузетим мерама и да објави мишљење Комитета.

Комитет у Општим коментарима слободу личности сматра правом дубоке важности. Члан 9 Међународног пакта о грађанским и политичким правима признаје и штити слободу и безбедност личности. Слобода личности се односи на слободу од физичког заточеништва, а не на општу слободу деловања, а безбедност се односи на слободу лица од повреда на телу и очување телесног интегритета и право је на личну безбедност, независно од права на слободу личности. Члан 9 ово право гарантује свима. “Сви, обухвата девојчице и дечаке, војнике особе с инвалидитетом, странце, осуђена лица и лица ангажована у терористичким активностима.”¹⁴⁷ Лишавање слободе подразумева полицијски притвор, затвор после осуде, кућни притвор, присилне хоспитализације, заточеништво у забрањеној зони аеродрома и транспортовање лица противно његовој вољи, као и свако лишење личне слободе, без слободног пристанка. Лица која добровољно иду у полицијску станицу и знају да су слободна да оду у било које време, нису лица лишена слободе.

¹⁴⁷ Општи коментар бр. 35, 2013, стр. 2.

Државе чланице имају дужност да штите право на слободу лица од стране трећих лица (отмице, терористичке групе), као и да штите појединце од погрешног лишења слободе од стране институција државе.

Ово право на слободу личности није апсолутно, јер признаје да лишавање слобде може бити оправдано у погледу извршавања кривичних закона за заштиту права других лица. Став 1 овог члана захтева да се лишавање слободе спроводи уз поштовање владавине права, тј. произвољно хапшење или притвор је оно које нема никакав правни основ.

Комитет¹⁴⁸ сматра да хапшење треба што више индивидуализовати и проценити разлоге за сваког појединца (да ли постоји опасност од бекства, злочина над другима или ризик од дела против националне безбедности, ментално здравствено стање), а не примењивати обавезна правила за широке категорије лица. Уместо хапшења требало би, уколико се процени као основано, предузимати мере јемства, обавезног јављања и остале мере за спречавање бекства, а одлуке о притвору морају подлегати поступку ревизије од стране овлашћених тела. Истражни притвор се мора разликовати од третмана затвореника који служе казну, требало би да усмеравају на рехабилитацију и друштвену реинтеграцију затвореника.

У тренутку хапшења, које представља покретање лишавања слободе, лица морају бити обавештена, на језику који разумеју, о разлозима хапшења и о оптужби која им се ставља на терет. Став 2 члана 9 који се односи наобавештење о хапшењу, разликује се од обавештења предвиђеног у члану 14 ст 3, где се члан 9 односи на ухапшена лица и обавештење о оптужби служи да олакша одређивање исправности привременог притвора, док обавештење о оптужби, на основу члана 14 ст. 3, служи да олакша одбрану од оптужби, а односи се и на кривична дела оптужених који су остали на слободи.¹⁴⁹

Лице се мора без одлагања извести пред судију. Физичко присуство лица пред судијом говори о његовом третману у притвору и штити његову безбедност од мучења и нечовечног и понижавајућег поступања.

Комитет сматра да лица не би требало да се враћају у полицијски притвор, него у неки други посебан објекат, под управом другог органа, јер настављање полицијског притвора представља ризик од злостављања. Притворено лице има право на суђење у разумном року или пуштање на слободу. Овај захтев се преклапа са правом да се суди без непотребног одлагања и заштићен је чланом 14 ст 3 (ц), с тим што се члан 9 односи на период притвора у преткривичном поступку, односно на време притвора између хапшења и првостепене пресуде, а члан 14 на период од када је оптужени ослобођен до почетка суђења или када је појединац притворен након првостепене пресуде. Оправданост хапшења мора бити процењена за свако лице појединачно, у зависности од околности сваког случаја и понашања оптуженог током поступка, док треба избегавати притвор у преткривичном поступку малолетника, а када се малолетно лице ипак притвори, има право да нарочито хитно буде изведено пред суд, сходно члану 10 ст. 2(б). Период истражног притвора не би требало да се одређује на основу потенцијалне казне за лица оптужена за злочин, него сходно утврђеној потреби о притвору.

Уместо притвора, судови треба да испитају алтернативне могућности. Тако се уместо притвора пре суђења, обезбеђење присуства осумњиченог лица може регулисати пуштањем уз кауцију, коришћењем електронске нарукнице идр. Требало би да постоји периодично испитивање неопходности и разумности притвора, а ако време

¹⁴⁸ Ибид, str. 6.

¹⁴⁹ Ибид, str. 10.

које је окривљени провео у притвору достиже дужину максималне казне прописане за кривично дело за које се терети, оптужени треба да буде ослобођен.

Чланом 9 ст. 4 Пакта, предвиђено је право свакога лица лишеног слободе, хапшењем или притвором, да покрене поступак пред судом, како би суд без одлагања одлучио о законитости притвора и наредио пуштање на слободу, ако притвор није заснован на закону, чиме се чува принцип *habeas corpus*.

Одлуке Комитета против тортуре

Комитет против тортуре је тело Уједињених нација које утврђује, да ли је држава у односу на подносиоца представке прекршила права гарантована Конвенцијом против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака и донете одлуке објављује у својим периодичним извештајима (*Reports of Committee against Torture*).

Приликом истраживања праксе Комитета против тортуре издвојене су одлуке о представкама, у којима се Комитет позива на повреду људског достојанства, као разлог за кршење неког од права загарантованих Конвенцијом:

1. Представка бр. 262/2005, *V. L. v. Switzerland* од 12.01.2005. године, прекршени чланови Пакта, А/ 59/44
2. Представка бр. 189/2001, *Boyabdallah v. Tunisia* од 20.01.2006, прекршени чланови 7,9 ст. 1,3,4, 10 ст. 1 и 19 ст. 2, 26 Пакта, А/59/44 супп 2004.
3. Представка бр. 297/2006, *Bachan Singh Sogi v. Canada* од 16.11.2007. године прекршени чланови 3 и 22 Пакта, А/64/44 и А/65/44
4. Представка бр. 428/2010, *Kalinichenko v. Maroco* од 12.08.2010. године, прекршени чланови 3 и 22 Пакта, А/67/44
5. Представка бр. 368/2008, *Sonko v. Espania* од 23.10.2008. године, прекршени чланови Пакта, А/67/44
6. Представка бр. 189/2001, *Boyabdallah v. Tunisia* од 20.01.2006, прекршени чланови 7,9 ст. 1, 3, 4, 10 ст. 1 и 19 ст. 2, 26 Пакта, А/59/44 супп 2004.

Представка бр. 189/2001, Boyabdallah v. Tunisia од 20.01.2006. године,

Подносилац представке је господин Бојабдалах Латиф (*Boyabdallah Latief*), држављанин Туниса.

Живи у Швајцарској, где има избеглички статус.

У Тунису је био активни члан Исламистичке организације Енахда (*Ennahda*). У јулу 1987. је притворен и смештен у самицу. Касније је премештен у други затвор, а породица није знала у ком је затвору, нити било који податак о њему. Преживео је осам тортуре, између осталог најтежи облик мучења звани “печена пилетина”, што значи да су опушци цигарета гашени на његовом лицу.

Држава чланица је истицала да наводи о мучењу нису тачни, јер је успоставила превентиве против мучења да би спречила урушавање достојанства и физичког интегритета сваког појединца, те спровела обуке полицијских служби за заштиту људских права, као и да се у затворима води рачуна о поштовању људског достојанства. Без обзира на ове наводе државе чланице, Комитет је констатовао да се због очигледних трагова насиља на телу подносиоца представке, као и

неуропсихијатријских поремећаја насталих у затвору, мора хитно покренути истрага у вези последица тортуре. Држава потписница мора да организује систематске прегледе затвореника, да би се уочиле евентуалне последице тортуре. Свако друго поступање је супротно чл. 12 Конвенције против мучења и других свирепих, нечовечних или понижавајућих казни и поступака.

Чланом 13 Конвенције не захтева се формално подношење жалбе, већ је надлежни орган државе у обавези да одмах испита лице за које се сумња да је жртва тортуре.

Комитет констатује да је у конкретном случају прекршен члан 12 и 13 Конвенције, јер није спроведена истрага о тортури.

Комитет ургира да држава потписница спроведе истрагу о наводима представке који се односе на тортуру и здравствени третман подносиоца представке и да у року од 90 дана информисе Комитет о предузетим корацима.

Представка бр. 297/2006, Bachan Singh Sogi v. Canada од 16.11.2007. године

Подносилац представке је Индус који је илегално боравио у Канади. Није имао дозволу боравка и испоручен је Индији. Приликом транспорта до Индије, био је преко 20 сати везан, без хране и воде. Овакав третман од стране Канаде представља кршење његових основних људских права. Кад је стигао у Индију испитиван је на аеродрому пет сати, током чега је оптужен за тероризам. Прећено му је смрћу, ако не одговори на поједина питања. Одведен је у полицијску станицу, где је био брутално претучен и мучен електрошоковима током шест дана притвора. Породица и адвокат нису знали где се налази. Пребачен је у другу полицијску станицу, где је поново прошао исту тортуру. Деветог дана је изведен пред судију. Оптужен је да је испоручивао експлозив лицима оптуженим за тероризам и заверу за убиство председника земље. У самици је провео седам месеци, након чега је пуштен на слободу, уз услов да буде саслушаван сваки трећи дан. Приликом тих саслушања доживео је психолошки притисак и претње. Све ово је оставило дубоке трагове тортуре на телу и души подносиоца представке. Адвокат је тражио да се подносиоцу представке омогући да поново отпутује у Канаду и тамо добије сталну дозволу боравка.

Накнадно је изјављена жалба против Канаде о третману подносиоца представке за време повратка у Индију, али није могла бити разматрана јер је Комитет већ разматрао ову представку и истакао је жаљење што ова жалба није поднета пре разматрања представке. Без обзира што се жалба није могла разматрати у оквиру овог поступка, Комитет изражава забринутост због начина на који је тертиран подносилац представке приликом депортације из Канаде.

Комитет сматра да је прекршен члан 3 и 22 Конвенције, те да треба подносиоцу представке надокнадити штету, као и да је потребно да Индија и Канада сагледају околности које су повољније за живот подносиоца жалбе, како би могао несметано да живи у Индији или у Канади.

Члан 3 се односи на обавезу државе уговорнице да неће прогнати или истерати неко лице другој држави, уколико постоје озбиљни разлози да се верује да ће то лице бити изложено мучењу.

Држава потписница је изразила жаљење што није у позицији да спроведе став Комитета, те да сматра да је испунила своје међународне обавезе по овој представи.

Комитет тврди да је депортација спроведена према одлуци владе Индије, у којој је наглашено да није било ризика од мучења подносиоца представке, ако се врати у Индију и да постоји потреба за посебним мерама заштите подносиоца представке. Држава уговорница није испоштовала препоруке Комитета, тако да је Комитет одлучио

да о томе обавести друге механизме Уједињених нација који се баве питањима тортуре, како би се подносиоцу представке пружила адекватна заштита.

Представка бр. 428/2010, Kalinichenko v. Maroco од 12.08.2010. године, прекршени чланови 3 и 22 Пакта А/67/44

Подносилац представке је Алексеј Калиниченко, руски држављанин, који је основао своју фирму у Руској Федерацији, где је радио као финансијски саветник и аналитичар. Како се посао ширио, повезао се са три привредника из региона, од којих су два били чланови Думе. Подносилац представке је сарађивао са локалном банком где је био саветник менаџмента банке. Банка је током тог периода значајно увећала финансијски капитал и почела да привлачи пажњу локалног организованог криминала, који је у сарадњи са два члана Одбора банке. Они су успели да разним трансакцијама и притиском на мањинске акционаре купе контролни пакет акција у неколико предузећа, међу којима је и предузеће партнера подносиоца представке. Они су ове криминалне радње пријавили надлежним органима, али су жалбе одбачене. Партнер подносиоца представке је затворен по основу оптужби, за које се испоставило да су неосноване. Он се наводно убио у затвору. Подносилац представке је настојао да истражи токове новца из банке коју контролише организовани криминал. Ухапшен је у Италији на службеном путу, под оптужбом за проневеру на штету 100 акционара. Док је чекао одлуку Врховног суда, пребегао је у Мароко, где је ухапшен.

Подносилац представке је тврдио да ће бити изложен мучењу, уколико буде испоручен Руској Федерацији. Комитет подсећа да се у закључним запажањима Комитета примећује повећан број оптужби за мучење од стране полиције Руске Федерације, масовна кршења људских права и недовољан ниво самосталности тужилаштва, посебно због проблема које намеће дуална одговорност за кривично гоњење и надзор понашања истражних органа.

Подносилац представке тврди да постоји повећан ризик да буде мучен, уколико буде изручен Руској Федерацији, јер су три његова партнера убијена или нестала. И поред тога, донета је одлука о његовом изручењу, на тражење Руске Федерације, због кривичног дела проневере. Ухапшен је у Руској Федерацији, где је присилно одведен у психијатријску клинику, а затим у самицу без светла у којој је малтретиран. Комитет подсећа да је забрана мучења апсолутна и нема никаквих оправданих разлога за дела тортуре, која представљају повреду достојанства човека.

Комитет сматра да су власти Марока прекршиле члан 3 Пакта, јер су Руској Федерацији изручиле подносиоца представке, иако су постојале основане претње и околности да ће подносилац представке бити подвргнут мучењу, што је додатно појачано смрћу или нестанаком три његова пословна партнера. Комитет подсећа на свој Општи коментар бр. 1 (1996) о спровођењу члана 3: “Ризик од мучења мора се процењивати на основама које превазилазе пуку теорију или сумњу и базирају се на постојању предвидивог, реалног и личног ризика од мучења.“

Комитет позива државе чланице да обезбеде обештећење подносиоцу представке, укључујући и компензацију и успостављање ефикасног механизма за праћење, како би се осигурало да подносилац представке не буде подвргнут злостављању и тортури, као и да обавесте Комитет у року од 90 дана о радњама предузетим од стране државе чланице.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Види Општи коментар 2 2007

Представка бр. 368/2008, Sonko v. Espania од 23.10.2008.године

Представку је поднела госпођа Фату Сонко (Fatou Sonko), држављанка Сенегала, настањена у Шпанији, у име свог брата, такође Сонка. Он је, са још четворо Африканаца, покушао гуменим чамцима да пређе на мароканску обалу. Цивилна гарда Шпаније их је пресрела у мароканским територијалним водама, избушила им чамце и пребацила их на свој брод. У близини мароканске обале они су их натерали да скоче с брода и да пливају до обале.

Господин Сонко није знао добро да плива и то је рекао официру Цивилне гарде, држећи се за шину брода. Међутим, официр га је гурнуо у море. Господин Сонко је дозивао помоћ, па је један официр покушао да га спаси, након што га је извукао на обалу, али безуспешно. Господин Сонко је умро и сахрањен је у једној необележеној гробници. Један од његових сапутника је на суђењу изјавио да они нису имали намеру да траже азил у Шпанији, него у Мароку, али шпанска Цивилна гарда уопште није разговарала с њима, већ су их силом натерали да пливају до обале. Шпанија је одрицала своју одговорност, с обзиром на то да се инцидент догодио у мароканским територијалним водама.

Међутим, према међународном поморском праву, одговорност је на држави под чијом заставом је брод који је зауставио избеглице, тј. у овом случају брод државе Шпаније.

Комитет подсећа на Општи коментар бр. 2, где се наводи: “да надлежност и контрола државе уговорнице обухвата *de iure* и *de facto* територију државе, у складу са међународним правом”. Комитет сматра, да су сходно томе, службеници шпанске Цивилне гарде имали контролу над лицима на пловилу и стога били одговорни за њихову безбедност, те да је на држави уговорници терет објашњења околности под којима је господин Сонко умро, с обзиром на то да је био жив кад је избачен с брода у море, чиме је стављен у ситуацију која је изазвала његову смрт.

Комитет сматра да је држава по службеној дужности, сходно члану 12 Конвенције, требала да испита околности под којима је умро господин Сонко, и пре него што је поднета жалба од стране члана породице, уколико су постојале индиције да се ради о мучењу и злостављању, који представљају повреду људског достојанства.

Комитет сматра да су прекршени чланови 12 и 16 Конвенције, јер држава није правовремено спровела истрагу о смрти господина Сонка. Комитет подстиче државу чланицу да спроведе одговарајућу истрагу догађаја, да кривично гони и казни особу за коју се утврди да је одговорна за смрт господина Сонка, да породици обезбеди делотворан правни лек, укључујући и компензацију. У складу са правилом 118 став 5 Пословника, Комитет захтева у року од 90 дана информацију о предузетим мерама.

Представка бр. 262/2005, V. L. v. Switzerland од 12.01.2005. године

Подносилац представке је држављанка Белорусије, која тренуто живи у Швајцарској до њеног повратка у Белорусију. Комитет је преко свог известиоца за нове жалбе и привремене мере, сходно члану 108 свог Пословника, затражио од Швајцарске да не испоручује подносиоца представке Белорусији, до разматрања њене жалбе пред Комитетом. Швајцарска је прихватила овај предлог Комитета.

Супруг подносиоца представке је уочи локалних избора 2000. године, у Белорусији, критиковао председника државе, због чега је више пута саслушаван и упозораван да прекине политичке активности. Напустио је земљу 2001. године и отпутовао у Швајцарску. После годину дана придружила му се супруга и заједно су поднели захтев за азил у Швајцарској, због политичког прогона од власти Белорусије.

Захтев је одбијен после годину дана и морали су да напусте Швајцарску. У захтеву за ревизију ове одлуке, подносилац представке је навела да је застрашивана, да јој је прећено сакаћењем и убиством и да је више пута силована од стране припадника полиције у Белорусији јер су тражили од ње информације о њеном супругу. Све то ју је натерало да дође у Швајцарску. У претходном захтеву није помињала силовање јер је супруг вршио психолошки притисак на њу да то не спомиње. Супруг је нестао 2004. године и није јој познато место његовог боравка.

Приликом одлучивања о овој представи, мора се узети у обзир колико је основан захтев да се особа не испоручи земљи у којој јој прети мучење и злостављање. Комитет мора да процени да ли постоје значајни основи за веровање да ће лице које тражи азил поново бити подвргнуто мучењу у Белорусији. Комитет је свестан лошег стања људских права у Белорусији, о чему сведоче бројни наводи о мучењу и злостављању од стране белоруских власти, као и неспровођење брзе и непристрасне и потпуне истраге о случајевима злостављања и насиљу над женама. Министарство рада Белорусије је 2004. године објавило да је више од 20% жена пријавило сексуално злостављање најмање једном, а Министарство унутрашњих послова Белорусије је 2004. године пријавило повећање броја силовања за 17% у односу на претходну годину. Комитет сматра да не стоје тврдње Швајцарске о фалсификованом лекарском извештају који потврђује силовање, као и тврдње да она неће бити подвргнута мучењу у Белорусији јер није политички активна. У процени ризика од мучења, Комитет сматра да сексуално злостављање од стране полиције представља мучење, и пошто власти у Белорусији нису истражиле овај случај и казниле починиоца, сматра се да постоји оправдана сумња да власти у Белорусији неће заштитити подносиоца представке од даљег злостављања, уколико би подносилац представке била испоручена Белорусији.

Комитет такође сматра да би Швајцарска прекршила члан 3 Конвенције, уколико би ово лице било изручено Белорусији. Комитет позива државу чланицу да га обавести у року од 90 дана о мерама предузетим у овом предмету.

Социолошки аспект деловања Комитета против тортуре огледа се у подстицању држава путем препорука, да унапреде друштвени статус свог становништва и спрече спровођење метода мучења унапређењем законских прописа, пре свега кривичног законодавства, којим се уводи у кривични закон тортуре као кривично дело и дефинише право на правично суђење, као и остале мере за спречавање мучења и нехуманог поступања. Истовремено, Комитет препоручује државама да интензивирају образовање о људским правима, посебно лекара, полиције и војске, у циљу заштите достојанства лица лишених слободе.¹⁵¹

Високи комесаријат Уједињених нација позива и подстиче све државе да искорене сваки акт мучења и “приведу правди мучитеља“ и подсећа да је укидање акта тортуре, почетак истинског поштовања најосновнијег од свих људских права, право на суштинско достојанство и вредност сваког појединца. Мучење је забрањено чланом 5 Универзалне декларације о људским правима и посебним одредбама о људским правима, које подржава већина држава. Мучење не може дерогирати људска права и не може се оправдати било којим околностима и представља злочин против човечности, према међународном праву, а посебно члану 7 Римског статута Међународног кривичног суда.

„Превенција тортуре препоручена је свим државама од стране Светске Конференције о људским правима 1993. године.“¹⁵²

Поводом 60 година од усвајања Универзалне декларације о људским правима, 2008. године, шест тела Уједињених нација¹⁵³ (Комитет против тортуре, Поткомитет за

¹⁵¹ Report of the Committee against torture, A/57/44, 2001/2002, стр. 33/34.

¹⁵² Report of the Committee against torture, A/55/44, 1999/2000, Annex V

превенцију, Специјални извештац о тортури и другим суровим, нехуманим и деградирајућим третманима и кажњавању, Специјални извештац о насиљу над женама, Одбор повереника и Добровољни фонд Уједињених нација за жртве тортуре), посебно апелују: “да се посебна пажња посвети заштити жена и обезбеди окончање насиља над женама и укључе ефикасни правни лекови, здравствена заштита и рехабилитација и прокламују родну равноправност и глобалну кампању за заштиту жена”.¹⁵⁴

Према извештајима Комитета, у Турској постоји лош третман азиланата и депортације се спроводе упркос ризику од мучења. Истиче се недостатак правне помоћи азилантима, приступ УНХЦР-а и независних надзорних тела за странце, изградња адекватних склоништа за азиланте, а упућују и апел држави да азиланте третира с поштовањем људског достојанства.¹⁵⁵

У Гани је законом забрањено телесно кажњавање деце као дисциплинска мера у затвору, али упркос томе, још увек је широко распрострањено телесно кажњавање деце, па чак и у оквиру породице и школе. Држава треба да забрани телесно кажњавање деце посебно “разумно” и “оправдано” кажњавање и промовише алтернативне облике дисциплине, који су у складу са поштовањем урођеног достојанства детета.¹⁵⁶

У вези с кривичним делима тортуре и мучења, Комитет је забринут због благог кажњавања које изричу аустријски судови починиоцима кривичног дела мучења, када су полицајци, којима је умрла жртва приликом хапшења, осуђени на по 4 месеца затвора, условно.

Такође се апелује на државу да приликом испитивања и лекарских прегледа жена треба да обезбеди да се ови прегледи спроводе тако да се сачува достојанство жене¹⁵⁷ која је подвргнута испитивању и прегледу.

За Лихтентштајн, Комитет сматра да ограничен пријем у Центру за избеглице (60 особа) треба проширити. Азиланти су смештени у подземним склоништима, лишени дневне светлости (чл. 3, 11 и 16) Држава треба да повећа капацитете Центра за избеглице, где им треба обезбедити здравствену негу, учење језика, храну и џепарац, као и обезбедити, по могућности алтернативни смештај са поштовањем њиховог достојанства.¹⁵⁸ Комитет је забринут и због праксе да се покривају очи ухапшених лица у циљу заштите идентитета осумњиченог. Комитет констатује да је ова пракса још увек дозвољена законом, те да је треба укинути и наћи друге могућности заштите идентитета који поштују урођено људско достојанство.¹⁵⁹

Узимајући у обзир чињеницу да пракса Међународног суда потврђује забрану телесног кажњавања, укључујући и кажњавање у сврху васпитања и образовања, што је покривено и чланом 126 Кривичног закона, Комитет са забринутошћу примећује да телесно кажњавање у Швајцарској није забрањено законом државе уговорнице (чл. 6) Држава уговорница треба да забрани физичко кажњавање својим законом. Комитет позива државу уговорницу да у Парламенту иницира доношење закона о заштити деце од телесног кажњавања и других повреда њиховог достојанства¹⁶⁰ и да спроведе јавну кампању о негативним ефектима насиља над децом, посебно телесног кажњавања.

¹⁵³ Видети о заштити жена анекс VIII репорт против тортуре А/63/44, 2007/08

¹⁵⁴ Report of the Committee against torture, A/63/44, 2007/2008, Annex VIII

¹⁵⁵ Report of the Committee against torture, A/66/44, 2010/2011, стр. 69

¹⁵⁶ Ибид, стр. 90.

¹⁵⁷ Report of the Committee against torture, A/65/44, 2009/2010, стр. 79.

¹⁵⁸ Ибид, стр. 115.

¹⁵⁹ Ибид, стр. 117.

¹⁶⁰ Report of the Committee against torture, A/65/44, 2009/2010, стр. 120.

5.2. Одлуке Комитета против расне дискриминације

Комитет за елиминацију расне дискриминације је тело Уједињених нација, које спроводи примену одредаба Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације. Обавеза свих држава потписница Конвенције је да спроводе препоруке и мере Комитета против свих облика расне дискриминације, у циљу поштовања достојанства и људских права.

*Представка бр. 30/2003, Rolf Kirchner, Julius Paltiel and Nadeem Butt v. Norway од 17.06.2003. године*¹⁶¹

Подносиоци представке су лидер јеврејске заједнице у Ослу, лидер јеврејске заједнице у Трондхајму и лидер норвешког антирасистичког покрета.

Поднели су представку због говора мржње и расне дискриминације, јер је поводом сећања на нацистичког лидера Рудолфа Хеса, група позната као Бутбојс (Bootboys), позната као насилна и фашисоидна група, одржавала скуп у Ослу, где је њихов вођа одржао говор у коме је вређао и нападао Јевреје, говорећи да су они опљачкали и уништили Норвешку, претећи им да неће одустати од идеја у које је веровао Адолф Хитлер и фаворизовали су људе беле расе у односу на све остале.

Овакав говор повећао је расистичку мржњу, што је у том периоду изазвало неколико инцидентата, у којима је убијен ножем дечак којем је отац био из Гане, а мајка Норвежанка. Вођа групе је осуђен од стране Основног суда, на две године затвора, али је Врховни суд преиначио ову пресуду и ослободио га кривице. Због ослобађајуће судске пресуде, подносиоци представке тврде да им норвешки закони не дају могућност заштите против ширења антисемитизма и расистичке пропаганде и подстицања насиља и расне дискриминације, чиме су прекршени чланови 4 и 6 Конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, који предвиђају стварну заштиту и “правни лек” пред надлежним институцијама у случају дискриминације. Државе чланице позивају се да предузму хитне и ефикасне мере, нарочито у области наставе, образовања, културе и информисања ради борбе против свих облика расне дискриминације.

Комитет налази да је држава прекршила своју обавезу из члана 2 ст. 1 Пакта, према коме се обавезала да неће учествовати у акту дискриминације као и да ће обезбедити да сви државни органи поступају у складу с овом обавезом. Држава је прекршила члан 5, који гарантује свакоме право на једнакост пред законом, право на безбедност и друга грађанска и економска права, сходно овом члану Пакта. Држава је прекршила и члан 6 Конвенције јер није обезбедила адекватан правни лек када је у питању чин расне дискриминације.

Држава је у обавези да подносиоцима представке обезбеди делотворан правни лек, као и да обезбеди да се слични прекршаји не дешавају убудуће, као и да у року од 90 дана Влада информише Комитет о предузетим мерама.¹⁶²

¹⁶¹ Report of the Committee against torture, A/60/18.

¹⁶² Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, A/60/18, 2005, стр. 154.

*Представка бр. 31/2003, Ms L. R. et. Al. v. Slovak Republic, од 5. августа 2003. године*¹⁶³

Подносилац представке је госпођа Л. Р. и 26 других грађана Словачке, ромске националности, који живе у Добжини, Република Словачка.

Општинско веће је било усвојило резолуцију по којој је предвиђена градња адекватног смештаја за Роме у Добжини. Међутим, преко 2000 грађана је поднело петицију против изградње насеља за Роме и та резолуција је укинута. Подносиоци представке тврде да је овим радњама угрожено њихово људско достојанство и прекршен члан 2 ст. 1 тачка ц Пакта, јер није испоштована резолуција, којом би се обезбедио адекватан смештај Ромима, па само укидање резолуције представља кршење наведених одредби Пакта.

Комитет сматра да је држава прекршила чл. 1 Пакта, који се односи на “расну дискриминацију”. Према одредбама овог члана расна дискриминација је: “Свако разликовање, искључивање или давање предности које се заснива на раси, боји, националном или етничком пореклу и које има за циљ да угрози признавање, уживање или вршење, у једнаким условима, људских права и основних слобода у политичкој, привредној, социјалној, културној или било којој другој области јавног живота.” Комитет сматра да укидање резолуције има дискриминаторски ефекат и угрожава, на равноправној основи право на становање, сходно члану 5 став (е) (III) и чл 11 Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима.

Комитет налази да је држава прекршила своју обавезу из члана 2 ст. 1 Пакта, према коме се обавезала да неће учествовати у акту дискриминације, као и да ће обезбедити да сви државни органи поступају у складу с овом обавезом. Држава је прекршила члан 5 који гарантује свакоме право на једнакост пред законом у уживању права на становање, што је супротно члану 5 став (е) (III). Држава је прекршила и члан 6 Конвенције, јер није обезбедила адекватан правни лек, када је у питању чин расне дискриминације.

Држава је у обавези да подносиоцима представке обезбеди делотворан правни лек, конкретно, треба да предузме мере како би обезбедила Ромима смештај у складу са резолуцијом Општинског већа, као и да обезбеди да се слични прекршаји не дешавају убудуће. Комитет очекује да га држава уговорница у року од 90 дана информисе о предузетим мерама, као и да обавести јавност о Мишљењу Комитета у овом предмету.¹⁶⁴

Представка бр. 29/2003, Dragan Durmić v. Serbia and Montenegro, од 02. априла 2003. године 165

Подносилац представке је Драган Дурмић, држављанин Србије и Црне Горе, ромског порекла. Подносилац представке, са још једом особом, покушао је да уђе у једну дискотеку у Београду. Иако су били уредно обучени, није им дозвољен приступ, под изговором да се ради о приватној забави и да немају позивнице, али су истовремено другим особама допуштали да без позивница уђу у дискотеку.

Подносилац је представку поднео против непознатих појединаца запослених у дискотеци, сматрајући да му је као припаднику ромске популације, повређено људско

¹⁶³ Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, A/60/18, 2005.

¹⁶⁴ Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, A/60/18, 2005, стр. 119.

¹⁶⁵ Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, A/61/18, 2006, стр. 112.

достојанство и онемогућен једнак приступ јавним местима. Држава уговорница није успела да истражи случај и утврди које особе, запослене у дискотеци, нису дозволиле приступ Ромима. Због пропуста полиције да спроведе детаљну истрагу, Јавни тужилац није могао да постигне било какав закључак, па суд Србије и Црне Горе није успео ни да одреди датум разматрања предмета ни након шест година после инцидента, образлажући овај поступак распадом Савезне републике Југославије, када је Савезни уставни суд престао да постој, а нови суд Србије и Црне Горе још није био конституисан. Због застарелости предмета више није било могуће предузети било какву даљу истрагу случаја.

Држава тврди да нису исцрпљена сва домаћа правна средства (парнични поступак против власника дискотеке или грађански поступак за накнаду штете), те да је из тих формалних разлога представка неприхватљива.

Комитет је представку прогласио прихватљивом јер сматра да грађански и административни лекови не би били довољно ефикасни, а грађанска тужба за накнаду штете не би била допуштена, јер је пракса да се обустави парнични поступак за накнаду штете по основу кривичних дела, док се не заврше релевантни поступци, те да би сваки од ових поступака био осуђен на неуспех због тешкоћа доказивања са којима се подносилац захтева суочава.

Комитет налази да је држава прекршила своју обавезу из члана 5 ст. ф, који гарантује свакоме право на једнакост пред законом у уживању права, јер је пропустила да испита околности везане за расну дискриминацију испољену против Рома забраном приступа објекту који је у јавној употреби. Комитет сматра да је држава уговорница прекршила и чл. 6 Пакта, јер није обезбедила адекватан правни лек када је у питању чин расне дискриминације.

Комитет препоручује држави да подносиоцу представке обезбеди адекватну компензацију у сразмери за моралну штету коју је претрпео и да предузме мере да полиција, тужилаштво и суд Србије и Црне Горе прописно истраже жалбе у вези с расном недискриминацијом, која би требало да буде кажњива по закону, у складу са чланом 4 Пакта. Комитет очекује да га држава уговорница у року од шест месеци информисе о предузетим мерама, као и да обавести јавност о Мишљењу Комитета у овом предмету

“Комитет сматра да се члан 14 Пакта примењује на све жртве тортуре и остала дела окрутног и нехуманог поступања, те да обештећење жртве подразумева “делотворан правни лек и репарације”, а крајњи циљ је враћање достојанства жртви.

Обештећење подразумева процесне и материјалне радње. У смислу побољшања процесних радњи, држава ће јачати своје законодавство, успоставити механизам жалби, истражне органе и институције, као и независне правосудне органе, способне да утврђују право на доделу обештећења свим оштећеним лицима.

У материјалном смислу, држава треба да обезбеди да жртве тортуре или злостављања добије ефикасну правну заштиту и репарацију, као и средства за што потпунију рехабилитацију, која треба да поправи и обнови штету, коју је жртва претрпела, укључујући угрожавање достојанства и здравља, јер се жртве ретко у потпуност опораве од последица мучења.

Држава треба да обезбеди да закони земље потписнице омогућавају адекватну заштиту и праведну одштету. Према Пакту, држава потписница је у обавези да кривично гони или изручи наводног починиоца дела, када се налази на територији, под њеном јурисдикцијом, као и да усвоји домаће законе који би јој то омогућили.

5.3. Одлуке Комитета против дискриминације над женама

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена примењује одредбе о елиминисању свих облика дискриминације над женама с циљем заштите живота и достојанства жене. Комитет за заштиту жена се залаже за једнакост и равноправност жена у свим областима друштвеног живота и против свих облика потчињавања и насиља. Ниједан обичај, вера или традиција не би требало да буду оправдање било ком облику дискриминације жена у свету, тако да је неопходно поред закона и других прописа из ове области перманентно радити на промени менталитета и друштвене свести о потреби заштите жена од свих врста дискриминације. Поједине државе имају одговарајуће правне прописе, али се континуирано мора усавршавати образовање и култура у пољеду схватања потребе за елиминацијом предрасуда о подели улога у друштву и пружању једнаких могућности женама у свим областима друштвеног живота. Посебно треба елиминисати различите начине психичког и физичког насиља над женама, које представља један од најгрубљих облика угрожавања достојанства жене и кршење основних људских права.

Представка бр. 04/2004, Szijarto v. Hungary од 12. фебруара 2004. године¹⁶⁶

Подносилац представке је госпођа Андреа Сзијарто, држављанка Мађарске, ромског порекла. Тврди да је била присиљена на стерилизацију. Мајка је троје деце. Због компликација у трудноћи, потражила је лекарску помоћ. Лекар је констатовао да је ембрион угинуо и да треба урадити царски рез. Подносилац представке тврди да јој је уз сагласност за обављање царског реза, подметнуто да потпише сагласност да тражи стерилизацију јер више не жели да рађа. Када је након царског реза, где је цео поступак трајао 17 минута, питала лекара када може поново да затрудни, тек тада је сазнала да је стерилисана.

Подносилац представке тврди да је стерилизација имала велике последице на њу и супруга, те да су се због тога лечили од депресије и да она никада не би пристала на стерилизацију, због строгих католичких уверења.

Тужила је болницу због кршења њених грађанских права, јер није дала пристанак на стерилизацију, позивајући се на повреду људског достојанства, које у Мађарској предстаља правно језгро, из којег потичу сва остала права. Жалба је одбијена, с образложењем суда да стерилизација не проузрокује трајну неплодност, јер се трудноћа може остварити и поступком вантелесног зачећа, које финансирају социјалне службе Мађарске.

Комитет налази да је држава потписница прекршила члан 10 (х) Пакта, који се односи на “доступност посебних информација из области образовања ради пружања помоћи у обезбеђењу здравља и благостања породице, укључујући информације и савете о планирању породице”, јер подносилац представке није информисана о поступку стерилизације.

Комитет је у Општим препорукама бр. 24, које се односе на здравље жене, констатовао да здравствене услуге морају да подразумевају пружање потпуних обавештења пацијенткињама о њиховој здравственој ситуацији и тражи пристанак пацијенткиње за здравствену интервенцију, као и да се поштује достојанство пацијенткиње.

¹⁶⁶ Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, A/61/38, 2004.

Комитет даље наводи: “да државе чланице не би требало да дозволе ниједан облик принуде, као што је неусаглашеност око стерилизације... јер се тиме крше права жена на информисање о поступку стерилизације и штити њихово достојанство.”

Како Комитет није обезбедио потпуно информисање подносиоца представке о здравственом поступку и није било добровољног пристанка на стерилизацију, прекршен је члан 12 Конвенције, који гласи да: “Државе чланице предузимају одговарајуће мере ради елиминисање дискриминације жена у области здравствене заштите, како би се на основу равноправности жена и мушкараца обезбедила доступност здравствених услуга, укључујући оне које се односе на планирање породице.”

Комитет сматра да су прекршена права жена из члана 16 став 1 (е), који се односи на: “Једнака права да слободно и одговорно одлучују о планирању породице, као и да имају приступ информацијама, образовању и средствима која ће им омогућити да се користе овим правима.” И подсећа на Опште препоруке бр. 19 о насиљу над женама да: “Насилна стерилизација... негативно утиче на физичко и ментално здравље жена и крши право жена да одлучују о броју и размаку рађања своје деце. Операција стерилизације подносиоца представке, без њеног информисања о овом поступку и пуног пристанка, мора се сматрати као трајно одузимање репродуктивних способности.” Сходно томе, Комитет сматра да су прекршена права подносиоца представке из члана 16 став 1 (е).

Комитет даје препоруке држави чланици да подносиоцу представке обезбеди одговарајућу надокнаду, сразмерно озбиљности кршења њених права, да предузме мере за спровођење ставова Комитета из Општих препорука бр. 19, 21 и 24, у вези с репродуктивним здрављем жена и правима по том основу, у свим јавним и приватним здравственим установама и клиникама, да усклади домаће законодавство, посебно прописе о информисаности и добровољном пристанку на стерилизацију, са међународним прописима из ове области, с поштовањем медицинских стандарда и људских права, укључујући и Конвенцију Савета Европе о људским правима у биомедицини, као и да прати да ли јавне и приватне установе које обављају поступак стерилизације, информишу пацијенткиње и траже добровољни пристанак, уз одговарајуће санкције у случају кршења ових правила.

Држава се обавезује да у складу са чланом 7 ст. 4, размотри мишљење Комитета и у року од шест месеци достави писани одговор, укључујући и информације о акцијама предузетим по основу препорука Комитета. Од државе уговорнице се тражи да мишљење и препоруке Комитета преведе на мађарски језик и дистрибуира их свим секторима друштва.

Уједињене нације су 1945. године изразиле своју веру у основна људска права, у достојанство и вредност људске личности и једнака права мушкараца и жена, отпочела је нова ера у историји човечанства. Направљен је први корак ка пуној равноправности мушкараца и жена.

Генерална скупштина Уједињених нација, усвојила је 1948. године Универзалну декларацију, која се темељи на начелима поштовања урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих припадника људске врсте. Тридесет година касније, 1979. године, ради даљег јачања позиције жена у друштву и спречавања дискриминације, усвојена је Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, 1948. године.

У преамбули Конвенције наводи се: “подсећајући да се дискриминацијом жена крше начела равноправности и поштовања људског достојанства, да то представља препреку равноправном учешћу жена у политичком, друштвеном, економском и културном животу њихових земаља, спутава даљи напредак друштва и породице и

отежава потпун развој способности жена да учествују у служби својих земаља и човечанства.”

Комитет прати спровођење Конвенције и у својим препорукама износи запажања и мере о побољшању статуса жена у свим друштвеним структурама.

Настоји да својим ставовима и предлозима утиче на државу чланицу у циљу побољшања здравља, образовања и материјалног положаја жена. Путем препорука Комитет предлаже више мера и инструмената који ће побољшати статус жена, посебно у мање развијеним земљама. Комитет се залаже за елиминацију свих облика дискриминације жена у погледу расе, пола, етничког порекла, социјалног нивоа, сексуалне оријентације и родног идентитета, статуса миграната, брачног, породичног и радног статуса и старосне дискриминације.

5.4. Одлуке Европског суда за људска права у Стразбуру и Европског суда правде

Европски суд за људска права у Стразбуру примењује одредбе Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

У истраживању праксе Суда издвојене су представке у којима се Суд позива на повреду људског достојанства, као разлог за кршење неког од права гарантованих Конвенцијом.

Dorđević v. Croatia, 41526/10, од 24. октобра 2012. године

Представку је поднела мајка у име лица лишеног радне способности, због физичке и психичке ретардације и у своје име. Подносиоци представке живе у Загребу, у приземљу једне зграде, у непосредној близини основне школе.

У периоду од јула 2008. до фебруара 2011. године, ово лице с физичком и менталном ретардацијом било је изложено физичком и психичком малтретирању од стране ученика основне школе, писањем увредљивих порука, вређањем на националној основи, јер је српског порекла, гашењем цигарета по рукама овог лица, као и вербалном малтретирању. Што је изазивало велике трауме лицу које је трпело насиље.

Мајка је ову ситуацију пријавила полицији у јулу 2008. године. Лица за која се сумња да су учествовала у овим радњама саслушавана су у полицији. У решавање проблема укључио се и омбудсман и Центар за социјални рад, који су са становишта својих овлашћења настојали да реше овај проблем. Међутим, малтретирање се наставило од стране различитих група деце. Школа је сазвала неколико раодитељских састанака где су родитељи информисани о увредљивом и насилном понашању деце према младићу с инвалидитетом, јер су се дешавали инциденти у којима су га ударили и гурнули преко оgrade школе, због чега је претрпео повреде главе и ноге и био дезорјентисан и некомуникативан неколико дана. Родитељи су стали у одбрану своје деце, сматрајући да ово лице треба да буде под надзором у специјализованој установи, као и да су деца вероватно изазвана агресијом младића с инвалидитетом. Медицински извештаји су констатовали повећану анксиозност овог лица, са осећајем прогањања, уз стечене трзаје ока и друге последице фрустрације због дугогодишњих континуираних напада.

Европски суд наводи релевантне уставне одредбе Устава Хрватске, које се односе на поштовање угледа и достојанства сваког лица и наводи одредбе које се односе на право личности на достојанство. Суд такође констатује да се кривично законодавство Хрватске не примењује на децу која у време извршења кривичног дела нису још увек имала четрнаест година. Суд такође наводи да се пропсима о спречавању

дискриминације промовише једнакост у погледу етничког порекла и боје коже, пола, вероисповести и политичког или другог убеђења или неких других разлика.

У даљем се Суд позива на судску праксу и заштиту од насиља и злостављања и укључивање особа с инвалидитетом у друштвени живот, који на прво место стављају заштиту достојанства сваког лица и једнаке могућности приступа свим сферама друштва. Суд посебно истиче релевантне прописе Уједињених нација и Конвенцију о правима особа с инвалидитетом, где у члану 1 стоји: “Сврха ове Конвенције јесте, да промовише, штити и осигура пуно и равноправно уживање свих људских права и основних слобода од стране свих особа с инвалидитетом, као и да промовише поштовање њиховог урођеног достојанства”, као и да, “Стране уговорнице, треба да предузму одговарајуће мере за унапређење физичког, когнитивног и психолошког опоравка, рехабилитације и социјалне реинтеграције особа с инвалидитетом, које су биле жртве било ког облика експлоатације, насиља или злостављања. Такав опоравак и реинтеграција ће се вршити у условима који подстичу здравље, благостање, самопоштовање, достојанство и аутономију особе и узимајући у обзир пол, старост и специфичне потребе сваке особе с инвалидитетом.”

Држава потписница је тврдила да није достигнут потребан ниво тежине узнемиравања, јер су напади углавном били вербални, те да живот подносица представке никада није био угрожен, као и да подносилац представке није исцрпео сва домаћа правна средства, јер је подносилац представке могао покренути парнични поступак за накнаду штете против деце која су вршила узнемиравање и њихових родитеља, као и против школе коју деца похађају. Такође су могли да покрену прекршајни поступак против родитеља чија деца су узнемирavала подносиоца представке, као и поступак против незаконитог акта надлежног органа, по закону о управним споровима, јер се пресуде из овог поступка морају извршити у року од три дана. Држава потписница тврди да су починиоци ових дела узраста до 14 година, те да не могу бити кривично одговорни, као и да је предкривична истрага још у току, па би свака жалба у односу на инциденте била преурањена.

Суд узима у обзир континуирано узнемиравање и инциденте, праћене насиљем над лицем које је физички и ментално ретадирано, што је довело до даљег погоршања здравља овог лица и великог стреса, због чега је морало да се подвргне психотерапији. Суд сматра да је држава имала обавезе да заштити подносиоца представке од насилног понашања деце, те да ова обавеза произилази из околности овог предмета на основу члана 3 и 8 Конвенције. Суд сматра да се мора реаговати на минимални ниво озбиљности злостављања, како би се он подвео под члан 3 Конвенције, а процена минимума је релативна и зависи од околности случаја, његовог трајања, његових физичких и менталних последица, као и старости и здравственог стања жртве. Суд сматра да само једно узнемиравање жртве, које је проузроковало телесне повреде и осећање страха и беспомоћности, довољно озбиљно да се достигне ниво озбиљности злостављања, које спада под члан 3 Конвенције.

Што се тиче исцрпљености домаћих правних лекова, суд истиче члан 35 Конвенције, који омогућава држави да реагује и исправи ствари кроз сопствени правни систем. Овај члан предвиђа расподелу терета доказивања, а у конкретном случају држава је требала да предузме одговарајуће мере против аката узнемиравања подносиоца представке, иако по кривичном закону ова лица нису могла бити кривично гоњена. Што се тиче правних лекова, они треба да су ефикасни и делотворни, а наводи државе о покретању прекршајних, грађанских и управних поступака, по мишљењу Суда, не би довело до непосредног одговора подносиоца представке на поступке узнемиравања подносиоца. Наиме, Суд тврди да се мајка подносиоца представке стално жалила надлежним органима, полицији, Центру за социјални рад, државном тужиоцу и

школи, који нису адекватно реаговали и решили проблем, па Суд сматра да је оваквим поступцима, у датим околностима, исцрпела расположиве домаће правне лекове.

Суд сматра да се овај случај треба посматрати као позитивна обавеза државе да реагује на негативна понашања деце према подносиоцу представке, изван области кривичног права, јер државни органи треба да су свесни ситуације озбиљног узнемиравања усмереног на особу са физичким и менталним инвалидитетом.

Суд је посебно погођен недостатком помоћи социјалних служби, у циљу давања препорука и рада са децом која су изазивала злостављање подносиоца представке. Имајући у виду да ни остали државни органи нису реаговали на прави начин и учинили све разумне мере да би спречили злостављање против подносиоца представке, без обзира на чињеницу да је ризик од даљег злостављања био реалан и предвидљив.

Узимајући у обзир све ове околности, Суд сматра да је дошло до повреде члана 3 Конвенције.

Мајка инвалидног лица у представи тврди да је повређен члан 8 Конвенције, јер је суштински циљ одредби овог члана да “заштити појединца од произвољних мешања јавних власти”, а не само натерати државу да се уздржи од таквог мешања, већ да испуни позитивне обавезе, у циљу заштите и поштовања приватног живота. У конкретном случају, Суд је такође утврдио да постоји позитивна обавеза државе да обезбеди поштовање људског достојанства и квалитета живота у појединим аспектима. Суд сматра да државни органи нису предузели потребне мере да спрече даље узнемиравање другог подносиоца представке, тј. мајке лица с инвалидитетом, па налази да је прекршен члан 8 Конвенције у погледу повреде права другог подносиоца представке.

Подносиоци представке су тврдили да је прекршен члан 13 Конвенције који предвиђа да: “Свакоме коме су повређена права и слобода, предвиђени у Конвенцији, имају право на делотворан правни лек пред националним властима, без обзира јесу ли повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.” Имајући у виду да подносиоци представке нису имали на располагању делотворан правни лек у погледу њихових притужби на чланове 3 и 8 Конвенције, дошло је до повреде члана 13 Конвенције у том погледу.

У коначном, Суд утврђује да је дошло до повреде чланова 3, 8 и 13 Конвенције.

Суд закључује да држава треба подносиоцима да исплати, у року од три месеца од правоснажности ове пресуде, у складу са чланом 44 и 2 Конвенције, следеће износе: 11.500 евра, плус сваки порез који се може наплатити у погледу нематеријалне штете и 4.706 евра, плус сваки порез који се може наплатити подносиоцима у погледу трошкова и издатака.

Tešić v. Serbia, 4678/07 и 50591/12, од 21. јануара 2014. године

Подносилац представки је госпођа Софија Тешић. Представке је поднела 29. децембра 2006. и 28. маја 2012. године.

Предмет се односи на кривични и грађански поступак за клевету, који је против подносиоца представке поднео њен бивши адвокат.

Општински суд у Новом Саду, поступајући на основу приватне кривичне тужбе поднете 16.03.2003. године, донео је пресуду по којој је подносилац представке, госпођа Софија Тешић, крива за клевету и осуђена је на шест месеци затвора, условно, и суспендована с посла две године.

Госпођа С. Н., новинар, проглашена је кривом за исто дело и осуђена на исту казну. Општински суд је нашао да је у дневним новинама „Дневник“, објављен текст, који је припремила госпођа С. Н., на основу информација које јој је доставила Софија

Тешић, где тврди да је њен тадашњи адвокат намерно пропустио да је правилно представља у грађанској парници где га је ангажовала као адвоката. Општински суд је констатовао да ове тврдње нису поткрепљене никаквим чињеницама, те да имају за циљ искључиво да нанесу штету угледном адвокату, бившем судији, господину Н. Б. Подносилац представке је успела у настојању да се предмет поново узме у разматрање, сама је обезбедила сведоке и бројна документа, али је поново донета идентична пресуда.

Апелациони суд је такође потврдио пресуду Општинског суда.

Адвокат Н. Б. је 19.12.2006, поднео посебну парничну тужбу за накнаду штете Општинском суду у Новом Саду, тврдећи да је због објављивања спорног чланка претрпео душевну патњу. Општински суд је пресудио у корист адвоката, и наложио је подносиоцу представке да плати адвокату 300.000 динара, односно око 4.900 евра, с образложењем да је: (а) подносилац представке већ осуђена за клевету, у оквиру кривичног поступка, (б) након испитивања професионалног понашања адвоката, наводе да јасно недостају докази за тврдње подносиоца представке (ц) те да је адвокату нанета увреда части, угледа и достојанства и нанета му је дубока душевна патња.

Подносилац представке је уложила жалбу Вишем суду, који је потврдио првостепену пресуду. Уставни суд је такође одбио жалбу на меритум, наводећи да су пресуде добро образложене те да није у његовој надлежности да процени да ли је досуђени износ накнаде адвокату несразмеран.

Адвокат Н. Б. је тражио од Општинског суда извршење пресуде. Суд је наложио да две трећине пензије подносиоца представке буду уплаћиване на рачун адвоката до коначног намирења досуђеног износа.

Подносилац представке пати од низа болести, тако да не може више куповати себи неопходне лекове у износу од 44 евра.

Европски суд за људска права сматра да слобода изражавања представља један од суштинских темеља демократског друштва и један од основних услова за његов напредак. Наглашава да члан 10 Конвенције штити не само суштину изражених идеја и информација, већ и форму у којој су изражене. Природа и оштрина наметнуте казне као и “релевантност” и “довољност” за расуђивање националних судова су од посебног значаја у процени пропорционалности према члану 10. Износ накнаде, према Суду, мора “имати разуман однос пропорционалности према претрпљеној моралној повреди”.

Европски суд констатује да правоснажна парнична пресуда и извршење, без сумње представљају мешање у право подносиоца представке на слободу изражавања. Пресуда је извршена ради “заштите угледа другог”, па суд треба да процени да ли је мешање у право на слободу изражавања било “неопходно у демократском друштву”.

Имајући у виду да је кривична пријава, поднета од стране полиције против адвоката, одбијена од стране Основног тужилаштва, те да је подносилац представке била обавештена о овом одбијању, не може се рећи да је њена изјава против њеног бившег адвоката само лични напад, јер је полиција веровтно имала разлог за подношење пријаве.

Суд тврди да је одбијањем две трећине пензије угрожено здравље подносиоца представке због немогућности да купује неопходне лекове. Стога Суд налази да мешање у право на слободу изражавања није било неопходно у демократском друштву, па је прекршен члан 10 Конвенције, која је у односу на Србију ступила на снагу 3. марта 2004. године. Према судској пракси, подносилац представке има право на накнаду трошкова, само у оној мери у којој је показано да су они стварно и неопходно настали, као и да су оправдани у погледу износа. У овом случају, имајући у виду расположиву документацију и ове критеријуме, Суд сматра да је разумна надокнада у износу од 2.200 евра.

Суд сматра да је дошло до повреде члана 10 Конвенције у погледу грађанског и извршног поступка, те да тужена држава подносиоцу представке, Софији Тешић, треба да исплати 5.500 евра на име материјалне штете, 6000 евра на име нематеријалне штете и 2.200 евра на име трошкова и издатака током поступка.

Placi v. Italy, 48754/11, од 17. децембра. 2013. године

Подносилац представке је држављанин Италије, Луиђи Плаци.

Подноео је представку, јер је 1993. године, као младић од осамнаест година, био позван да служи војну обавезу. У склопу прегледа за служење војног рока, морао је да се подвргне психолошкој процени и физичком прегледу, након чега је утврђено да је способан за служење војног рока. Детаљан извештај му није био достављен све до 2010. године, у коме се тврдило да је спор у разумевању и спровођењу задатака, а у евалуацији је констатовано да покрива језичке и културне вештине и мотивацију и остале менталне карактеристике понашања и оцењен је оценом 4 од 10 у свакој области. Након мобилизације био је подвргнут још једном прегледу и поново је констатовано да је спреман за војну службу.

У току служења војног рока био је на положају где је био изложен интензивном менталном и физичком тренингу, уз употребу ватреног оружја. Током служења војног рока, због лошег понашања био је више пута кажњаван и затваран, од чега је део казне провео у самици. Више пута је хоспитализован, из разлога који нису били везани за његове менталне проблеме.

Када је подносилац представке прекомандован у друго место, командир је приметио расејаност, нервне тикове и тешкоће у учењу и дружењу и упутио га на поновни лекарски преглед. У болници му је тада дијагностификован анксиозни поремећај и крхко стање ума. Током овог прегледа констатовано је да је у младости патио од поремећаја понашања и да је као такав неспособан да преузме одговорност, те да му је коефицијент интелигенције 67 и да није у стању да ствара позитивне односе с људима.

Након дужег боловања, закључено је да је подносилац представке патио од поремећаја личности и отпуштен је из војске као неспособан, јер би даље служење војног рока изазвало додатно агресивно понашање. Лекар који га је прегледао констатовао је да је разлог његове болести или погоршања болести, служење војног рока.

На основу тог налаза, апликант је поднео захтев Министарству одбране за наплату штете, у складу са законом. Лекарска комисија је нашла да узрок његовој болести не може бити служење војног рока, јер није био изложен никаквим посебним напорима који би изазвали менталне поремећаје, већ је његово здравствено стање било такво и пре служења војног рока, те је комисија одбила захтев подносиоца представке.

У јулу 2000. године, подносилац представке покренуо је поступак пред надлежним судом за признавање узрочно-последичне везе између његових менталних проблема и служења војног рока. Пресудом је одбијен његов захтев и упутио је жалбу Врховном суду, који је одбацио жалбу због недостатка релевантне документације. У изјашњењу у вези овог случаја, Влада Италије је нагласила да је подносилац представке, чим су се појавили симптоми болести, збринут у болницу и пребачен у Леће ближе својој породици, те да је раније отпуштен са служења војног рока, на који начин је испоштовано достојанство подносиоца представке, ради очувања његовог здравља.

Европски суд за људска права сматра да државе имају обавезу да осигурају појединцу у њиховој надлежности сигурност од сваког облика мучења или

понижавајућег и нечовечног поступања. Имајући у виду практичне захтеве војне службе, државе морају увести ефикасан систем здравственог надзора, који ће потенцијалним регрутима обезбедити добру здравствену заштиту, како њихово људско достојанство не би било угрожено због њиховог здравственог стања. Држава, по мишљењу Суда, има обавезу да обезбеди да лице обавља војни рок у условима који подразумевају поштовање људског достојанства и очување здравља.

Разматрајући све околности случаја, Суд је закључио да је подносилац представке имао основане разлоге да страхује да Медицински одбор није био неутралан у поступку одлучивања о његовом здравственом стању, те да подносилац представке није био у рангу свог противника, државе, као што је потребно да буде у складу са принципом равноправности. То је довољно, по оцени Суда, да се констатује да подносиоцу пријаве није било пружено право на правично суђење, пред непристрасним судом по принципу равноправности.

У коначној одлуци Суд тврди да је дошло до кршења члана 6 Конвенције, који се односи на право на правично суђење. Суд такође сматра да је дошло до кршења члана 3 Конвенције, према којем: “Нико не може бити подвргнут мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Јер држава није испоштовала своју дужност да подносилац представке служи војну службу у условима сагласним с чланом 3 Конвенције, јер је подносилац представке био подвргнут патњи која по интензитету прелази неизбежни ниво оптерећења у војној дисциплини.”

У коначном, Суд утврђује да је дошло до кршења чланова 3 и 6 Конвенције, те да држава подносиоцу представке треба да исплати 40.000 евра на рачун нематеријалне штете и 17.000 евра, на рачун трошкова и издатака током поступка.

Sergey Chebotarev v. Russia, 61510/09, од 15. априла 2014. године

Подносилац представке је господин Сергеј Цаботарев. Поднео је представку 2009. године.

У септембру 2008. године, имао је препирку у локалном бару са госпођом К., при чему ју је неколико пута ошамарио због увредљивог понашања. Госпођа К. је позвала полицију и рекла да је претучена и да су јој украдена два златна прстена. Подносилац представке саслушан је у полицији, где је признао да је неколико пута ошамарио госпођу К., али да је није опљачкао. Полиција је сачинила извештај са саслушања, где је оптужен за тешку оружану пљачку и против њега је подигнута оптужница.

Приликом саслушања, госпођа К. је изменила изјаву, у смислу да није сигурна да јој је подносилац представке украо златни накит, већ је могуће да га је изгубила током свађе у бару. То је довело до другачије квалификације кривичног дела, као тежег акта извршеног на јавном месту са коришћењем предмета налик оружју и осуђен је на две године казне затвора. По његовој жалби, Виши суд је укинуо првостепену одлуку и предмет вратио на поновно суђење. Током поновног суђења, у току поступка допуњена је оптужница да је подносилац представке крив за озбиљно нарушавање јавног реда и флагрантно непоштовању друштва. Није доказано да је имао намеру да изврши пљачку. Преквалификација кривичног дела у току суђења довела је до ограничења права подносиоца представке да се сам брани, гарантованог руским кривичним законом.

Одлучено је да се подносилац представке врати у притвор, на шта је адвокат поднео жалбу и по захтеву суда доставио оригиналне списе предмета, али никада није добио одлуку по жалби. У међувремену, на рочишту пред Окружним судом, продужен

је притвор подносиоцу представке због озбиљности оптужби и осуђен је на две године затвора. Регионални суд је потврдио ову пресуду.

Подносилац представке се жалио на ужасне и понижавајуће услове притвора у претрпаној и неосветљеној ћелији, без могућности одржавања хигијене.

Суд сматра да члан 3 Конвенције штити једну од осовних вредности демократског друштва, јер апсолутно забрањује мучење и нечовечно и понижавајуће поступање, те да услови у затвору морају бити компатибилни са заштитом људског достојанства затворених лица.

Суд усваја жалбе на услове притвора подносиоца представке, од 22.09.2009. до 26.01.2010. године, незаконитост притвора од 31.08. до 28.09.2009. године, као и недостатак ефикасног и брзог преиспитивања одлуке о притвору од 31.08.2009. године, и закључује да држава треба да исплати подносиоцу представке, у року од три месеца од правоснажности пресуде, 7.500 евра, на име нематеријалне штете и 2000 евра, на име судских трошкова и издатака.

Mustafa Erdogan v. Turkey, 346/04 и 39779/04, од 27. маја 2014. године

Подносиоци представке су господин Мустафа Ердоган, господин Халук Курсад Копузлу и господин Бухаи Ваитекин.

Представке су поднете 15. октобра 2003. године и 16. септембра 2004. године.

У време догађаја, први подносилац представке, господин Мустафа Ердоган, био је професор Уставног права на Универзитету у Анкари. Други подносилац представке, господин Халук Курсад Копузлу, био је уредник часописа “Либерално размишљање” и трећи подносилац представке био је председник Управног одбора издавачке куће Либертаас, која је издавала часопис „Либерално размишљање“, господин Бухаи Ваитекин.

Чланак под насловом: „Уставни суд, проблем Турске у светлу њене одлуке да распусти Фезилет партију“, написао је 2001. године први подносилац представке, а објављен је у часопису “Либерално размишљање”. Спорни део чланка гласи: “Уставни суд је коначно изрекао пресуду о Фазилет партији, после више од две године, да се странка распушта због тога што је постала центар активности супротних принципима секуларизма. Као резултат тога, Високи суд је одлучио да Назли Илицаку и Бекиру Собас, који су били чланови парламента на дан пресуде, треба одузети статус чланова Парламента на период од пет година, као што је учињено и бившим парламентарцима Мерве Кавасу, Мехмету Силаи и Рамазану Иенидеде, због политичких активности. Само три члана Суда су се сложила и ја сам мишљења да треба поменути њихова имена, Хасим Килиц, Саид Адали и Самаи Акбулут.”

Ова пресуда Уставног суда је створила велико незадовољство широм земље, као правно погрешна и политички неприлагођена, изазвала је забринутост посебно због тога што ће ова пресуда утицати на односе Турске са Европском унијом. Велика већина људи је веровала да ова пресуда није израз слободне воље Уставног суда, већ је донета под притиском војних кругова. Приликом тумачења секуларизма у демократским друштвима, овде Уставни суд сматра да је секуларизам категорично одбијан због религијских обележја у друштвеним, јавним и политичким институцијама, тј. да секуларизам даје могућност држави да уклони манифестације религије у друштву. Према овом схватању, демократија, владавина права и људска права би требали да буду признати само до нивоа допуштеног секуларизмом.

У чланку је аутор, између осталог, критиковао и стручност и знање и компетенције чланова Уставног суда, те да се Уставни суд системски умањује слободе појединаца, те се с тога треба позабавити питањем чланства у Уставном суду.

Након објављивања чланка, сви чланови Уставног суда су покренули парнични поступак против подносиоца представке, тражећи одштету због озбиљног напада на њихову част, углед и интегритет због, тврдили су, клевете.

У марту 2002. године, Првостепени суд је наложио подносиоцима представке да заједнички плате оштећеном лицу Ф. К. око 2000.00 евра на име одштете.

На ову пресуду је уложена жалба Вишем и Касационом суду, који су потврдили првостепену пресуду.

У јулу 2002. године, Првостепени суд је наложио подносиоцима представке да заједнички плате оштећеном лицу И. Д. око 1755.00 евра на име одштете.

На ову пресуду је уложена жалба Вишем и Касационом суду, који су потврдили првостепену пресуду.

У децембру 2002. године, Првостепени суд је наложио подносиоцима представке да заједнички плате оштећеном лицу М. Б. око 1557.00 евра на име одштете.

На ову пресуду је уложена жалба Вишем и Касационом суду, који су потврдили првостепену пресуду.

Суд сматра да су подносиоци представке прешли границе омогућене правом на слободу изражавања и потребе да се заштити људско достојанство, и да су користили речи које чине клевету.

Разматрајући представку, Европски суд за људска права сматра да правоснажне пресуде, којима се налаже да се тројици судија Уставног суда исплати одштета због клевете, омета право подносиоца представке на слободу изражавања, које је гарантовано чланом 10 ст. 1 Конвенције, без мешања јавне власти и без обзира на границе.

Суд понавља да је слобода изражавања један од суштинских темеља демократског друштва и један од основних услова за његов напредак и за самоиспуњење сваког појединца.

Суд треба да испита да ли је мешање државе потписнице у слободу изражавања “било неопходно у демократском друштву” и да ли су разлози, којима домаће власти оправдавају мешање, релевантни и довољни и да ли је предузета мера сразмерна легитимним циљевима којима се тежило.

Суд такође треба да испита, да ли је држава добро проценила и уравнотежила две вредности заштићене Конвенцијом: слободу изражавања, гарантовану чланом 10 Конвенције и право на поштовање приватног живота, гарантовано чланом 8 Конвенције.

У овом случају Суд утврђује да је подносиоцима представке наложено да плате одштету за клевету због објављивања чланка, који је написао први подносилац представке, професор Уставног права, где је критиковао одлуку Уставног суда да распусти политичку странку. Конкретно, подносилац представке сматра да нису испуњени услови за распуштање странке, само на основу тога што је постала “средиште активности супротно принципима секуларизма” и да тумачење дато од стране Суда о принципима секуларизма и његовој примени у конкретном случају, није у складу са савременим схватањем тог појма у демократији. С тим у вези, подносилац представке захтева да се испита професионална компетентност и непристрасност већине судија Уставног суда.

Суд налази да је чланак о важном и актуелном питању у демократији написао професор Уставног права, те да јавност има легитимни интерес да буде обавештена о конкретној теми и да тај чланак представља дебату од јавног интереса.

Суд је испитао спорни чланак и сматра да је то тема од општег интереса, те да је аутор изразио уравнотежену критику против става судија у спорној пресуди, али да ни Суд ни судије нису заштићени од критика и надзора и да се мора напрвити јасна

разлика између критике и увреде. Суд сматра да су изрази коришћени у чланку углавном вредносни судови, обојени сопственим политичким и правним ставовима и схватањима аутора и сматра да се овај чланак, који садржи оштре примедбе са уважавањем судија Уставног суда, не може сматрати личним нападом против тужилаца. Суд узима у обзир и чињеницу да је чланак објављен у академском гласилу, а не у неким популарним новинама.

Због свега наведеног, Суд сматра да мешање власти у слободу изражавања подносиоца представке није било засновано на оправданим разлозима, који би показали да је мешање државе било неопходно у демократском друштву да би се заштитио углед и право других.

Суд је утврдио кршење члана 10 Конвенције и обавезао државу да првом подносиоцу, у року од три месеца од правоснажности пресуде, у складу са чланом 44 ст. 2 Конвенције, надокнади износ који је платио по основу досуђене штете тројници судија, као и да плате подносиоцу представке 7.500.00 евра на име нематеријалне штете.

Hirst v. United Kingdom, 74025/01, од 6. октобра 2005. године

Подносилац представке је британски држављанин господин Џон Хирст (John Hirst).

Представку је поднео као затвореник коме је забрањено гласање на изборима.

Подносилац представке је 1980. године, на основу смањене урачунљивости, осуђен на казну доживотног затвора због убиства из нехата.

Подносилац представке је поднео захтев Првостепеном суду да се утврди да ли је одредба британског закона о забрани гласања за затворенике, у складу са Европском конвенцијом о људским правима.

У пресуди је наведено да је починиоцима кривичних дела, осуђеним на казну затвора, имајући у виду отежавајуће околности и карактер извршиоца кривичног дела и претходни кривични досије, одузето право да се изјасне на изборима, те да брисање из друштва подразумева ускраћивање свих друштвених привилегија, међу којима је и право гласа. Овакав став Суд је утемељио на одлуци Скупштине, којом је заузет став да се затвореницима током периода служења затворске казне, одузима право да одлучују о начину управљања земљом, јер су изгубили морални ауторитет да гласају, па је захтев подносиоца одбачен.

Подносилац представке је поднео жалбу на ову судску пресуду.

У Великој Британији, чланом 3 Закона из 1983. године, предвиђено је “да осуђено лице за време које је у затвору, у складу са дужином казне... је правно неспособно за гласање на парламентарним или локалним изборима”.

Овакав став у Британији проистиче из Закона из 1890. и 1969, који се односе на одузимање одређених права осуђенику, ткз. “грађанска смрт”. Приспитивање овог закона у британском парламенту 2000. године, резултирало је ставом да: “Губљење права гласа треба да буде део казне затвореника.”

Имајући у виду позитивне међународне прописе, Европски суд у свом одлучивању наводи и став Међународног пакта о грађанским и политичким правима, прописан чланом 25, према коме: “Сваки грађанин има право и могућност, без икакве дискриминације по основу боје коже, пола, језика, вероисповести, политичког и другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или другог статуса, без неоснованих ограничења”, као и члан 10 да се са “свим лицима лишеним слободе поступа хумано и са поштовањем урођеног достојанства људске личности”.

Велика Британија спада међу тринаест земаља у којима је одузето право гласа затвореницима. Влада је навела да према члану 3 Протокола 1, право гласа није апсолутно и да постоји широка могућност слободне процене, да би се држави омогућило да одреди услове под којима се остварује право гласа.

У вези с овим тумачењем члана 3 Протокола 1, Европски суд тврди да се, изгледа, овај члан само на први поглед разликује од осталих права гарантованих Конвенцијом и протоколима, а у ствари га треба посматрати у контексту Конвенције у целини, јер је Суд кроз своју праксу утврдио да Конвенција гарантује индивидуална права, укључујући и право гласа и кандидовање на изборима.

Суд истиче наводе подносиоца представке, да право гласа “није привилегија”, те да у двадесет првом веку мора бити у корист укључивања у друштво, а не као кроз британску историју, где је право гласа постепено одобравано током векова и било је привилегија изабраних појединаца и елитних групација, или делова становништва које је изабрала власт, већ је опште право гласа постало основни принцип демократије.

Суд сматра да се ситуација у вези права гласања затвореника донекле поправила Законом из 2000. године, којим је први пут одобрено гласање лицима која су у притвору до суђења, али поглавље 3 Закона из 1983. остаје, чиме се неселективно одузима право гласа свим затвореницима, без обзира на дужину казне, тежину кривичног дела и индивидуалне околности. Овакво широко ограничење права гласа неспојиво је са чланом 3 Протокола бр. 1, па Суд закључује да је дошло до повреде члана 3 Протокола бр. 1.

Суд закључује да тужена држава треба да исплати подносиоцу представке, у року од три месеца од правоснажности ове пресуде, износ од 23.000 евра у погледу трошкова поступка у Стразбуру и 200 евра, на име личних трошкова подносиоца представке.

N. K. M. v. Hungary, 66529/11, од 14. маја 2013. године

Подносилац представке је мађарска држављанка.

Подносилац представке била је тридесет година запослена у служби владиног министарства. Дана 27. маја 2011. године, уручен јој је отказ, који почиње тећи 28. маја 2011. године. Њено разрешење било је део таласа сличних мера у читавој државној управи. Након разрешења припадало јој је право на зараду у трајању од два месеца, за јун и јул 2011. године, за које време није била у обавези да ради. Поред тога, припадало јој је осам зарада, сходно мађарском закону о статусу државних службеника из 1992. године, као и одређена сума новца на име некористишеног годишњег одмора.

Ове накнаде, изузимајући накнаду за неискористишћени годишњи одмор, опорезоване су наметањем пореза од 52%, уместо да је примењена стопа од 16%, која је важила у релевантном периоду. Овај износ пореза је задржан од стране послодавца и директно уплаћен пореском органу, што се своди на неоправдано лишавање имовине.

Наиме, члан 1 Протокола уз Европску конвенцију о људским правима предвиђа да: “Свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним општим начелима међународног права. Претходне одредбе, међутим, ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе, које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу са општим интересима, или да би обезбедила наплату пореза, или других дажбина, или казни.”

Влада сматра да је примена овог закона оправдана и није оспорила да је лишавање ових прихода представљало мешање у права подносиоца представке, али истиче јавни интерес, такође признат од Европске уније, јер се ради о исувише великим износима

отпремнина, што крши осећај правде и политике награђивања, те да је давање ових отпремнина државним службеницима допринело међународној финансијској кризи последњих година, да се овај порез може сматрати и одређеним регулатором одлива средстава, да осим државе и остали учесници на тржишту морају имати свест о економској кризи и да је познато да високе пореске стопе нису непознате различитим пореским режимима.

Европски суд је истакао да концепт “имовина”, у члану 1 Протокола 1, не значи само материјална добра, “него и нека друга права и интересе који чине имовину и могу се сматрати имовинским правима, као и да имовина, у смислу члана 1 Протокола 1 може бити постојећа имовина или *легитимно очекивана имовина*“. *Легитимно очекивана имовина* ће стећи заштиту члана 1 Протокола 1, када се утврди да постоји правни основ стицања у националном закону, или где судска пракса домаћих судова потврђује њено постојање.

У овом предмету Суд сматра да је, без обзира да ли је подносилац представке примила део отпремнине, уз обавезу да га пријави и плати благовремено важећи порез или да се порез аутоматски одбија од отпремнине, неспорно да отпремнина представља суштински интерес заштићен чланом 1 Протокола 1, јер је за Суд неспорно да се ради о износу средстава која су већ зарађена и да сама чињеница да је прописан порез на доходак од стране државе, показује да се овај приход сматра приходом оствареним од државе.

Даље, Суд примећује да је државни службеник у овом случају пружао своје услуге држави, верујући да ће држава испунити обавезе према њему, укључујући и гарантовање отпремнине, коју даје држава као послодавац у разматрању лојалности и рада запосленог, чиме је створена ситуација за “легитимно очекивање”, као и да се отпремнина не може сматрати само новчаним средством, већ има и социјалну функцију и то је једна од важних друштвених мера намењена радницима који су остали без посла и који желе да остану на тржишту рада.

Суд примећује да је Уставни суд утврдио да је применом Закона по коме је извршено накнадно опорезивање отпремнине, прекршено људско достојанство подносиоца представке, имајући у виду тешкоће прилагођавања на нови терет пореске обавезе.

Модификовани Закон о порезу је донет 13. маја 2011. године, ступио је на снагу 14. маја 2013. године, а примењује се на исплате и зараде почев од 01. јануара 2010. године.

Подносилац представке је обавештена о разрешењу 27. маја 2011. године, које је ступило на снагу 28. маја 2011. године.

Суд сматра да се не може уважити разлог државе да су превелике отпремнине терет за буџет јер су по тврдњи Уставног суда, донети прописи о исплати нижих отпремнина, али се власти нису определиле за ову могућност, те да подносилац представке није допринела економској кризи да би јој се оволико опорезивање ставило на терет.

Суд сматра да је подносилац представке био подвргнут примени пореске стопе која је више од три пута већа од општег пореза на лични приход, који је 16%, без обзира на чињеницу што отпремнина треба да обезбеди друштвени циљ реинтеграције лица које је остало без посла, те да је подносилац представке морала да трпи лични терет због лишвања дела прихода.

По мишљењу Суда, подносилац представке, заједно са групом отпуштених државних службеника, сnose прекомерно несразмеран терет, док остали државни службеници очигледно нису у обавези да сnose део јавног терета, чак иако су били на позицијама руководиоца, које су им давале могућност да дефинишу одређене уговорне

предности, за разлику од подносиоца представке, којој није дат прелазни период прилагођавања новим околностима губљења посла, што представља претеран и појединачан терет на страни подносиоца представке. Суд истиче очигледним да је послодавац ову меру опорезивања донео циљано за одређену групу запослених, те да би се опорезивање по знатно вишој пореској стопи од оне која је на снази када је остварен приход, сматрало неразумним уплитањем у примену члана 1 Протокола 1.

Суд је закључио да је у питању специфична мера, која је примењена на подносиоца представке, чак иако треба да послужи социјалној правди, не може оправдати легитиман јавни интерес, како то објашњава Влада. То је утицало на подносиоца представке и остале владине службенике у сличној позицији да се лишавају већег дела законом гарантоване имовине, те да законом стечено право појединца служи посебном друштвеном интересу реинтеграције, па ова мера не може бити сразмерна циљу који се жели постићи. Суд је закључио да је повређен члан 1 Протокола 1, те да тужена држава треба да исплати подносиоцу представке, у року од три месеца од правоснажности ове пресуде, износ од 11.000 евра у погледу и материјалне и нематеријалне штете и 6.000 евра у погледу трошкова и издатака подносиоца представке током поступка.

Ortegi Mondraon v. Spain, 2034/07, од 15. марта 2011. године

Представку је поднео господин Арналдо Отеги Мондрагон.

У време догађаја био је портпарол Социалиста Абертзалеак, левичарске баскијске сепаратистичке посланичке групе у Скупштини аутономне заједнице Баскија.

Истражни судија је 21. фебруара 2003. године, наредио претрес просторија дневног листа „Еускалдунон Егункариа“, које су потом затворене, због наводних веза листа са ЕТА-ом. Ухапшено је десет лица, укључујући и чланове управног одбора и уредника и главног уредника. Након пет дана притвора, жалили су се да су били изложени злостављању.

На конференцији за новинаре, која се одржавала у Сан Себастијану, подносилац представке је, као портпарол парламентарне групе, истакао став политичке групе у вези с гашењем дневног листа „Еускалдунон Егункариа“, тврдећи да је: “Шпански краљ, Хуан Карлос од Бурбона, шеф Цивилне гарде и командант шпанских оружаних снага, био задужен за оне који су мучили заточене особе и да краљ намеће монархистички режим кроз тортуру и насиље.” Јавни тужилац је због овог става поднео кривичну пријаву против подносиоца за озбиљну увреду против краља, у смислу чл. 490 т. 3 Кривичног закона.

У поступку пред Вишим судом, као првостепеним, имајући у виду да се ради о члану Парламента, подносилац представке је тврдио да сматра да је само износио политичке реалности и да то нису биле увреде на рачун краља, те да је као политичар изразио свој став, у смислу слободе изражавања као једног од темеља владавине права и демократије.

Виши суд је заузео став да су политичке критике подносиоца представке изнете са позиције члана Парламента у јавном политичком окружењу и да у контексту политичке критике, шеф баскијске Владе прима у званичну посету краља Хуана Карлоса уочи затварња листа „Еускалдунон Егункариа“ и хапшења њених руководиоца. Овај контекст је стога неповезан са најдубљим језгром индивидуалног достојанства заштићеног законом, без уплитања са стране.

Јавни тужилац је поднео жалбу на ову пресуду Вишег суда, тврдећи да се ради о увредама на рачун краља, те да се ради о кривичном делу увреде достојанства краља и

да примедбе подносиоца представке представљају говор мржње, у смислу судске праксе Суда, имајући у виду постојеће стање у вези терористичких напада.

Врховни суд је укинуо првостепену пресуду и осудио подносиоца представке на годину дана затвора, да не може да се кандидује на изборима за време трајања казне и наредио му да плати трошкове на основу његове кривичне одговорности за кривично дело тешке увреде против краља, јер се не ради о чињеницама него о вредносним судовима, те критикује првостепену пресуду, која наводно изражава презир према краљу. Суд сматра да је подносилац представке изнео увреде којима се утиче на најскривеније језгро краљевог достојанства, оптужујући га за криминално понашање. Домаћи суд тврди да је слобода изражавања у овом случају била у супротности са принципом пропорционалности и било је непотребно прекорачење границе, после које се критике могу сматрати штетним и узнемиравајућим.

Подносилац представке је поднео жалбу Уставном суду, тврдећи да му је повређено право на слободу изражавања из члана 20 Устава и право на слободу из члана 16 Устава. Уставни суд је прогласио ову жалбу неприхватљивом. Сматрајући да слобода изражавања не постоји да би заштитила нетачне и увредљиве изјаве, које не могу да се приписују јавној личности краља, што је забрањено и Уставом и да се на тај начин напада углед и достојанство јавне личности. У Кривичном законнику Шпаније прописано је: “да дела или изрази који подривају туђе достојанство, нападајући његов или њен углед или самопоштовање представљају увреду”.

Европски суд у тумачењу општих принципа, сматра да је слобода изражавања један од суштинских темеља демократских држава и један од услова за њихов напредак. Према члану 10 Конвенције, она је применљива, не само на информације или идеје које су повољне или се сматрају неувредљивим, већ и на оне које вређају, шокирају или узнемиравају. Такви су захтеви плурализма, толеранције и отворености, без којих нема демократског друштва.

Суд примећује да је подносилац представке говорио у својству изабраног представника и портпарола посланичке групе, тако да су његови коментари били облик политичког изражавања, те да се говор тиче питања од јавног интереса у Баскији, које се односи на дочек краља од стране баскијске владе, гашења дневног листа и притвора руководиоца дневног листа и њиховом наводном злостављању током притвора. Изјаве подносиоца представке су стога у контексту дебате о питањим од јавног интереса. Сходно томе, слобода процене, која је била на располагању властима приликом изрицања казне подносиоцу представке, била је изузетно уска.

Суд прихвата да су у контексту јавне расправе у општем интересу, изрази подносиоца представке били провокативни, али ни у ком случају не заговарају употребу насиља, нити се свде само на говор мржње, који је по мишљењу Суда битан елемент који треба узети у обзир. Говор није садржао увреде које се односе на краљев приватни живот, те да је изјава дата у јавном и политичком контексту који нема везе с најдубљим језгром личног достојанства, нити су у питању примедбе које критикују начин на који краљ обавља своје службене дужности у одређеном домену, већ су коментари подносиоца представке везани искључиво за краљеве институционалне одговорности, као шефа државе и симбола државног апарата, који је, према подносиоцу захтева, спроводио злостављање уредника и директора дневног листа „Еускалдунон Егункариа“.

Суд налази да је казна од годину дана на коју је подносилац представке осуђен и немогућност кандидовања на изборима, превише оштра, при чему се види да се власти нису суздржале од покретања кривичног поступка, чиме показују доминантан положај над институцијама система.

Суд сматра да ће изрицање затворске казне за прекршај у области политичког говора бити компатибилан са слободом изражавања, гарантованом чланом 10 Конвенције, само у изузетним околностима, те не постоји ништа у околностима овог случаја у контексту јавне дебате што би оправдало наметање такве законске казне.

Разлози за пресуду, достављени од домаћих судова, нису оправдали мешање државе као “неопходно у демократском друштву”, јер је по мишљењу Суда, осуда подносиоца представке била несразмерна циљу којем се тежило.

Стога, Суд закључује да је повређен члан 10 Конвенције, те да тужена држава треба да исплати подносиоцу представке, у року од три месеца од правоснажности ове пресуде, износ од 20.000 евра у погледу нематеријалне штете и 3.000 евра у погледу трошкова и издатака подносиоца представке током поступка.

C. N. i V. v. France, 67724/09, од 18. септембра 2012. године

Подносиоци представке су лица Ц. Н. и В, сестре, које су француске држављанке рођене у Бурундију.

Први подносилац Ц. Н. стигла је у Француску 1994. године, са шеснаест година. Други подносилац је стигла у Француску 1995. године, као десетогодишња девојчица, са још три млађе сестре. Њихов долазак је организовала њихова тетка Н. и њен супруг, господин М., држављанин Бурундија.

Подносиоци представке су напустиле Бурунди након грађанског рата 1993. године, током ког су њихови родитељи наводно убијени. Њихова тетка, госпођа М., и њен супруг су били једини чланови породице, па је одлучено да им се деца дају на старање, те да су они способни да брину о њиховом васпитању и образовању. Господин М. је бивши министар у влади Бурундија, био је члан УНЕСКО особља због чега су уживали дипломатски имунитет. Супружници су имали велику кућу са четири спаваће собе. Имали су седморо деце, од којих једно није живело са њима.

Када су девојчице стигле у Француску, смештене су у хладан, становању неприлагођен подрум куће. Ту су била два кревета и подносиоци су ту просторију делиле са још три млађе сестре. Истовремено је господин М. контактирао евангелистичку цркву, у циљу стављања три млађе сестре, подносиоце представке, у хранитељске породице, где су и смештене током 1995. и у јулу 1996. године.

Подносиоци представке су рекле да су одмах по доласку у кућу господина М. морале да раде све кућне послове за девет чланова теткине породице. Први подносилац је морала да брине о сину инвалиду и да ради у башти, али за свој рад није била плаћана, нити је имала било који слободан дан. Подносиоци представке су се жалиле и на тешке услове живота, при чему су користиле само импровизовано купатило и није им дозвољено да једу с породицом, већ су добијале само пиринач и тестенину, и понекад остатке меса из породичних obroка.

Први подносилац представке није уписана у школу, нити ју је тетка пријавила за добијање потребних административних докумената за легалан боравак, која би могла да покаже полицији, у случају контроле идентитета или да потражи други смештај или посао, независно од теткине породице. Оваквим поступањем, тетка ју је држала у зависном положају. Други подносилац представке је уписана у школу, али се тешко сналазила јер није знала језик, нити је имала икакву помоћ у учењу, али је упркос свему прилично добро учила. После школе помагала је сетри у обављању послова у домаћинству.

Посебно одељење за бригу о деци поднело је захтев јавном тужиоцу да се испитају услови под којима живе ова деца јер постоји ризик да деца буду експлоатисана, али после истраге нису предузимани даљи кораци.

Подносиоци представке су тврдили да их је тетка сваког дана физички и вербално малтретирала, претила да ће их вратити у Бурунди и није ни на који начин бринула о њима. Удружење *Enfance and Partage*, скренуло је јавном тужилаштву пажњу на тешку ситуацију подносилаца представке, лоше услове живота, штетне по здравље који су супротни људском достојанству, као и да се први подносилац користи као служавка, те да трпе физичко насиље, након чега су побегле. Сутрадан им је пружено уточиште у удружењу.

Канцеларија Јавног тужиоца је интервенисала код УНЕСКО-а да се господину М. и његовој супрузи скине дипломатски имунитет, након чега је отворена истрага по налогу Јавног тужиоца. Након спроведене истраге, покренут је поступак против господина и госпође М. за понижавајуће поступање (чл. 225/14 и 225/15 Кривичног закона) и намерно насиље над децом испод петнаест година од стране лица на положају. Издат је налог за њихово хапшење и стављени су под судски надзор.

Током поступка, саслушани су подносиоци представке, наводећи све околности њиховог мукотрпног живљења, при чему су нагласиле да је однос њихове тетке према њима био много гори него понашање господина М., јер је он и покушавао да је смири у њеним агресивним испадима.

Господин М. је оптужен 1999. године за повреду људског достојанства према члановима 225/14 и 225/15 Кривичног закона, а госпођи М. је 2001. године суђено пред Окружним судом у кривичном поступку, под оптужбом намерног насиља над децом испод петнаест година, од стране лица на положају, у односу на другог подносиоца представке, а за подвргавање лица, које је угрожено или је у зависном положају и услови рада у односу на првог подносиоца, и услове живота у односу на оба подносиоца представке, који су неспојиви с људским достојанством.

Пресудом из 2007. године проглашени су кривим. Господин М. је осуђен на дванаест месеци затвора условно и новчану казну од 10.000 евра, госпођа М. на петнаест месеци затвора условно и новчану казну од 10.000 евра.

Пару је наређено да првом подносиоцу представке уплате 24.000 евра на име одштете и један евро симболично, како је тражила други подносилац представке.

Господин М. и госпођа М. су се жалили Апелационом суду на пресуду. Апелациони суд их је 2009. године ослободио оптужбе за подвргавање недоличном животу и раду и одбацио захтев подносиоца представке за накнаду штете, али су остале оптужбе за намерно насиље над подносиоцима представке и кажњени су са 1.500 евра. Такође су уложили жалбу и на ову пресуду, коју је Касациони суд одбацио као неосновану. Суд истиче да нема основа за жалбу јер се ради о кривичном делу подвргавања насиљу рањивих и зависних људи да раде или живе у условима неспојивим са људским достојанством.

Члан домаћег Кривичног закона 225/14 гласи: “Излагање лица чија рањивост или зависност је очигледна или позната учиниоцима, да раде или живе у условима неспојивим са људским достојанством, кажњава се са пет година затвора и новчаном казном у износу од 150.000 евра.”

Разматрајући овај предмет, Европски суд је разматрао основаност тврдњи о принудном раду и сматра да је први подносилац представке била подвргнута принудном и обавезном раду, у смислу члана 4 Конвенције, као и да јој је тетка претила повратком у Бурунди, ако не буде радила код њих.

Имајући у виду зависан положај, због илегалног боравка у Француској и сталне претње и кажњавања, уз сталан и тежак рад сваког дана за који није била плаћена, Суд процењује да ситуација првог подносиоца представке спада у оквир члана 4 Конвенције.

Суд понавља да државе морају имати позитивну обавезу из члана 4 Конвенције, те да су државе у обавези да обезбеде законодавни и административни оквир који забрањује и кажњава принудни или обавезни рад или ропство.

У конкретном случају, Суд сматра да је прекршен члан 4 Конвенције у односу на првог подносиоца представке, јер држава није испунила обавезу из Конвенције да спроведе ефикасну истрагу у случајевима потчињености и принудног рада.

Стога Суд закључује да је повређен члан 4 Конвенције, те да тужена држава треба да исплати првом подносиоцу представке, у року од три месеца од правоснажности ове пресуде, у складу са чланом 44 Конвенције, износ од 30.000 евра на име обештећења.

Koch v. Germany, 497/09, од 26. јуна 2012. године.

Подносилац представке је господин Урлих Кох, немачки држављанин.

Представку је поднео јер тврди да је одбијањем захтева његове супруге да јој се дозволи смртоносна доза лекова који ће јој омогућити да оконча свој живот, прекршено њено и његово право на поштовање приватног и породичног живота.

Подносилац представке и његова покојна супруга били су у браку од 1980. године. Од 2002. године, супруга Б. К. је патила од потпуне сензомоторне квадриплегије, након пада у кући. Била је скоро потпуно парализована и одржавана у животу вештачким плућима, уз сталну медицинску негу и помоћ. Желела је да свој, по сопственом мишљењу “недостојан живот” оконча самоубиством, уз помоћ подносиоца представке и у вези с тим су контактирали Швајцарску организацију Дигнитас.

Затражили су 2004. Године Савезном заводу за лекове и медицинска средства да јој одобре да добије 15 грама пентобарбиталом натријума, смртоносну дозу лека који би јој омогућио да изврши самоубиство у свом дому. Савезни завод је овај захтев одбио и позвао се на закон о наркотицима, те да је установљено да је њена жеља да изврши самоубиство дијаметрално супротна сврси наркотика предвиђеној законом, који имају за циљ обезбеђење неопходне неге за појединце у питању.

У јануару 2005. године подносилац жалбе и супруга су поднели административну жалбу Савезном заводу.

У фебруару 2005. године, подносилац представке и његова супруга, транспортована у посебним носилима, дошли су у Швајцарску, на раздаљини од 700 км, и дана 12. фебруара 2005. год, почињено је самоубиство уз помоћ организације Дигнитас.

У марту 2005. године, Савезни завод одлучујући по жалби, потврдио је своју ранију одлуку, с образложењем да држава не може омогућити појединцу набавку дозе лијека за самоубиство, јер по члану 2 ст. 2 Општег закона Немачке, држава је у обавези да штити живот својих грађана, између осталог, одбијањем захтева за доделу смртоносног лека за самоубиство, као и да подносилац представке није имао право жалбе јер нема правни интерес у поступку, због тога што његов правни положај није био предмет управног поступка.

У априлу 2005. године, подносилац представке је поднео тужбу са изјавом да је одлука Савезног завода незаконита јер је Савезни завод имао обавезу да одобри његовој супрузи тражену количину лека, да би у фебруару 2006. године Управни суд прогласио тужбу неприхватљивом, јер подносиоцу представке недостаје активна легитимација у поступку, као и да не може тврдити да су му прекршена права.

Одбијање Савезног суда да изда дозволу за смртоносну дозу лека не омета његово право на заштиту брака и породичног живота, гарантовано чланом 6 ст. 1 Основног закона Немачке, те да би свако друго тумачење довело до констатације да би

кршење права једног супружника, аутоматски било и кршење права другог супружника.

Поред тога, спорна одлука није омела право непоштовање породичног живота из члана 8 Конвенције, јер није утицала на начин на који подносилац представке и његова супруга живе. Чак и да је дошло до повреде људског достојанства његове покојне супруге, то не може, према судској пракси Уставног суда, да произведе ефекте изван њеног живота.

У коначном, Суд сматра да је одлука Савезног завода да одбије захтев супруге подносиоца представке за одобрење смртоносне дозе лека била законита и у складу са чланом 8 Конвенције, те да је свако мешање у њено право на поштовање приватног живота у демократском друштву неопходно ради заштите здравља и живота, а тиме и заштиту права других.

У јуну 2007. Апелациони суд је одбацио право на улагање жалбе подносиоца представке јер сматра да у одлуци Савезног завода не постоји мешање у права подносиоца представке на поштовање приватног живота, у смислу члана 8 ст. 1 Конвенције. Чак и да постоји, право његове покојне супруге да одреди када ће да умре, то је право искључиво личне природе и не дозвољава, сходно члану 6 ст. 1 Основног закона или чл. 8 ст. 1 Конвенције, право трећим лицима да олакшају самоубиство неке особе. У новембру 2008. године, Уставни суд је прогласио уставну жалбу подносиоца представке неприхваљивом јер он није могао постхумно да се позове на право његове жене на људско достојанство. Конкретно, није могуће поднети уставну жалбу за повреду људског достојанства друге особе, јер се ради о непреносивом праву. Правни следбеник може уложити уставну жалбу у случајевима, који пре свега укључују новчана потраживања и где је жалба усмерена на остваривање сопствених интереса наследника.

Препорука 25 Савета Европе бр. 1418 (1999) гласи: “Скупштина стога препоручује да Комитет министара подстиче државе чланице да у сваком погледу поштују и штите достојанство хронично оболелих и умирућих особа... да се осигура да, упркос крајњој одговорности лекара, исказана жеља неизлечиво болесним или умирућим особама, у вези са одређеним облицима лечења може се узети у обзир, под условом да не крше људско достојанство.”

Европски суд за људска права у свом разматрању представке, наводи да члан 8 Конвенције предвиђа да: “Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке”.

У испитивању да ли је дошло до мешања Владе у права подносиоца представке, Суд између осталог наводи да према мишљењу Владе, члан 8 Конвенције није применљив у овом случају јер је супруга подносиоца представке тражила да обавезе државу да јој омогући стицање специфичног лека како би могла себи да оконча живот, те да је таква обавеза државе дијаметрално супротна вредностима Конвенције, а посебно да је дужност државе да, у складу са чланом 2, заштити живот сваког појединца.

Суд примећује да се овај предмет, у смислу мишљења Владе да подносилац представке није био жртва кршења права из члана 8 Конвенције, мора посматрати другачије, јер подносилац представке тврди да је као саосећајни муж, који је све време био посвећен и неговао супругу у болести, поднео патње своје супруге током њене болести, као и да саме околности њене смрти и патња због губитка супруге, доводе до повреде његових права из члана 8 Конвенције.

Овде се не ради само о наследницима или рођацима покојног лица, па да се може тврдити да се право из Конвенције не може пренети са непосредне жртве на њеног правног следбеника. Суд констатује да су супружници били у браку 25 година,

да су били веома блиски, да је подносилац представке био уз своју супругу током целе њене патње и коначно је прихватио њену жељу да оконча свој живот, при чему ју је повео у Швајцарску да ту жељу реализује. Његову даљу личну посвећеност показује и чињеница да је заједно са супругом уложио жалбу због неодобравања Савезног завода да јој омогући да у својој земљи набави смртоносни лек за самоубиство и да је наставио даљи поступак и после њене смрти.

Под овим изузетним околностима Суд прихвата да је подносилац представке имао јак и постојан интерес у пресуђивању о основаности његовог захтева.

Суд наводи да не стоје аргументи владе да би се убрзао поступак да је супруга подносиоца представке била жива и могла да поднесе захтев за привремене мере, имајући у виду да је поступак пред домаћим судовима трајао три године и девет месеци. Суд тврди да привремене мере имају за циљ заштиту правне позиције тужиоца у току главног поступка, а имајући у виду озбиљност конкретне тужбе и неповратних последица, суд није убеђен да би захтев за привременом мером убрзао конкретни поступак пред домаћим судовима. Чак и под претпоставком да би се поступак убрзао, да је супруга подносиоца представке била жива у току поступка, није на домаћим судовима да одлучују да ли супруга подносиоца представке, након дугог периода патње, треба да чека исход поступка пред три судске инстанце како би се одлучило о њеној тужби.

Имајући у виду све ове околности, посебно изузетну блискост подносиоца представке и његове покојне супруге и његово непосредно учешће у реализацији њене жеље да оконча живот, Суд сматра да подносилац представке може тврдити да је био директно погођен одбијањем Савезног завода за издавање одобрења за стицање смртоносне дозе пентобарбиталом натријума.

Суд даље подсећа да је појам “приватног живота”, у смислу члана 8 Конвенције, веома широк. Како не би на било који начин негирао светост живота заштићену Конвенцијом, Суд сматра да у ери раста медицинске софистицираности у комбинацији са дужим животом, многи људи сматрају да не треба да буду приморани да живе тешко у дубокој старости, оштећених менталних и физичких функција, које су у супротности са идејом ропства и личног идентитета. Суд сматра да спречавање избора појединца да избегне оно што сматра недостојним и тужним крајем сопственог живота, представља мешање у његово право на поштовање приватног живота, гарантовано чланом 8 Конвенције. Стога, Суд сматра да одлука Савезног завода да одбије захтев супруге подносиоца представке и одбијање домаћих судова да испитају основаност захтева подносиоца представке, представљају мешање у право подносиоца представке на поштовање његовог приватног живота, према члану 8 Конвенције.

Суд примећује да су Управни и Апелациони суд одбили да испитају основаност захтева подносиоца представке, јер су тврдили да на то нема право по домаћем закону и по члану 8 Конвенције, као и да није имао право да настави тужбу своје покојне жене после њене смрти, па како судови нису навели легитимне интересе или циљеве за одбијање испитивања основаности из става 2 члана 8 Конвенције, Суд сматра да је дошло до повреде права подносиоца представке на основу члана 8 Конвенције.

Домаћи судови тврде да подносилац представке нема правни основ за права по основу покојне супруге јер су ова права непреносива.

Суд, међутим, подсећа да је закључио да је у овом предмету дошло до повреде сопственог права подносиоца представке на поштовање његовог приватног живота, из чега следи да подносилац представке није лишен заштите по основу Конвенције, чак и ако му није дозвољено да се позива на права своје покојне супруге по основу Конвенције.

На основу члана 35 ст. 4 Конвенције, Суд може да “одбаци сваку представку коју сматра неприхватљивом... у било којој фази поступка”.

Суд закључује да притужба подносиоца представке о повреди права његове покојне супруге, по члану 8 Конвенције, треба да буде одбијена на основу члана 4 Конвенције, као неспојива персона са одредбама Конвенције.

Међутим, одлучујући у коначном, Суд утврђује да је дошло до повреде члана 8 Конвенције према подносиоцу представке, који се односи на поштовање његовог приватног живота, јер су домаћи судови одбили да испитају основаност тужбеног захтева подносиоца представке, те да тужена држава треба да исплати подносиоцу представке, у року од три месеца од правоснажности ове пресуде, у складу са чланом 44 Конвенције, износ од 2.500 евра на име нематеријалне штете и 26.736.00 евра на име трошкова и издатака.

У овој пресуди суд проширује примену Конвенције, индивидуализовањем и степеновањем односа подносиоца представке са супругом током њене болести и патње.

Европски суд правде

Европски суд правде (European Court of Justice) основан је 1989. године, са седиштем у Луксембургу. Циљ оснивања Суда је да обезбеди примену и тумачење Оснивачког уговора. Европски суд је веома важан при стварању и обликовању правног поретка Уније. Суд је покренуо процес тзв. конституционализације Уговора чиме је правни поредак ЕУ стекао карактеристике које га разликују од система међународног права.

Суд Европске заједнице чине по један судија из сваке државе чланице, сада 27 судија. Суд има осам независних адвоката, који дају стручно мишљење Суду о решавању спорних питања. Рад Суда је уређен Правилима и Статутом суда, који је садржан у Протоколу уз Оснивачки уговор.

У саставу Првостепеног суда, сходно Уговору из Нице, је најмање један судија из сваке државе чланице, уз могућност повећања броја судија. У саставу Првостепеног суда нема независних адвоката, али се, уколико то захтева решавање неког предмета, једном од судија може поверити задатак независног адвоката.

Надлежности Европског суда правде

Оснивањем Првостепеног суда 1989. године, нису се повећале надлежности Европског суда као институције, само је поступак у неким подручјима из једноступеног претворен у двоступени. Кад год је у првом степену надлежан Првоступени суд, предвиђена је и могућност жалбе Суду Европске заједнице. Жалба се може односити само на правна, а не и на чињенична питања. Поступак у првом степену започиње пред Судом Европске заједнице само у претходном поступку и у поступцима против држава чланица.

Основна надлежност Европског суда је: “Поштовање права приликом тумачења и примене Уговора о оснивању Европске уније и ову надлежност Суд спроводи кроз различите врсте поступака. Иначе, Суд правде је надлежан да решава спорове у свим случајевима када се на одређену правну ствар има применити право Европске уније.”¹⁶⁷

¹⁶⁷ Проф. др Стеван Лилић, чланак: *Европски суд правде и управно право Европске уније*, УДК, 342.9 (4/672ЕУ)

У раду Суда правде најважнији су следећи поступци. Претходни поступак, као поступак који пред Судом покреће национални суд, пред којим се неко питање европског права појави као релевантно за одлучивање у предмету. Национални судови у том поступку могу Европском суду постављати питања тумачења и питања ваљаности права Заједнице. Национални судови нижих инстанци овлашћени су постављати таква питања, док су судови задње инстанце то обвезни учинити. На тај се начин у правном система Заједнице осигурава уједначеност права. Поступак се у пракси показао изузетно важним, и управо је у том поступку Европски суд развио нека темељна начела права Заједнице, као што су начело надређености и начело директног учинка.

Европски суд је овлашћен да на захтев Комисије или државе чланице, утврди да ли држава чланица крши неку обавезу из права Европске уније. Пре овог поступка покреће се административни поступак. Уколико се током овог поступка не реши спорно питање, покреће се поступак пред Судом правде, како би држава чланица поступила по одлуци Суда. Европски суд има право да поништи акт било које европске институције, уколико утврди да је противправан из разлога прописаних Уговором. Овај захтев Суду могу поднети институције Европске Уније - Парламент, Комисија и Веће, Европска централна банка и државе чланице. Овај захтев такође могу поднети остала правна и физичка лица, уколико докажу свој правни интерес.

Европски суд је овлашћен да покрене и поступак због пропуста неке од институција ЕУ, да донесе акт који је путем неке постојеће правне норме обавезна донети, а институције држава чланица и правна и физичка лица овлашћене су пред Европским судом затражити да им институција ЕУ надокнади штету коју је узроковала противправним чињењем или нечињењем. Суд може решавати спорове, на пример, у споровима између запослених у институцијама ЕУ с тим институцијама. Надлежност Суда државе чланице могу успоставити и међусобним договором да решавање неког међусобног спора повере Суду.

Физичка лица имају ограничен приступ Суду. Она могу поднети захтев Суду, у ситуацијама када се за заштиту својих права која им додељује нови европски правни поредак не могу обратити Европском суду, овлашћени су заштиту потражити пред надлежним националним судом.

Суд има веома значајну улогу у установљавању и тумачењу правних принципа који данас чине основ комунитарног правног система: принцип првенства комунитарних аката, принцип директне примене и директног ефекта прописа Европске уније, у оквиру јединственог правног система Европске уније, који је непосредно укључен у националне правне системе. "Тако се може рећи да се управно право Европске уније развија кроз процес усклађивања (*harmonization*) управног права држава чланица са правом Уније."¹⁶⁸

Улога Суда је веома важна ради тумачења и интерпретације прописа комунитарног правног поретка и стварања принципа правног поретка Европске уније.

У области заштите људских права, Европски суд "нема надлежност да примени Европску конвенцију о људским правима, када контролише законитост аката Заједнице (Уније), јер Европска конвенција није део правног поретка Заједнице (Уније), али је Суд више пута поновио да је његово устаљено тумачење, да основна права чине општа начела права, чије поштовање обезбеђује судски систем Заједнице (Уније).

У пресуди ЕРТ в. ДЕП из 1991. године, Европски суд правде је објаснио улогу Конвенције у праву ЕУ на следећи начин: "...како Суд доследно тврди, основна права су саставни део општих начела права, чије поштовање он обезбеђује. За ту сврху Суд

¹⁶⁸ Проф. др Стеван Лилић, чланак: *Европски суд правде и управно право Европске уније*, УДК, 342.9 (4/672ЕУ)

налази надахнуће у уставним традицијама заједничким државама чланицама и у смерницама које нуде међународни уговори за заштиту људских права. (...) У том погледу, Конвенција има посебан значај. Становиште је Суда да (...) нема овлашћење да испитује сагласност Конвенције са домаћим прописима који не спадају у домен права ЕУ. С друге стране, тамо где су такви прописи унутар оквира права ЕУ, он мора да пружи све критеријуме тумачења који су потребни домаћем суду како би одредио да ли су ти прописи у сагласности са основним правима, чије поштовање обезбеђује Суд и који извиру из Конвенције. Ову реченицу је Европски суд правде често понављао, нарочито у Мишљењу Суда о приступању Заједнице Конвенцији, у коме је, у случају Европског суда правде нагласио да је поштовање људских права *услов за законитост аката Заједнице*.¹⁶⁹

Предмет Ц, 285/12 Aboubacar Diakite v. Commissaire general aux refugies et aux apatrides у Белгији

Захтев је упућен у оквиру спора између гвинејског држављанина Diakitéa i Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (у даљем тексту: Commissaire général) у вези с одлуком Комесаријата да му не одобри супсидијарну заштиту.

Чињенице

Диаките је 21. фебруара 2008. године поднео први захтев за азил у Белгији, позивајући се на насиље и репресију које је претрпео у сопственој земљи због суделовања у протестима против актуелне власти.

Комесаријат за избеглице је одбио да му призна статус избеглице и одобри супсидијарну заштиту. Диаките је 15. јула 2010. године поново поднео захтев за азил, који је поново одбијен у октобру исте године. Одбијање је образложено да у Гвинеји, замљи порекла подносиоца захтева за азил, не постоји опште насиље или оружани сукоб, у смислу члана 48/4, става 2 Закона од 15. децембра 1980. године. На двоструку одлуку о одбијању, уложена је жалба, коју је CONSEIL du contentieux des étrangers одбио 6. априла 2011. године. У жалби на ову пресуду, Диаките наводи да пресуда није основана јер се процена да није испуњен услов постојања оружаног сукоба, према члану 48/4, става 2 Закона од 15. децембра 1980, темељи на дефиницији оружаног сукоба од стране Међународног казненог суда за бившу Југославију. Имајући у виду пресуду Елгафајл (Ц/465/070), Е Conseil d etat сматра да се не може искључити, како наводи подносилац жалбе, то да се појам оружаног сукоба, у смислу члана 15. Директиве, може тумачити на аутономан начин и са значењем које је различито од оног које је заузела судска пракса Међународног кривичног суда за бившу Југославију.

Conseil d etat је одлучио да постави Суду претходно питање: треба ли члан 15 тачка ц Директиве да се тумачи на начин да постојање унутрашњег сукоба треба проценити на основу критеријума успостављених међународним хуманитарним правом и, ако то није случај, који се критеријуми морају употребити за процену постојања таквог сукоба, како би се утврдило може ли држављанин треће земље или особа без држављанства уживати супсидијарну заштиту.

Из пресуде:

¹⁶⁹ Проф. др Стеван Лилић, чланак: *Европски суд правде и управно право Европске уније*, УДК, 342.9 (4/672ЕУ)

Образлажући своје мишљење, Европски суд се позива, између осталог, на члан 3 који је заједнички за све четири женевске конвенције да “у случају оружаног сукоба који нема међународни карактер и избије на подручју неке од држава уговорница, свака странка у сукобу дужна је примењивати одредбе да се особама које не учествују непосредно у непријатељствима, укључујући припаднике оружаних снага који су положили оружје или особе које су изван војног строја због болести, рана, лечења, слободе или из било кога другог разлога мора поступати човечно, те да је забрањен сваки чин насиља против живота и тела... и повреда личног достојанства и посебно увредљиви и понижавајући поступци.”

Разматрајући критеријуме оружаних сукоба у контексту међународних и европских прописа, Суд жели да образложи појам унутрашњег “оружаног сукоба” и дефинише заштиту лица која су жртве ових сукоба. Унутрашњи оружани сукоби подразумевају ситуацију у којој се редовне државне снаге супростављају једној или више наоружаних група или у којој су супростављене две или више наоружаних група.

Суд сматра да постојање унутрашњег сукоба не може довести до одобрења супсидијарне заштите, осим у мери у којој сукоби унутрашњих наоружаних снага стварају индивидуалну и озбиљну претњу животу или личности подносиоца захтева за супсидијарну заштиту, у смислу члана 15, тачка ц Директиве, јер је степен достигнутог насиља толико висок да се верује да би цивил у случају враћања у државу порекла био изложен стварном ризику трпљења наведених претњи самим присуством на територији сопствене државе.

Стога, уколико подносилац захтева покаже да је посебно погођен ситуацијом и сукобима у земљи порекла, то је потребан нижи степен општег насиља како би могао уживати супсидијарну заштиту.

У вези с постављеним питањем Суд износи Мишљење да члан 15 тачка ц Директиве Већа 2004/83/ЕЗ од 29. априла 2004. године, о минималним стандардима за квалификацију и статус држављана треће земље или особа без држављанства као избеглица, или особа којима је на други начин потребна међународна заштита, и о садржају одобрене заштите, треба тумачити, тако да је потребно признати постојање унутрашњег оружаног сукоба у циљу примене наведене одредбе, уколико се државне снаге супростављају оружаним групама или се групе међусобно обрачунавају, без потребе да се тај сукоб може квалификовати као оружани сукоб који нема међународни карактер, у смислу међународног хуманитарног права и без процене интензитета оружаних супростављања, нивоа организације сукоба или трајања сукоба.

Предмет С, 363/12, З. против Управног одбора школе у Ирској, од 18. марта 2014. године

Захтев је поднет у оквиру спора између З., мајке наручитељице која је добила дете на основу договора о заменском мајчинству, против Говернмент департмента (ирско министарство) и Board of management of a community school (управни одбор општинске школе, у даљњем тексту: Board of managment), поводом неодобравања плаћеног одсуства које је истоветно породилском или усвојитељском одсуству након рођења детета.

Чињенице

Госпођа З. је запослена као средњошколски професор у општинској школи, којом управља Управни одбор школе, према условима запошљавања које одређује Влада (Government Department), која осигурава њену зараду. З. пати од ретког

поремећаја, јер јој недостаје материца као репродуктивни орган и не може затруднети. Током 2008. године она и њен супруг су се одлучили на поступак вантелесне оплодње ин витро, при чему би трудноћу изнела заменска мајка, који се обавља у Калифорнији где су ова процедура, као и трудноћа и порођај произишли из таквог поступка детаљно регулисани законом. Рођена је девојчица која је биолошко дете З. и њеног супруга, са стајалишта права Калифорније, и они се сматрају родитељима тог детета, а идентитет заменске мајке се не помиње у изводу из матичне књиге детета. З. и њен супруг су се са дететом вратили у своју државу Ирску, где договори о заменском мајчинству нису правно регулисани.

З. је тражила право на породилско одсуство, али није испунила услове прописане Законом о заштити мајчинства, с обзиром на то да није усвојила дете које је плод заменског зачећа, како ни законске одредбе у области радних односа не садрже одредбе о признавању права на породилско боловање након рођења детета у поступку заменског зачећа. З. је поднела захтев Владином одељењу, у којем тражи право на породилско одсуство као и у случајевима родитеља усвојене деце. Њен захтев је одбијен због неиспуњавања услова родитељског или усвојитељског права на породилско одсуство. З. је уложила жалбу на ову одлуку Вишем суду, наводећи да је дискриминисана по основу пола, породичног статуса и инвалидитета, те да јој Владино одељење није обезбедило права по основу инвалидитета и плаћено одсуство, као у случају родитеља или усвојитеља.

Из пресуде:

У поступку одлучивања по жалби, Виши суд је одлучио да прекине поступак и Европском суду постави следећа питања: да ли постоји дискриминација по основу пола, када жени која је добила дете по основу заменског мајчинства није одобрено плаћено одсуство истоветно као родитељима или усвојитељима, да ли постоји дискриминација по основу инвалидитета, уколико жени која пати од инвалидитета који јој онемогућава да роди дете, а чије је биолошко дете рођено на основу договора о замени мајчинства, није одобрено плаћено одсуство као у случају родитеља или усвојитеља, као и питање може ли се позвати на Конвенцију Уједињених нација ради тумачења и/или оспоравања ваљаности Директиве 2000/78.

Суд је приступио испитивању о постојању дискриминације по основу пола, у смислу Директиве 2006/54, којом је забрањена непосредна и посредна дискриминација по основу пола посебно у области услова запошљавања, радних услова и висине зараде.

Тумачећи прописе о дискриминацији у конкретном случају, Суд сматра да би се на исти начин поступило и са оцем детета којег је добио договором о заменском мајчинству, па се не може тврдити да се неодобравање одсуства ставља у неповољнији положај раднице у односу на раднике, па неодобравање плаћеног одсуства по ставу Суда не представља непосредну и посредну дискриминацију на основу пола, у смислу члана 2, став 1, тачка (а) и (б) Директиве 2006/54 и посебно њених чланова 4 и 14. Суд сматра да мајка наручитељка која је добила дете на основу договора о заменском мајчинству, не може бити предмет неповољнијег поступања због трудноће, с обзиром на то да није била трудна с тим дететом.

Суд је даље испитивао да ли Директиву 2000/78 треба схватити на начин да неодобравање плаћеног одсуства, који је истоветан породилском и усвојитељском одсуству, радници која не може носити дете и која је дете добила по основу договора о заменском мајчинству, представља дискриминацију на основу инвалидитета.

Суд сматра да се појам “инвалидитет”, у смислу Директиве 2000/78, мора схватити као ограничење које произилази из трајних физичких, менталних или

психичких оштећења, чије узајамно деловање спречава пуно и ефикасно суделовање те особе у професионалном животу на темељу једнакости с другим радницима.

Суд признаје да је неспорно да госпођа З. пати због немогућности да носи своје дете. Неспособност да дете добије конвенционалном методом, само по себи не спречава госпођу З. да приступи запослењу, обављању посла или напредовању у послу и професионалним активностима. Суд је у конкретном случају утврдио да стање од којег пати госпођа З. није “инвалитет” у смислу Директиве 2000/78 и да стога та директива није применљива у ситуацији у овом предмету.

Суд је испитивао и ваљаност Директиве 2000/78 у односу на Конвенцију Уједињених нација, при чему из судске праксе следи да неусклађеност таквог акта Уније с правилима међународног права може утицати на његову ваљаност. Међутим, одредбе Конвенције су у својој примени или учинцима подређене интервенцији накнадних аката које доносе уговорне стране, те да одредбе Конвенције не чине безусловне и довољно прецизне одредбе, у смислу судске праксе, те да су оне стога лишене директног дејства у праву Уније, из чега следи да се ваљаност директиве не може проценити у односу на Конвенцију Уједињених Нација.

Стога Суд доноси одлуку: Директиву 2006/54/ЕЗ Европског парламента и Већа од 5. јуна 2006. о спровођењу начела једнаких могућности и једнаког поступања према мушкарцима и женама у питањима запошљавања и рада, посебно њене чланове 4 и 14, треба тумачити на начин да неодобравање плаћеног одсуства, које је исто као и породилско одсуство, радници, која је као мајка наручителница добила дете на темељу заменског мајчинства, не представља дискриминацију на темељу пола.

Директиву Већа 2000/78/ЕЗ од 27. новембра 2000, о успостави општег оквира за једнако поступање при запошљавању и обављању занимања, треба тумачити на начин да неодобравање плаћеног одсуства, које је исто као породилско или усвојитељско одсуство, радници која не може носити дете и која је прибегла заменском мајчинству, не представља дискриминацију на темељу инвалидитета. Ваљаност те директиве није могуће оценити у односу на Конвенцију Уједињених народа о особама с инвалидитетом, али се наведена директива мора у највећој могућој мери тумачити у складу с том конвенцијом.

Предмет Ц, 423/12, Flora May Reyes v. Migrationsverket, Sweden, од 6. новембра 2014. године

Захтев је упућен у оквиру спора између Ф. М. Рејес, филипинске држављанке и Миграционсверкета (установе за миграције) у вези с одбијањем захтева заинтересоване за издавање дозволе боравка у Шведској.

Чињенице

Ф. М. Рејес, рођена је 1987. године и филипинска је држављанка. У узрасту од три године, заједно са своје две сестре, поверена је на чување својој баки по мајци, јер је мајка отишла у Немачку, да би тамо радила и бринула о својој породици на Филипинима. У Немачкој је добила држављанство. Ф. М. Рејес је одрасла у Манили, где је завршила вишу школу и праксу и стекла звање дипломиране помоћне болничарке. Мајка је током целог периода слала сваки месец новац за потребе своје породице и за финансирање школовања својих кћерки. Ф. М. Рејес се никада није запошљавала на Филипинима нити је примала социјалну помоћ.

Током 2009. године њена мајка се настанила у Шведској, где се удала за норвешког држављанина. У Шведској не ради и живи од пензије свог супруга, који је

преузео обавезу да шаље новац за породицу своје супруге на Филипинима. У марту 2011. године Ф. М. Рејес је ушла у подручје Шенгена и затражила дозволу боравка у Шведској, као члан породице своје мајке и њеног супруга, изјавивши да је они издржавају.

Миграционсверкет је тај захтев одбио, уз образложење да Ф. М. Рејес није показала да су износи које су јој уплаћивали мајка и њен супруг, служили томе да осигурају њене основне животне потребе исхране, смештаја и здравствене заштите на Филипинима. Доказала је да је завршила школу на Филипинима. Осим тога, Миграционсверкет сматра да је њу и сестре издржавала бака по мајци и да није доказала да су је издржавали чланови породице у Шведској.

Ф. М. Рејес је уложила жалбу Управном суду у Гетеборгу, надлежном за питање емиграната у првом степену, који је жалбу одбио. Суд није оспоравао да су се за основне потребе тужитељице бринули мајка и очух. Њен социјални положај није оцењен таквим да се њене основне потребе на Филипинима не би могле намирити без помоћи мајке и очуха. Управни суд је закључио да је тужитељица одрасла и школовала се на Филипинима и да чланови њене породице живе на Филипинима. Суд не сматра да чињеница да су се мајка и очух определили да шаљу средства за издржавање, не указује на такав однос зависности да би јој се доделило право боравишта у Шведској. Ф. М. Рејес је поднела жалбу Управном жалбеном суду у Стокхолму, који одлучује о питањима емиграната, у којој тврди да упркос свом образовању није успела да нађе посао на Филипинима, те да мајка и очух не би морали уплаћивати тако редовно велике суме новца, да то није било потребно за преживљавање породице.

Како су се појавила два мишљења у вези с појмом “издржавано лице”, као и питање како би запослење Ф. М. Рејес утицало на њен статус боравка, јер онда не би била издржавано лице и не би, по том основу, могла да тражи дозволу боравка. Суд је одлучио да прекине поступак и упуту претходна питања Европском суду правде: треба ли члан 2, став 2 тачке Директиве 2004/38 тумачити на начин да држава чланица може, у одређеним околностима, да би неког сматрала издржаваним лицем и који би улазио у појам “члана породице”, у смислу наведеног члана директиве, захтевати да лице, потомак у правој линији, које има 21 и више година, мора доказати да је безуспешно покушавао/ла наћи посао или примити помоћ за издржавање из државе порекла или да је на било који начин покушао/ла осигурати своју егзистенцију и како утврдити однос стварне зависности издржаваног лица у смислу члана 2, став 2 тачке Директиве.

Из пресуде:

Уводна изјава 5 Директиве 2004/38 наводи да: “Право свих грађана Уније на слободу кретања и боравишта на подручју државе чланице како се остварује под условима слободе и достојанства, треба одобрити и члановима њихове породице, без обзира на држављанство...”

Разматрајући претходна питања, Суд сматра да није потребно утврдити разлоге зависности јер сама чињеница да неки грађанин Уније потомку у дужем периоду исплаћује новчани износ за издржавање, указује да постоји однос стварне зависности тог потомка и грађанина Уније, па се у тим околностима не би требало од потомка тражити да још доказује да је безуспешно тражио посао или на други начин покушао решити егзистенцију.

Супротно тумачење би у пракси онемогућило потомку тражење посла у држави чланице и тиме би се повредио члан 23 Директиве који изричито даје могућност потомку, да: “Без обзира на националност, чланови породице држављанина Уније који

имају право пребивалишта или право на стални боравак у држави чланици имају право на запошљавање или самозапошљавање.”

У вези с другим питањем, Суд сматра да члан 2, став 2 тачку ц Директиве 2004/38 треба тумачити тако да чињеница да се за неког члана породице, који због својих година, професионалних квалификација или здравственог стања сматра да има реалне могућности за запослење и да намерава радити у држави чланици, не утиче на тумачење појма “издржаваног лица” предвиђеног том одредбом Директиве.

Предмет Ц, 79/13, Селвер Шаћири и Данијела Ђорђевић, против Федералне агенције за збрињавање избеглица у Бриселу, од 27. фебруара 2014. године

Захтев је упућен у оквиру спора између Federaal agentschap voor de opvang van asielzoekers (савезна агенција за збрињавање тражиоца азила, Селвера Шаћирија и Данијеле Ђорђевић), у своје име и у својству законских заступника своје малолетне деце Данијела Шаћирија, Дениса Шаћирија и Санеле Шаћири, као и Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn van Diest (јавни центар за социјални рад) због Федасилова одбијања додељивања социјалне помоћи породици Шаћири, из разлога немогућности осигурања њиховог смештаја у центру за смештај тражиоца азила.

Чињенице

Породица Шаћири, родитељи и троје деце, поднела је 11. октобра 2010. захтев за азил у Белгији. Истога дана, Савезна агенција за збрињавање тражиоца азила („Федасил“) обавестила је породицу Шаћири о немогућности одређивања тела за њихово збрињавање, па их је упутила Центру за социјални рад (ЈЦСД). Како није могла добити смештај, породица Шаћири је потражила смештај најмом стана. С обзиром на то да нису имали финансијске могућности за плаћање закупа стана, породица Шаћири поднела је захтев ЈЦСД-у за новчану помоћ. Овај захтев је одбачен, из разлога што су за случај породице Шаћири задужена тела за прихват којима управља Федасил. Породица Шаћири је 10. децембра 2010. поднела Суду у Белгији захтев за привремену меру против Федасила и ЈЦСД-а. Суд је решењем од 12. јануара 2011. године, наложио Федасилу да породици Шаћири додели смештај и новчану помоћ. Федасил их је 21. јануара 2011. године сместио у Центар за збрињавање тражиоца азила. Породица Шаћири је двома тужбама, 14. децембра 2010. године и 7. јануара 2011. године оспорила одлуку Федасила и ЈЦСД-а пред Вишим судом. Суд је захтев према ЈЦСД-у прогласио неоснованим, а Федасилу је наложио да породици Шаћири исплати износ од 2961,27 евра за три месеца, што одговара комплетној накнади за лице које издржава породицу.

Федасил је уложио жалбу на ову пресуду надлежном суду. Породица Шаћири је новом жалбом затражила да се Федасилу и ЈЦСД досуди солидарно плаћање износа који одговара комплетној надокнади за читав период током којег нису имали обезбеђен смештај.

Суд за радноправне спорове у Белгији је одлучио да прекине поступак и упути суду следећа питања: “Када држава чланица, примењујући одредбе члана 13 став 5 Директиве 2003/9, одлучи да обезбеди материјалну помоћ, у облику давања новчаних средстава, је ли и даље обавезна да обезбеди тражиоцима азила, на један или други начин, коришћење минималних мера заштите директиве, као што су оне предвиђене њеним чланом 13 ставовима 1 и 2 и чланом 8 ставовима 1, 3, 5 и 8?

“Треба ли новчану помоћ из члана 13, ставка 5 Директиве 2003/9 доделити од дана подношења захтева за азил и захтева за смештај или од истека рока предвиђеног

чланком 5, ставком 1 директиве или полазећи од неког другог датума? Мора ли наведена помоћ, због недостатка материјалних услова које нуди држава чланица или организација, коју она одреди, бити таква да допусти тражиоцима азила да сами осигурају смештај за цело време, према потреби захтевајући и смештај у хотелу, у очекивању да ће им бити понуђено трајно становање, или сами требају осигурати трајније становање?

“Је ли у складу с Директивом 2003/9, чињеница да држава чланица не додели материјалне услове смештаја, осим у мери где постојеће институције за збрињавање могу осигурати смештај и упутити тражиоце азила, који тамо не нађу место, на помоћ која је доступна свим становницима државе, без да су притом предвиђена правна правила и неопходна тела за организацију које сама држава није створила, а која би могла у кратком року додељивати достојанствен смештај тражиоцима азила?”

Из пресуде:

Својим првим и другим питањем, која треба размотрити заједно, Суд који је упутио захтев, пита да ли члан 13, став 5 треба тумачити тако да, када држава чланица осигурава материјалну помоћ у облику новчаних средстава, је дужна доделити ту помоћ од дана подношења захтева за азил, осигуравајући да је износ наведене помоћи такве природе да омогућава тражиоцу азила смештај, поштујући притом услове одређене у чланку 13, ставкама 1 и 2, те чланку 14, ставкама 1, 3, 5 и 8 те директиве.

Према члану 13, ставу 5 Директиве 2003/9 материјални услови смештаја се могу осигурати у облику новчане помоћи или ваучера, или комбинацијом тих начина.

У вези са моментом од којег су државе чланице дужне осигурати материјалне услове смештаја тражиоцима азила, Суд сматра да, сходно досадашњој судској пракси, треба рачунати од момента подношења захтева за азил. Директивом 2003/9 је предвиђено поштовање основних права, нарочито одредби члана 1 Повеље о основном правима Европске уније, према којем се људско достојанство мора поштовати и штитити, тако да тражиоцу азила не треба да буде ускраћена заштита на основу минималних стандарда из директиве, да би “требало утврдити минималне стандарде за збрињавање тражиоца азила, који ће уобичајено бити довољни да им се осигура ниво достојанственог живљења и животни услови који се могу упоредити с онима у свим државама чланицама.” Новчана помоћ мора бити довољна за очување заједничког живота породице, као и најбољег интереса деце, што, према одредбама члана 18, став 1 исте директиве, представља њезин најважнији циљ.

Кад се држава чланица одлучи за осигурање материјалних услова збрињавања у облику новчане помоћи, та помоћ мора бити довољна да гарантује ниво достојанственог живота, с тим да се одредбе Директиве 2003/9 не могу тумачити тако да тражиоцима азила буде дозвољен избор стана према личном избору.

Стога, члан 13, став 5 Директиве 2003/9 треба тумачити тако да се држава определи за давање материјалних услова збрињавања у облику новчане помоћи или ваучера. Та помоћ мора бити осигурана од тренутка подношења захтева за азил, у складу с одредбама члана 13 став 1 Директиве и мора одговарати минималним стандардима из одредаба члана 13 става 2 наведене директиве. Држава чланица мора водити рачуна о томе да укупан износ новчане помоћи, који покрива материјалне услове збрињавања, буде довољан да гарантује ниво достојанственог живљења, који доприноси очувању здравља и осигурање егзистенције тражиоца азила, омогућавајући му да тражи стан на приватном тржишту, који не може бити према личном избору тражиоца, водећи рачуна, према потреби, о заштити лица са посебним потребама, сходно одредбама члана 17 Директиве.

Треће питање, које је национални суд упутио Европском суду правде односи се на тумачење Директиве 2003/9, да ли у случају попуњености објеката за смештај, намењених тражиоцима азила, држава може тражиоце азила упутити на јавни сектор за помоћ, надлежан за обезбеђење нужне новчане помоћи тражиоцима азила. Суд подсећа да Директива 2003/9 дозвољава држави чланици, уколико није у могућности да тражиоцима азила обезбеди материјалне услове збрињавања (стан, одећу и храну), може им доделити новчану помоћ, која мора бити довољна за осигурање основних потреба тражиоца азила, које им омогућавају достојанствено живљење и нормално очување здравља.

Европски суд тумачи Директиву 2003/9 тако да државе чланице могу исплаћивати новчану помоћ посредовањем организација јавног сектора за помоћ, с тим да те организације тражиоцима азила осигуравају поштовање минималних стандарда.

У вези с трећим питањем, Европски суд саопштава да Директиву 2003/9 треба тумачити тако да се не противи томе, да у случају попуњености тела за смештај намењених тражиоцима азила, државе чланице могу тражиоце азила упутити некој од организација јавног сектора за помоћ, под условом да им тај сектор обезбеди поштовање минималних стандарда предвиђених овом Директивом.

Стога, Суд одлучује:

Члан 13, став 5 Директиве 2003/9/ЕЗ Већа од 27. јануара 2003. о увођењу минималних стандарда за збрињавање подносиоца права на азил мора бити тумачен тако да, када се држава чланица определи да додели материјалне услове збрињавања, у облику новчане помоћи или ваучера, та помоћ мора бити обезбеђена од тренутка подношења захтева за азил, у складу с одредбама члана 13, став 1 ове Директиве и мора одговарати минималним стандардима из одредаба члана 13, став 2 исте Директиве, при чему држава чланица мора водити рачуна о томе да укупан износ новчане помоћи, који покрива материјалне услове збрињавања, мора бити довољан да гарантује достојанствен живот, нормално очување здравља и обезбеђење егзистенције тражиоца азила, дајући му могућност да лично нађе смештај, водећи рачуна по потреби, о заштити лица са посебним потребама, сходно одредбама члана 17 исте Директиве. Материјални услови збрињавања из члана 14, став 1, 3, 5 и 8 Директиве 2003/9, не обавезују државе чланице да се определе да примене ове услове искључиво у облику новчане помоћи, с тим да износ понуђене помоћи мора бити довољан да омогући малолетној деци живот с родитељима, чиме се чува целовитост породице тражиоца азила.

У случају попуњености тела за смештај тражиоца азила, Директиву 2003/9 треба тумачити тако да се не противи томе да државе чланице могу тражиоце азила упутити одговарајућој организацији јавног сектора за помоћ, под условом да се тражиоцима азила обезбеди поштовање минималних стандарда предвиђених наведеном Директивом, с тим да евентуална попуњеност мрежа за смештај не може оправдати било какав изузетак од поштовања ових норми.

Предмет, Ц/131/12, Google Spain SL, Google Inc. против Агенције за заштиту личних података (АЕПД), Mario Costeja Gonzales

Чињенице:

Захтев је упућен у оквиру спора између Google Spain SL, Google Inc. против Агенције за заштиту личних података (АЕПД) и Марија Костехе Гонзалесе, због одлуке Агенције да усвоји жалбу Марија Костехе Гонзалеса против ова два друштва и налаже

друштву Google Inc. да донесе нужне мере за повлачења из свог индекса личних података и податке који се односе на наведено лице, као и да обезбеде спречавање даљег приступања тим подацима.

М. Костеха Гонзалез, држављанин Шпаније, поднео је 5. марта 2010. АЕПД-у приговор против La Vanguardia Ediciones SL, издавача високотиражних дневних новина, као и против Googl Spain и Google Inc. Приговор је био заснован на чињеници да би корисници интернета приликом уношења имена М. Костехе Гонзалеза у интернетски претраживач групе Гугл, добијали повезнице према два страница дневника „Ла Вангвардија“ од 19. јануара и 9. марта 1998, на којима се налазио оглас с именом М. Костехе Гонзалеза за продају некретнина јавним надметањем и страницу повезану с каматама ради наплате дугова из подручја социјалног осигурања.

Приговором је М. Костеха Гонзалез затражио да се „Ла Вангвардији“ наложи брисање или измена наведених страница, како се на њима више не би појављивали његови лични подаци, односно да примени одређене алате интернетских претраживача ради заштите тих података. С друге стране је затражио да се друштву Google Spain или Google Inc. наложи брисање или прикривање његових личних података како се они више не би појављивали у резултатима претраге и повезницама „Ла Вангвардије“. М. Костеха Гонзалез у том је контексту навео да је стечај, у којем је он био извршилац, у потпуности окончана пре више година и да је од тада навођење тих података лишено сваке релевантности.

Својом одлуком АЕПД је одбио наведени приговор у делу који се односио на „Ла Вангвардију“, оцјењујући да је објављивање информација о којима је реч било законски оправдано, с обзиром на то да је извршено по налогу Министарства рада и социјалних послова ради максималног публицитета јавне аукције, у циљу окупљања што већег броја понуђача.

Исти тај приговор усвојен је у делу који се односи на друштва Google Spain и Google Inc. АЕПД је у том погледу сматрао да оператери претраживача подлежу законодавству у подручју заштите података, с обзиром на то да спроводе обраду података за коју су одговорни и да делују као посредници друштва за информисање. АЕПД је оценио да има овлашћење да наложи оператерима претраживача повлачење података и забрану приступања одређеним подацима кад сматра да њихово праћење и дистрибуција могу повредити основно право на заштиту података и достојанство личности, што такође обухвата и жељу заинтересованог лица да ти подаци не буду познати трећим странкама. АЕПД је сматрао да та обавеза може директно обавезивати оператере претраживача, а да није нужно брисање података или информација на мрежној страници где се они налазе, посебно кад је одржавање тих информација на тој страници оправдано законском одредбом.

Google Spain и Google Inc. уложили су пред Аудиенција Национал двије одвојене жалбе против наведене одлуке, а које је Аудиенција Национал спојио.

У својој одлуци о упућивању захтева, Суд наводи да жалбе постављају питање о томе које обвезе имају оператери претраживача ради заштите личних података лица које не желе да се прате, индексирају и на неутврђен начин стављају на располагање корисницима интернета одређене информације које су објављене на мрежним страницама трећих странака и садрже њихове личне податке, који омогућавају повезивање тих информација с тим лицима. Стога је Суд упутио захтев за тумачење Директиве 95/46, имајући у виду савремена технолошка достигнућа.

У тим је условима Аудиенција Национал одлучио прекинути поступак и поставити Суду следећа претходна питања, која се односе на територијално подручје примене Директиве 95/46 и шпанског законодавства у подручју заштите личних података, оснивање фирми ћерки на другим подручјима и принципима њиховог

функционисања, о активностима претраживача као пружаоца садржаја у вези с Директивом 95/46, функционисању, овлашћењима и одговорностима претраживача идр.

Из пресуде:

Узимајући у обзир све околности, претходна питања и правни оквир Европске уније, Суд одлучује да члан 2, тачке (б) и (д) Директиве 95/46/ЕЗ Европског парламента и Већа од 24. октобра 1995. о заштити појединаца, у вези с обрадом личних података и о слободном протоку података, треба тумачити у смислу да, с једне стране, активност претраживача која се састоји у проналажењу информација објављених или стављених на интернет од трећих странака, њиховом аутоматском индексирању, привременом похрањивању и, коначно, стављању на располагање интернетским корисницима у редоследу према заданим поставкама, треба квалификовати као „обраду личних података“ у смислу члана 2, тачке (б), ако те информације садрже личне податке, те, с друге стране, оператера претраживача треба сматрати „надзорником“ наведене обраде у смислу наведеног члана 2, тачке (д).

Члан 4, став 1, тачку (а) Директиве 95/46 треба тумачити у смислу да је обрада личних података извршена у оквиру активности пословног настанка надзорника на подручју државе чланице, у смислу те одредбе кад оператер претраживача у држави чланици оснује подружницу или друштво ћерку у циљу промоције и продаје оглашивачких простора на претраживачу и чија је активност усмерена на становнике те државе чланице.

Члан 12, тачку (б) и члан 14, подстав први тачке (а) Директиве 95/46 треба тумачити у смислу да је, у циљу поштовања права предвиђених тим одредбама и кад су стварно испуњени њима предвиђени услови, оператер претраживача обвезан да избрише с пописа резултата, приказаних на извршену претрагу о презимену особе, повезнице према мрежним страницама које су објавиле треће странке и које садрже информације у вези с том особом, такође и под претпоставком да то презиме или те информације нису претходно или истовремено избрисани с тих мрежних страница и то, ако је примењиво, чак и кад је њихово објављивање на наведеним страницама само по себи законито.

Члан 12, тачку (б) и члан 14, подстав први тачку (а) Директиве 95/46 треба тумачити у смислу да у оквиру оцене услова примене тих одредби треба посебно испитати има ли особа чији се подаци обрађују право на то да се информација о којој је реч, а која се односи на њену личност, у конкретном стању више не повезује с њеним презименом на попису резултата, приказаном на извршену претрагу о презимену лица, те да притом тврдња о постојању таквог права не пресумира да укључивање информације о којој је реч у попис резултата узрокује штету особи чији се подаци обрађују. Особа чији се подаци обрађују, с обзиром на своја права на основу члана 7 и 8 Повеље, може затражити да се информација о којој је реч више не ставља на располагање широкој јавности њеним укључивањем у такав попис резултата због тога што та права начелно имају превагу, не само над економским интересом оператера претраживача него и над интересом јавности у вези с проналажењем наведене информације приликом претраге о презимену те особе. Међутим, то не би био случај, ако се чини да је због посебних разлога, као што је то улога наведене особе у јавном животу, мешање у њена људска права оправдано снажним јавним интересом да се таквим укључивањем има приступ информацији о којој је реч.

5.5. Контрола испуњености обавеза из међународних уговора

Међународним инструментима утврђени су правни оквир и механизми заштите људских права, које примјењују надлежне институције међународне заједнице и појединачних држава. Државе које су се обавезале на поштовање међународних прописа, обавезне су да у својим правним системима спроведу и примењују одредбе о поштовању људских права, доношењем одговарајућих правних аката којима се предвиђа уживање људских права, као и санкције у случају њиховог кршења.

Извршавање пресуда Европског суда за људска права је у надлежности Комитета министара, који прати примену одлука Европског суда за људска права.

Сходно члану 46 Европске конвенције, правоснажна пресуда се доставља Комитету министара, који надгледа њено извршење. Комитет министара упућује позив држави да исплати досуђене накнаде и изврши друге мере предвиђене донетом пресудом.

Сврха ових мера је правично задовољење оштећене стране у спору, отклањањем последица спорне ситуације и стварање услова за повратак у стање ствари пре повреде права подносиоца представке (*restitution in integrum*).

Уколико за то не постоји могућност у домаћем правном систему, који омогућава само делимичну одштету, Суд ће утврдити прекршај Конвенције или протокола уз њу и према потреби, сходно члану 41 Конвенције, досудити правично задовољење оштећеној странци (накнада материјалних и нематеријалних трошкова у поновљеном судском поступку, спречавање понављања спорних поступања, измене правних прописа, установљавање одређене судске праксе, објављивање пресуде...).

Значај извршавања пресуда има за циљ јачање заштите људских права и основних слобода и стварању релевантних правних прописа који ће омогућити систем заштите људских права, својствен европском простору и створити свест о самопоштовању сваког појединца и очувању урођеног људског достојанства.

Комитет министара ће од државе чланице, на коју се пресуда односи, захтевати извештавање о мерама које се предузимају у циљу спровођења пресуда Суда. Мере за спровођење пресуде могу се односити на исплату правичне накнаде, ослобађање из затвора, понављање поступка исл.

Осим ових мера које се односе на појединачна лица, Суд ће спровести и мере које се односе на обавезе државе за измену постојећих правних прописа или усвајање нових. О извршеним мерама, по основу судских пресуда, држава чланица обавештава Комитет. Ако држава чланица не изврши пресуду, Комитет министара може организовати доносити посебне резолуције, којима се одређују мере за спровођење пресуде и оставља рок у којем треба извршити пресуду. Осим овога, Комитет може предузимати и дипломатске активности усмерене на извршавање одлука Суда. Ако држава не жели да изврши пресуду, Суд доноси сталне резолуције којима настоји да изврши притисак на земљу чланицу да изврши своју обавезу.

Испуњавањем обавеза из пресуда Европског суда, доприноси се усклађивању правног система на европском простору јер је држава потписница у обавези да коригује своје законодавство, уколико се утврди кршење права од стране Европског суда. За спровођење Конвенције врши се промена прописа, обука судија, припадника полиције и свих структура друштва за поштовање људских права.

Имплементација конвенције штити грађане и њихова права, а истовремено штити државу и смањује трошкова исплате евентуално досуђених износа.

Пресуде имају значајну улогу у изградњи јединственог европског правног система, уз поштовање посебности правних режима држава потписница.

Суд нема право да укида пресуде домаћих судова, али применом сопствених легислативних процедура врши утицај на измену прописа који су допринели кршењу људских права.

Држава сама бира свој начин извршења пресуде, без мењања новчаног износа пресуде јер се, сходно члану 1 Конвенције “свакоме” у јурисдикцији државе потписнице даје право на заштиту људских права и основних слобода (странци, лица без држављанства, азиланти...).

Према Конвенцији државе су дужне да обезбеде заштиту људских права на начин који је најприхватљивији у њиховим правним системима. Кривичним закоником државе прописују казне за кршење права против слободе, човечности и осталих људских права човека и грађанина. Регионални и глобални системи заштите људских права својом процедуром и принципима утврђују евентуално кршење људских права и државама прописују мере за заштиту људских права, с циљем примене и извршавања правних обавеза државе. Унапређење међународног система надзора и контрола поступања држава према сопственим грађанима су најважнији аспекти у реализацији заштите људских права, самим тим што заштита људских права није више у искључивој надлежности држава.

Интернационализација заштите људских права обухвата деловање великог боја међународних институција, које својим механизмима успостављају обавезу имплементације међународних прописа држава потписница међународних уговора, по ком основу су дужне да у оквиру своје јурисдикције омогуће свим појединцима уживање људских права.

Државе с презом прихватају надзор над применом и реализацијом обавеза садржаних у међународним уговорима и настоје да у што већој мери задрже суверенитет у овој области. Често је питање људских права повезано са степеном демократизације појединих држава и ставовима елите на власти, као и осталих економских и социјалних фактора.

Чланом 16 Протокола 14 дато је овлашћење Комитету министара да, уколико двотрећинском већином гласова утврди да држава одбија да се повинује пресуди Суда, изнесе то питање пред Суд, како би се утврдило да ли је држава одбила да испуни своје обавезе по члану 46, став 1 Конвенције (infringement proceedings). Међутим, Суд нема овлашћења да према држави чланици предузме санкције, већ је његова одлука у таквим ситуацијама само декларативног карактера.

Овлашћења осталих органа у систему Савета Европе:

Парламентарна скупштина Савета Европе такође има улогу у надзору над извршавањем пресуда Суда. Тај задатак практично обавља преко Комитета за правна питања и људска права чије је деловање додатно у односу на надзор који врши Комитет министара. Комитет за правна питања и људска права фокусира се посебно на старије случајеве (то су предмети који нису решени ни после пет година), као и на нарочито важне и хитне случајеве. Наведени комитет може да тражи објашњења од националних делегата у Скупштини због неизвршавања одлука Суда, а може и доставити препоруке Комитету министара.

Комесар за људска права може се састајати са званичницима државе, како би разговарао о случајевима који представљају системске проблеме поводом спровођења појединих одлука у конкретной држави. Веома значајна и посебна улога у процесу надгледања примене Конвенције припада Заступнику интереса државе пред Европским судом за људска права. Осим што заступа државу, настоји да предузме мере да државни органи испуне своје обавезе по основу судских пресуда.

Уредбом о заступнику Црне Горе пред Европским судом за људска права прописане су обавезе и овлашћења заступника. Заступник треба да прати прописе и одлуке које се тичу заштите људских права и да предузима мере да домаће законодавство буде усклађено са прописима Европске уније.

Заступник треба да промовише поштовање Конвенције и њену имплементацију у правни систем државе чланице

ШЕСТИ ДЕО

6. ПРОВЕРА ХИПОТЕЗЕ

6.1. Сазнања из анализе

Анализа представки достављених институцијама за заштиту људских права указује на њихову тежњу ка индивидуализацији и хуманизацији положаја појединца и заштити урођеног људског достојанства човека.

Дилеме правника и филозофа о правилном односу примене позитивно правних прописа и моралних вредности, увек су присутне у настојању да се остваре што праведније мере, које ће у себи садржати и обавезан део законске регулативе и правно, на моралним вредностима засновано тумачење примене правних норми на конкретну спорну ситуацију.

Међународне институције, које се баве заштитом људских права, настоје да детаљно сагледају све релевантне чињенице и околности које се тичу лица које је поднело апликацију против одређене државе и да у светлу правде промовишу вредности заштите људских права и слобода.

Приликом истраживања пресуда Европског суда за људска права, на случајном узорку од педесет пресуда, које се у својим одлукама о кршењу људских права позивају на кршење људског достојанства, 18 се односи на кршење члана 3 Европске комисије о људским правима и основним слободама, седам се односи на кршење члана 5, пет на кршење члана 6, једна пресуда на кршење члана 7, седам пресуда се односи на кршење члана 8, седам пресуда на кршење члана 10, и пет на кршење члана 13.

Члан 3 прописује: “да нико не сме бити подвргнут мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању.”

Приликом одмеравања досуђених мера, Суд посебно води рачуна о околностима сваког појединачног случаја. На овај начин поштује се сваки појединац као посебна личност, а околности случаја поводом којег је поднесена представка цене се као посебне према сваком појединцу.

Суд се приликом одлучивања придржава одредби Конвенције о заштити људских права и основних слобода, својих Општих начела и судске праксе.

Члан 3, према ставовима Суда, штити једну од основних вредности демократског друштва. Чак и у најтежим околностима, као што је борба против тероризма или криминала, Конвенција забрањује, у апсолутном смислу, тортуру или нехумано поступање или кажњавање, без обзира на понашање жртве.

Највећи број случајева кршења члана 3 Конвенције односи се на лица која се жале на услове у затвору.

Суд доследно наглашава да патња и понижење не морају да превазиђу и онако неизбежан елемент патње и понижења, који је повезан са датим обликом законитог поступања или кажњавања. Мере које лице лишвају слободе често садрже изразити елемент патње. У складу са чланом 3 Конвенције, држава мора притвореној особи обезбедити услове који су компатибилни са поштовањем њеног личног достојанства, као и да начин и метод извршења мере не излажу конкретну особу патњама које прелазе неизбежан ниво патње својствене притвору.

Суд наглашава да су лица у притвору у рањивом положају и да су власти у обавези да се суздрже од прибегавања физичке силе према притворенику, уколико она није стриктно потребна и да својим понашањем у принципу не умањују људско достојанство притвореника повредом права утврђеног у члану 3 Конвенције.

У случају Дедовски и остали против Русије, Суд процењује озбиљност злостављања затвореника гуменим палицама. Суд је свестан да у затворима постоји потенцијал за насиље, имајући у виду да се непошлусност затвореника може да претвори у nerede, који би захтевали интервенцију службеника. Ипак, прибегавање физичкој сили, која није строго неопходна и изазвана негативним понашањем конкретног затвореника, умањује људско достојанство и представља повреду члана 3 Конвенције. Суд сматра да се посебан облик злостављања може квалификовати као мучење, када је посебно тешко и намерно нехумано поступање, које изазива посебно озбиљне и сурове патње. У овом случају безразложно насиље изазвано ударцима гуменим палицама треба да изазове осећај страха и понижења и да разбије физички и морални отпор и омаловажи жртве, при чему ови ударци изазивају и интензивну моралну и физичку патњу. Имајући у виду све ове околности, Суд сматра да су подносиоци представке подвргнути третману који се може описати као мучење.

У предмету Теста против Хрватске (представка бр. 20877/04), Суд налази кршење члана 3 Конвенције због лоших затворских услова и непружања медицинске помоћи лицу оболелом од хроничног хепатитиса, које је подносилац представке морала да трпи током две године затвора. Суд сматра да је оваквим третманом повређено људско достојанство подносиоца представке и изазвано њено осећање инфериорности и понижења. Имајући у виду природу, трајање и озбиљност злостављања којем је била изложена подносилац представке, а који су кумулативно изазвали негативне ефекте на њено здравље, Суд сматра да се овакво понашање државе према подносиоцу представке “може квалификовати као нечовечно и понижавајуће поступање” и представља кршење члана 3 Конвенције.

Подносилац представке бр.51012/11, Валериа Драгомир против Бугарске, жалио се на лоше затворске услове. У погледу затворских услова, Суд се позива на свој став да држава мора притвореницима да обезбеди услове који су компатибилни са поштовањем њиховог људског достојанства, те да ниједан начин и метод извршења мера притвора не сме лице да подвргне патњама чији интензитет прелази неизбежан ниво патње својствене притвору, као и да се води рачуна о очувању здравља ових лица. Приликом процене услова притвора, узимају се у обзир кумулативни ефекти ових услова, као и специфичности подносиоца представке.

У својој пракси, Суд сматра да “екстремни недостатак простора, мање од 4 м² по затворенку, коришћење тоалета који су у саставу ћелије, без посебне одвојености, као и претрпаност затвора” представљају кршење члана 3 Конвенције, јер представљају мучење, нехумано и нечовечно, понижавајуће кажњавање и поступање.

У конкретном случају Суд налази да су овакви затворски услови проузроковали узнемиреност затвореника, која превазилази неизбежан ниво патње, својствене притвору и да је пређен праг понижавајућег поступања, прописан чланом 3, чиме је дошло да његовог кршења.

Суд индивидуализује услове сваког притвореника и концептуализује појам достојанства, дајући тумачење члана 3 сходно општим условима и посебним околностима сваког случаја. На тај начин ствара се правна пракса која на најдубљи начин штити људско достојанство, градећи посебне системе вредности у поштовању човека у свим животним околностима. Европски суд за људска права утиче на хуманизовање правних система држава потписница конвенције у смислу стварања праведне процене заштите људског достојанства, налазећи праву меру између примене моралних вредности и правних прописа.

Ромкиња В. Ц. поднела је представку бр.18968/07 против Словачке, због присилне стерилизације приликом порођаја царским резом у једној јавној болници 2000. године. Иако је у медицинској документацији био њен потпис, тврдила је да је

тражени докуменат потписала док је била на послу, те да није сасвим разумела појам “стерилизација”, медицинско особље јој је само објаснило да би у случају поновне трудноће могла умрети она или беба.

Суд је проценио да је у овом случају прекршен члан 3 Конвенције.

Наиме, стерилизација се може спровести уз искључиви пристанак правилно информисане, ментално способне одрасле пацијенткиње о поступку и последицама стерилизације, или у случају ургентне потребе и ризика по живот или здравље пацијенткиње. Суд је проценио да је пацијенткиња потписала сагласност док је била на послу и да није могла слободном вољом, након договора са својим партнером да размотри целокупну ситуацију битну за будући породични живот. Иако болничко особље није имало намеру да је злоставља, пристанак на стерилизацију без праве информисаности по даљи живот и здравље представља потпуно непоштовање права на самостално одлучивање и избор пацијенткиње, а у недостатку ургентне потребе за стерилизацијом, Суд констатује поступак којим је прекршен члан 3 Конвенције.

Члан 3 Конвенције штити људско достојанство као једну од највећих вредности демократског друштва и у најтежим случајевима криминала или тероризма забрањује сваки облик нечовечног и нехуманог поступања, те да се спречи додатна патња која појединцу може отежати животне околности.

У предмету Самарис и други против Грчке (представка 11463/09), подносиоци представке су се жалили на лоше затворске услове, где је велики број затвореника боравио у претрпаном, малим ћелијама, са ризиком од заразе и где су на креветима морали да проводе по осамнаест сати дневно јер нису имали простора за кретање.

Суд подсећа да члан 3 Конвенције у апсолутном смислу забрањује мучење и нечовечно и понижавајуће поступање или кажњавање, без обзира на то шта је лице учинило. Држава мора да обезбеди услове у затвору који су компатибилни са поштовањем њиховог људског достојанства, као и да начин и метод извршења мера не прелазе неизбежан ниво патње својствене затвору.

Приликом одлучивања о пренатрпаности затвора, Суд не може децидно да одлучи колики простор треба да припадне једном затворенику, у смислу Конвенције, јер на то утичу многи релевантни фактори, као што је трајање притвора, могућности активности и кретања и ментално и физичко стање пацијента.

У конкретном затвору, надлежни органи су констатовали “апсолутно недопустиве услове” јер затвореници нису имали чак ни један квадратни метар за стајање. Затвореници нису имали ни столове, ни столице, морали су да једу на својим креветима. Затворски лекар је проценио да сви ови услови утичу на ризик од поремећаја здравља и психијатријских болести. Због свих ових понижавајућих околности, којима се урушава људско достојанство, Суд констатује кршење члана 3 Конвенције.

У предмету Алексаниан против Русије, (представка бр. 46468/06), затворенику је констатовано обољење од вируса сиде, који је изазвао бројне пратеће инфекције. Затворски лекар је констатовао да затвореника треба сместити у специјализовану установу, али је надлежни Суд одбио овај захтев, што је констатовано и у мишљењу руске Владе, да затвореник може добити одговарајући медицински третман и у затворској болници, те да је друга врста медицинске заштите у супротности са руским законом

Најважније питање, како је Суд оценио, је квалитет лечења затвореника у затворској болници и потреба његовог премештања у специјализовану болницу

Суд је прихватио чињеницу да су посебне лекове, којих није било у затворској болници, доносили чланови породице пацијента, али је остао на становишту да је

затворенику овако лошег здравственог стања неопходан смештај у специјализованој болници.

Суд је донео пресуду да је прекршен члан 3 Конвенције јер државни органи нису пружили неопходну медицинску помоћ подносиоцу представке, што подрива људско достојанство затвореника и изазива посебне тешкоће и патњу повезану са затворском казном и болешћу и што чини нехумано и понижавајуће поступање.

У предмету Фахрие Цалискан против Турске, (представка бр.40516/98) подносиоца представке је током саслушања у полицијској станици вређао и ударио у главу полицијски инспектор. Повреде су констатоване истог дана. Подносилац представке је покренула кривични поступак против инспектора пред државним органима.

Поступајући по представци пред Европским судом за људска права, Суд је истакао да у случају кад је појединац лишен своје слободе да “прибегавање физичкој сили, која није била стриктно потребна, умањује људско достојанство и у принципу значи повреду члана 3 Конвенције“.

У погледу инцидента који се десио, Суд је био спреман да претпостави да је инспектор поступио у циљу контролисања узнемиравајућег понашања притвореног лица. Међутим, у конкретном случају, радило се о жени која се нашла сама у полицијској станици и која је била огорчена због удараца од стране инспектора, окруженог својим подређеним службеницима. Суд сматра да је инспектор требало да поступи са већом самоконтролом и користи друге расположиве методе. Суд сматра да је овакво поступање инспектора било веома понижавајуће за жену и да је било инспирисано несразмерним осећањем страха и рањивости, а подносилац представке није могла да одговори овој употреби силе, па Суд сматра да је повређен члан 3 Конвенције.

У предметима који се односе на услове затвореника у затвору, Суд посебно води рачуна о свим околностима које могу бити од значаја за процену основаности захтева из представке. Тако, ако је затвореник смештен месец дана у неусловном простору, у ћелији где му припада око 4 м² простора, са још 12 затвореника, при том нема здравствених проблема, цени се другачије од ситуације у случају неусловног смештаја у ћелији исте величине са још 12 затвореника, ситуација у затвору траје, на пример, две године, при чему је затвореник болестан. Сви услови се цене кумулативно, дужина притвора, старосна доб исл., и према њима се доноси пресуда и одговарајуће мере.

Концептуализација достојанства ствара нове аспекте и нивое заштите људских права. Пресуде које Европски суд за људска права упућује држави потписници, осим финансијске сатисфакције подносиоцу представке, садрже и иницијативу за спровођење потребних мера за побољшање правних и других услова у институцијама система.

Мере, између осталог, садрже и правне савете и препоруке држави за унапређење система поштовања и заштите људског достојанства. Држава је у обавези да у свој правни систем имплементира све препоруке Европског суда за људска права. Надограђују се постојеће правне норме и доносе нове, прилагођене савременим друштвеним потребама. На тај начин надограђује се правни систем државе и заштита људских права компатибилна је савременим потребама и развоју друштва. Држава мења правне прописе и побољшава услове у затвору, слободу говора, право на суђење у разумном року...

У случају Багел против Русије (представка 37810/03), Суд је утврдио да је прекршен члан 3 Конвенције и да је држава дужна да организује боравак лица у затвору тако да им се обезбеди поштовање људског достојанства.

Разлоге за овај став, Суд аргуменује смештањем затвореника 23 сата дневно у пренатрпаном, задимљеним ћелијама, без ваздуха и вентилације и дневне светлости, основних хигијенских услова. Подносилац представке је у тим понижавајућим условима провео више од годину дана, што је Суд ценио кумулативно и пресудио да је прекршен члан 3 Конвенције.

У предмету Хусеин Илдирић против Турске (представка бр. 2778/2), Суд је нашао да је прекршен члан 3 због тога што држава није пружила одговарајуће услове у затвору лицу с инвалидитетом. Наиме, подносилац представке није имао услова да обави већину основних, свакодневних потреба, тј. да сам седи, обуче се, узима храну без помоћи других, чиме је константно довођен у понижавајући положај, без настојања државе да му пружи побољшање услова у затвору и одговарајући медицински третман због његове болести.

Суд сматра да је подносиоцу представке повређено његово људско достојанство и да су му “несумњиво узроковане и физичке и психичке патње, неминовно повезане са затворском казном и недостатком медицинског третмана”.

Имајући у виду да је овакав понижавајући положај трајао дуже од три године, констатовано је кршење члана 3 Конвенције.

У предмету Комора против Бугарске (представка бр. 39084/97), Суд је констатовао да је прекршен члан 3 Конвенције, јер је затворенику, као одмазда за увреду на рачун затворског особља, обријана глава и смештен је у самицу. Поступак присилног бријања главе подносиоца представке, према мишљењу Суда, изазива осећај инфериорности и кршење његовог људског достојанства због осећаја стида и понижења. Овакав третман, у “контексту заточеништва подносиоца представке, окарактерисан је као понижавајући“ и самим тим је прекршен члан 3 Конвенције.

Предмет Д и остали против Турске (представка бр. 24245/03), односи се на држављане Ирана који су пребегли у Турску и траже продужење боравка. У Ирану су осуђени на телесну казну од 100 удараца бичем за блуд, прописану иранским Кривичним законом, јер су се венчали без сагласности младиног оца, супротно шиитском шеријатском закону. Младожења је подвргнут овој казни, а за младу је одложена казна због трудноће.

Да би избегли телесно кажњавање младе, пар је, након рођења кћерке, побегао у Турску. У Турској им није дат статус сталних азиланата и требали су да буду депортовани у Иран.

Одлучујући о њиховој представи да се спречи њихова депортација из Турске, Суд сматра да је нехумана сама чињеница да постоји казна физичког насиља једног људског бића над другим, те да подносиоцу представка прети извршење казне, уколико се врати у Иран.

Турске власти су навеле да је казна бичевањем ублажена због здравствених разлога подносиоца представке и да је симболична и да ће се извршити посебним бичем са мањим бројем удараца. Суд сматра да казна не губи карактер нечовечности, па нека је у питању и само један ударац бичем, јер угрожава људско достојанство и физички и психички интегритет подносиоца представке.

Суд сматра да би примена одлуке турских судова о депортацији подносиоца представке представљала кршење члана 3 Конвенције.

Највећи број представки се односи на услове у затворима држава потписница: претрпаност, лоши хигијенски услови, здравствено стање затвореника.

Суд за људска права цени кумулативно све чињенице које се односе на подносиоца представке и доноси пресуду која садржи праведну сатисфакцију подносиоцу представке.

Поштовање и остваривање људских права представља подршку свима, а посебно је важна рањивим категоријама грађана (мањинама, азилантима, избеглицама, ЛГБТ особама...) у смислу обезбеђења достојанства човека у свим животним околностима.

У уживању људских права на слободу изражавања, посебно је значајан став Суда за људска права о односу државе и грађана у погледу мешања државе у уживање овог права.

У предмету Гринберг против Русије (представка бр.23472/03), подносилац представке је новинар који је критиковао избор генерала Саманова на место гувернера једне области у Русији, тврдећи да он води рат против независног новинарства, те да је својевремено убио осамнаестогодишњу чеченску девојчицу. Подносилац представке је закључио текст речима “без стида и без скрупула”.

Генерал Саманов је због наведених речи поднео приватну тужбу против подносиоца представке. Суд у Русији је пресудио да се на овај начин вређа част и углед генерала Самонова, те да подносилац представке није доказао истинитост ове тврдње, како су тражили руски судови.

Европски суд је констатовао да је основно питање мешање у право подносиоца представке на слободу изражавања. Суд такође тврди да постојање чињеница може да се демонстрира, а да вредносни судови нису подложни доказивању. Захтев да се докаже истинитост вредносног суда није било могуће испунити и да је слобода мишљења обезбеђена чланом 10 Конвенције.

Суд наводи да је одговорност подносиоца представке за наводно урушавање угледа генерала Саманова, искључиво заснована на његовом неуспеху да докаже да господин Саманов није имао “стида и скрупула”, што је било немогуће доказати.

Подносилац представке је критиковао Саманова у јавном интересу, а став Суда је да је подносилац представке, иако је критиковао понашање регионалног гувернера, није рекао ништа што није тачно, тј. није изјавио погрешне чињенице о начину гласања и избору регионалног гувернера.

Из свега овога се утврђује да домаћи судови нису доказали потребу мешања државе у ограничење слободе изражавања и општег интереса у промовисању те слободе, као и да нису доказали да је изјава подносиоца представке утицала на политичку каријеру господина Саманова и његов професионални живот.

Суд је утврдио да мешање државе у ограничење слободе изражавања “није било неопходно у демократском друштву” и да је због тога дошло до кршења члана 10 Конвенције.

Приликом одмеравања чињеница о томе да ли је дошло до кршења члана 10, права на слободу изражавања, Суд сматра да треба успоставити правилну равнотежу између права подносиоца представке на слободу изражавања и потребе да се одржи ауторитет правосуђа и заштити углед државних службеника. Истовремено, власт треба да води рачуна о томе да не прекорачи своје поље слободне процене, приликом одлучивања о казнама везаним за слободу изражавања. (представка бр. 39084/97, Ианков против Бугарске).

У случају Раицхинов против Бугарске (представка бр.47579/99), подносилац представке је у релевантно време био начелник Министарства правде, задуженог за подршку правосудном систему и на састанку, по питању буџета, критиковао је заменика генералног тужиоца и рекао да има доказе да он није особа подобна за то радно место. У правосудном систему Бугарске осуђен је по Кривичном закону, на инсистирање заменика тужиоца, за увреду судије у јавности и кажњен јавном опоменом и новчаном казном од 3000 лева.

Одлучујући о представи, Суд је проценио да је критика упућена судији донета у оквиру расправе мањег броја стручних лица, иза затворених врата и да је била у

границама прихватљиве критике, те да нема негативан утицај на углед функционера. Суд је посебно критиковао кажњавање подносиоца представке по Кривичном закону, а није била искоришћена могућност дисциплинског поступка и грађанске парнице. Кривични поступак је покренут на инсистирање заменика тужиоца, чиме се демонстрира моћ оних који су на власти и који су требали да покажу суздржаност у односу на кривични поступак, посебно кад су друге мере биле на располагању.

Суд је закључио да ограничење права подносиоца представке на слободу изражавања није било неопходно у демократском друштву и представља кршења члана 10 Конвенције.

Суд посебно критикује осуду новинара на казну затвора (прекршен члан 10 Конвенције), у случају критике актуелних питања у друштву, тврдећи да сама ова казна има негативан утицај на остварвање новинарске слободе. По ставу Суда, казна затвора је у супротности са принципом да: “Штампа мора да буде у стању да обавља улогу јавног чувара у демократском друштву.” (представка бр.35877/04, Махмудов и Агазаде против Азербејџана).

У односу на слободу штампе, Суд цени да новинари имају дужност да саопштавају информације и идеје о свим питањима од јавног интереса, као и да државни службеници морају да трпе ширу критику од оних на позицији физичких лица.

Суд цени да новинарске критике не би требало да буду написане случајно, већ би требало да буду засноване на довољном броју чињеница, при чему не би требало да користе увредљив језик (представка бр. 15469/04, Александар Крутов против Русије).

У великом броју случајева Суд утврђује да су државни органи били одговорни за злостављања над подносиоцима представки и не прихвата образложења држава потписница о оправданости прекомерне и непотребне употребе насилних облика кажњавања затворенка.

С обзиром на значај личне слободе, релевантни национални орган треба да испуни одређене стандарде законитости које поставља Конвенција, којима захтева да домаћи закони буду довољно конкретни у одређивању услова за притвор, да би се избегло произвољно лишење слободе. Притвор је оправдан само у случајевима где се не могу применити друге, мање ригорозне мере за заштиту јавног интереса. Лишавање слободе мора бити законито и неопходно у конкретним околностима.

Конвенција гарантује практична и делотворна права и самим тим, чланом 13, ефикасан правни лек, на националном нивоу, као правно средство за остваривање суштине права и слобода сваког појединца.

6.2. Сазнање из анализе - примена на Црну Гору

Државна заједница Србија и Црна Гора ратификовала је Конвенцију о људским правима и основним слободама 26. децембра 2003. године. Након промене статуса држава Србије и Црне Горе, Србија је сукцесор бивше државне заједнице, па самим тим остаје страна уговорница Конвенције.

Европски суд за људска права кроз своју праксу признаје Црну Гору као уговорну страну, са свим правима и обавезама по основу Конвенције, континуирано од 3. марта 2004. године.¹⁷⁰

Уставом Црне Горе¹⁷¹ загарантована су лична и политичка права и слободе, економска, социјална и културна права и слободе. Чланом 27 јемчи се право човека и

¹⁷⁰ Мишљење Суда о правном дејству Конвенције у односу на Црну Гору изнето је у предмету Бијелић против Црне Горе, бр. 11890/05, стр. 29.

достојанство људског бића у погледу примене биологије и медицине, а чланом 28 јемчи се поштовање људске личности и достојанства у кривичном и другим поступцима и неповредивост физичког и психичког интегритета човека.

Чланом 5 Законика о кривичном поступку¹⁷² прописано је поступање надлежних државних органа у складу са захтевима међународних институција за заштиту људских права у случају лишавања слободе, тако да се лице мора одмах, на свом језику обавестити о разлозима лишавања слободе, уз обавештење да не мора ништа да изјави, као и да сам може изабрати браниоца и сам одлучити која ће лица бити обавештена о његовом хапшењу. У просторијама за задржавање, доступна су обавештења у писаној форми о правним прописима који штите права задржаног лица.

Законом о извршењу кривичних санкција и подзаконским актима регулисана су питања тачне и свеобухватне евиденције притворених лица, здравствена заштита и остала питања значајна за достојанствен третман притворених лица.

Ради ефикасније заштите људских права, Уставом је установљен Заштитник људских права и слобода (Омбудсман), као независан и самосталан институт за заштиту људских права и слобода.

Представке

У предмету Копривица против Црне Горе,(представка бр.41158/09), Европски суд наглашава да у демократском друштву новинари имају функцију од суштинског значаја, али да не смеју да прекораче одређене границе, нарочито када је реч о угледу и правима других, њихова је дужност ипак да преносе, на начин који је у складу са њиховим обавезама и одговорношћу, информације и идеје о свим питањима од јавног интереса. Новинарске слободе такође обухватају и одређени степен претеривања, па чак и провокација. Држава је та која треба да оцени да ли постоји неопходна и ургентна друштвена потреба за ограничењем слободе изражавања. Заштита слободе изражавања предвиђена чланом 10 Европске конвенције, која обезбеђује новинарима слободу изражавања по питањима од јавног интереса, очекујући од новинара да обезбеде тачне и проверене информације, у складу са новинарском етиком.

У конкретном случају домаћи Суд је одбио да салуша специјалног дописника часописа, како је предлагао подносилац представке, чиме му је ускраћена могућност да покуша да разјасни ситуацију. За Европски суд је значајније што је накнада штете и трошкова поступка, која је досуђена подносиоцу представке несразмерна и веома висока у односу на пензију подносиоца представке, па стога Суд утврђује да је дошло до повреде члана 10 Конвенције.

У предмету Шабановић против Црне Горе и Србије (представка бр.5995/0), такође се ради о повреди члана 10 Конвенције.

Суд наводи да је подносилац представке реаговао на новински чланак, чији је наслов имлицирао да вода за пиће садржи различите врсте бактерија, које изазивају њено загађење. Разумљиво је да је подносилац представке сматрао да је његова дужност као директора Водовода да реагује на тај чланак.

Критике упућене главном инспектору од стране подносиоца представке, по мишљењу Суда, биле су у контексту разјашњења ситуације у вези с квалитетом воде, биле су упућене инспектору као службеном лицу и нису се односиле на његов приватни живот. Домаћи судови су осудили подносиоца представке у кривичном поступку условном казном, која под одређеним условима може да пређе у казну затвора.

¹⁷¹ Службени лист Црне Горе 1/2007

¹⁷² Службени лист Црне Горе 57/2009 I 49/2010

Европски суд сматра да уско тумачење спорне ситуације од стране домаћих судова не може пружити релевантне и довољне разлоге за спорно реаговање. Стога Европски суд сматра да задирање државе у право на изражавање подносиоца представке није било неопходно у демократском друштву, па стога сматра да је дошло до повреде члана 10 Конвенције.

У предмету Милић против Црне Горе и Србије,(представка бр.28359/05), који се односи на дужину неизвршења пресуде којом се налаже враћање на посао и непостојање делотворног правног лека, Европски суд је утврдио да је прекршен члан 13 Конвенције, јер подносиоцу није био обезбеђен делотворан правни лек. Постојање правног лека мора да буде довољно сигурно, не само у теорији него и у пракси и уколико то није случај, правни лек неће испунити услов да је доступан и делотворан.

Домаћи судови су упућивали подносиоца представке на контролни захтев на основу Закона о заштити права на суђење у размном року, у случају када је домаћи поступак био у току низ година пре доношења тог закона и када се из тврдњи Владе не може извући закључак о ефикасности овог правног лека. У време када је подносилац представке поднео представку, није било доступног правног лека који би му омогућио правично задовољење, при чему се делотворност неког правног лека оцењује у односу на датум на који је дата представка. Уставна жалба се такође није могла сматрати делтвоним правним леком за дужину поступка.

Кривичним закоником Црне Горе прописане су казне за кривична дела која се односе на кажњавање сваког лица за угрожавање права на живот и слободу сваког појединца. Кривични законик предвиђа кажњавање за кривична дела повреде равноправности, слободе изражавања, националне и етничке припадности, права на слободу исповедања вере и вршења верских обреда, као и за противправно лишење слободе и спречавања слободе кретања.

Забрана злостављања прописана је чланом 166а Кривичног закона: “Ко злоставља другог или према њему поступа на начин којим се вријеђа људско достојанство казниће се затвором до једне године.”

Европски суд истиче да није његово да испитује како домаћи судови тумаче домаће право. Међутим, дубоке и дуготрајне разлике у пракси највишег домаћег суда могу саме по себи бити супротне принципу правне сигурности, принципу који је имплициран у Конвенцији и који представља један од основних принципа владавине права.

Правосудни систем Црне Горе треба да тежи директној примени одредаба Конвенције и у случају колизије унутрашњих прописа са одредбама Европске конвенције, треба применити Конвенцију. Лицима под јурисдикцијом правосудног система у Црној Гори, омогућено је подношење представке Европском суду, тек након исцрпљивања домаћих правних лекова. Уколико би се примењивале одредбе Конвенције, смањио би се број представки против Црне Горе.

Посебно је значајна улога Уставног суда у тумачењу правних одредби Конвенције. Законом о Уставном суду дата је могућност покретања поступка, подношењем уставне жалбе против аката надлежних државних институција због кршења људских права и слобода гарантованих Уставом Црне Горе. Уставна жалба се подноси након исцрпљивања свих расположивих и ефикасних и законитих правних лекова.

Поступање Уставног суда у поступку по уставној жалби треба да пружи релевантну правну заштиту физичких и правних лица и кроз правну праксу оформи стабилан правни механизам, који би представљао превенцију поступака покренутих пред Европским судом за људска права у Стразбуру.

На овај начин Уставни суд јача своју улогу најзначајнијег правног института за заштиту достојанства и људских права лица под његовом јурисдикцијом.

Чланом 13 Европске конвенције о људским правима прописано је да: “Свако коме су повређена права и слободе, предвиђени у овој Конвенцији, има право на делотворан правни лек пред националним властима, без обзира јесу ли повреду извршила лица која су поступала у службеном својству.”

Извршавање пресуда Европског суда за људска права у Црној Гори су део њених међународних обавеза. Комитет министара је надлежан за извршење пресуда Европског суда и има велики политички утицај у спровођењу одлука Европског суда за људска права.

Сходно члану 46 Европске конвенције, правоснажна пресуда се доставља Комитету министара, који надгледа њено извршење. Комитет министара упућује позив држави да исплати досуђене накнаде и изврши друге мере предвиђене донетом пресудом.

Сврха ових мера је правично задовољење оштећене стране у спору, отклањање последица спорне ситуације и стварање услова за повратак у стање ствари пре повреде права подносиоца представке (restitution in integrum).

Уколико за то не постоји могућност у домаћем правном систему, који омогућава само делимичну одштету, Суд ће утврдити прекршај Конвенције или протокола уз њу и према потреби, сходно члану 41 Конвенције, досудити правично задовољење оштећеној странци (накнада материјалних и нематеријалних трошкова, понављање судског поступка, спречавање понављања спорних поступања, измене правних прописа, установљавање одређене судске праксе, објављивање пресуде...).

Значај извршавања пресуда има за циљ јачање заштите људских права и основних слобода и стварање релевантних правних прописа који ће омогућити систем заштите људских права, својствен европском простору, и створити свест о самопоштовању сваког појединца и очувању урођеног људског достојанства.

Поштовањем пресуда Суда, држава учествује у стварању посебног европског система поштовања људских права, потврђеног у пракси применом од стране држава потписница Конвенције.

“Европски суд за људска права у Стразбуру је, према службеној евиденцији Секретаријата Суда (Registry), до краја 2013. године имао у раду 1062 представке (апликације) поднесене против државе Црне Горе, од стране физичких и правних лица и невладиних организација, на основу члана 34 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, које гарантују свим правним субјектима под надлежношћу држава чланица Савјета Европе право на појединачну представку Европском суду за људска права.”¹⁷³

“До дана подношења Извјештаја Европски суд за људска права је у односу на Црну Гору донио 700 судских одлука, од чега је у 671 судских одлука предствака против Црне Горе одбијена је као очигледно неоснована (manifestly ill founded), одбачена као неприхватљива (inadmissible) или је брисана са листе (struck out of the list), у 10 случајева је Европски суд утврдио да повреде конвенцијских права, док је у 19 случајева Европски суд утврдио повреду барем једног од конвенцијских права на које су се односиле представке.”¹⁷⁴

Као што произилази из *Извјештаја*, велики број представки из Црне Горе не испуњава услове прихватљивости представке, према члану 35 Европске конвенције за

¹⁷³ *Извјештај о раду Заступника Црне Горе пред Европским судом у Стразбуру за 2013. годину*, број 15/3/2014, од 21.01.2014, стр. 1.

¹⁷⁴ Ибид, стр. 2.

заштиту људских права и основних слобода. Већина повреда се односи на слободу изражавања, заштиту имовине и право на правично суђење.

Разматрајући представке из Црне Горе, Европски суд је имао прилику да сагледа ефикасност уставне жалбе, као правног лека, у складу са чланом 13 Европске конвенције при чему је закључио да уставна жалба још увек није делотворно правно средство, у смислу праксе Европског суда.

Наиме, уколико се уставна жалба покаже основаном, Уставни суд, нити иједна институција у правном систему Црне Горе, нема законских овлашћења да одлучује у меритуму и подносиоцу представке досуди правично задовољење. Уставни суд у Црној Гори могао је укинути појединачни правни акт и вратити га на поновно разматрање. Европски суд је сматрао да овај поступак не представља ефикасан правни лек, као што та могућност није ни дата подносиоцу уставне жалбе да накнадно покрене грађанску парницу против државе тужбом за накнаду штете.

Одлучујући о представкама које су поднете против државе Црне Горе, Европски суд сматра да уставна жалба није делотворан правни лек, јер у случају да је, сходно члану 56 Устава, утврђена повреда људских права или слобода, домаћи суд може укинути побијану одлуку, у потпуности или делимично, или може предмет вратити на поновни поступак органу који је донео побијану одлуку. Уставни суд не може одлучивати у меритуму и досудити правично задовољење. Уколико се домаћи органи позивају на уставну жалбу као ефикасан правни лек, сходно члану 13 Европске конвенције, Европски суд сматра да уставна жалба не може бити ефикасан правни лек, имајући у виду недостатак у овлашћењима Уставног суда у смислу одлучивања у меритуму и досуђивања правичног задовољења.

Тако је Европски суд одлучио да уставна жалба није ефикасан правни лек у предмету Вукелић против Црне Горе, (представка бр. 58258/09), који се односи на неизвршавање правоснажне судске пресуде, када је утврђено да је прекршен члан 6 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и “да је утврдио да се уставна жалба не може сматрати ефикасним правним леком у вези дужине трајања поступка”. Европски суд се позвао на неефикасности уставне жалбе и у предметима Буке (Boucke) против Црне Горе (представка бр.26945/06) и Стакић против Црне Горе (представка бр.49320/09).

Уставни суд би по својим овлашћењима требало да има улогу Европског суда за људска права у домаћем правном систему.

Уважавајући препоруке Европског суда, Уставни Суд Црне Горе, изменама Закона о уставном Суду (у примени од јануара 2015. године), у свом одлучивању, добио је законску могућност да одлучи о правној ствари у меритуму и досуди одређену и закониту меру правичног задовољења подносиоцу уставне жалбе. Наиме, чланом 76 Устава Црне Горе, прописано је: “Кад Уставни суд утврди да је оспореним појединачним актом повријеђено људско право или слобода зајемчени Уставом, усвојиће уставну жалбу и укинуће тај акт, у цјелини или дјелимично и предмет вратити на поновни поступак органу који је донио укинути акт.

Ако је у току поступка одлучивања по уставној жалби престало правно дејство појединачног акта који је предмет уставне жалбе, а Уставни суд утврди да је тим актом повријеђено људско право или слобода зајемчени Уставом, усвојиће уставну жалбу и укинуће тај акт.

Ако је у току поступка одлучивања по уставној жалби престало правно дејство појединачног акта који је предмет уставне жалбе, а Уставни суд утврди да је тим актом повријеђено људско право или слобода зајемчени Уставом, донијеће одлуку којом се усваја уставна жалба и одредити начин правичног задовољења подносиоца уставне жалбе због претрпљене повреде људског права или слободе зајемчених Уставом.“

Уставни суд Црне Горе, сходно овим законским овлашћењима, може у великој мери унапредити заштиту људских права лица под његовом јурисдикцијом и на тај начин смањити број представки из Црне Горе пред Европским судом за људска права у Стразбуру, тако да уставна жалба представља ефикасан правни лек за заштиту људских права.

Црна Гора континуирано унапређује свој правни систем, усвајањем закона усклађених са Конвенцијом, као и јачањем Уставног суда као крајње инстанце у области правне заштите грађана под јурисдикцијом државе Црне Горе.

Црна Гора је изменила Закон о Уставном суду, како би се уставна жалба могла уложити, осим против писаног правног акта и против пасивног држања институције која врши јавну власт. Као правни акт се неће тумачити само писани правни акт, већ ће се правним актом сматрати и чињење и нечињење, односно пропуштање.

Унапређење прописа у области заштите људских права обухвата и измене кривичног законодавства које омогућава кажњавање за кривична дела којима се крше људска права, што је посебно значајан концепт заштите права личности, имајући у виду да су декриминализоване, увреда и клевета.

У примени Закона о заштити права на суђење у разумном року, Европски суд за људска права је оценио да је Црна Гора постигла напредак у овој области, наводећи предмет Букилић против Црне Горе.

Указано је да је извршење судских одлука врло важан елемент суђења у разумном року, па је стога измењен и Закон о извршењу и обезбеђењу, којим је предвиђено ефикасније извршење судских одлука.

У примени препорука Европског суда за људска права, спроводи се и обука судија за примену Европске конвенције, као и адвоката који заступају странке у предметима пред Европским судом за људска права, која је организована од стране Европског суда за људска права.

Комитет министара Савета Европе прати поступак извршења пресуда Европског суда за људска права у Црној Гори.

Држава Црна Гора у свим предметима правичног задовољења, које евентуално досуди Европски суд за људска права, је благовремено исплаћивала досуђене износе подносиоцима представки. Уколико Европски суд само констатује да је повређена слобода или право, заштићено Конвенцијом, држава је само у обавези да спроведе генералне мере, у смислу превенције, да се овакво кршење права не би десило у будућности.

У циљу побољшања законских прописа и услова у затвору, у септембру 2011. године Влада Црне Горе је усвојила Акциони план за унапређење затворског система, а у припреми су прописи по међународним стандардима који се односе на служење казне радом у јавном интересу, када затвореник то жели, којим се не вређа људско достојанство и који нема за сврху стицање добити. Нови прописи предвиђају и утврђивање права завореника, посебно право на притужбу које затвореници могу искористити. Као могућност служења казне је и служење казне у стамбеном простору, уз увођење електронске нарукнице.

Хуманизација затворских услова, уз бригу о промени понашања затвореника од почетка издржавања казне, у циљу је очувања достојанства личности лица лишених слободе.

Уставом Црне Горе утемељене су највеће друштвене вредности, основна права и слободе, које државна власт не сме угрожавати, конституисана је законодавна власт и одређен однос између носилаца државне власти. Ратификовани међународни уговори су саставни део домаћег законодавства и имају супремацију у примени у односу на домаће прописе. Компетентне државне институције су у обавези да примењују

ратификоване правне прописе и усагласе домаће правне прописе с одредбама релевантних аката. У најширој примени је поступање према одредбама Конвенције о заштити основних људских права и слобода, којом се штите људска права и слободе. Уколико су незадовољни пресудама домаћих судова, грађани Црне Горе имају право да пред Европским судом у Стразбуру траже заштиту својих права. Уколико Европски суд утврди кршење неког од права гарантованих Конвенцијом Суд ће одредити мере за отклањање последица кршења предметног права и наложити усклађивање с одредбама Конвенције. На тај начин Европска конвенција врши утицај на домаће правне прописе и представља одређену нормативну контролу правних прописа државе потписнице. Применом одредби Конвенције, која има супсидијарни карактер, јер се примењује само у случајевима када су исцрпљена сва домаћа правна средства, у Црној Гори се ствара правна пракса заштите људских права и доприноси успостављању европских стандарда и владавине права у области поштовања људских права.

6.3. Закључак

Заштита достојанства као извора људских права представља основ друштвеног и правног система савремених држава. Суштина достојанства је у ширини и флукуацији његовог значења у области филозофије, религије, права, социологије...

Достојанство је посебна и јединствена вредност сваког људског бића. Из потребе очувања језгра урођеног достојанства човека, његовог индивидуалног и друштвеног живота и физичке и духовне слободе, кроз еволуцију свести човека и друштва, настала су и формирала се људска права. Заштита достојанства није одувек постојала, већ се формирала тежњом становништва да ограничи власт владара и створи себи боље услове за живот. Вековима је трајало освајање слободе и признавање урођеног достојанства. Кроз историју можемо сагледати значај теорија и доктрина о људским правима, које су допринеле развоју друштвене мисли о значају људског достојанства. Схватање достојанства се мењало с еволуцијом друштвене свести, од раних схватања достојанства као привилегије посебних слојева друштва до схватања да је достојанство урођена вредност сваког људског бића и да припада на неотуђив начин сваком људском бићу, без обзира на његове, националне, расне, религијске или било које друге особености. Ово схватање подстакнуто је теоријом природног права Роналда Дворкина, из прве половине XX века, по којој људска права постоје сама по себи, не постоје ни због државе, ни због права, већ и право и држава постоје ради остваривања људских права и ради самог човека. Дворкин уводи моралне принципе у право. По његовом схватању, судови интерпретирају право на начин који у најбољој мери одговара важећим законима и пракси. Свака интерпретација се мора базирати на правним нормама, а њен задатак је и да искристалише правну праксу, односно одлучивање по сличним предметима у будућности, на начин који у најбољој мери одговара важећим законима и пракси. Поштовање урођеног достојанства услов је срећног и праведног друштва с једнаким правом на слободан живот сваког појединца.

Интерпретација одредби конвенције, у циљу што ефикасније заштите људских права, концептуализацијом и тумачењем достојанства, хуманизује националне правне системе и усмерава их ка успостављању принципа праведности у примени правних прописа и моралних начела.

У државама са традицијом демократског друштвеног уређења, посебан значај се придаје поштовању и заштити људских права. У овако уређеним државама, у свим сегментима друштва уткана је свест о достојанству сваког човека као посебне, јединствене вредности.

Уставни принципи о заштити достојанства такође представљају један од фактора који стварају услове за заштиту достојанства. Образовни систем ових држава даје подршку заштити људских права и развијању свести о постојању достојанства. Осим тога, образовни системи који посвећује пажњу развоју свести свог становништва о потреби поштовања својих и права другог, стварају друштвену заједницу слободних, самосвесних и остварених појединаца који на најбољи начин доприносе усавршавању свих сегмената друштва. Физичка и духовна слобода сваког појединца, као и мир и безбедност државе, стварају услове за поштовање и заштиту урођеног достојанства.

Савремена друштвена заједница је заштиту достојанства и људских права уградила у своје највише правне акте. Национални правни акти штите људска права утврђена према етичким вредностима конкретне друштвене заједнице и представљају основ њеног демократског развоја.

Изазови међународне заједнице и поштовање мира и безбедности у свим друштвеним структурама, подстакли су потребу заштите људских права на наднационалном нивоу, усвајањем међународних стандарда у заштити људских права. Међународно-правна заштита људских права интензивирала је свој развој након Другог светског рата, с циљем стварања једнаких, универзалних вредности заједничких свим људима. Заштита људских права, заснована на међународним уговорима, које закључују државе у циљу поштовања њихових одредби, посебно је оснажена када појединци, а не само државе, добију право обраћања институцијама за људска права највишег ранга. Ови уговори чине део међународног правног система и настоје да пруже ефикасну заштиту људских права. Имплементацијом њихових одредби у националне правне системе држава потписница, ствара се посебно значајан систем заштите људских права на унутрашњем и међународном нивоу. Тумачењем одредби међународних уговора од стране релевантних институција, ствара се посебно значајна међународна правна пракса у њиховој примени. Међународни уговори и унутрашњи прописи држава о заштити људских права представљају живе инструменте ефикасне заштите људских права.

Међународне институције за заштиту људских права немају овлашћења да укидају или преиначе одлуке националних органа, што је дефинисано и правилима за подношење представки међународним органима, јер се представке подносе након што су искоришћена сва унутрашња правна средства.

Најразвијенији систем заштите људских права остварује се применом Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, као међународног уговора *sui generis*, од стране Европског суда за људска права и комитета за људска права Уједињених нација, који кроз одлуке из своје надлежности остварују одредбе Међународног пакта о грађанским и политичким правима и основним слободама. Ове институције за заштиту људских права у својим одлукама, поводом представки о наводном кршењу људских права прописаних у релевантним актима, настоје да на темељу прописа и моралних начела тумаче и концептуализују појам достојанства, у циљу што праведније заштите сваког појединца у свим животним ситуацијама.

Приликом доношења одлука, процењују се објективне и субјективне околности сваког појединачног случаја, водећи рачуна о сложености случаја, поступању релевантне државе, понашању појединца, о његовим физичким, психичким и здравственим карактеристикама, као и о чињеници на који се начин околности, на које се подносилац представке жали, одражавају на његово урођено достојанство. Ценећи индивидуалне околности сваког случаја, надлежне институције концептуализацијом достојанства, стварају нове аспекте и нивое заштите људских права и на најобјективнији начин штите људско достојанство. Градећи посебне системе вредности поштовања човека у свим животним околностима, међународне институције које

одлучују о кршењу људских права, утичу на хармонизовање правних система држава потписница конвенција, у смислу стварања праведне процене заштите људског достојанства и праведне мере између примене моралних вредности и позитивних правних прописа. На овај начин, посебним тумачењем одредби конвенција се установљава правна пракса поштовања и заштите достојанства и људских права, која на најдубљи начин штити људско достојанство, стварањем посебних система вредности поштовања човека.

Када се утврди кршење неког од загарантованих људских права од стране државе потписнице и досуде одређене мере, спроводи се поступак њихове примене. Одлуке надлежних институција упућују се држави потписници, које осим накнаде подносиоцу представке, стварају и обавезу држави да спроведе нормативне измене, које се могу односити и на законе и на друге прописе, и да их усклади са релевантним међународним прописима.

Примена мера надлежних институција, обликује предметне сегменте друштвене структуре, а имплементација одредби конвенција у националне правне прописе штити грађане и њихова загарантована права. Поштујући досуђене мере, држава ће ускладити своје законодавство с међународним стандардима и самим тим убудуће смањити трошкове по основу одлука донетих због спорних правних прописа. Европски суд и комитети Уједињених нација приликом доношења одлука процењују објективне и субјективне околности сваког појединачног случаја, водећи рачуна о његовој сложености, поступању релевантне државе, понашању појединца, његовим физичким, психичким и здравственим карактеристикама, као и о чињеници на који начин се околности, на које се подносилац представке жали, одражавају на његово урођено достојанство.

Природне особине личности једнаке су у свим временима, али је њихово испољавање и признавање прешло дуг пут кроз друштвену еволуцију и позиционирало достојанство човека као циљ у функционисању глобалног система заштите људских права. Савремене државе, ратификацијом уговора о заштити људских права, изражавају спремност да својим грађанима, на подручју своје јурисдикције, гарантују признавање права прописаних међународним уговорима. Међутим, то некад није сасвим могуће, јер живот у друштвеној заједници доноси различите околности, које резултирају одлукама домаћих судова, који имају своја тумачења правних прописа у одлучивању у предметним споровима. Страна у поступку, незадовољна пресудама домаћих судова, има могућност жалбе надлежним међународним институцијама подношењем представке. Надлежне институције немају право да укидају пресуде домаћих судова, али применом сопствених легислативних процедура врше утицај на измену прописа који су допринели кршењу људских права. Тумачењем одредби конвенција у пресудама ових институција, ствара се посебни правни систем заштите људских права, уз поштовање посебних правних система држава потписница међународних конвенција.

Да би се унапредила заштита људских права, одлуке међународних институција морају се извршити с циљем поштовања међународних обавеза, па државе потписнице достављају надлежним институцијама на разматрање периодичне извештаје о спровођењу досуђених мера.

Поштовањем обавеза по основу одлука међународних институција, шири се и јача у сваком друштву поштовање урођеног достојанства, као извора људских права. Да би се на јединствен и објективан начин спроводиле ове мере, надлежне институције усвајају опште препоруке, које садрже упутства и смернице за државе, као и коментаре и мишљења надлежних институција у вези с појединим члановима међународних конвенција, како би на најбољи начин објаснили садржај и обим појединих права гарантованих конвенцијама.

Са социолошког аспекта, општи коментар и препоруке имају веома важну улогу, јер помажу држави потписници да установи праксу одлучивања у појединим случајевима и тако је упућују на сегменте правне и друштвене структуре које треба унапредити и тиме употпунити заштиту људских права лица под њеном јурисдикцијом. Социолошки аспект заштите људских права огледа се и у поштовању човека у свим животним околностима и у свим друштвеним структурама и у подстицању држава релевантним правним инструментима надлежних институција на унапређење законских прописа и образовање о људским правима, у циљу унапређења друштвеног статуса свог становништва.

Земље са демократским наслеђем у поштовању људских права, настоје да очувају и унапреде вредности на којима се темељи људско достојанство. Земље демократске културе настоје да очувају и заштите друштвене моралне вредности и истовремено једнак статус свих својих грађана. У овим друштвима су препознате и поштоване вредности сваког људског бића, у настојању да се обезбеди слободан и срећан живот целокупне друштвене заједнице. Физичка и духовна слобода су услови за очување људског достојанства у свим животним условима.

Савремене институције за заштиту људских права у својим одлукама о повреди људских права, истрајно инсистирају на поштовању личности сваког појединца и његовог урођеног достојанства, без обзира на околности. Оваквим поступањем, штите се једнаке и индивидуалне вредности сваког људског бића и његовог достојанства као прве вредности и извора људских права и подстиче целокупни развој свих процеса и институција на националном и међународном нивоу. Тумачењем одредби међународних уговора, којима се штите људска права, и њиховом применом у конкретној ситуацији, стварају се правни и друштвени услови за ширење обима и структуре људских права.

Међународна заједница се у различитим периодима своје историје суочавала са страховитим ратним разарањима у којима се потиру све људске вредности, па је њихова заштита била идеја водила за стварање заједничких стандарда очувања мира, слободе и правде у свету. У свим временима, људско достојанство, иако није било увек признато, припадало је рођењем сваком људском бићу. Потреба његове заштите остварена је признавањем широког спектра људских права, заједничких свим људима у свету, утврђених међународним конвенцијама које гарантују њихову примену.

Флуктуација живота у друштвеној заједници развија и мења обим и структуру људских права. Њихово остварење зависи од демократизације друштва, уз афирмацију позитивне друштвене свести, слободе, мира и сарадње у међународној заједници, који стварају непосредне и хумане односе између свих друштвених актера. Друштвена свест о идеологији, моралу, религији, политици и другим друштвеним категоријама је историјски детерминисана, динамична категорија, која се формира еволуцијом целокупног друштва и темељи услове за друштвени просперитет.

Социолошки аспект заштите људских права огледа се у поштовању човека у свим животним околностима и у свим друштвеним структурама и подстицању држава релевантним правним инструментима надлежних институција на унапређење законских прописа и образовање о људским правима, у циљу унапређења друштвеног статуса целокупног становништва. Да би се заштитила људска права у једној држави, основни предуслови су мир и безбедност становништва. У свим врстама сукоба и немира ширих размера, праћених насиљем, не може се обезбедити поштовање људских права. Због тога је обавеза државе да својим политичким одређењима обезбеди мир и сигурност својих грађана. Друштвени процеси, као низ интеракција појединаца у друштву, треба да образовањем и поштовањем система етичких вредности јачају друштвену свест о значају очувања достојанства сваког појединца, као најважнијег елемента уважавања

различитости и посебности сваког људског бића, без дискриминације по било ком основу. Друштво подразумева сталне промене и прилагођавања новим условима. У свим друштвеним структурама се морају неговати вредности поштовања сопствених и туђих права. Стални изазов релевантних друштвених структура биће поштовање урођеног достојанства човека у свим друштвеним условима.

Друштвена свест је историјски детерминисана динамична категорија у областима науке, образовања, идеологије, морала, религије, политике... и мења се кроз еволуцију друштва у целини. Утицаји савремених међународних прописа из области заштите људских права дефинишу вредности заштите људских права на глобалном нивоу и афирмишу посебност сваког човека у свим животним условима.

Структура људских права се мења кроз еволуцију друштвене свести и под утицајем економских и образовних фактора, као параметара развоја духовне слободе, темеља људског достојанства.

Из истраживања одлука надлежних институција и њиховог реализовања у државама потписницама међународних конвенција, закључује се да развијене демократске државе у потпуности спроводе досуђене мере у случају кршења људских права и, по потреби, коригују своје правне прописе у циљу ефикасније заштите људских права. Кроз анализу поступања надлежних органа, држава потписница конвенција према лицима из предметних спорова, закључује се да у демократски развијеним државама постоји другачији, хуманији однос према поштовању достојанства сваког појединца. Овакав приступ се ствара кроз посебне системе образовања и обуке лица надлежних за поступање у спорним ситуацијама, како би се у што мањој мери кршила људска права у конкретној држави потписници конвенција.

Држава потписница треба, пре свега, да својом међународном политиком обезбеди мир и сигурност својим грађанима, као основни услов за остваривање људских права и да посвети посебну пажњу образовању свих друштвених структура о поштовању људских права, у настојању да ојача друштвену свест о потреби поштовања и заштите урођеног достојанства, као извора људских права.

БИБЛИОГРАФИЈА

МОНОГРАФИЈЕ

1. Balkin F. Karen, *Civil rights*, Thomson-Gale, San Diego, 2004.
2. Bear Susanne, *Dignity, Liberty, Equality: A Fundamental Rights Triangle of Constitutionalism*, University of Toronto Law Journal, Toronto, 2009.
3. Betten Lammy and Grief Nicholas, *EU Law and Human Rights*, Longman, London, 1998.
4. Bingham Tom, *The Rule of Law*, Penguin books, London, 2011.
5. Chandra Muzaffar, *Rights, Religion and Reform: Enhancing Human Dignity through Spiritual and Moral Transformation*, Routhledge, London, 2002.
6. Цицерон, *Држава*, Плато, Београд, 2002.
7. Coudat Jean-Marc, Doyle Michael W., *The Globalization of Human Rights*, United Nations University Press, 2003.
8. Вида Чок, *Споне међународног и упоредног права*, Јавно предузеће Службен гласник, Београдски центар за људска права, Центар за унапређење правних студија, Београд, 2010, стр. 463.
9. Davies Peter, *Human Rights*, Routhledge, London, 1988.
10. De Tokvil Aleksis, *Demokratija u Americi*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2001.
11. Димитријевић Војин, Пауновић Милан, Ђерић Владимир, *Људска права*, Београд, Београдски центар за људска права, 1997
12. Димитријевић Војин, Поповић Драгољуб, Папић Татјана, Петровић Весна, *Међународно право људских права*, Београд, Београдски центар за људска права, 2006
13. Ditertr Žil, *Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
14. Dunne Timothy, Wheeler Nicholas J., *Human Rights in Global Politics*, University Press, Cambridge, 1999.

15. Дузинас Костас, *Људска права и империја*, ЈП Службени гласник, Београд, 2009.
16. Дворкин Роналд, *Суштина индивидуалних права*, Институт за отворено друштво Црне Горе, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, ЦИД, Подгорица, 2001.
17. Етински Родољуб, Крстић Ивана, *EU Law on the Elimination of discrimination*, Марибор-Београд, 2009.
18. Финис Цон, *Природно право*, ЦИД, Подгорица, 2005.
19. Флеинер Томас, *Људска права и људско достојанство*, Гутембергова галаксија, Београд-Ваљево, 1996.
20. Фром Ерих, *Имати или бити*, Напријед, Загреб, НОЛИТ, Београд, 1986.
21. Фулер Л. Лон, *Моралност права*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 107.
22. Ghai Yash&Cottrell Jill, *The Millennium Declaration, Rights, and Constitutions*, University Press, Oxford, 2011.
23. Хантингтон Самјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 2000.
24. Хераклит, *О природи*, Октоих, 2005
25. Хобс Томас, *Левујатан*, Наклада Јесенски и Турк, Загреб, 2004.
26. Hartley Tevor C., *Osnovi prava Evropske zajednice*, Centar za ljudska prava, Beograd, 1998.
27. Hoffman David and John Rowe Q.C, *Human rights in the UK*, Longman, London, 2006.
28. Јовановић Миодраг, Вујадиновић Драгица, Етински Родољуб, *Democracy and Human Right in the European Union*, Марибор - Београд, 2009.
29. Kateb George, *Human Dignity*, Belknap, Harvard, 2011.
30. Кант Имануел, *Моралност права*, ЦИД, Подгорица, 1999.
31. Кант Имануел *Метафизика морала*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 1993.
32. Karr Justin, *Women's Rights*, Greenhaven Press, New York, 2008.
33. Келзен Ханс, *Проблем суверености и теорија међународног права*, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, 2003, стр. 92.

34. Kraynak P. Robert and Tinder Glenn, *In Defence of Human Dignity- Essays for Our Times*, University of Notre Dame Press, 2011.
35. Lammy Betten and Nicholas Grief, *EU Law and Human Rights*, Addison Wesley Longman Inc., New York, 1988.
36. Mekbrajd Džeremi, *Ljudska prava u krivičnom postupku – praksa evropskog suda za ljudska prava*, Kancelarija Savjeta Evrope, Beograd, 2009.
37. Џон Стјуарт Мил, *О слободи*, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, 2007.
38. Обрадовић Константин, *Међународно хуманитарно право: развој примена санкција*, Београдски центар за људска права, Београд, 2002.
39. Пауновић Милан, *Основи међународних људских права*, Мегатренд, универзитет, Београд, 2007.
40. Пауновић Милан, Кривокапић Борис, Крстић Ивана *Међународна људска права*, Правни факултет, Београд, 2013, стр. 328.
41. Porsdam Helle, *From Civil to Human Rights: Dialogues on Law and Humanities in the United States and Europe*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2011.
42. Прокопијевић Мирослав, *Људска права: Теорије и примена*, Институт за европске студије, 1996.
43. Радован Радоњић, *Демократија*, Подгорица, 2004, стр. 173.
44. Reardon A. Betty, *Education for Human Dignity*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1995.
45. Џон Ролс, *Теорија правде*, ЈП Службени лист СРЈ, Београд, ЦИД, Подгорица, 1998
46. Rossas Allan, Helgesen Jan E., *Human Rights in an East- West Perspective: Facing a New Reality*, Pinter, London, 1990.
47. Spiro Elizabeth P., Rubin Barry, *Human Rights and U.S. Foreign Policy*, Boulder Colo: Westview Press, New York, 1979.
48. Годоровић Владимир, *Међународни уговори*, Службени гласник, Београд, 2003.
49. Годоровић Владимир, *Људске слободе и права: 53 мултилатералне и билатералне конвенције и други акти*, Службени гласник, Београд, 2003.

50. Томовић- Шундић Соња, *Етика људских права*, Отворени културни форум, Цетиње, 2009.
51. Томовић Жељко, Богићевић Чедомир, *Људска права-међународни документи*, Подгорица, 2003.
52. Томушат Кристијан, *Људска права између идеализма и реализма*, Београдски центар за људска права, Београд, 2006.
53. Вучинић Небојша, *Основи људских права и слобода*, ЦИД, Подгорица, 2001.
54. Wilson Richard, Mitchell Jon P., *Human Rights in Global Perspective: Antropolpical Studies of Rights, Claims and Entitlements*, Routhledge, London, 2003.

ЋLANCI:

1. 1.Amann Marie Diane, *The Course of True Human Rights Progress Never Did Run Smooth*, Harward Human Rights Journal, Vol. 21, 2008., pp. 171-181
2. Bayer Oswald, *Self- creation? On the Dignity of Human Beings*, Modern Theology, 2004.,pp. 276-290
3. 3.Carozza G. Paolo, *Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights: A Reply*, The European Journal of International Law, Vol.19. No 5, 2008.,pp. 931-944
4. Славољуб Царић, *Уставне и међународно-правне гаранције људских права*, Зборник радова са међународне научне конференције, одржане 28. маја 2008. године у Нишу, стр. 86
5. 4.Cummiskey David, *Dignity, Contractualism and Consequentialism*, Utilitas, Vol. 20,No 4, 2008.,pp.384 - 408
6. 5. Bagarić Mirko, Allan James, Journal of Human Rights, *The Vacuous Concept of Dignity*, Vol. 5, Issue 2, 2006.,pp.257-270
7. 6. Bear Susanne, *Dignity, Liberty, Equality: A Fundamental Rights Triangle of Constitutionalism*, University of Toronto Law Journal, No.59, 2009., pp.417-468
8. 7.De Baets Antoon, *A Declaration of the Responsibilities of Present Generations toward Past Generations*, History and Theory, Theme Issue 43, 2004.,pp. 130-164

9. 8.Etizioni Amitai, *Life: The Most Basic Right*, Journal of Human Rights, Vol.9, 2010.,pp.100-110
10. 9.Grover Sonja, *A response to Bagaric and Allan' s " The Vacuous Concept of Dignity"*, International Journal of Human Rights, Vol.13 Issue 4, 2009.,pp. 615-622
11. 10.Haberle Peter, *Ljudsko dostojanstvo i pluralistička demokracija*, Politička misao, Vol.43 Issue 2, 2006.,pp.3- 41
12. 11.Hale Brenda, *Dignity*, Journal of Social Welfare & Family Law, Vol.31, no. 2, 2009.,pp. 101-108
13. Hart W. James, *The European Human Rights System*, Law Library Journal, Vol.102, 2010.,pp. 73-87
14. Hasson J. Kevin, *Religious Liberty and Human Dignity: A tale of Two Declarations*, Harvard Journal of Law & Public Policy, Vol.27, Issue 1, 2003., pp. 81-92.
15. 14.Hegel, G.W.F., *Ustav Njemačke*, Politička misao, br.1, 2010.,str.168-219
16. Hodes Caroline, *Dignity and the Conditions of Truth: What Equality Needs from Law*, Canadian Journal of Women& the Law, Vol 19, Issue 2, 2007,pp. 273-304
17. 16.Holder Cindy, *Self-Determination as a Universal Human Rights*, Human Rights Review, Vol.7, Issue 4, 2006., pp.5-18
18. 17.Holning Lau, *Human rights and Globalization: Putting the Race to the Top in Perspective*, Northwestern University Law Review, Vol.102, No. 4, 2008.pp.2021-2033
19. 18.Kass R. Leon, *The Right to Life and Human Dignity*, The New Atlantis, No.16,2007, pp.23-40
20. 19. Lawler Augustin Peter, *Chantal Delsol on Human Rights and Personal Dignity*, Perspectives on Political Science, Vol.38, No 3, 2009, pp.157-165
21. 20.Lawler Augustin Peter, *The Human Dignity Conspiracy*, The Intercollegiate Review, 2009, pp.40-49
22. Lee Patrick and George P.Robert, *The Nature and Basis of Human Dignity*, Ratio Juris, Vol.21 No. 2, 2008, pp.173-193

23. Lo Pilgrim W.K., *Human Dignity-A Theological and Confucian Discussion*, A Journal of Theology, Vol.48, Issue 2, 2009, pp. 168-178
24. Losel Steffen, *Fighting for Human Dignity: A Christian Visio:Reform*, Political Theology, Vol.11 Issue 2, 2010, pp. 179-204
25. Mahoney E. Kathleen, *Speech, Equality and Citizenship in Canada*, Common Law World Review, No. 39, 2010,pp.69-99
26. 24. McCrudden Christopher, *Human Dignity and Juridical Interpretation of Human Rights*, The European Journal of International Law, Vol.19 No 4, 2008, 655-724
27. 25. Moravcsik Andrew, *The origins of Human Rights Regimes: Democratic Delegation in Postwar Europe*, International organization no.54, 2000,pp.217-252
28. 26. Niemeyer Gerhart, *Of Human Dignity*, National Review, Vol 27, Issue 11, 1976, pp.333
29. 27. Ober Josiah, *Three Kinds of Dignity*, Yale Law Workshop, 2009,pp.2-26
30. 28. Perry Michael, *Liberal Democracy and the Right to Religious Freedom*, Review of Politics, Vol.71 Issue 4, 2009, pp. 621-635
31. 29. Rabkin Jeremy, *What We can learn about Human Dignity from International Law*, Harward Journal of Law & Public Policy, Vol.27, 2008, pp. 145-168
32. 30. Richardson Bill, *A New Human Rights Agenda for the United States: New Realism, Human rights and the Rule of Law*, Harward Human Rights Journal, Vol. 21, Issue 1, 2008, pp.301-306.
33. 31. Tobin John, *Seeking to Persuade: A Constructive Approach to Human Rights Treaty Interpretation*, Harward Human Rights Journal, Vol. 23, 2010, pp.2-50.
34. 32. Wannewetsch Bernd, *Natural Law and Dignity: Universal Ethics in an Historical World*, Studies in Cristian Ethics, Vol 19, Issue 5, 2006,pp.133-137
35. Wine T. Sherwin, *Dignity and Indignity*, Humanisam Today, 1989.

МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ:

1. Повеља Уједињених нација, 24.октобар 1945.године
2. Универзална декларација о правима човека, 10.децембар 1948. године
3. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, 4.новембар 1950.године, са изменама предвиђеним протоколима
4. Европска социјална повеља, 18.октобар 1961.године
5. Декларација о социјалном напретку и развоју, 11.децембар 1965.године
6. Конвенција о уклањању свих облика расне дискриминације, 1965.година
7. Међународни пакт о грађанским и политичким правима, 1966.година
8. Пакт о економским, социјалним и културним правима, 1966.година
9. Америчка конвенција о људским правима, 1969.година
- 10.Хелсиншки завршни акт, 1975.година
- 11.Декларација о заштити свих лица од подвргавање тортури и другим окрутним, нехуманим и понижавајућим поступцима или кажњавању, 9.децембар 1975.године
- 12.Заједничка декларација о основним правима, од 1977.године
- 13.Паришка повеља за нову Европу из 1990.године
- 14.Уговор из Мастрихта, од 1992.године
- 15.Лисабонски уговор, од 1996.године
- 16.Европска повеља о правима, из 2000.године
- 17.Уговор из Лисабона, од 2007.године
- 18.Протокол о социјалним правима, од 2008.године
- 19.Конвенција о правима особа с инвалидитетом и Факултативни протокол, од 2008.године

СЛУЧАЈЕВИ ИЗ ПРАКСЕ:

Европски суд за људска права

1. Case of Djordjevic v. Croatia, app.no. 41526/10, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
2. Case of Tesic v. Serbia, app. no. 4678/07, 50591/12, , <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
3. Case of Placi v. Italy, app.no.48754/11, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
4. Sergey Chebotarev v. Russia, app.no.61510/09, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
5. Mustafa Erdogan and others v. Turkey, app.no.346/04, 39779/04, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
6. Hirst v. The United Kingdom, app.no. 74025/01, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
7. N.K.M v. Hungary, app. no. 66529/11, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
8. Otegi Mondragon v. Spain, app.no.2034/07, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
9. C.N. and V. v. France, app.no.67724/09, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
10. Koch v. Germany, app.no. 497/09, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
11. Case of Gafgen v. Germany, app.no.22978/05, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
12. Case of M.A.K. and R.K. v. The United Kingdom, app.no.45901/05; 40146/06, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
13. Case of M.S.S. v. Belgium and Greece, app.no.30696/09, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>

14. Case of Orsus and Others v. Croatia, app.no.15766/03,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
15. Case of Ocalan v. Turkey, app.no.46221/99,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
16. Case of Pretty v. The United Kingdom, app.no.2346/02,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
17. Case of Nachova and Others v. Bulgaria, app.43577/98; 43579/98,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
18. Case of Marković and Others v. Italy, app.1398/03,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
19. Case of Sejdic and Finci v. Bosnia and Hercegovina, app.no.27996/06;
34836/06, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
20. Case of Evans v. The United Kingdom, app.no.6339/051),
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
21. Case of Nilsen and Johnsen v. Norway, app.23118/93,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
22. Case of Ireland v. The United Kingdom, app.no. 5310/71,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
23. Case of Fatullayev v. Azerbaijan, app.no. 40984/7,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
24. Case of Varnava and others v. Turkey, app.no.16064/90,16065/90, 16066/90,
16068/90,16069/90,16070/90, 16071/90, 16072/90, 16073/90,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
25. Case of Olujic v. Croatia, app.no.22330/05,
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>

Комитет за људска права

1. Представка, бр. 481/1991, Jorge Villacanes v. Ecuador од 04.11.1991, Reports of Human Rights Committee, A/52/40, 1997/98.
2. Представка, бр. 523/1992, Clyde v. Trinidad and Tobago од 18.09.1992, Reports of Human Rights Committee, A/51/40, 1996/97.
3. Представка, бр. 512/1992, Daniel Pinto v. Trinidad and Tobago од 24.06.1992, Reports of Human Rights Committee, A/51/40, 1996/97.
4. Представка, бр. 707/1996, Patrick Taylor v. Jamaica од 14.06.1996, Reports of Human Rights Committee, A/51/40, vol. II, 1996/97.
5. Представка, бр. 695/1996, Simpson v. Jamaica од 19.03.1998., Reports of Human Rights Committee, A/57/40, 2001/02.
6. Представка, бр. 683/1996, Wanza v. Trinidad and Tobago од 11.03.1996., Reports of Human Rights Committee, A/57/40, 2001/02.
7. Представка, бр. 793/1998, Pryse v. Jamaica од 30.05.1997. Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II, 2003/04.
8. Представка, бр. 721/1997, Boodo v. Trinidad and Tobago од 13.06.1994. Reports of Human Rights Committee, A/57/40, 2001/02.
9. Представка, бр. 571/1994, Eustance Henry and Everaldo Douglas v. Jamaica од 18.05.1993., Reports of Human Rights Committee, A/51/40, 1996/97.
10. Представка, бр. 798/1998, Howell v. Jamaica од 20.01.1998. Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II, 2003/04.
11. Представка бр. 868/1999, Wilson v. Jamaica од 15.06.1999, Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II, 2003/04.
12. Представка, бр. 899/1999, Francis et. al. v. Trinidad and Tobago од 14.05.1997., Reports of Human Rights Committee, A/57/40, vol. II, 2001/02.
13. Представка бр. 927/2000, Svetlik v. Belarus од 05.11.1999., Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II, 2003/04.
14. Представка, бр. 931/2000, Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II., 2003/04.

15. Представка, бр. 938/2000, Girjadat Siwpersud et al. v. Trinidad and Tobago од 25.07.1998, Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II, 2003/04.
16. Представка, бр. 1033/2001, Nallaratnam v. Sri Lanka од 19.06.2001, Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II, 2003/04.
17. Представка бр. 992/2001, Bousround v. Algeria од 09.03.2000, Reports of Human Rights Committee, A/61/40, vol. II, 2006/07.
18. Представка, бр. 1050/2002, D. and E. v. Australia од 01.02.2002, Reports of Human Rights Committee, A/61/40, vol. II, 2006/07.
19. Представка, бр. 1069/2002, Bakhtairi v. Australia од 25.03.2002, Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II, 2003/04.
20. Представка, бр. 1167/2003, Ramil Rayos v. The Philippines од 24.03.2003, Reports of Human Rights Committee, A/59/40, vol. II, 2003/04.
21. Представка бр. 1439/2005, Aber v. Algeria од 24.05.2005., Reports of Human Rights Committee, A/62/40, 2006/07.
22. Представка, бр. 1327/2004, Grioua v. Algeria од 07.10.2004., Reports of Human Rights Committee, A/62/40, 2006/07.
23. Представка, бр. 1328/2004, Kimouche v. Algeria од 07.10.2004, Reports of Human Rights Committee, A/62/40, 2006/07.
24. Представка, бр. 1196/2003, Boucherf v. Algeria од 30.06.2004., Reports of Human Rights Committee, A/61/40, 2006/07.
25. Представка, бр. 1128/2002, Marques v. Angola од 05.09.2002. Reports of Human Rights Committee, A/62/40, vol.II, 2006/07.
26. Представка, бр. 1126/2002, Carranza v. Peru од 12.03.2002., Reports of Human Rights Committee, A/61/40, 2006/07.
27. Представка, бр. 1373/2005, Dissanakye v. Sri Lanka од 03.03.2005, Reports of Human Rights Committee, A/63/40, vol. II, 2007/08.
28. Представка, бр. 1422/2005, El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya, од 29.07.2005, Reports of Human Rights Committee, A/63/40, vol. II, 2007/08.

29. Представка, бр. 1406/2005, Weerawansa v. Sri Lanka, од 10.03.2005, Reports of Human Rights Committee, A/64/40 vol. II, 2008/09.
30. Представка, бр. 1450/2006, Komorovski v. Turkmenistan, од 25.11.2005, Reports of Human Rights Committee, A/63/40, vol. II, 2007/08.
31. Представка, бр. 1232/2003, Pustovalov v. Russian Federation, од 05.11.2003, Reports of Human Rights Committee, A/65/40 vol. II, 2009/10.
32. Представка, бр. 1369/2005, Kulov v. Kirgistan, од 11.11.2004, Reports of Human Rights Committee, A/65/40 vol. II, 2009/10.
33. Представка бр. 1442/2005, Kvok v. Australia, од 25.11.2005, Reports of Human Rights Committee, A/65/40 vol. II, 2009/10.
34. Представка, бр. 1520/2006, Mvamba v. Zambia, од 29.06.2005, Reports of Human Rights Committee, A/65/40 vol. II, 2009/10.
35. Представка, бр. 1588/2007, Benzaiza v. Algeria, од 13.03.2007, Reports of Human Rights Committee, A/65/40 vol. II, 2009/10.
36. Представка, бр. 1640/2007, El Abani v. Libia, од 15.10. 2007, Reports of Human Rights Committee, A/65/40 vol. II, 2009/10.
37. Представка, бр. 1870/2009, Sobhraj v. Nepal, од 21.11. 2008, Reports of Human Rights Committee, A/65/40 vol. II, 2009/10.
38. Представка, бр.1402/2005, Tatiana Krasnova v. Kirgistan, од 23.03.2005, Reports of Human Rights Committee, A/66/40 vol. II, 2010/11.
39. Представка, бр. 1410/2005, Ievdokimov and Rezanov v. Russian Federation, од 20.03.2004, Reports of Human Rights Committee, A/66/40 vol. II, 2010/11.
40. Представка, бр.1412/2005, Butovenko v. Ukraine, од 28.03.2005, Reports of Human Rights Committee, A/66/40, vol. II, 2010/11.
41. Представка, бр. 1449/2006, Umarov v. Uzbekistan, од 20.01.2006, Reports of Human Rights Committee, A/66/40, vol. II, 2010/11.

Комитет против тортуре

1. Представка бр. 262/2005, V. L. v. Switzerland од 12.01.2005. године, Report of the Committee against Torture, A/ 59/44, 2005/06.
2. Представка бр. 189/2001, Boyabdallah v. Tunisia од 20.01.2006, Report of the Committee against Torture, A/59/44 supp. 2004, 2005/06.
3. Представка бр. 297/2006, Bachan Singh Sogi v. Canada од 16.11.2007.godine, Report of the Committee against Torture, A/64/44, 2008/09, A/65/44, 2009/10.
4. Представка бр. 428/2010, Kalinichenko v. Maroco од 12.08.2010. године, Report of the Committee against Torture, A/67/44, 2011/12.
5. Представка бр. 368/2008, Sonko v. Espania од 23.10.2008. године, Report of the Committee against Torture, A/67/44, 2011/12.

Комитет против расне дискриминације

- 1.Представка бр. 30/2003, Rolf Kirchner, Julius Paltiel and Nadeem Butt v. Norway, од 17.06. 2003. године, Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, A/60/18, 2005.
- 2.Представка бр. 31/2003, Ms L. R. et. Al. v. Slovak Republic, од 5. 08. 2003. године, Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, A/60/18, 2005.
- 3.Представка бр. 29/2003, Dragan Durmić v. Serbia and Montenegro, од 2.04. 2003. године, Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, A/61/18, 2006.